

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

POLİTİK TEMSİL VE HABİTUS: 2002 SONRASI MANİSA
MİLLETVEKİLLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYBERK EMEKLİER

PROF. DR. RAMAZAN GÜNLÜ

MAYIS, 2019

MUĞLA

T.C
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

POLİTİK TEMSİL VE HABİTUS: 2002 SONRASI MANİSA
MİLLETVEKİLLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

AYBERK EMEKLİER
1541050004

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi için Kabul Edilen Tez

Tezin Enstitüye Teslim Edildiği Tarih: 19.07.2019
Tezin Sözlü Savunma Tarih: 26.06.2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ramazan Günlü
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Celal Fatih Türe
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Nazmi Üste

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Tuncay Ögün

MAYIS, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 22.06.2019 tarih ve 89/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Ahmet Emekçi'nin "POLİTİK TEMSİL VE HABİTUS-2002 SÖZBASI MANİSA MİLLETVEKİLLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME" adlı tezini incelemiş ve aday 22.06.2019 tarihinde saat 13.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oy b. k. 5 ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ramazan Günlü

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Celal Fatih Türe

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Nazmi Üste

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Politik Temsil ve Habitus: 2002 Sonrası Manisa Milletvekilleri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/07/2019

Ayberk EMEKLİER

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : EMEKLİER

Adı : Ayberk

Referans No: 10272034

TEZİN ADI

Türkçe : Politik Temsil ve Habitus: 2002 Sonrası Manisa Milletvekilleri Üzerine Bir İnceleme

Y. Dil : Analyse on Representatives of Manisa After 2002 Period

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta

X

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar

Tarih : 19.07.2019

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : GÜNLÜ, Ramazan

Ünvanı : Profesör

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 185

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Habitus
2. Politik Temsil
3. Politik Temsil ve Habitus İlişkisi

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Temsil
2. Temsilci
3. Tercih
4. Habitus
5. Sermaye
6. Manisa
7. Manisa Halkı
8. 2002 Sonrası

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Representation
2. Representative
3. Preference
4. Habitus
5. Capital
6. Manisa
7. People of Manisa
8. After 2002

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum ☐
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir ☒ X
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir ☐ O

Yazarın İmzası :

Tarih : 19/07/2019

ÖZET

Demokrasi öncesi yönetim sistemlerinde halk iradesinin önemi olmaması, politik temsil kavramının tek taraflı olmasını beraberinde getirmekteydi. Demokrasinin gelişimiyle beraber günümüzde halk, politik temsilin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Demokrasiyle yönetilen ülkelerde politik temsil, halkın seçtiği temsilcilerin parlamentolarda yer almasıyla gerçekleşmektedir. Bu durum her bireyin temsilci adayının parlamentoda yer almasını sağlamasa da parlamentolar halkın çoğunluğunun iradesinin küçük ölçekli bir haritası gibi görünmektedir. Tercihler aracılığıyla demokratik sistemlerde yönetimde söz sahibi olan halkın, bu tercihlerinin oluşmasında temel aktörlerden biri de habitus kavramıdır. Literatürdeki belirleyici anlamını Pierre Bourdieu sayesinde kazanan habitus kavramı, pek çok değişkenden oluşan dinamik yapısı itibarıyla tek cümleyle açıklanması mümkün olmayan bir kavramı ifade etmektedir. Bireysel olarak taşıdığı anlamın yanı sıra kolektif olarak da bir anlam taşıyan habitus, köklerini tarihten alan ancak geçmişin gölgesinde kalmayarak kendini modernize edebilen bir kavramı belirtmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada Manisa halkının habitusu ve bunun politik pratiğe yansımaları incelenmiştir. Ayrıca Manisa'nın habitusunun altyapısını anlamak için Manisa'nın tarihsel geçmişi ve Manisa halkının Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki politik tercihleri ortaya konulmuştur. Edinilen bilgiler ışığında Türkiye'de parlamenter sistemde en uzun süreli tek parti iktidarının yaşandığı dönem olan 2002 sonrası Manisa'nın politik tercihleri incelenerek Manisa'nın habitusuna dair politik çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Temsil, Temsilci, Tercih, Habitus, Sermaye, Manisa, Manisa Halkı, 2002 Sonrası

ABSTRACT

The lack of importance of the public will in pre-democracy systems brought along the unilateral notion of political representation. Today, with the development of democracy, public has become one of the basic elements of political representation. Political representation in the countries governed by democracy takes place with the participation of representatives of people in the parliaments. Although this does not ensure that each person's candidate representative is in the parliament, parliaments seem to be a small-scale map of the will of the majority of the population. One of the main actors in the formation of these preferences of the people who have a say in the administration of democratic systems through the preferences is the concept of habitus. Thanks to Pierre Bourdieu's meaningful explanation in the literature, the winning habitus concept refers to a concept that cannot be explained in a single sentence in terms of its dynamic structure consisting of many variables. The habitus, which has a sense of collectivity as well as individuality, refers to a concept that takes its roots from history but can modernize itself, achieving not to be overshadowed by the past. In this study, the habitus of the people of Manisa and its reflection on political practice were examined. To understand the infrastructure of Manisa habitus, the historical background of Manisa and political preferences of people of Manisa throughout the history of the Republic of Turkey is also put forward. In light of the information obtained via this study, political implications have been deducted by examining the political choices in Manisa after 2002, which is the beginning of the longest period of one-party rule in the parliamentary system in Turkey.

Keywords: Representation, Representative, Preference, Habitus, Capital, Manisa, People of Manisa, After 2002

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, günümüzde halkın tamamını ilgilendiren politik temsil ve politik temsilin habitus ile ilişkisi incelenerek söz konusu kavramların birbiri üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesi açısından inceleme alanı olarak Manisa ili seçilmiştir. Manisa halkının habitusu, tarihsel arka planı ve politik davranışları incelenerek ortaya konulmuş ve bunun politik pratikteki yansımaları incelenerek temsil ile habitus ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında başından sonuna kadar bilgi birikimini, rehberliğini ve kıymetli fikirlerini esirgemeyen, eğitim hayatımın en büyük şanslarından biri olarak nitelendirmemin yanlış olmayacağı saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ramazan Günlü'e, hayatımın her alanında olduğu gibi bu çalışmada da beni doğruya yönlendiren fikirleri ve desteği için kuzenim Öğretim Görevlisi Dr. Bilgehan Emeklier'e, kaynak desteğini benden esirgemeyen Doç. Dr. Buğra Özcan Özer'e ve son olarak hayatıma anlam katan, her zorlukta elimden tutan, güçsüz anlarımda bana güç veren, üstümdeki haklarını cümlelere sığdırmamın imkansız olduğu anne ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Muğla, Mayıs 2019

Ayberk Emeklier

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
TABLOLAR LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
POLİTİK TEMSİLE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR VE HABİTUS KAVRAMI	5
1.1. Dinamik Bir Kavram: Politik Alan	5
1.1.1. Politik Temsil ve Çıkarlar	6
1.1.2. Politik Temsilin Meşruiyeti	15
1.1.3. Politik Temsilin Araçları	17
1.2. Politik Katılımda Etkili Faktörler	19
1.2.1. Kültür	20
1.2.2. Alt Kültür	22
1.2.3. Sosyal Sınıf	24
1.2.4. Referans	26
1.2.5. Baskı Grupları	29
1.3. Habitus Kavramı	31
1.3.1. Politik Alan ve Habitus İlişkisi	33
1.3.2. Politik Temsil ve Habitus Arasındaki Bağ: Sermaye	35
İKİNCİ BÖLÜM	43
MANİSA’NIN SOSYOLOJİK ÖZELLİKLERİ VE HABİTUS İNCELEMESİ	43
2.1. Manisa’ya Tarihsel Bağlamda Bir Bakış	43
2.1.1. Kentin Tarihçesi	43

2.1.2. Kentin Coğrafi ve İdari Yapısı.....	61
2.2. Manisa'nın Habitus İncelemesi	64
2.2.1. Ekonomik Sermaye Bağlamında Manisa.....	67
2.2.2. Kültürel Sermaye Bağlamında Manisa	77
2.2.3. Toplumsal Sermaye Bağlamında Manisa	87
2.2.4. Simgesel Sermaye Bağlamında Manisa.....	90
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	93
2002 SONRASI MANİSA MİLLETVEKİLLERİNİN BİYOGRAFİK İNCELEMESİ VE POLİTİK DAVRANIŞLARI.....	93
3.1. 22. Dönem Manisa Milletvekilleri (2002-2007)	93
3.1.1. AKP Milletvekilleri	93
3.1.2. CHP Milletvekilleri.....	98
3.2. 23. Dönem Manisa Milletvekilleri (2007-2011)	100
3.2.1. AKP Milletvekilleri	100
3.2.2. CHP Milletvekilleri.....	102
3.2.3. MHP Milletvekilleri.....	102
3.3. 24. Dönem Manisa Milletvekilleri (2011-2015)	104
3.3.1. AKP Milletvekilleri	104
3.3.2. CHP Milletvekilleri.....	107
3.3.3. MHP Milletvekilleri.....	109
3.4. 25. Dönem Manisa Milletvekilleri (2015- ...)	109
3.4.2. CHP Milletvekilleri.....	111
3.4.3. MHP Milletvekilleri.....	112
3.5. 26. Dönem Manisa Milletvekilleri	113
3.5.1. AKP Milletvekilleri	113
3.5.2. CHP Milletvekilleri.....	113

3.5.3. MHP Milletvekilleri.....	113
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	114
TÜRKİYE’DE POLİTİK ORTAM VE POLİTİK PRATİĞE YANSIYAN HABİTUS	114
4.1. 1923-1946 Arası Türkiye’de Politik Alan ve Manisa Halkının Tercihlerinde Beliren Habitus.....	114
4.2. 1946-1983 Arası Türkiye’de Politik Alan ve Manisa Halkının Tercihlerinde Beliren Habitus.....	118
4.3. 1983-2002 Arası Türkiye’de Politik Alan ve Manisa Halkının Tercihlerinde Beliren Habitus.....	131
4.4. 2002-2015 Arası Türkiye’de Politik Alan ve Manisa Halkının Tercihlerinde Beliren Habitus.....	146
4.4.1. 2002-2007 Arası Politik Temsil ve Habitus İlişkisi Üzerine Bir İnceleme	148
4.4.2. 2007-2011 Arası Politik Temsil ve Habitus İlişkisi Üzerine Bir İnceleme	152
4.4.3. 2011-2015 Arası Politik Temsil ve Habitus İlişkisi Üzerine İnceleme ..	156
4.4.4. 2015-2016 Arası Politik Temsil ve Habitus İlişkisi Üzerine İnceleme ..	159
SONUÇ	166
KAYNAKÇA.....	172
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Manisa'nın Büyük Yangından Önceki ve Sonraki Durumu.....	60
Tablo 2: Manisa İlçelerinin Nüfus, Rakım, Şehir Merkezine Uzaklık ve Manisa Nüfusuna Oranına Dair Bilgiler	63
Tablo 3: Manisa ve Türkiye'nin Yıllara Göre Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı	65
Tablo 4: 1927 Sanayi Sayımına Göre Manisa'da Sanayi Sektörlerine Göre İşyeri ve Çalışan Sayısı	67
Tablo 5: Manisa'da 2017 İtibarıyla 10.000.000 Dolardan Fazla İhracat Yapan Firmalar	69
Tablo 6: 2017 Yılında Manisa'da İlçelere Göre Sanayi Sicil Belgeli Firmalarda Çalışan Kişi Sayısı	72
Tablo 7: 2017 Yılında Manisa'da Üretilen Tarım Ürünleri Miktarı ve Türkiye Genelindeki Payı	73
Tablo 8: Yıllara Göre Manisa'da İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	75
Tablo 9: 2004-2014 Arası Türkiye ve Manisa'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Hesaplaması.....	76
Tablo 10: Manisa'da Yıllara Göre 6 Yaş ve Üzeri Cinsiyete Göre Okuma Yazma Bilen Kişi Sayısı.....	78
Tablo 11: Yıllara Göre Manisa'da Kent ve Köy Nüfus Sayısı ve Oranı	79
Tablo 12: Manisa'da Yıllara Göre 6 Yaş ve Üzeri Nüfusta Cinsiyetlere Göre ve Toplam Okuma Yazma Bilen Oranı	80
Tablo 13: 1970 Yılı 6 Yaş ve Üzeri Manisa Nüfusunun Tahsil Derecesi.....	81
Tablo 14: 2008 ve 2017 Yılı 6 Yaş ve Üzeri Manisa Nüfusunun Tahsil Derecesi....	83
Tablo 15: Manisa'da 2009 ve 2018 Yılına Ait Eğitim Verileri	84
Tablo 16: Manisa'nın 1995- 2017 Arası Bazı Kültürel İstatistikleri	86
Tablo 17: Manisa'da Yıllara Göre Nüfus ve Hanehalkına Dair Veriler	88
Tablo 18: Manisa'da Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Hızı Oranları	88
Tablo 19: Manisa'da Toplumda İtibarlı Olmayı Sağlayan Nedenler (2013)	89
Tablo 20: Manisa'da Yıllara Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı	90
Tablo 21: Yıllara Göre Manisa'da İşgücüne Katılma, İstihdam ve İşsizlik Oranı.....	91
Tablo 22: Manisa'da İstihdamın Sektörel Dağılımı (2011)	91

Tablo 23: Manisa’da İşteki Durumuna Göre İstihdam Edilen Nüfus	92
Tablo 24: Tek Partili Dönemde Manisa Milletvekili Sayıları.....	118
Tablo 25: 1950-1977 Arası Genel Seçimlerde Türkiye Geneline Partilerin Oy Oranları	120
Tablo 26: 1950-1977 Arası Genel Seçimlerde Manisa Geneline Partilerin Oy Oranları	123
Tablo 27: 1983-1999 Arası Genel Seçimlerde Türkiye Geneline Partilerin Oy Oranları	133
Tablo 28: 1983-1999 Arası Genel Seçimlerde Manisa Geneline Partilerin Oy Oranları	138
Tablo 29: 2002 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa’nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı	149
Tablo 30: 2007 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa’nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı	154
Tablo 31: 2011 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa’nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı	157
Tablo 32: 7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa’nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı.....	161
Tablo 33: 1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa’nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı.....	163

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Hükümet Sistemleri	17
Şekil 2: Manisa'nın Coğrafi Konumu	62

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

ATP: Aydınlık Türkiye Partisi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

BTP: Bağımsız Türkiye Partisi

BP: Barış Partisi

BBP: Büyük Birlik Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi

CMP: Cumhuriyetçi Millet Partisi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

DBP: Demokrasi ve Barış Partisi

DEHAP: Demokratik Halk Partisi

DEPAR: Değişen Türkiye Partisi

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DSP: Demokratik Sol Parti

DTP: Demokratik Toplum Partisi

DP: Demokrat Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

EMEP: Emek Partisi

FP: Fazilet Partisi

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

GP: Genç Parti

HADEP: Halkın Demokrasi Partisi

HAKPAR: Hak ve Özgürlükler Partisi

HAP: Hak ve Adalet Partisi

HAS Parti: Halkın Sesi Partisi

HEPAR: Hak ve Eşitlik Partisi

HDP: Halkların Demokratik Partisi

HP: Halkçı Parti

HYP: Halkın Yükselişi Partisi

IDP: İslahatçı Demokrasi Partisi

IMF: Uluslararası Para Fonu

İP: İşçi Partisi

KCK: Kürdistan Topluluklar Birliği

KP: Köylü Partisi

LDP: Liberal Demokrat Parti

LGBT: Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender Bireyler

MBK: Milli Birlik Komitesi

MEP: Merkez Parti

MGK: Milli Güvenlik Konseyi

MÇP: Milliyetçi Çalışma Partisi

MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MKP: Milli Kalkınma Partisi

MKYK: Merkez Karar ve Yönetim Kurulu

MMP: Milliyetçi ve Muhafazakar Parti

MSP: Milli Selamet Partisi

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

ÖDP: Özgürlük ve Demokrasi Partisi

PKK: Kürdistan İşçi Partisi

RP: Refah Partisi

SİP: Sosyalist İktidar Partisi

SODEP: Sosyal Demokrasi Partisi

SP: Saadet Partisi

SP: Sosyalist Parti (1991 Genel Seçimleri)

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBP: Türkiye Birlik Partisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TİP: Türkiye İşçi Partisi

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

VP: Vatan Partisi

YDH: Yeni Demokrasi Hareketi

YDP: Yeniden Doğuş Partisi

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

YTP: Yeni Türkiye Partisi

YP: Yurt Partisi

BĞMZ: Bağımsız Adaylar

GİRİŞ

Temsil kavramı gündelik yaşıntının her alanında sıkça kullanılan bir kavramdır. Kelimenin farklı alanlarda kullanımı kesin bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır ve kavramın her alandaki kullanımını net bir şekilde yansıtacak kapsayıcı bir tanımlı literatürde bulunmamaktadır. Bu çalışmadaki kullanımı politik temsil niteliğinde olacaktır. Türk Dil Kurumu tarafından bu çalışmadaki kullanımına en yakın anlamıyla “Birinin veya bir topluluğun adına davranma”¹ olarak tanımlansa da sosyal bilimler alanında bu kadar kesin ve net bir tanımla beraber kullanımı çalışmanın devamında da açıklanacağı üzere mümkün olmamaktadır. Kavram, tarihsel perspektifte sürekli olarak değişim ve gelişim göstermiş bir kavramdır. Bu sebeple temsil kavramının tarihsel gelişiminden bahsetmek kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Temsilin bilinen ilk örneklerine Antik Yunan’da rastlanmaktadır. Antik Yunan’da temsil seçilmiş yöneticiler aracılığıyla gerçekleştiriliyordu. Yunancada demokrasi, iktidarın kentlerde (polis) toplanmış bulunan komünler (demes) tarafından kullanılması anlamına (Akt. Kışlalı, 1984: 66) gelse de burada bahsedilen temsil, sınıflar arası farkın keskin olduğu Antik Yunan tarihi boyunca iktidar ve çıkar mücadelelerinde sınıflar arası mücadeleyi dengeleyici olmasından ziyade, daha da belirginleştirici bir rol oynamıştır. Temsil kavramı Antik Yunan tarihinde her zaman gücü belirleyici bir araç olmasına rağmen Antik Yunan’da temsil kavramını karşılayacak bir kelime bulunmamaktadır. Etimolojik olarak temsil kavramının kökeni Romalıların kullandığı “Repraesentare”² kelimesine dayanmaktadır. On üç ve on dördüncü yüzyıllara kadar temsil kelimesi politik alanda bireylerin veya kurumların başkalarının yerine hareket etmeye başlaması anlamını taşımamıştır ve kavram esas olarak demokrasinin gelişimiyle beraber on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda politik alanın etkin bir unsuru olarak görülmeye başlanmıştır (Akt. Nacak, 2015: 149).

Feodal yapının hakim olduğu Ortaçağ Avrupa’sında en önemli kurum olan kilise merkezi bir rol üstlenmekteydi. Kiliseler, kurum olarak kendilerinin, birey olarak ise din adamlarının ve toprak sahiplerinin gücünün artmasına yönelik hareket ediyordu ve

¹ (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEMS%C4%B0L, Erişim Tarihi: 11.03.2019)

² Repraesentare: Daha önce olmayan bir şeyin yazılı olarak ortaya konması veya bir soyutlamanın bir objede somut hale getirilmesi (akt. Örs, 2006: 2).

bu karşılıklı çıkar ilişkileri sağlanırken de, kiliseler dini bir kurum olmasının en büyük avantajını icraatlerini halkın gözünde meşrulaştırarak sağlamaktaydı. Kilise ve toprak sahipleri sadece kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri için bir temsil durumu söz konusu olmamaktaydı. On ikinci yüzyıldan sonra kiliseler daha örgütlü ve daha merkezi bir kurum olma çabasına girişti. Bunu yapabilmek için ise geniş kitleleri temsil etme niteliğine sahip olması gerekmektedir. Bu gereklilikle beraber 1311 yılında Papa V. Clement'in Viyana Konseyi'ne tüm Hristiyan âlemini temsilen bazı psikoposları seçerek göndermesi, bu denli geniş kapsamlı bir temsil yaklaşımına ilk örnek olarak verilebilir. Tüm bunlara rağmen temsil fikri henüz politik olarak bir anlam kazanmamıştı. Onuncu ve on üçüncü yüzyıl arasında otorite boşluğunu dolduran kilise ve feodal düzen, ekonomik dengelerin değişmesi ve ticaretin canlanmasıyla beraber önemini kaybetmeye başlamıştı. Ticaretin canlanmasıyla ortaya çıkan burjuva sınıfı, on üçüncü yüzyıldan itibaren otoritenin krallıklara geçmesinde büyük rol oynamıştır. Ekonominin temel dinamiklerinden olan burjuva sınıfını arkasına alan krallıklar, feodal düzenin ortadan kalkmasına ve ülkelerdeki kilise ve derebeylik hâkimiyeti yerine mutlak monarşinin hâkim olmasına neden olmuşlardır (Örs, 2006: 3-6).

Çalışmada kullanılan anlamıyla politik temsili kavramak, aynı zamanda modern devlet yapısını oluşturan temel unsurun demokrasi olduğu ön kabulüyle hareket etmek demektir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde demokrasi, geleneksel olarak tanımlanan ortaçağın bitişi ve modernitenin başlangıcıyla ortaya çıkmış bir kavramdır. Rönesansla³ beraber başlayan bu süreç demokrasinin, dolayısıyla da politik temsilin gelişimini ifade etmektedir (Amin, 2006: 9-10). Bireyleri sadece politik bir özne olarak gören ve içi boş bir tanımlamaya mahkum eden klasik demokrasi anlayışı, günümüzde yerini liberal demokrasi anlayışına bırakmış görünmektedir. Liberal demokrasinin en önemli farkı, kimlikleri tanıma eylemini otorite üzerinden tanımlanan değil, öznel yorumların kabulüyle tanımlanmasına olanak veren bir anlayışa sahip olmasıdır.

³ Ortaçağın sona ermesiyle beraber başlayan Rönesans dönemi maddi bir değişimden ziyade zihinsel bir değişim sürecini ifade etmektedir. İktidara, temsile, iktidarın meşruluğuna, sınırlarına ve toplumsal hiyerarşiye dair sorular, bu düşünce sistemindeki sorgulayan değişiklik neticesinde gelmiştir (Bouthoul, 1992: 26). Bu zihinsel değişimi tetikleyen sürecin maddi etkenler neticesinde başladığını belirten Bloch bu değişimin İtalya'dan başladığını ve iki temel olguyu beraberinde getirdiğini belirtmiştir. İlki loncaların kapalı ekonomisi karşısında gelişen bireysel kapitalist ekonomi aşamasından başlayarak gelişen bireyin bilinci, ikincisi ise feodal ve dinsel toplumun yapay ve kapalı dünya imajının yerini alan enginlik duygusudur (Bloch, 2002: 8).

Liberal demokrasi bunun çözümünü, alanları yapılandırarak bulmuştur. İkili bir yapıyı ifade eden bu durum, bireylerin özel alanı ve kamusal alandan oluşmaktadır. Bireyler, geneli ilgilendiren kamusal alanda öznel kimliklerinden taviz vererek yer almaktadırlar (Üstel, 1999: 15).

Temsile ilk olarak politik bağlamda bir anlam yükleyen düşünür Thomas Hobbes olmuştur. Doğa durumunu sürekli bir savaş hali olarak tanımlayan ve bu savaşın engellenmesinin ancak bir iktidar ile önlenebileceğini savunan Hobbes, temsili iktidar üzerinden, iktidarı ise çoğu zaman otoriter bir tavır üzerinden tanımlamaktadır. Hobbes'a göre halkı temsil eden devletin istediğini yapmasında bir beis yoktur, sonuçta devlet halk için her zaman en iyisini düşünecek olandır (Hobbes, 2007: 92-96). Hobbes'un temsil tanımlaması tarihsel süreçte kavramın birçok düşünür tarafından farklı yaklaşımlarla ele alınmasına sebep olmuştur. Bu farklı yaklaşımlar, sadece temsilin ne olduğu üzerine değil, nasıl olması gerektiğinden, ana dayanağının ne olması gerektiğine kadar birçok soru üzerinde şekillenmiştir. Günümüzde demokrasinin gelişmesiyle beraber insanlığın geldiği nokta göz önüne alınırsa çoğu toplumda politik temsil, halk iradesinin seçilmiş kişiler aracılığıyla devlet yönetimine yansması olarak görülmektedir. Bu bağlamda Hobbes ile başlayan politik temsil tartışmaları, birçok ünlü düşünürün de katılımıyla çeşitli yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmiş ve günümüzde farklı modellerin farklı uluslar tarafından kendisine en uygun gördüğü modeli uygulaması sonucunu doğurmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde politik temsil kavramı farklı yaklaşımlar çerçevesinde incelenecektir. Zira günümüzde temsilin vardığı nokta incelenecek yaklaşımların hepsinden barındırabileceği gibi, bazı toplumlarda bazı yaklaşımların etkisinin ağırlığı o toplumun yapısı ve tarihi itibarı ile daha fazla olabilmektedir. İlk bölümün devamında, bu yaklaşımların toplumdan topluma ağırlığının farklı olmasının temel unsurları ve bu unsurların bütünü anlamına gelen habitus kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. Basit ve yetersiz bir tanımlamayla: Bireysel tecrübelerimizin yanı sıra, toplumsal yapı ve toplumsal tecrübelerimizin toplamı diyebileceğimiz habitus; ele alınan politik temsil kavramının gerçekleştiği alanı kendi yapısına uygun olarak sistemleştirmesinin yanı sıra, sistemdeki rolünü tercihleri aracılığıyla devam ettirmekte ve bu tercihleri de eyleyicinin habitusu bağlamında gerçekleşmektedir. Habitusun bu etkileşime açık yapısı ve aynı zamanda tercihler aracılığıyla taraf olan

öğeleri yapılandırması sebebiyle, çalışma daha anlaşılabilir olması için dar bir ölçek olan Manisa özelinde gerçekleştirilecektir. İkinci bölümde ise politik temsilin pratik yansımalarının ilk aşaması ve aynı zamanda temsilin aracı olan temsilciler incelenecektir. Bu temsilcilerin inceleneceği dönem aynı zamanda Türkiye’de 2000 sonrası parlamenter sistemli tek parti iktidarını belirten 2002 ve 2016 arası ile sınırlı olarak ele alınacaktır. Kavramın yapılandırılmaya da müsait olmasından yola çıkılarak, çalışmanın zaman aralığındaki temsilcilerine dair elde edilebilen biyografik veriler bir set haline getirilecektir. Üçüncü bölümde ise habitusun tarihsel bir birikim neticesinde oluşması göz önünde bulundurularak Manisa’nın tarihine ve günümüzdeki durumuna dair bilgiler sunulacak, habitusun ve tercihlerin oluşmasında etken olan sermaye türlerinin Manisa özelinde incelemesi yapılacaktır. Dördüncü ve son bölümde ise habitus çerçevesinde Manisa halkında oluşan tercihlerin Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki yeri, Türkiye genelinden Manisa özeline doğru incelenecek ve tercihlerin politik pratikteki yansımaları politik olaylar ışığında açıklanmaya çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise politik tercih ve habitus ilişkisi tüm unsurlar dâhilinde ele alınarak habitus ile temsil ilişkisi Manisa özelinde değerlendirilecektir. İncelendiği alanın belli bir topluluğu belirtmesi sebebiyle çalışmanın genelinde habitus nosyonu çoğunlukla tikel bağlamdan ziyade tümel bağlamda incelenecek ve bu sebeple resmi veriler üzerinden gidilmeye özen gösterilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK TEMSİLE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR VE HABİTUS KAVRAMI

1.1. Dinamik Bir Kavram: Politik Alan

Politika kelimesi, dilimize Fransızca *politique* kelimesinden geçmiştir. Anlamı, eski Yunancada “Devlete ilişkin, siyasi” olarak geçmektedir.⁴ Politik alandan bahsederken temel ögenin iktidar olduğunu belirtmek gerekir. Burada bahsedilen iktidar kavramı, sosyal hayatta bireylerin birbiri üstünde otorite sağlaması olarak değil, devlet otoritesi olarak ele alınmaktadır. Modern siyaset bilimcileri de bu tanımlamaya bağlı olarak politikayı genellikle devlet iktidarı üzerinden tanımlamışlardır. Politik alan ise anlamına bağlı olarak politik ilişkilerin toplamının kapsadığı geniş bir alanı ifade etmektedir. Bu alana politikleşen her şey dâhil olabilmektedir. Politikleşme, bireyler özel alanından ayrılıp kamusal alana⁵ dâhil olduğu anda başlamaktadır ancak politik rolleri kanıksama da diyebileceğimiz politik toplumsallaştırma bundan daha önce ailede görülen hiyerarşi aracılığıyla edinilmektedir (Akt. Teber, 1990: 65-68). Bu bağlamda kamusal alan, bireylerin kendi sorumluluklarının dışında, başkalarına karşı sorumluluk taşıdığı alan olarak da nitelendirilebilir.

Günümüzde hukuk devletlerinin⁶ egemen olduğu bir dünyada yaşadığımızı göz önünde bulundurursak (Akt. Hobsbawm, 2008: 99), devletin kanun ve yasalarla koruyucu ve düzenleyici bir işlevi olduğunu kabul ederiz. Bu koruyucu ve düzenleyici işlev gerek sosyal alan, gerekse ekonomik alan gibi kamusal olan her alan üzerinde etkisini göstermektedir. Politik alan, devlet (otorite) ve yurttaşlar arasında bir nevi baba oğul ilişkisini ifade etmektedir, devleti sosyolojik bir olgu olarak farklı kılan ise meşru güç ve şiddet kullanımı ayrıcalığına sahip olmasıdır (Weber, 2002: 132). Yurttaş devletin otoritesine bağlı olacak, devlet ise bu ilişkinin sürekliliğini gerektiğinde ödül, gerektiğinde ceza vererek sürdürecektir.

⁴ (<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/politik>, Erişim Tarihi: 15.02.2018)

⁵ Kamusal alan, aralarında aile bağları veya yakın bağlar olmayan insanların birlikte yaşamasına ilişkin taahhütlerini ifade etmesi ve halk kavramının ortak alanı olmasını ifade etmektedir (Sennett, 2013: 16).

⁶ En genel anlamıyla yurttaşlara hukuk güveni sağlayan devlet biçimi akla gelmektedir. Hukuk devletinin temel ilkeleri şunlardır: Temel hak ve özgürlüklerin güven altında bulunması, kanunların genel olmasının sağlanması, kanunların anayasaya uygunluğunun sağlanması, idarenin hukuka bağlılığının sağlanması (Tanilli, 1993: 151-152).

1.1.1. Politik Temsil ve Çıkarlar

Temsil kavramı günümüzde demokrasiyle bağdaştırılmasından ötürü politik bir anlam taşıyor gibi görünse de, tarihsel perspektifte incelendiğinde bunun tam olarak doğru olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi temsil kavramının demokrasinin temel dinamiklerinden olan eşitlik kavramıyla her koşulda örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin otoriter ve totaliter rejimlerde yönetenler temsilci konumundadır; fakat bu temsil, temsil edilenin ve temsil edenin eşit olduğu şartlarda gerçekleşmemektedir (Linz, 2008: 23-24). Sosyal hayatın pratiklerinden başka bir örnek daha vermek gerekirse ataerkil toplumların bazılarında evin büyük erkeği ailenin reisi, yani temsilcisi olarak görülmekte ve ailesini temsil etmektedir; ancak bu temsiliyetin temsil edilenin fikirlerini ne kadar yansıttığı şüphelidir. Örneğin Ortaçağ Avrupa'sında temsil kavramı bireylerin veya kurumların başka bireyler veya kurumlar adına hareket etmesi anlamını geç dönemlerde kazanmaya başlamıştır. Modern anlamda temsil kavramı ise bir kişinin başka bir kişi veya kişileri temsil etmesi ve bunun sonucunda temsil edene temsil edilen adına eylemde bulunma hakkı verilmesi, temsil edilenin de temsil edenin eylemlerinin sorumluluğuna ortak olması anlamında kullanılmaktadır (Weber, 2007: 91).

Tarihsel olarak bakıldığında, politik alanda yurttaşların rolü günümüze kadar gelinen noktada pozitif bir şekilde seyretmiştir. Politik temsil günümüz itibarıyla demokratik toplumlarda farklı hükümet sistemleri⁷ olsa da parlamentolara seçilen temsilciler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Önceleri kişinin kendi isteklerini kendisi belirtmesi anlamına gelen dolaysız temsil, gelişen nüfusun da etkisiyle belirli özelliklere sahip (yaş, fiil ehliyeti gibi) yurttaşların kendilerini temsilen bir kişi veya bir grubu oy kullanma yöntemiyle seçmesi anlamına gelen dolaylı temsile yerini bırakmıştır. Artık yurttaşlar politik katılım yoluyla politik alanın belirlenmesine dair etken konumdadır. Tarihsel pencereden bakıldığında gerçekleşen bu evrim bizlere bir kamuoyu toplumunun oluştuğunu göstermektedir. Ancak günümüzde yurttaşların politik alanın belirlenmesinde etken olması, politik alanın yönetimine sahip olduğu anlamına

⁷ Günümüzde sıklıkla karşılaşılan hükümet sistemleri başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistemlerdir. Parlamenter sistem ile başkanlık sistemini ayıran en önemli husus yasamanın hükümetin başını görevden alabilme yetkisidir. Bu durum parlamenter sistemde mümkünken başkanlık sisteminde değildir. Başkanlık sisteminde yasamanın çoğunluğu muhalefet partisinden oluşsa dahi anayasa çerçevesinde belirlenmiş olan hükümet süresine bir etkisi olmamaktadır (Schmidt, 2002: 209-210).

gelmemektedir. Yurttaşlar oy hakkı aracılığıyla temsilci (parlamentar) seçmekte; ancak seçilen temsilciler daima ona oy verenlerin isteklerini dile getirmemektedir. “Temsil nedir?” sorusuna yanıt olarak genellikle “temsil edilen kişilerin temsil edildiğine inanması” şeklinde yanıt verilse de, kavramın çok boyutluluğu gereği yapılacak tek ve basit bir tanım anlaşılmasında yetersiz kalacaktır. Politik temsil kavramını anlayabilmek için bazı görüşleri incelemek yerinde olacaktır.

1.1.1.1. Biçimci Temsil Yaklaşımı

Biçimci temsil yaklaşımı Hobbes’un temsil kavramına dayanmaktadır. Hobbes Leviathan adlı eserinde (2007) kişiyi: “Sözleri ve eylemleri ya kendisine ait olarak ya da gerçekten veya uydurma yoluyla, bu söz veya eylemlerin kendisine atfedildiği bir başka kişinin ya da başka herhangi bir şeyin sözlerini veya eylemlerini temsil ediyor olarak kabul edilendir” şeklinde tanımlamakta; kişiyi doğal ve yapay olmak üzere iki şekilde ele almaktadır (s.117). Doğal kişi, sözleri ve eylemleri kendisine ait olan kişidir; ancak sözleri ve eylemleri kendisine değil, bir başkasına ait olan kişiler yapay kişilerdir. Burada bahsedilen yapay kişiler, günümüz hukukundaki tüzel kişilikler ile karıştırılmamalıdır. Örneğin bir şirket tüzel bir kişiliktir, şirketin muhasebecisi ise doğal bir kişiliktir, eğer şirketin muhasebecisi usulsüz işlemlerde bulunursa (vergi kaçırmak, şahsi menfaat sağlamak vb.) günümüz hukuku bundan suça bağlı olarak muhasebeciyi sorumlu tutabilir; ancak Hobbes’a göre muhasebecinin bu hareketinden tamamen yapay bir kişi olan şirket sorumludur.

Hobbes’un görüşlerinin ilham olduğu biçimci temsil yaklaşımına göre temsil, kişinin otoritesini bir temsilciye devretmesi anlamını taşır. Bu noktadan sonra temsilci, temsil yetkisini veren kişi adına eylemde bulunma iradesine sahiptir ve bulunduğu eylemlerin sorumluluğu temsil hakkını veren kişiye aittir. Bu yönüyle suistimale açık bir temsil yaklaşımı gibi görünmektedir. Temsil edilen kişinin sorumlulukları artarken, temsilcinin sorumlulukları azalmakta, hakları çoğalmaktadır. İyi veya kötü bir temsil durumu söz konusu olmamaktadır, temsil ya vardır ya da yoktur. Bu çerçevede Hanna Fenichel Pitkin (2014) biçimci temsil yaklaşımının üç versiyonundan bahsetmektedir (s.40): “Birbirini izleyen birkaç Alman kuramcının geliştirip *Organschaft* kavramı üzerine oturttuğu versiyon, demokratik temsili hükümetin gelişim sürecini takip eden ikinci bir versiyon ve Eric Voegelin’in çalışmalarında bahsedilen üçüncü versiyon.”

Organschaft kuramcılarını Hobbes'tan farklı olarak temsilciyi bir bireyi temsil eden başka bir birey olarak değil, bir grubu temsil eden birey veya bireyler olarak ele almışlardır. Temsilin sorumluluğu yetkiyi devreden toplulukta, çıkarlar da temsil edilen toplulukta olacaktır. Burada temsilciyi ayıran en önemli husus, seçilmiş olmasıdır. Grubun faydasına çalıştığını söyleyen alelade bir kişi veya kişiler, temsil ettiğini iddia ettiği topluluk tarafından seçilmemişse bir temsil durumu söz konusu değildir. Sadece belli üyelerin grup adına hareket edebildiği durumlarda, oldukça gelişmiş bir temsil şekli söz konusu demektir, yani: *Organschaft* (Pitkin, 2014: 41).

Organschaft kuramcılarının ifade ettiği seçilmiş temsilci anlayışına göre birtakım problemler olduğu söylenebilir. Seçilim yoluyla gelen hükümete bağlı olan ve hükümetin atayabileceği yasama, yürütme ve yargı erklerinde çalışanlar da temsilci konumunda gibi anlaşılmaktadır. Yurt dışındaki bir büyükelçi bağlı olduğu ülkeyi temsil etmektedir; keza savcı, vali veya devlet müfettişleri de öyle. *Organschaft* kuramcıları daha çok hükümet temsilcilerinin yasal statüsü ile ilgilenmişlerdir; esas olan hükümete seçilmişlik durumudur. Diğer temsilcilerin ne kadar temsilci olduğuna dair tatmin edici bir açıklama yapmamışlardır; onlara göre bütün devlet görevlileri temsilci konumunda değildir, temsilci sıfatı parlamentoya seçilen kişilere ait bir sıfattır. *Organschaft* kuramcılarının Georg Jellinek, uluslararası ilişkilerdeki temsili devlet temsili, seçilmiş parlamenterlerin temsili ise halka karşı devletin resmi sesi olduğunu belirtmiştir (akt. Pitkin, 2014: 42).

Demokratik temsili hükümetin gelişim sürecini takip eden ikinci versiyona göre de temsil bir kişiye diğerlerinin adına da hareket etme yetkisi verildiğinde ortaya çıkmaktadır. Temsilin esas dayanak noktası, temsil öncesi yetkilendirilecek kuralların oluşması ve müzakereye dayalı alınacak kararlarla temsili gerçekleşmesidir. Temsili demokrasi kuramcıları için temsil bir nevi yetki bahşetme durumudur ve temsilciye ihtiyaç duyulması aynı zamanda bir itaat etme durumunu beraberinde getirmektedir. Kesin seçimler sonrası temsilcinin belirlenmesi, temsilcinin eylem özgürlüğüne bir kısıtlama getirmemektedir. Seçen halk, iradesini seçilen temsilcilere devrederek itaat etmek durumundadır. Normal şartlarda temsil edecek kişi veya kişiler seçimle belirlenir ve belirli bir zaman aralığı içerisinde görevde kalınması öngörülür; ancak bu belirli zaman için görevde kalma durumu bu görüşü savunan düşünürler tarafından kesin hatlarla belirlenmemiştir. Temsilci iradenin belirli bir zaman için devredilmesine

ve seçimlerin düzenli olarak yapılması gerekliliğinin bir takvimle düzenlenmesinden bahsetmemeleri bu görüşün eleştirildiği nokta olarak göze çarpmaktadır. Temsili demokrasi kuramcılarını diktatörlük yönetimini kabul etmemelerine rağmen bu durumun nasıl önüne geçilebileceğine dair literatürde bir boşluk bırakmaktadırlar (Pitkin, 2014: 44).

Biçimci temsil yaklaşımının bir başka versiyonu ise Eric Voegelin'in "*Siyasetin Yeni Bilimi (New Science of Politics)*" isimli eserinde tanımlanmaktadır. Voegelin temsili hükümet sistemini betimleyici olarak tanımlamakta ve bunun temel düzeyde bir temsil olduğunu ileri sürmektedir. Bu noktadan itibaren "*varoluşsal*" temsil adını verdiği ikinci bir temsil türünü ifade etmektedir. Temsilin anlamlı olması için bu temel düzeyin ilerisine gidilmelidir ve toplum otoriter ve etkili bir temsilciye sahip olmalıdır; Voegelin buna örnek olarak Sovyetler Birliğini göstermektedir. Voegelin, Sovyet toplumunu politik hareket eden bir toplum olarak nitelendirmekte ve etkili bir lidere sahip olduğunu belirtmektedir (akt. Pitkin, 2014: 45); ancak Voegelin'in bu örneğinde bahsedilen otorite tarzı Max Weber'in *karizmatik otorite tipi*⁸ tanımlamasına denk gelmekte ve tarihsel aralıklarla ortaya çıkmaktadır. Politik temsilin anlamlı olabilmesi için temsil toplumun tamamını kapsamalı ve sürekliliğe sahip olmalıdır, böylelikle birey asli kişiliğini tanımlarken toplumu da bu tanımın önemli bir parçası olarak alacaktır (Akt. Bilgin, 2000: 94). Bunun için de toplum ortak bir düşünce yapısına sahip olmalıdır. Bu ortak düşünce yapısına sahip olunması ulus ruhuna sahip olunması anlamına gelmektedir. Ulus ruhunun yaratılma çalışmalarına tarihten bir örnek olarak Osmanlı devletinde halkın politik bütünlüğünü sağlamak adına ortaya çıkan *Osmanlıcılık*⁹ fikri verilebilir. Buna müteakip olarak Voegelin'in de ulus ruhunun

⁸ Max Weber idari düzenin sağlanmasında otorite kavramına büyük önem vermiştir. Bütün otorite biçimlerinin kendisini yönetim olarak tanımladığını ve her yönetimin de birçok yönden otoriteye ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Burada esas önemli husus Weber'in otorite ve güç kavramlarını birbirinden ayırmasıdır. Zira otorite bir meşruluk zemininde gerçekleşirken, güç kavramı yönetime direnilmesine rağmen gerçekleşen eylemi ifade etmektedir. Otorite kavramını meşruluk zemininde tanımlayan Weber üç tip otoriteden bahsetmektedir: Geleneksel otorite, yasal otorite ve karizmatik otorite (Akt. Eryılmaz, 2010: 49-50). Weber karizmatik otoritenin sosyolojisini incelerken, karizmatik önderin bir misyon yüklediğini belirtmiştir. Önderliğinin geçerli olabilmesi için ise bu misyona inanan ve destekleyen taraftarlara ihtiyaç duymaktadır. Karizmatik önder ve taraftarları arasındaki ilişki bir itaat ilişkisini belirtmektedir. Eğer önder üstlendiği misyona taraftarlarını inandırırsa kendisini kanıtlayabildiği sürece onların efendisi olur, kanıtlayamazsa bu iddiası çöker (Weber, 2002: 327).

⁹ Kozmopolit bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde 1830'larda ortaya çıkan, bütün dini ve etnik grupları Osmanlı Milleti olarak kabul ederek halkta birleştiriciliği amaçlayan fikirdir (Bora ve Gültekin, 2009a: 88).

toplumun ortak bir ideolojiye sahip olmasını kastettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Voegelin'in kastettiği bu ulus ruhu yapay olarak oluşturulmuş bir şeyden ziyade, insanın zaten içinde var olan aşkın tecrübesinin (Akt. Güngörmez, 2011: 156) temsil düzeyinde güçlü bir şekilde ifade edilmesidir. Bu yönüyle Voegelin'in *varoluşsal* temsil yaklaşımına, Weber'in *karizmatik otorite tipinin* sürekliliği sağlanmış hali denebilir ve temsilcinin meşruluğunun sağlanması için seçimleri şart görmemektedir, saltanat usulü babadan oğula geçen monarşik bir krallık da pek tabii temsilci sayılabilir.

Toplum, aşkın bir amaç uğruna hareket etmek istediği için temsil vardır ve temsili varoluşsal kılan da budur. Hobbes için olduğu gibi Voegelin'e göre de devletin ortaya çıkmasının da asıl sebebi bu sosyal hareketi sağlama gerekliliğine ilişkindir; hareketsiz bir temsilci, temsilci olma geçerliliğini yitirmiş demektir. Temsilin gerçekleşmesi için toplumun ortak düşünceye sahip olması tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda temsilcinin eylemleri bu düşünceyi yansıtmalıdır. Voegelin'e göre toplumun ortak düşüncesi, aşkın bir hakikati temsil etmektedir ve hükümdar bu aşkın hakikatin kainat üzerindeki temsilcisidir.

Biçimci temsil yaklaşımı Hobbes'un fikirlerinin izinde gelişmiştir ve esas fikir eylem yetkisinin sadece temsilcide olmasına rağmen sorumluluğun sadece temsil edilen gruba ait olmasıdır. Bu yaklaşımda göze çarpan en önemli sorun ise temsil ve otoritenin beraber ele alınmasıdır. Temsilci otoritenin sahibi olarak tanımlanmış ve bu sahipliğin getirdiği eylem hakkı üzerine sınırlar tam olarak belirlenmemiştir; oysa temsil ve otorite bazen paralel işleyen, bazen de birbirinden bağımsız iki kavramdır.

1.1.1.2. Betimleyici Temsil Yaklaşımı

Bazı yazarlar, temsil kavramını eylemden ziyade temsil edilenin yansıması olarak ele almışlardır. Temsil mutlaka seçimle oluşturulan bir parlamento aracılığıyla gerçekleşmeli ve bu parlamento temsil edilen halkın aynada yansıması gibi olmalıdır. Parlamentonun temsil niteliği, halkın bütünüyle ne kadar örtüştüğüne bağlıdır. Esas konusu temsilcinin “nasıl” olduğudur, çünkü temsilci temsil edilene benzediği oranda temsilci niteliklerine sahiptir. Buna paralel olarak, eğer halkı küçük ölçekli bir harita olarak ele alırsak, parlamento da büyük ölçekli bir harita gibi olmalıdır. Toplumun bütün kesimlerinin çıkarları dil, din, gelir seviyesi, ırk, yaş gibi bütün farklılıklarını

kapsayacak şekilde parlamentoda temsil edilmelidir. Bu bağlamda ele alınacak olursa, sermaye ve emeğin aynı temsili oluşumda bulunduğu korporatizm ile benzerlik taşıdığı görülmektedir (Örs, 2014: 534). Bu görüşün erken temsilcilerinden John Adams, Amerikan Devrimi döneminde temsilci yasama meclisinin “insanların detaylı, tam bir portresi, bir minyatürü olması gerektiğini çünkü onlar gibi düşünüp hissetmesi, onlar gibi akıl yürütüp onlar gibi hareket etmesi gerektiğini” ileri sürer (akt. Pitkin, 2014:59). Bir başka yazar James Wilson da bunu doğrular nitelikte temsilci kurulu “portre iyi bir benzer olduğu ölçüde kusursuzdur” bu yüzden de “meclisin tüm halkın en özdeş sureti” , “halkın sesinin sadık bir yankısı” olması gerektiği şeklinde tanımlamaktadır (akt. Pitkin, 2014: 59).

Betimleyici temsil yaklaşımını biçimci temsil yaklaşımından ayıran en önemli nokta temsilciyi eylemde bulunma zorunluluğunda görmemesidir. Temsilci eylemde bulunmaktan ziyade, yasama organı olarak, temsil edilenin parlamentoda fikirlerini dile getirmelidir. Betimleyici temsil yaklaşımı yasama ve yürütme organını ayrı olarak ele almaktadır. Yasama organı, halkın bir yansıması olarak onun isteklerini dile getirir; ancak yasa yapamaz. Yasa yapmak yürütmenin görevidir; ancak yürütme de halkın isteklerini bilemez. Bu sebeple yasama ve yürütme bir yandan birbirini tamamlayıcı işlev görürken, bir yandan birbirinden farklı iki organ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Betimleyici temsile yönelik eleştiriler iki noktada yoğunlaşmaktadır. İlk olarak, parlamento nasıl halkın büyük ölçekli bir haritası olabilir? Özellikle yüksek nüfuslu ve kozmopolit ülkelerde farklılıkları tam anlamıyla parlamentoya yansıtmak mümkün müdür? Sadece dil, din, ırk, meslek farkı gibi nispeten daha büyük nüfuslu kitleleri temsil etmenin yanı sıra LGBTİ gibi nispeten daha az üyeye sahip gruplara ait bireyleri de teorik olarak kapsaması gerektiğinden farklılıkları tam olarak yansıtmayı mümkün görünmemektedir. Daha da detaylı inceleyecek olursak, belli özellikleriyle gruplaştırmayı başardığımız bireylerin, tek tek ne istediklerini, ne hissettiklerini bilmek ve bunu parlamentoda dile getirmek mümkün değildir. İkinci bir eleştiri konusu ise temsilcinin sadece yasama noktasında kalmasıyla ilgilidir. Bu durum temsilciyi sadece bilgi veren konumuna indirgediği gibi yürütme organının güçlenmesi ve halkın taleplerini çıkarları doğrultusunda kullanması sorununu gündeme getirebilir. Bu yönüyle bakıldığında temsilcinin niteliği yürütme organını meşrulaştırmaktan öte bir işlev görmemektedir.

1.1.1.3. Sembolik Temsil Yaklaşımı

Temsil durumu, her zaman bireyler özelinde gerçekleşmemektedir, nasıl ki bir parlamenter, bir siyasi lider, bir kral halkı temsil ediyorsa, bir bayrak da bir ulusu temsil edebilmektedir. Bu yaklaşıma göre temsil, temsil edileni sembolize etme anlamı taşımaktadır ve ancak temsil eden simge temsil edilen tarafından kabul görüyorsa geçerlidir. Söz konusu sembolize etme durumu elbet sadece bayrak için geçerli değildir, bu toplumdan topluma, hatta kişiden kişiye; tarihi yaşanmışlıklarına, kültürlerine, dini tercihlerine ve bunun gibi birçok parametreye bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Pitkin, 2014: 89). Örneğin camiler İslamiyet'i sembolize ederken, Müslüman olmayan bir kimse için bir şey ifade etmeyebilir, keza kiliseler de Hristiyanlar için dini bir sembol ögesi iken Hristiyan olmayan kimseler için bir şey ifade etmeyebilir.

Peki sembolize etmek temsil etmek anlamına mı gelir? Bu durumu daha geniş kitlelerce kabul görmüş olan semboller üzerinden ele almak daha doğru olacaktır, zira bir ressamın resminde sembolize ettiği bir şey veya bir şairin şiirinde sembolize ettiği bir şey her zaman genel kabul görmüş bir sembol olmayabilir; ancak bu durum ulusal semboller söz konusu olduğunda tam tersi bir anlam taşımaktadır. Ülke bayrakları uluslararası bağlamda ait olduğu ülkeyi ve ulusu temsil etmektedir, çoğu yerde bayrağın yakılması, yere atılması, üstüne basılması gibi eylemler o ülkeye ve ülke halkına bir hakaret olarak algılanmakta ve bu tip eylemler diplomatik krizlere varacak sonuçlar doğurabilmektedir. Benzer şekilde, bir toplumun siyasi iktidar öznesi makam olarak ulusal bir sembol konumundadır ve bu makama olası bir hakaret, aşağılama gibi eylemler temsil ettiği ulusa edilmiş sayılmaktadır. Burada iktidar öznesine hakaret şahıs bazında ele alınmamaktadır, o sebeptendir ki bahis konusu eyleme konu olan iktidar öznesine yurt içinde muhalif olan kitleler dahi çoğu zaman bu eyleme tepki gösterebilmektedirler.

Bu sembolik temsil unsurları her zaman sembolize ettikleri şeyle bir benzerlik taşımalı mıdır? Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal bayrağında 50 yıldız bulunmakta ve bu 50 yıldız coğrafi olarak ABD'de bulunan 50 eyaleti sembolize etmektedir; ancak bu durum ABD ulusuyla benzer yanlar taşıdığı anlamına gelmemektedir. Ulusal semboller, ait oldukları ulus tarafından kabul gördükleri için

temsil özelliği taşımaktadırlar, eğer bir toplum sembolik temsilin varlığını kabul ediyorsa sembolik temsil vardır, kabul etmiyorsa yoktur (Örs, 2006: 12). Bu yönüyle genel kabul görmüş sembolik temsil araçlarına varoluşsal olgular demek yanlış olmayacaktır.

Sembolik temsil yaklaşımına göre semboller kendi önemini arttırmak için belli ritüellere veya törenselliğe ihtiyaç duymaktadır. Ulusal bayramlarda geçit törenlerinin ağır ağır yapılması, siyasi liderlerin yerini devretmesinin törenle yapılması gibi ritüeller sembollerin anlamını güçlendirmektedir. Sembollerin anlam kazanması elbet sadece tören ve ritüellerle gerçekleşmemektedir. Semboller güçlü bir tarihsel ve kültürel altyapıya sahip olmanın yanı sıra sonradan öğrenilen kavramlardır. Çoğumuz bunu tecrübe ederek öğrenmişizdir. Örneğin Türkiye’de İstiklal Marşı esnasında yaramazlık yapan bir çocuk öğretmenleri tarafından uyarılması neticesinde bu farkındalığa sahip olmuş olabilir.

Geniş kitlelerce kabul gören sembollerin neyi temsil ettikleri bazen kelimelerle açıklanamamaktadır. Bu durumda sembollerin, çoğu zaman aşkın bir hakikati temsil ediyor oldukları kabul edilir, mesela papalık kurumu veya halifelik makamı gibi (Pitkin, 2014: 105). Bu durum özellikle dindar nüfusun yoğun olduğu veya tek bir ideolojinin egemen olduğu bazı toplumlarda (Nazi Almanyası, Sovyet Rusya vb.) dolaylı olarak iktidar öznesine de bir kutsallık yüklemektedir ve iktidar öznesi, makamın genel kabul görmüş sembolik temsil anlamına artı olarak bir yüce sıfatı ekleyebilmektedir. Burada karşımıza şu sorun çıkmaktadır: İktidar öznesine yüce sıfatı eklenmediği zamanlarda iktidar öznesi bir temsilci olarak halk adına eylemde bulunma yetkisinden yoksun mudur? Sembolik temsil yaklaşımına göre iktidar öznesi halkın ifadesi olmalıdır. Yüce sıfatı taşımayan, başka bir deyişle dini veya mitolojik bir altyapısı olmayan toplumlarda iktidarlar meşruluğunu sağlamak için halkı zorlayamazlar (Cassirer, 2005: 259). Halkın ifadesi olan bu lider, eylemleriyle kendini kabul ettirmelidir, yeni semboller oluşturmalıdır. Böylelikle halkın sadakati ve güvenini kazanarak onlar adına hareket edebilecektir.

Politik temsilin semboller aracılığıyla gerçekleştiği politik temsil anlayışı, temsili sadece gerçek kişiler bazında ele almamaktadır. Bu yönüyle diğer temsil yaklaşımlarından net bir şekilde ayrılmaktadır. Temsil gerçek kişilerle olabileceği gibi

gerçek kişilerin bulunduğu fakat şahıslardan bağımsız bir kavram olarak makam, bayrak gibi sembollerle de gerçekleştirilebilir, burada önemli olan temsilin temsil edilen tarafından kabul görmesidir. Temsil edilen temsil vardır diyorsa temsil vardır, yoktur diyorsa yoktur.

1.1.1.4. Karar Alıcı Temsil Yaklaşımı

Şimdiye kadar temsili farklı bakış açılarıyla ve farklı temeller üzerinde ele aldık. Biçimci temsil yaklaşımını temsilcinin eylemlerinin sorumsuzluğu üzerine, betimleyici temsili temsilin temsil edilenle benzerliği üzerine, sembolik temsili ise daha çok temsil edilenin kabulleniliş üzerine inceledik. Karar alıcı temsil yaklaşımını ise şimdiye kadar ele aldığımız temsil yaklaşımlarından ayıran en önemli özellik, temsilcinin eylemlerinin sorumluluğunu temsil edilene karşı taşıması ve bunun neticesinde hesap vermesi üzerine inşa edilmesidir (Örs, 2006: 13).

Karar alıcı temsil yaklaşımını öne çıkaran özelliğinin hesap verebilirlik olması ortaya bir karşılıklılık durumunu çıkarmaktadır. Bu durum şöyle bir örnekle açıklanabilir: Bir ev, sahibi tarafından sözleşme imzalanarak belirli bir süre için kiraya verilebilir, kiracı o evde oturma ve belirlenen şartlar uyarınca değişiklik yapabilme hakkına sahiptir ancak bu mülkü kiraya verme durumu kiracıya mülk üzerinde dilediğince eylemde bulunma hakkını vermemektedir çünkü bu duruma dair kiracının eylem hakkı önceden sözleşmeyle belirlenmiştir, sözleşme bitiminde ise iki tarafın da memnun kalması durumunda kiranın devamı söz konusu olabilmektedir. Karar alıcı temsil yaklaşımına göre politik temsilde de benzer bir durum söz konusudur. Temsilci önceden yasalarla belirlenmiş olan eylem sınırları içerisinde temsil edileni temsil etme hakkına sahiptir, aksi durumda yasalar gereği temsilcilik sıfatı alınabilir veya temsil edilen memnun kalmazsa yeni dönemde yerine başka bir temsilci getirebilir.

Karar alıcı temsil yaklaşımında bahsedilen bu karşılıklılık aynı zamanda bir karışıklığı da beraberinde getirmektedir. Parlamenter sistemde bu karşılıklılık temsilciyi sadece temsil ettiği kesime karşı mı sorumlu yapmaktadır? Yoksa bahis konusu temsilci halkın tamamına karşı mı sorumludur? Şüphesiz bu durum soruya ve sorunun nereden geldiğine bağlı olarak değişebilmektedir. “Neyi temsil ediyorsun?” sorusu yurt içinde iktidar öznesine muhalif olan kesimden geldiğinde yanıt “Bana oy verenleri” olabilecekken, yurt dışından bir gazetecinin bu sorusu karşısında yanıt “Halkımı”

olabilecektir. Bu yönüyle karar alıcı temsil yaklaşımının karşılıklılık ve hesap verebilirlik özellikleri yasal çerçeve içerisinde belirlense dahi literatürde boşluk bırakabilmektedir (Örs, 2006: 13).

1.1.2. Politik Temsilin Meşruiyeti

Politik temsile dair farklı bakış açıları olsa da, hepsinin ortak paydası şüphesiz politik temsilin geniş tanımının iktidar öznesinde anlam kazanmasıdır. Temsil hangi siyasal sistemde olursa olsun kendisine atfedilen gücü iktidar öznesi aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu sebeple politik temsili anlamlandırmaya çalışırken esas vurgulanması gereken noktalardan en önemlisi iktidar kavramının meşruiyeti sorunudur.

Politik temsilin meşruiyeti sorununu incelerken ilk olarak değinilmesi gereken nokta meşruiyet ve yasallık kavramlarının birbirinden ayrı iki kavram olarak incelenmesi gerektiğidir, zira yasal olan her şey meşru kabul görülmeyebileceği gibi meşru olan her şey de yasal olmayabilir. Pozitif hukuka göre yasal iktidar, mevcut hukuk kuralları çerçevesince belirlenmiş olan iktidardır. Ancak bu yasallık aynı zamanda meşruluk sıfatını beraberinde getirmemektedir. Meşru iktidar, ona tabi olanlar (yönetilenler) tarafından meşru olarak kabul edilen, toplumda yaygın ve hâkim olan “meşruluk” inancına uygun olan iktidardır (Kapani, 2014: 89). Buna en güzel örnek olarak totaliter rejimler verilebilir. Totaliter rejimlerde iktidarda bulunanlar eğitim, propaganda, doktrin oluşturma gibi eylemlerle halkın gözünde sürekli meşru olma ve meşruluğunu kaybetmeme üzerine çabalarlar (Öztürk, 2015: 294).

Meşruluk ve yasallığa dair en büyük ayrım otoriter rejimlerde görülmektedir. Bu tarz yönetimlerde de iktidar yasal bir statüye sahiptir; ancak bu yasal statü yönetilenlerin özgür iradesiyle belirlenmiş bir statü değildir. Otoriter yönetimlerde iktidar sahibi olan diktatör veya cunta kendi konumlarını sağlama alma düşüncesiyle yasalar oluşturabilirler. Kurulan düzen bir korku hegemonyası altında halka dayatıldığı için bu yönetimler meşru sıfatını alamamaktadır, çoğu otoriter rejimlerde seçimlerde iktidar lehine çıkan yüzde doksan üstü oylar bundandır. Dikta sahibinin kendi konumunu sağlama almaya yönelik bu eylemleri meşru olma kaygısıyla yapılsa da, meşru olamadığı gibi çoğu zaman da iktidarının sürekliliğini sağlamasına yardımcı olmamaktadır.

Yasallık ve meşruluk günümüzde fazlasıyla iç içe geçmiş ve birbirlerinin yerine kullanılan iki kavramdır. Biz her ne kadar bunları birbirinden farklı iki kavram olarak ele alsak da, birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir zira pozitif hukukun ve yasaların ortaya çıkma sebebi dahi meşru olanın belirlenmesine yöneliktir. Bu yönüyle yasal olanın, meşru olanın tamamlayıcısı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Peki bir şeyin meşru olmasına bu kadar önem verirken nesnel bir meşruluk tanımlaması mümkün müdür? İktidarın meşruluğunun, yönetilenler tarafından genel kabul gören meşruluk tanımlamasına uyup uymamasıyla belirlendiğini göz önüne alacak olursak, meşru olma durumunun ahlaki ve dini inançlara göre değiştiğini söylemek yerinde olacaktır. Eski Türk Devletleri'nde iktidara atfedilen kutlu devlet anlayışı, iktidara yönetme yetkisinin tanrı tarafından verildiği anlamına gelmekteydi ve bu durum halkın büyük bir kesimi tarafından iktidarın meşru kabul görülmesini sağlamaktaydı. Keza Hristiyan dünyasında Katolik kilisesine bağlı olan krallıklarda da kralın Papa tarafından takdis edilmesi halkın kralın iktidarını meşru görmesini sağlamaktaydı. Bu soruyu çağdaş siyaset bilimi bağlamında yanıtlamak için öncelikle iktidar öznesi ve yönetim sistemini birbirinden ayrı tutmak daha doğru olacaktır. Modern devlet yönetimlerinde meşruluk yönetim sistemi bazında ele alınmaktadır. Bu noktada devreye konsensüs, yani uzlaşma kavramı girmektedir. Konsensüs kavramı bir konu üzerinde halkın büyük bir çoğunluğunun görüş birliğini ifade etmektedir. Görüş birliğinin halkın büyük bir çoğunluğunda olarak belirtilmesinin sebebi, halkın tamamında bir fikrin kabul görmesinin doğal olarak mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda salt çoğunluk tarafından kabul edilen bir görüş de konsensüs kavramı için yeterli olmamakta, gerçek bir uzlaşmadan bahsedebilmek için dörtte üç gibi bir çoğunluk gerekmektedir.

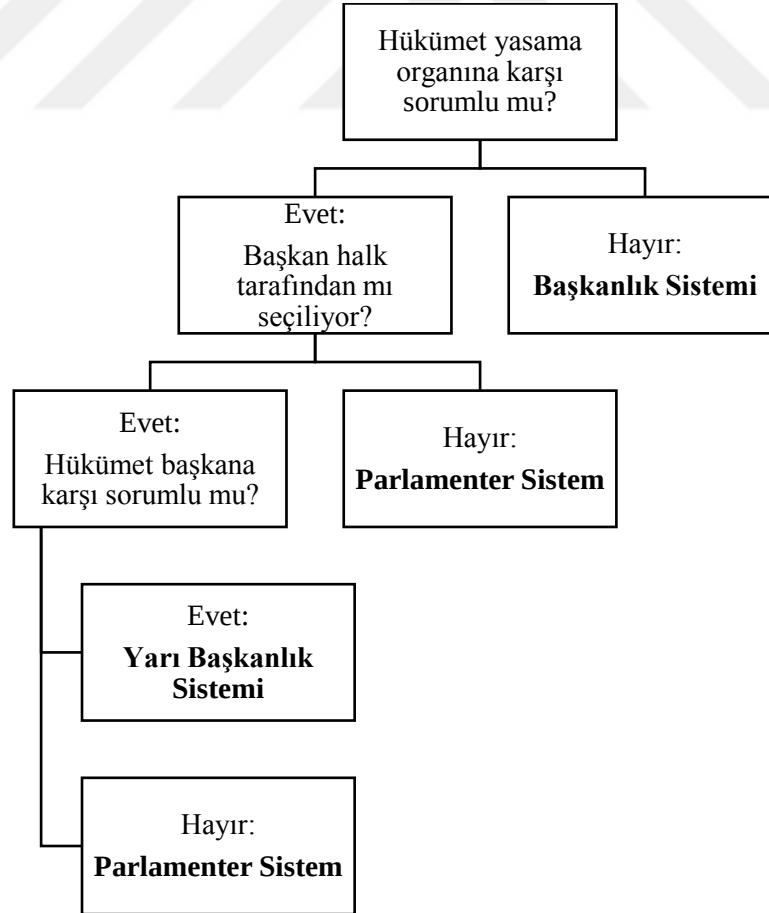
Meşru bir yönetim sistemi de halkın üzerinde uzlaşmış olduğu bir yönetim sistemini ifade etmektedir. Halk tarafından bir yönetim sistemi üzerinde ne kadar konsensüs sağlanmışsa, o yönetim sistemi o kadar meşrudur. Sistemin meşru kabul edilmesi durumu beraberinde iktidar öznesinin de meşruluğunu getirmektedir; ancak bu aynı zamanda halk tarafından getirilmiş iktidarın, sistemin desteklendiği oranda destekleneceğini göstermemektedir. İktidar öznesine muhalif kesim elbet olacaktır, sağlıklı bir demokrasi adına olmalıdır da fakat bu muhalif kesim iktidarın meşruluğunu

değil, eylemlerini sorgulaması anlamına gelmektedir. Mevcut yönetim sistemine inanç duyma durumu salt çoğunluk oranlarına yaklaştığında o yönetim sistemi meşruluğunu kaybediyor demektir.

1.1.3. Politik Temsilin Araçları

Önceden de bahsettiğimiz gibi politik temsil birçok farklı perspektiften ele alınmış, her tanımlanma çabasında farklı bir özelliği üzerinde durulmuştur. Modern bağlamda temsil ise bu yaklaşımlardan biraz da olsa hepsinden barındırmaktadır ancak bu yaklaşımların hiçbirisi temsilin tam olarak açıklanmasına tek başına yeterli olmamaktadır. Günümüzde politik temsil, demokratik kabul edilen üç farklı hükümet sistemi aracılığıyla gerçekleşmektedir: Parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve parlamenter sistem ile başkanlık sisteminin karışımı olarak adlandırabileceğimiz yarı başkanlık sistemi. Jose Antonio Cheibub hükümet sistemini tanımlarken aşağıdaki şemayı kullanmayı önermektedir (Akt. Gökçimen, 2017: 2):

Şekil 1: Hükümet Sistemleri

Çalışmada ele alınan temsil anlayışı 2002 ve 2016 arası Türkiye’de geçerli olan hükümet sisteminin, yani parlamenter sistemin temsil anlayışı olacaktır. Parlamenter sistemlerde temsilciler, vatandaşı oldukları ülkeye ait belirlenmiş bölgelerden geçici bir süreliğine halk tarafından parlamentoya seçilmesiyle göreve gelmektedir (Turan, 1978: 3). Türkiye’de bu bölgeler il bazında ele alınmakta ve her il nüfus yoğunluğuna göre parlamentodaki sandalye sayısından belirli bir kontenjan ayrılmaktadır. Parlamenter sistemde hükümet, seçilmiş olan parlamento içinden çıkmakta ve parlamentoya hesap vermektedir. Her bakan, kendi bakanlığını ilgilendiren konularda parlamentoya karşı sorumluluk taşımaktadır (Eryılmaz, 2010: 177). Hükümet kurmak, bir partinin sandalye çoğunluğunu tek başına sağlaması ya da birden fazla partinin uzlaşarak koalisyon kurmasıyla gerçekleşir. Parlamento çoğunluğu, ait olduğu ülkenin yasalarına bağlı olarak hükümeti göreve başlarken veya görev esnasında düşürebilme yetkisine sahiptir. Bu sebeplerden dolayı hükümet parlamentonun güvenini sağlamak zorundadır.

Parlamenter sistemde parlamento yasama kurumu konumundadır ve temsilcilerin halkın birincil temsilcileri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır çünkü temsilcilerin temsil ettikleri kitleler ile benzer özellikler taşıdığı varsayılmaktadır (Le Bon, 1997: 168). Bu yönüyle parlamenterden öncelikli beklenti, seçildiği kitlenin taleplerini parlamentoda dile getirmesidir. Böylelikle yasama organı olarak nitelendirilen parlamentonun, halkın talepleri doğrultusunda eylemlerde bulunması beklenmektedir. Ancak parlamentonun yasama konumunda olması, temsilcilerin temsil ettiklerinin çıkarları ve taleplerini doğrudan eyleme dökmeleri anlamına gelmemektedir. Bu durum ancak parlamentodaki bütün bölgelerin temsilcilerinin ve dolayısıyla bütün temsil edilen kesimlerin beklentilerinin uyuşması ve gerekli çoğunluğun sağlanması durumunda mümkün olabilmektedir. Olası bir uzlaşma sağlandığı takdirde dahi parlamentonun tek başına bir fikri yasalaştırması mümkün olmamaktadır, parlamentoda uzlaşma sağlanan fikir bir yürütme organı olan hükümete iletilir ve ancak hükümetin de onayıyla eylem nihayete kavuşur. Parlamenter sisteme bu çerçeveden bakıldığında parlamenterler yurt içi politik aksiyonlara dair temsilci konumundayken, hükümet daha makro boyutlarda ve daha dolaylı bir temsilci konumunda görünmektedir.

1.2. Politik Katılımda Etkili Faktörler

Politik katılım dendiğinde akla ilk olarak seçimlerde oy kullanmak gelse de bu oldukça yetersiz bir tanımlamadır. Oy kullanmak politik katılımın en önemli unsurudur; ancak katılım basit bir merak ediştten sendikal faaliyetlerde yer almaya kadar geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir. Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl politik katılımı “*ilgi, önemseme, bilgi, eylem*” olmak üzere dört boyutta incelemiştir. *İlgi* politik olayları takip etmeyi, *önemseme* politik olayları ciddiye alarak onlara önem göstermeyi, *bilgi* politik olaylar ve politik sorunlar hakkında bilgi edinmeyi, *eylem* politik olaylara aktif olarak katılmayı ifade etmektedir (akt. Kapani, 2014: 144).

Toplumsal tamamı aynı düzeyde politik katılım göstermemektedir. Bazı bireyler sadece gazete ve dergilerden politik olayları takip ederken, bazı bireyler de kulaktan dolma fikir sahibi olabilmektedir. Daha ilgili bireyler, sahiplendiği politik olay ve sorunlara karşı daha aktif bir rol izleyebilmek için sendikal faaliyetlere ve sivil toplum kuruluşlarına dâhil olabilirken, en ileri uçta ilgi sahibi bireyler siyasi partilerin bünyesinde veya alt organizasyonlarında yer alabilmektedirler. Burada belirtilmesi gereken nokta, politik katılımın yasal çerçeveler içerisinde normal olarak kabul edilmesidir. Ülkedeki kurum ve kuruluşlara, yetki ve makam sahiplerine yönelik devirme hareketleri, darbe girişimleri, yasa dışı gösteriler politik katılımın tanımı içerisinde yer almamaktadır.

Günümüz demokratik toplumlarında politik katılımın yüksek olması beklenmektedir. Politik katılım ve demokrasi arasında doğrusal orantı olduğu varsayımı tam anlamıyla yanlış sayılmasa da, politik katılımın yüksek olması tam anlamıyla bireylerin kişisel tercihlerine dayalı bir durum değildir. Bazı ülkelerde yönetim mekanizmaları konjonktürel olarak politik katılımı etkileyebilecek uygulamalarda bulunabilmektedir. Örneğin Türkiye’de 20 Eylül 1971 tarihli anayasa değişikliği ile beraber memurlardan sendika hakkı alınarak memurların politik katılımdan bir nebze de olsa uzak durması sağlanmıştır. Bu tarz uygulamalar farklı ülkelerde de mevcuttur ve bu durum politik katılımı olumsuz yönde etkilemektedir. Politik katılımı etkileyen en önemli faktörlerden birisi de bireylerde “Bu soruna benim etkim ne olur?” sorusuna verdiği yanıttır. Şüphesiz kendisini etkin konumda gören bireyler politik katılıma daha fazla önem vermekte ve politik olaylarda daha aktif rol oynamaktadır. Kendisini politik

olaylar konusunda etkisiz gören bireyler ise depolitize¹⁰ olmakta ve politik olaylara daha az katılımda bulunmaktadır.

Başka bir açıdan bakıldığında politik katılımda daha aktif rol alan bireylerin her zaman rasyonel tercihlerde bulunmalarını beklemek fazla iyimser bir yaklaşım olabilmektedir. Robert Dahl'ın bahsettiği *ilgi, önemseme, bilgi, eylem* kavramlarına bireylerin atfettiği önem ne kadar fazla olursa olsun, bu kavramların hepsinin manipüle edilmeye açık olduğu ve bu yönüyle rasyonel bir fikir oluşturma açısından yetersiz kaldığını söylemek çok da yersiz olmayacaktır. Bireylerin politik katılımlarını incelerken bu politik katılımları belirleyen unsurları *kültür, alt kültür, sosyal sınıf, referans, baskı grupları, aile* olmak üzere 6 başlık altında inceleyeceğiz.

1.2.1. Kültür

Kültür kavramı, sübjektif bir anlam taşıması sebebiyle göreceli bir kavramdır ve hangi topluma ait ise o toplumun değerler sisteminin bütününe ifade etmektedir. Kimi kaynaklarda evrensel kültürden bahsedilse de Ziya Gökalp (1976) kültürün ulusal bir kavram olduğunu, evrensel çapta ifade edilen kavramın uygarlık tanımını olduğunu ifade etmektedir (ss. 29-41). Bu değerler sistemi, bulunduğu toplumun örf, adet, olaylar karşısında sergiledikleri davranış ve izledikleri tutumları, olayları muhakeme etmede etken olan bütün unsurları ve özgün sembollerin toplamını ifade etmektedir. Keza Adorno (2011) da kültürün liberal demokrasi ile yönetilen ülkeler için ulusal ölçekte bütünleştirici bir unsur olduğundan söz etmektedir (s.13). UNESCO'nun düzenlediği Dünya Kültür Politikaları Konferansı Bildirgesi'ne göre kültür şöyle tanımlanmaktadır: “En geniş anlamıyla kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur” (akt. Oğuz, 2011: 128). Bozkurt Güvenç, Murdock tarafından yapılan çalışmalar izinde kültürün özelliklerinin şu şekilde gruplanabileceğini belirtmiştir (akt. Oğuz, 2011: 133):

¹⁰ Fransızca kökenli depolitizasyon kelimesinden türemiştir ve siyasi niteliğin yitirilmesi anlamına gelmektedir
(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=89182, Erişim Tarihi: 27.03.2019).

1. *Kültür, öğrenilebilen bilgi, davranış ve alışkanlıklardır. Kültürün öğrenilebilir olması eğitimin kurallarına, yasalarına ve ilkelerine uygun olması gereğini doğurur.*
2. *Kültür, dil aracılığıyla nesiller boyu aktarılabilen bir özellik taşır. Bu sayede insanoğlu yaşayarak edindiği deneyimleri kendisinden sonraki nesillere aktarmış ve varlığını sürdürmeyi başarmıştır.*
3. *Kültürün öğretileri toplumdan topluma değişiklik gösterir. Her toplumun sahip olduğu, yarattığı ve paylaştığı alışkanlıklar toplumun kültürünü oluşturmakla birlikte söz konusu alışkanlıkların sürekliliği de o toplumun sürekliliğine bağlıdır.*
4. *Kültür toplumsal yaşamda oluşan bir unsur olmakla birlikte aynı zamanda bireysel tutum ve davranışlar kültürel doku içinde önemli bir yer tutar. Her ne kadar insan davranışları toplumsal yaşam içinde öğrenilmiş olsa da her zaman toplumun öğrettikleri ile örtüşmeyebilir.*
5. *Kültür, yaşamsal ve toplumsal gereksinimleri karşılayan, işlevsel bir unsurdur. Denenmiş çözüm yolları zamanla toplumsal tatmin düzeyi ve alışkanlıkları pekiştirir. Yaşamsal gereksinimlerin evrensel olması bu ihtiyaçları karşılayan kurumların da belli ölçülerde benzer olması kaçınılmazdır.*
6. *Kültür bütünleştirici olduğu kadar ayırıştırıcı güce de sahiptir. Toplumsal boyutta uyum içinde olan kültürler bütünleşme eğilimi gösterirler. Bu bütünlük, tarihsel ve çevresel anlamda çelişkilere sahip kültürlerde kendisini çözülme olarak gösterir.*
7. *Kültür kavramı hayatla ilgili soyut bir kavramdır. Özünde maddi ya da gözlenebilir bir kavram olmadığını bildiğimiz kültür, gerçeğin bir soyutlamasıdır.*

Kültür, yapısı ve anlamlandırılması itibarıyla bireyler bazında ele alınabilecek bir kavram değildir. Her ne kadar kültürü oluşturan bireyler olsa da, kültür bireysellikten farklı olarak gelişmiştir ve daha çok kamusal bir kavramı ifade etmektedir. Bireyler toplu halde yaşamının getirdiği bir sonuç olarak kültürün oluşmasına katkıda bulunmuşlardır; ancak bu demek değildir ki kültürün oluşumu sadece bağlı olduğu toplumun etkisinde gerçekleşmektedir. Kültürün yerel düzeyde olduğu doğrudur, fakat bu oluşum sabit ve değişmez bir ilerlemeyi de beraberinde getirmemektedir. Nesillerden nesillere aktarımı, aktarılan neslin içinde bulunduğu konjonktürel durumla da yakından ilişkilidir. Küreselleşen dünyada uluslararası etkileşim arttıkça, aktarılan kültür mirası da bu etkileşimden etkilenecek bir önceki neslin kültür anlayışıyla uyumlayabilmektedir.

Kültür kavramı toplumsal yaşama uyum sağlama zorunluluğu sonucunda kolektif bir tavrın sergilenmesini ifade etmektedir. Kavramın yapısı itibarıyla kolektif olması, değişim ve dönüşüme müsait olması sonucunu doğurmaktadır. Küresel çapta meydana gelen her gelişme, dolaylı veya doğrudan olarak kültürel değişimlere de sebep olmaktadır. Günümüzde uluslar arasındaki ilişkilerin geçmişe nazaran daha da yoğunlaşması ve bunun sonucunda farklı ülkelerin kültürlerinin birbiriyle etkileşiminin artması sonucunda, bir önceki kuşaktan şimdiki kuşağa aktarılan kültürün olduğu gibi kalabilmesini imkânsız kılmaktadır. Dünyada bu durumun istisnalarını dışa tamamen kapalı ülke ve kabilelerin oluşturduğunu göz önüne alırsak, kültür kavramının günümüzde daha değişken bir kavram olması tezi kuvvetli bir anlam kazanmaktadır.

Hiyerarşik bir düzlemde düşünecek olursak en aşağıdan bireysel tecrübelerle başlayan kültür tanımı, toplum bazında ortak paydaların oluşmasını ve sürdürülebilmesini, sürdürülebilirken de değişim gösterebilmesini ifade etmektedir. Yapısal olarak kavramın çok unsurluluğu ve dinamikliği insan hayatındaki yerinin önemini göstermektedir. Tüm bu yönleriyle kültürel faktörlerin bireylerin eylemlerinde belirleyici bir unsur olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1.2.2. Alt Kültür

Alt kültür kavramı iç dinamiklerinin fazlalığı ve karmaşıklığı yönüyle egemen kültürün tanımıyla paralellik göstermektedir. Egemen kültürün makro boyutta kabul görmüş kültür tanımlaması olduğu ön kabulünden yola çıkarsak, alt kültür mikro boyutta incelenmesi gereken bir kavramdır. Kültürün genel tanımına ilişkin bu durumu Eagleton (2005), Marksist bir açıklamayla alt yapı ve üst yapının birleşimi olarak ifade etmektedir (s. 10). Alt kültür; yaşam amaçları, fikirleri, olaylar karşısında sergiledikleri tavırları, politik beklentileri egemen kültürden farklı olan bireylerin ortak payda oluşturmasıyla anlam kazanmaktadır. Bu ortak payda politik beklentiler, yaşam tarzlarının benzerliği, cinsel tercihler gibi unsurlar olabilmektedir.

Alt kültürlerin çeşitliliği kozmopolit yerleşim alanlarında daha fazladır. Bunun sebebi bireylerin yoğun nüfuslu yerleşim yerlerinde kendilerine uygun bir kimlik arayışında olması veya kendi kimliğini ispat çabasında olması, benzer özellikli kişileri bulma ve varlığını tanımlama, kabul görme, sesini duyurma arzusu olarak belirtilebilir. Alt

kültürlerin egemen kültür karşısında bu arayış ve çabaları onun egemen kültüre bir başkaldırısı ve zıttı olarak tanımlanması şeklinde yorumlanabilir. Alt kültürler belirli bir sosyal sınıfta anlam kazanabileceği gibi, daha az nüfuslu ve marjinal olarak tanımlanabilecek topluluklarda da karşımıza çıkmaktadır(LGBT topluluğu, punkçılar, metalciler vb.). Alt kültürün tanımlanmasında önemli olan, o alt kültürü oluşturan bireylerin kendilerini nasıl tanımladıkları ve ortak payda olarak neyi gösterdikleridir.

Neden egemen kabul ettiğimiz bir kültür varken alt kültürler oluşmaktadır? Bunun cevabı biraz da soruda saklıdır. Alt kültürü tanımlamaya çalışırken başında “alt” sıfatının olması egemen olanın reddi, egemen olana başkaldırı anlamını da içermektedir. Alt kültürler değişen yaşam tarzları, müzik zevkleri, dini inanç ve daha sayılabilecek birçok unsur temelinde oluşabilir, burada anlaşılması gereken esas nokta alt kültürün egemen kültürün karşısında oluşmasıdır. Alt kültürler sosyal yaşamın değişen pratikleri karşısında yeni bir oluşum olabileceği gibi, derin bir tarihsel alt yapıya da sahip olabilirler. Ancak tarihsel alt yapısı daha sağlam olan alt kültürlerin politik beklentilerinin, egemen kültürün hâkim olduğu resmi kurum ve kuruluşlarca daha çok dikkate alındığını belirtmek yerinde olacaktır.

Alt kültür kavramı, tanımlanması ve çeşitliliği bakımından çok kültürlülüğü temsil etmektedir ve kültürel farklılığı beraberinde getiren bu durum somut olaylara bakışta farklı pencerelere sahip olunmasını sağlamaktadır (Giddens, 2008: 61). Bu durum bir yanda egemen kültürün tanımlanmasında kilit rol oynarken, bir yanda farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesi, varlığını sürdürebilmesi açısından -demokratik çerçeve içerisinde kalındığı müddetçe- güzel bir tablo ortaya çıkarabilmektedir. Ancak bu kültürel çeşitlilik aynı zamanda toplumdaki sınırların nerede başlayıp nerede biteceğine dair önemli bir soruyu da beraberinde getirmektedir (Sayın, 1996: 286). Demokrasiyle yönetilen toplumlarda bu noktada devreye giren egemen kültür, anlamı içerisinde birçok insani parametre bulundurması ve genel kabul görmesi sebebiyle toplumsal yaşamın barışçıl bir şekilde sürdürülmesinde temel rol oynamaktadır. Bu yönüyle egemen kültür Freud’un deyişiyle (Akt. Kütahne, 2006) sınırsız hazzı dışlayarak (s.145) toplu yaşama yoluna oluşturulmuş bir kavramdır. Alt kültür ve egemen kültür ilişkisine negatif açıdan da bakılacak olursa, egemen kültürün tanımlanmasında dahi önemli bir role sahip olan alt kültürler, doğası gereği içinde bulundurdukları başkaldırıcı demokratik olmayan yollarla dışa vurmaya secerlerse, ait

oldukları ülkenin politik yaşantısına olumsuz yönde etki edebilecekleri söylenebilir. Alt kültür kavramı tüm bu yönleriyle ince bir çizgiyi temsil etmektedir ve politik kararlarda geniş anlamıyla kültür tanımının aksine edilgen değil, etken bir rol alabilmektedir.

1.2.3. Sosyal Sınıf

Politik alanın belirlenmesi ve politik eylemlerin şekillenmesinde daha önceden de belirttiğimiz gibi birçok sosyolojik etken vardır. Kavramların iç dinamiklerinin fazlalığı ve sürekli etkileşim içerisinde olması genel ve özel tanımların yapılmasını zorlaştırır da, sosyal sınıf kavramı bu tanımların yapılmasında bazen etken bazen edilgen ama her zaman majör bir konumda rol alan merkezi unsurlardan biri olarak incelenmektedir. Sosyal sınıfların günümüzde hukuki bir karşılığının olmaması onların var olmadığı anlamına gelmemektedir. Tarihsel boyutta incelendiğinde farklı farklı isimlendirilen (kast, zümre, sınıf) sistemler sosyal sınıf kavramının gerçekliğini gözler önüne sermektedir.

Sosyal sınıf kavramı, içerisinde barındırdığı farklı katmanlar sebebiyle, toplum içindeki bireylerin benzer özelliklerine göre kümelenerek öteki sınıflardan ve katmanlardan farklı olmasını ifade etmektedir. Bu farklılaşma sınıflar arası saygınlık, ekonomik gelir, meslek, yaşam kalitesi gibi birçok unsurun farklılığından ileri gelmektedir. Günümüzde sosyal bilimlerde genel kabul gören ve geçerliliğini koruyan sosyal sınıf tanımlamaları Karl Marx ve Max Weber'in sosyal sınıf tanımlamalarıdır, elbet bu düşünürler sınıf kavramının mucitleri değildirler ancak sosyolojik tahlillerinin geçerliliği ve gözlenebilir olması sınıf kavramının incelenmesinde nirengi noktası olarak kabul edilmeleri sonucunu doğurmuştur.

Karl Marx'ın sosyal sınıf tahlilinin sosyolojiye en büyük getirisi, sınıflar ve politik ilişkileri ilk kez derinlemesine tahlil eden ve teorilerini bunun üzerine geliştiren düşünür olmasıdır. Marx, sosyal sınıf kavramının incelenmesinde en temel sorun olan “Sınıfsal ayrımların belirlenmesinde en önemli unsur nedir?” sorunu “üretim araçları” olarak görmüş ve teorisini ekonomik unsurlar ışığında geliştirmiştir. Marx hiçbir eserinde sınıf kavramını sistematik bir biçimde ele almamıştır. Onun teorisinde toplumların tarihinin başlangıcından itibaren yer alan *sömüren* ve *sömürülen* olmak üzere zaten iki tür sınıf bulunmaktadır ve bu iki sınıf tarihsel süreçte her zaman

mücadele halinde olmuştur (Marx, 2011: 232, 275, 290-291). Bu iki sınıf tarih boyunca farklılaşan üretim araçlarının özel mülkiyetine göre şekillenmiştir. Bu üretim araçlarının özel mülkiyeti feodal düzende toprak sahiplerine ait iken kapitalist sanayi toplumlarında da fabrika sahiplerine aittir (Marx ve Engels, 1999: 46-48). Marx, kapitalist toplumlarda üretim araçlarına sahip olmayan ve geçimini sağlamak için emeğini belirli bir ücret karşılığında satmak zorunda olan, kendi deyimiyle sömürülen sınıfı proletarya olarak tanımlamaktadır. Üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olan ve yine kendi deyimiyle sömüren sınıf olan olarak burjuvaziyi göstermektedir. Burjuvazi özel mülkiyetinde bulundurduğu üretim araçları ve ekonomik üstünlüğü sebebiyle egemen sınıf konumundadır. Bu egemen sınıf ekonomik iktidarı elinde bulundurması sebebiyle de politik olarak üstün olan taraftır.

Marx'ın teorisinde iki sınıf türünden bahsetmesi, başka sınıfların olmadığı anlamına gelmemektedir. Marx *sömüren* ve *sömürülen* olmak üzere belirttiği iki sınıfı ana sınıflar olarak nitelendirmektedir. Onlar dışında ara sınıfların oluşması da mümkündür. Sömüren (Burjuvazi) sınıf kendi içerisinde tabakalara ayrılabilirdiği gibi, sömürülen (proletarya) sınıf da kendi içinde tabakalara ayrılabilir. Ancak Marx teorisini sınıf mücadelesi temelinde geliştirdiği için, bu sınıfsal mücadele geliştikçe nihai olarak kutuplaşma olacak ve mücadele iki sınıf arasında olacaktır (Kapani, 2014:111).

Başka bir sosyal bilimci Max Weber'in sosyal sınıf tanımlaması da Marx ile paraleldir. Bunun sebebi Max Weber'in de sınıfsal ayrımları belirleyen en önemli faktör olarak ekonomik unsurları görmesidir. Weber sınıf konumunu kişilerin mal, yaşam koşulları, kişisel yaşantılar için sahip oldukları olanaklar olarak görmektedir ve bu olanaklar belirli bir ekonomik sistem içinde gelir elde etmek için beceri harcama derecesine ve türüne göre belirlenmektedir (Weber, 2002: 270). Weber'e göre sınıflar arası hiyerarşi kavramı *mülkiyet* ve *mülksüzlük* üzerinde temellenmektedir. Bireylerin maddi mülkler üzerinde tasarruf hakları bulunması, mülksüzleri doğrudan sistem dışına itmektedir ve zenginleşme mülk sahibi bireyler özelinde devam etmektedir.

Weber, Marx'a paralel olarak sosyal sınıfları ikiye ayırsa da, sınıfların da kendi içerisinde bir hiyerarşiye sahip olduğunu belirtmektedir. *Statü* kavramını verdiği bu hiyerarşi bireylerin toplum içerisindeki saygı, itibar ve prestijini temsil etmektedir.

Sosyal statülerin belirlenmesinde bireylerin maddi mallar üzerindeki mülkiyetlerinin yanı sıra eğitim, yaşam tarzı, meslek, saygınlık gibi parametreler belirleyici unsur olmaktadır. Buna güzel bir örnek olarak devlet dairesinde memur olan bir kimsenin ve fabrikada işçi olan bir kimsenin aynı maaşı almasına rağmen kendilerini aynı sınıfa ait olarak görmemeleri gösterilebilir. Weber'in sınıf kavramını kendi içerisinde hiyerarşik statülere ayırmasının, günümüz dünyasında gittikçe karmaşıklaşan ve iç içe geçmiş olan iş tanımlarının ve iş kapsamalarının belirlenmesinde büyük bir önem taşıdığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Türkiye özelinde de sosyal sınıflara ilişkin bu iki düşünürün tanımlamalarına paralel bir tanımlama yapmak mümkündür. Osmanlı döneminde Asya-Tipi¹¹ üretim biçimine paralel olarak var olan sınıfların, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de izlerini görmek mümkündür. Boratav'ın (2004) kırsal ve kentsel olarak iki başlık altında incelediği sınıflar, ana başlıkların bunlar olduğu hiyerarşik bir düzlemde kendi içerisinde farklı sosyal sınıflar barındırmaktadır. Türkiye özelinde bu sınıfların yine Boratav (1999) tarafından işçi ile burjuva, ortakçı köylü ile toprak ağası ve küçük üretici köylü, tüccarlardan oluştuğu belirtilmektedir (s.13). Temel düzeyde tanımlanan bu sınıflar, Cumhuriyet Tarihinin ilerleyen süreçlerinde kültürel, ekonomik ve yapısal değişimler ile beraber dönüşümlere uğramış ve kimi sınıflar oransal olarak azalma gösterirken kimi sınıflar artış göstermiştir.

1.2.4. Referans

Günümüz toplumlarında bireylerin politik davranışlarını belirleyen, bu belirlenimde farkında oldukları veya olmadıkları bazı referans noktaları mevcuttur. Bu referans noktalarından kaçınmak insanın sosyal bir varlık olması sebebiyle mümkün olmamaktadır. Politik bağlamda ele alınan referans noktaları Durkheim'in iki biçimde incelediği toplumsal dayanışma tanımına paralel bir izlenim vermektedir. Birinci türde insanların beraber yaşamasının getirdiği duygu ve düşünce benzerliğinden doğan mekanik dayanışma iken, ikinci türü ise toplumsal yaşamın bir sonucu olan ve karşılıklı bağımlılığın başkalarıyla beraber yaşamak için gerek duyulan organik dayanışmadır (Durkheim, 2013: 179-180). Durkheim'in genel anlamda ele aldığı bu

¹¹ Asya-Tipi üretim biçimi: Üretici güçlerin henüz düşük ama bir artık ürün çıkmasını da sağlayan bir düzeyi temelinde, toprağın kolektif kalan mülkiyet biçimleri çerçevesinde, sınıflı bir toplumun ortaya çıkması (Akt. Suret-Canale vd., 1985: 4).

tanımın özelde politik referans noktaları için de geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Politik bağlamda referans noktalarının belirlenmesinde sosyal çevre, psikolojik ve kültürel faktörler, kitle iletişim araçları ve ekonomik unsurların tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü¹² önemli bir rol oynamaktadır.

İnsan davranışları, bilimde olduğu gibi deneysel bir kesinliğe sahip olmamaktadır. Nesnel olan durum karşısında insan farklı davranışlar sergileyebilmektedir (Moore Jr, 1989: 377-378). Buna sebep olan ana faktör kişinin kendine özgü olan referans noktalarıdır. Birey şüphesiz ait olduğu kültür ve sosyal sınıflarla benzerlik gösteren davranışlarda bulunacaktır. Ancak her nesnel olay karşısında belli bir kültür, ideoloji veya sosyal sınıfa bağlı bireylerin aynı tepkileri vermesi beklenemez. Kişinin kendisine özgü olan bu referans noktaları, kendi içerisinde oluşturduğu bir değerler hiyerarşisinin sonucu olarak pratiğe yansımaktadır. Fenomenolojik yaklaşım¹³ çerçevesinde değerlendirilecek olursa, referans noktaları bireyler özelinde açıklığa kavuşturulabilir ancak sınıflar veya daha geniş topluluklar neticesinde incelenmesi – çok temel ve ideolojik davranışlar dışında- kolay görünmemektedir.

Bireylerin politik davranışlarında, doğumundan itibaren içinde bulundukları sosyal çevre en uzun soluklu referans noktası olarak göze çarpmaktadır. Sosyal çevreyi oluşturan en önemli iki unsur olan aile ve eğitim kişinin politik davranışlarının altyapısının oluşmasında nirengi noktasıdır. Öyle ki günümüzde bireyler çoğunlukla politik tercihlerinde ailesinin izinden gitmektedir. Politik tercihleri ailesinden farklı olan bireylerin bu politik farklılığı ise eğitim veya aile harici sosyal çevrenin farklı bir politik konumda olmasından kaynaklanmaktadır.

Bireylerin sosyal çevresini oluşturan önemli bir diğer etken de iş hayatlarıdır. Çalışma hayatında yer alan bir birey, birçok farklı aile ve eğitim yapılarından gelen insanlarla beraber çalışmak durumunda kalır ve bu da ister istemez bir etkileşimi beraberinde getirir. Ayrıca meslek hayatının getirmiş olduğu ortak payda, sendikal faaliyetler gibi

¹² Tarım toplumunda var olan mesleklerden köylüler ve toprak ağaları, sanayileşmiş toplumlara geçildiğinde yerlerini işçiler ve iş adamlarına bırakmışlardır (Mills, 2007: 11). Bu durum sadece ekonomik bir unsuru temsil etmemiş, aynı zamanda itibarın algılanış şeklinin değişerek referans noktalarının da değişime uğramasına sebep olmuştur.

¹³ Fenomenolojik yaklaşım nesnel olandan hareketle eyleyenin özüne ulaşılabilceğini varsaymaktadır (Günlü, 2016: 92).

var olan ortak paydayı güçlendirici eylemlerle bireyler arasında *biz* kimliği oluşturarak kolektif bir bilincin oluşmasına etki etmektedir.

Politik davranışlarda bir başka referans noktası olan psikolojik unsur ise kronik depresyon gibi uzun soluklu bir referans noktası yaratabileceği gibi gündelik yaşantının getirdiği geçici kaygılardan oluşan faktörlerden de oluşabilir. Bireylerin gelecek kaygısı, işsizlik, borç yükümlülüğü gibi psikolojik sebepleri politik davranışlarında önemli rol oynayabilmektedir. Örneğin işsiz bir birey, meslek sahibi bir bireye kıyasla işsizlik sorunu üzerine gösteri yürüyüşlerine daha çok katılabilmekte veya işsizlik oranını azaltmayı vaat eden partiye oy verebilmektedir. Sebepleri öngörülebilir bu psikolojik kaynaklı davranışların yanında, sebepleri uzman olmayan kimseler tarafından belirlenemeyen psikolojik davranışlar da bulunmaktadır. Bireyin çocukluk travmalarının, bilinçaltı faktörlerinin, içgüdülerinin ve rasyonel olmayan kararlarının, politik eylemlerini etkileyebileceği özellikle Freud'un çalışmalarından sonra ortaya çıkmıştır (Kapani, 2014: 163).

Özellikle teknolojinin ilerlemesi ve yaygınlaşmasıyla beraber bilginin yayılması anlık iletmeye eşdeğer bir anlam kazanmıştır. Modern toplumların çoğu artık bilgiye anlık olarak modern iletişim aygıtlarıyla ulaşabilmektedir. Durum böyle olunca toplumlar politik gelişmeleri televizyon, telefon ve internet ortamından takip edebilmektedir. Bireyler kanaat önderlerinin ve politik liderlerin eylem ve düşüncelerini dolaysız olarak takip edebilmekte ve bunun sonucunda politik davranışlarını şekillendirebilmektedirler. Öte yandan kitle iletişim araçlarının bu denli yaygınlaşması ve çeşitlenmesi Althusser'in deyişiyle egemen ideolojiye devletin ideolojik aygıtlarını¹⁴ daha etkin bir manipülasyon aracı olarak kullanmasına olanak tanımaktadır. Günümüzde internetin yaygınlaşması sonucunda sosyal medya kullanımının artması her ne kadar muhalif kesim için sansürlenmiş veya engellenmiş bilgiyi yaymada etkin bir araç olsa da, denetim mekanizmasından yoksun olması ve her bilginin kaynağının doğrulanamaması sebebiyle egemen ideolojiye karşı olan fikir

¹⁴ Marksist teoride devlet aygıtını oluşturan hükümet, yönetim, polis, hapishaneler, mahkemeler vb. kurumları devletin baskı aygıtları olarak niteleyen Althusser (2002) devletin ideolojik aygıtlarının resmi kurumlardan ziyade aile, hukuk, siyasal partiler, sendikalar, haberleşme araçları (Basın, radyo, televizyon vb.) ve kültürel araçlardan (Edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.) oluştuğunu belirtmektedir ve bu aynı zamanda devletin baskı aygıtları gibi dolaylı yoldan değil, dolaysız bir şekilde halka nüfuz etmesinin bir yoludur (ss. 33-35).

sahiplerinin de sosyal medyayı manipölasyon aracı olarak kullanmasına olanak tanıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.2.5. Baskı Grupları

Günümüz politik alanını belirleyen en önemli unsurlardan biri baskı gruplarıdır. Baskı grupları, ortak menfaatler etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için siyasal otoriteler üzerinde etki yapmaya çalışan örgütlenmiş gruplar olarak tanımlanabilir (Kapani, 2014: 212). Kökenini Tocqueville'in (1962) demokrasiyle yönetilen ülkelere dair gözlemlerinden alan kavram, zengin ve nüfuz sahibi kimselerin ortak çıkar paydasında bir araya gelip aristokratik bir yapıya benzer bir oluşumla devleti etkileyebileceğini belirtmektedir (ss. 100-101). Bahsedilen ortak menfaatler her zaman ekonomik unsurları temsil etmemektedir, ortak menfaatler ekonomik unsurlar yanında, bir fikir, ölkü birliği, inanç gibi birçok unsur etrafında şekillenebilmektedir. Baskı gruplarının ortak paydalarının farklılığı yönüyle bazen dini cemaatler, ekonomik topluluklar, çevreci topluluklar, sendikalar, gençlik örgütleri gibi farklı topluluklardan oluşabileceği gibi bazen de politik, dini veya ekonomik yönden etkileyebileceği kitlenin fazla olduğu kişi veya ailelerden de oluşabilmektedir.

Baskı gruplarının amacı, adından da belli olabileceği üzere politika yapma ve karar alma mekanizmalarını (parlamento ve hükümet) baskı altına alarak hedefleri doğrultusunda karar alınmasını etkilemektir. Siyasi partilerin nihai amacı iktidar konumuna gelmek olduğundan politika vaatlerinin daha geniş kapsamlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda baskı gruplarının siyasi partilerden temel farkı, daha dar kapsamda taleplerinin olmasıdır. Bu sebepten dolayı, iktidarı amaçlayan siyasi partilerin baskı gruplarıyla iyi ilişkiler kurma çabalarının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bahsedilen iyi ilişkiler kurma çabası baskı gruplarının önemi doğrultusunda artmaktadır. Bu önem siyasi partilerce, baskı gruplarının taleplerinin kapsadığı nüfus sayısına veya baskı gruplarının kendilerine parti hedefleri doğrultusunda sağlayacağı ekonomik karşılık gibi faktörlere göre değişebilmektedir. Bazen de siyasi partilerin baskı gruplarıyla daha kalıcı ilişkiler kurduğu gözlenebilmektedir. Bunun sebebi siyasi parti ve baskı grubu arasında organik bir bağ olmasıdır. Buna verilebilecek en güzel örnek İngiltere İşçi partisidir. İşçi sendikaları işbirliğiyle 1900 yılında kurulan İşçi Temsil Komitesi 1906 yılında İşçi partisi adını

almıştır. O günden beri İşçi Sendikaları üyeleri İngiltere İşçi partisinin kadrolarını, sendikalarını oluşturmaktadır ve bu durum konjonktürel olarak değişkenlik göstermemektedir (Kışlalı, 1987: 256).

Baskı gruplarının amaçları doğrultusunda etkilemeye çalıştığı karar alma mekanizmaları bulundukları ülkelerin yönetim sistemlerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Yine belirtmek gerekir ki baskı grupları demokrasiyle yönetilen toplumlarda daha çok varlık göstermektedirler. Otoriter ve totaliter yönetimler gibi demokrasiden uzak yönetim sistemleri yapıları gereği baskı gruplarının var olmasına izin vermemektedirler. Baskı grupları, karar alma mekanizmalarını etkilemeye çalışırken *doğrudan etkileme (lobbying)*¹⁵ ve *dolaylı etkileme* olmak üzere iki farklı yöntem izlemektedirler. Baskı gruplarının karar alma mekanizmalarını hangi yöntemle etkilemeye çalışacağı sahip oldukları ortak payda ve ellerindeki ekonomik yahut politik güce göre belirlenmektedir (Serin, 1998: 422, 423).

Karar alma mekanizmalarını *doğrudan etkileme* yöntemi, baskı gruplarının birinci elden karar alma mekanizmalarıyla etkileşiminden bahsetmektedir. Parlamenterle temas kurulması neticesinde gerçekleşebilen bu yöntemle karar alma mekanizmalarının, baskı gruplarının talepleri doğrultusunda faaliyette bulunması beklenmektedir. Baskı gruplarının faaliyetleri çoğu zaman yasal olarak belirlense de, bu faaliyetler her zaman yasal çerçeve içerisinde kalmayabilir. Baskı grupları, doğrudan etkileme yönteminde taleplerinin gerçekleşmesi için iktidar öznesine çeşitli ekonomik vaatlerde bulunma, örtülü yardımlarda bulunma, rüşvet önerme, tehdit etme gibi yollara başvurabilmektedir (Kapani, 2014: 225).

Baskı gruplarının karar alma mekanizmalarını etkilemeye çalışırken izleyeceği yöntem elinde bulundurdukları gücün türüne göre de değişebilmektedir. Özellikle Amerika, Fransa ve İngiltere’de bulunan ve etnik kimlik taşıyan Yahudi ve Ermeni lobileri ellerinde bulundurdukları güç sayesinde o ülkelerin politik karar alma süreçlerine önemli bir etkide bulunabilmektedirler. Bazı ülkelerde baskı grupları parlamenterlerle dışarıdan bir kimse olarak temasta bulunarak ve sahip oldukları gücü

¹⁵ Günümüz politika terminolojisinde kendine sıkça yer bulan bu ifade İngilizcede kulis veya koridor anlamına gelen *lobby* kelimesinden türemiştir ve Türkçede *kulisçilik* veya *kulis yapmak* şeklinde kullanılabilir. Parlamento koridorlarında parlamenterlerle temas kurulması ve çıkması istenen bir kanunun çıkmasını sağlamak ya da çıkmaması istenen bir kanunu engellemeyi ifade etmektedir (Kapani, 2014: 224, 225).

kullanarak ikna etmeye çalışmaktan ziyade baskı gruplarıyla aynı politik fikir birliğini taşıyan partilerin veya parlamenterlerin parlamentoda yer bulmasıyla temsil edilebilmektedirler. Bu organik bağa, bazı ülkelerde var olan farklı etnik kimliklerin politik temsilini parti doktrini olarak benimseyen siyasi partilerin parlamentoda yer alması örnek olarak verilebilir.

Baskı gruplarının dolaylı olarak karar alma mekanizmalarını etkilemesi ise halkta kendi talepleri doğrultusunda bir kamuoyu oluşturarak karar alma mekanizmalarını etki altına almaya çabalamasıyla gerçekleşmektedir. Bu yöntemde baskı gruplarının en etkili aracı basın ve yayın organlarıdır. Günümüzde internet kullanımının fazla olması da kitleleri dolaylı olarak etkilemek için kullanılmaktadır. Bu yöntemde kullanılan araçlara örnek olarak televizyon kanalları, gazete ve dergiler, sosyal medya siteleri verilebilir (Özkazanç vd., 2014: 262). Kullanılan basın ve yayın organlarının tirajı ne derece yüksekse dolaylı yoldan etkileme şansı o oranda artmaktadır. Bütün bunların yanı sıra baskı grupları, talepleri doğrultusunda gösteri yürüyüşleri, grev, boykot gibi yöntemler kullanarak da etkili olmaya çalışabilmektedir.

1.3. Habitus Kavramı

Habitus kavramı özellikle son yüzyılda pek çok düşünür tarafından kullanılmış bir kavramdır. Türkiye’de özellikle sinema ve televizyon alanı ile habitus ilişkisi üzerine çalışmalar yapılsa da sosyolojik bir kavram olarak Türkiye’de siyaset bilimi literatüründe henüz sağlam bir yer edinebilmiş değildir. Kavramın İngilizcede alışkanlık anlamına gelen *habit* kelimesiyle olan benzerliğinin, habitusun anlamını kavrama yolunda yetersiz olsa da temel bir bilgi olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Aristo, Durkheim, Mauss, Weber gibi düşünürler arasında kullanıldığı anlam itibarıyla benzerlikler gösterse de çoğu düşünür habitus kavramını, farklı noktaları referans alarak kullanmıştır. Aristocu bir kökene sahip kavrama tercihler bağlamında en belirleyici rolü yükleyen sosyolog Pierre Bourdieu olmuştur (Türk, 2004: 56).

Habitus kavramı Bourdieu tarafından sosyal hayatta yer alan toplumsal aktörlerin tümünün davranışlarını belirleyen temel unsurlardan biri olarak görülmüştür. Esas olarak Bourdieu sosyolojisinde tercihler bağlamında incelenmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tercihler beğenilere paralel olarak gelişmektedir; beğeniler ise

insanların özelliklerini ve pratiklerini, dolayısıyla da habitusunu anlamak yolunda önemli bir nokta olarak görünmektedir (Bourdieu, 2016c: 197). Habitus, bireylerin hem kişisel tarihlerinden gelen tecrübelerin, hem de tarihsel süreçte içinde bulunduğu sosyal sınıfların tecrübelerinin toplamıdır (Bourdieu, 2015: 675-677). Kavramın kişisel tecrübeler yanında toplumsal tecrübeleri de içermesi, aynı zamanda kolektif bir özellik taşıdığına da işarettir. Bu kolektif özellik, içerdiği kültür, alt kültür, sosyal sınıflar, referans noktaları her ne olursa olsun bireyin çoğunlukla farkında olmadan sahip olduğu özellikler olması sebebiyle habitus kavramının nesilden nesile aktarılabilir olduğuna işaret etmektedir. Ancak habitusun bu bilinç dışılığı, kavramın statikliğini göstermemektedir. Habitus kavramı birey ve toplumun iç içe geçmiş bir bütünsellik olarak ele alınmasını sağlarken, tarihin akışkanlığı kavramın değişebilirliğini zorunlu kılmakta ve bu da kavramın dinamikliğini belirtmektedir (Bourdieu, 2015: 147).

Habitus kavramının nesilden nesile aktarılabilir bir kavram olması, kavramın dinamikliğini göstermesinin yanında köklü bir tarihsel alt yapıya sahip olabileceğini de göstermektedir. Habitusu oluşturanın, bireyin yaşadığı müddet boyunca edinilmiş olan kişisel ve toplumsal tecrübelerin toplamı olduğundan bahsederken, kavramın arka planını göz ardı etmemek gerekir. Bireyin tanık olduğu kişisel ve toplumsal tarihi oluşturan referans noktaları, aynı zamanda bireyin şahit olduğu tarihsel tecrübeden öncesine tekabül etmektedir. Bu referans noktalarını belirleyen, bireyin ailesinin ait olduğu sosyal sınıf ve genetik kodlanması (sahip olduğu dil, kültür, alt kültür, etnisite vb.) gibi birçok unsur olabilir (Bourdieu, 2015: 158).

Habitus kavramı sadece bireylerin sosyal davranışlarını belirleyen bir unsur değildir. Habitusun var olmasının temel sebebi tekil bağlamda insan olsa da aynı zamanda kolektif bir anlam taşıması (Bourdieu, 1995: 17) sebebiyle birey özelinde incelenmesi yetersiz kalacaktır. Habitus kavramı, bireyin davranışları üzerinde etkili bir kavram olduğu gibi bir ortak payda etrafında toplanmış grupların da kendi habitusları mevcuttur. Bunlar bir arkadaş grubu olabileceği gibi, bir spor takımı, meslek grupları, sosyal sınıflar veya en geniş ifadeyle halk da olabilir. Özetle habitus kavramı gözlemcinin konumuna göre belirlenen bir kavramdır.

Kavramın dinamikliği, tarihselliği ve bireylerden gruplara kadar geniş bir yelpaze üzerinde incelenebilirliği toplumsal yaşantının yapılarının oluşmasında büyük bir öneme sahiptir. Kavram birey ve grupların davranışlarını belirlerken, aynı zamanda tarihsel bağlamda gelişen bütün toplumsal yapılar ve ilişkileri de belirleyen bir etken konumundadır. Habitus toplumsal yapıların ve ilişkilerin inşa sürecinde bu kadar önemli bir konumda iken, etkileşimsel bir kavram olması itibarıyla da gelişmesine katkıda bulunduğu yapılar ve ilişkilerden etkilenen konumdadır. Bu yönüyle habitus kavramının etken unsur olduğu kadar edilgen unsur olduğunu söylemek de mümkün gözükmektedir.

1.3.1. Politik Alan ve Habitus İlişkisi

Bourdieu sosyolojisi ve kavramları, ayrı ayrı yapılardan oluşuyor gibi görünse de biri diğer kavramdan bağımsız olarak tek tek ele alınamayacak bir bütünselliği temsil etmektedir. Bu bütünsellik Bourdieu'nun sosyolojisini ve kavramlarını ayrı başlıklar altında açıklamada zorluklara sebep olsa bile sosyal olgu ve eylemlerin tanımlanmasında önemli bir işleve sahiptir. Sosyolojinin bütünselliği, sosyal olanın inşası sürecinde etken unsurların hepsinin aynı zamanda birbirlerinden de etkilenmeye açık olmasından ileri gelmektedir (Bourdieu ve Wacqouant, 2016: 32).

Sosyal hayat gerek kamusal gerekse özel hayat olmak üzere birçok alanda devam etmektedir ve eyleyicinin habitusu ise bu alanlardaki beğeni ve tercihlerinde kendisini göstermektedir. Peki bu alanın sınırları ve yapısı nasıl belirlenmektedir? Bourdieu alanın sınırlarının belirlenmesinde ise *a priori* cevabın mümkün olmadığını ve sınırların her daim alanın içerisinde belirleneceğini belirtmektedir (Bourdieu ve Wacqouant, 2016: 84). Alanın unsurlarına, yapısına ve sınırlarına ilişkin tanımlamanın daha iyi yapılması için Bourdieu'nun oyun metaforunu incelemek yerinde olacaktır. Buna göre oyunun oynandığı yer *alanı* ifade etmektedir. Oyuna katılan her oyuncu beklenti ve çıkar karşılığında oyuna dâhil olmaktadır. Bu ıkarlar Bourdieu sosyolojisinde *illusio* kavramıyla ifade edilmektedir. Oyuncular, oyuna katılmayı kabul ederek oyunu katılmaya değer bulmuşlardır ve kuralların sorgulanamazlığını kabul ederek oyuna dâhil olurlar. Oyunun, oyuncu açısından katılmaya değer bulunmasını ifade eden kuralları *doxa* kavramı karşılamaktadır. Her oyuncu elinde

farklı kozlar bulundurabilir, bunlar oyuncunun kazanmasına yardımcı olacak stratejiyi belirleyen *sermaye* kavramını belirtmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 82-83).

Habitus ve alan ilişkisi ise sadece birinin ötekisinden etkilenmesinden ziyade alanın oyun metaforunda görüldüğü üzere kendi kuralları ve sınırları yoluyla habitusu yapılandırmasını ifade etmektedir. Alanlar varlığını sürdürmek için kendilerini yeniden üretmek durumundadırlar ve bunu eyleyiciler aracılığıyla yapmaktadırlar (Bourdieu, 2016a: 167). Doğumundan itibaren başta aile olmak üzere birçok farklı alanda bulunan birey, eyleyici konumunda tercihlerde bulunurken, aynı zamanda içinde bulunduğu alandan etkilenen konumdadır. Bu sebeple her yetişkin birey, önceden yapılanmış bir alana girerken kişisel tercih hakkını kullanma iradesine sahiptir; ancak bu tercih sonucunda dâhil olduğu alanın eyleyicisi olan birey, aynı zamanda habitusunu etkileyecek yeni bir tecrübeyi kabul etmiş demektir. Alanın kendi kurallarını dayatarak yapılandırması sonucunda değişime uğrayan habitus, hem alanın yeniden üretimini sağlayacak hem de bireyin artık sosyal hayattaki bütün tercihlerini kaçınılmaz olarak etkileyecektir (Bourdieu, 2016b: 122-126). Kendisini tercihlerde belli etmeden önce bir düşünce olarak kalan habitus gerek referans noktalarının çokluğu gerek eylemde bulunacağı alanın yapısı itibarı ile zaman zaman kendisine zıt eylemlerde de bulunabilmektedir. Burada habitusu oluşturan durum ve durumu oluşturan habitus arasındaki ilişkinin son derece karmaşık bir yapıda olmasından söz edilmektedir (Bourdieu ve Chartier, 2014: 66-67). Durumu anlaşılabilir kılmak için yaşamdan örnek vermek gerekirse, dindar bir ailenin koşulları içerisinde yetişen bir çocuğun ileride bu yaşantının tam tersi bir hayat sürmesi söylenebilir.

Alanın oluşumunun başlangıcında oyun metaforunda olduğu gibi bir amaç ve kurallar taşıması, bizlere alanın statikliğini göstermemektedir. Alana ait kurallar kalıcı olabilir; ancak bu, alanın kuralları üzerinde kati suretle bir oynama yapılamayacağı anlamına gelmemektedir. Alanın, habitus aracılığıyla yeniden üretimi tarihsel süreç içerisinde meydana gelmektedir; ancak tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen bu inşa bireyin isteği ile değil, alanın bireyin habitusunu şekillendirerek isteğini eyleme dönüştürmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Alan, kendini yeniden üretirken habitusun bilinç dışılığından faydalanabileceği gibi bireyin eylemlerinde bilinçli olması çoğu zaman sonucu değiştirmemektedir. Weber'in de belirttiği gibi kapitalizmin önünde eğilmeyen eğer patronsa iflas eder, işçiye oyunun dışına atılır (akt. Bourdieu, 2016b: 123).

Bourdieu kavramlarından yola çıkarak politik alanı ifade etmek gerekirse; politik alan, siyasetçilerin topluma kendi söylemlerinin nesnelliğini kabul ettirip iktidarı ve meşru şiddet tekeli elde etmeye çalıştığı bir alandır (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 267; Bourdieu, 2016c: 139). Siyasetçiler, iktidar öznesine talip olarak hem hakim konumuna gelme çabası, hem de söylemlerinin taraflılığı itibarı ile hiçbir zaman halkın tamamı nazarında kabul edilemeyecek olan; ancak oyunun finalinde yer alacak olan yegane aktörlerdir. Siyasetçiler, toplumsal uzamda¹⁶ sahip oldukları konumları, sosyal sınıfları, eğitimleri, özel mülkiyetleri, yerel veya toplumsal şöhretleri ile farklı sermaye türlerine sahip olabilirler. Siyasetçiler dışında politik alanda bireylerin tercihleri etkileyecek olan iki önemli unsur daha vardır: Gazeteciler ve siyaset bilimciler. Gazeteciler, kendi inşa ettikleri nesnellik ve tarafsızlık özellikleriyle politik alanda bir hakem konumunda görülebilir (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 267). Bu her ne kadar dayatılmış bir tarafsızlık olsa da kitle iletişim araçlarının önemi itibarı ile değinilmeye değer durumdadır. Siyaset bilimciler ise sahip oldukları sermaye türünden dolayı halkın gözünde etken konumdadırlar. Bu yüzden seçim dönemlerine yaklaşıldığında siyasi partilere yakın kanallarda, yakın fikirli akademisyenlerin tartışma programlarında ağırlanmasında amaçlanan şeyin akademisyenlerin sahip oldukları sermayenin koz olarak kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.3.2. Politik Temsil ve Habitus Arasındaki Bağ: Sermaye

Politik temsil önceden de belirttiğimiz üzere günümüzde parlamentolarda seçilmiş temsilciler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bourdieu sosyolojisinde ise bu kavram parlamenter oyuna tekabül etmektedir. Parlamento, politik yarış içerisindeki grupların, baskı gruplarının veya sosyal sınıflar arasındaki mücadelelerin gerçekleştiği mekandır (alan). Bu mekanda gerçekleşen oyunun kurallarını (doxa) ancak taraflar arası mücadele harici gerçekleşen ihtilaflar bozabilmektedir. Parlamenter oyunda çıkar (illusio) kavramını karşılaması beklenen şey ise, seçim öncesi verilen vaatler olabilir; ancak gerek oyunun kurallarının müsaade etmemesi gerekse kolektif düşünceden kopup kişisel çıkarlara yönelik oyunun farklı bir minvalde ilerlemesine sebep olabilir.

¹⁶ Toplumsal uzam benzer konumdakilerin yan yana olduğu, ötekilerin ise ayrıştırıldığı bir kavramı ifade etmektedir. Kişinin önemini belirten toplumsal konumların yer aldığı bir düzlemi ifade eden toplumsal uzamda soyut olarak yer alan kavramlar, kendilerini fiziki düzlemde ifade etmeye meyilli durumdadır. Bu durum konumlara atfedilen önemi simgeselleştirerek gerçekleşmektedir. Buna örnek olarak zengin mahalleleri ve kenar mahalle kavramları verilebilir (Bourdieu, 2016a: 162-163).

Bu sebeple parlamento, Marx'ın deyimiyle bir gölge tiyatrosuna dönüşebilir ve başka yerlerde yaşanan gerçek mücadelelerin üzerini örtebilir (akt. Bourdieu, 2016b: 422). Parlamenter oyun, alanın aktörlerinin seçilmiş parlamenterlerden oluşması nedeniyle temsilin seçim aşamasından sonrasına dair bir mücadele alanını ifade etmektedir. Oyuncuların temsilci sıfatı taşımayan bireyleri de içerdiği alan, seçim öncesini belirtmektedir.

Belirleyici aktörleri temsilci sıfatı taşımayan bireyler olan, temsilci seçimi öncesindeki politik alandır. Ancak yine de oyunun sonucunu bireylerin tercihlerinin belirleyeceği bu politik alanda, bireyler alanın kurallarıyla sınırlandırılmış durumdadırlar. Oyunun sonucunu her ne kadar bireyin tercihleri belirlese de bireyin tercihlerde bulunmasını sağlayan bireyin habitusunda olan veya bireyin habitusuna uygun olan kanaatlerdir.¹⁷ Kanaat oluşumu sonucunda bireylerin, kendi habituslarına ve sahip oldukları sermaye türlerine göre temsilci seçiminde bulunması beklenmektedir.

Bireyin tercihlerini etkileyen bir diğer temel unsur ise politik temsilci adaylarının sahip oldukları sermayelerdir. Burada bahsedilen sermaye kavramı Marx'ın bahsettiği gibi ekonomik anlamda algılanmamalıdır; sermaye kavramını sadece iktisadi yönden ele almak teorisinin karşısında kurulduğu şeyi unutmak anlamına gelir ve Marksist teori bu anda hatalı duruma gelir (Bourdieu, 2016b: 422). Bourdieu üç farklı sermaye türünden bahsetmektedir: *ekonomik sermaye*, *sosyal sermaye* ve *kültürel sermaye*. Bu sermayeler oyunun sonucunun belirlenmesinde şartlara bağlı olarak farklı önemlere sahip olabilmektedir. Her sermaye tipi farklı bağlamlarda ve farklı alanlarda önem taşıyabileceği gibi bu üçünün toplamı olarak nitelendirebileceğimiz bir sermaye türü daha vardır: *simgesel sermaye*.

Bourdieu'nun sermaye türlerini sınıflandırması, hepsinin ayrı ayrı statik durumlarda olduğunu göstermemektedir. Tam dersine birbiriyle sürekli etkileşim içinde olan

¹⁷ Kanaatler üç şekilde üretilmektedir: İlk olarak gelinen sınıfa ait kültürün etkisi öne çıkmaktadır; önceden bulunduğu alanlarda yapılanmış/yapılandırılmış habitusun sorunlar karşısında kendi içinde daima tutarlı olarak eğilim gösterdiği pratik tercihler olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak politik tarafgirlikle üretilmektedir; bu tarafgirlik aynı zamanda bir politik çizgiyi belirtmektedir ve ilkesel davranma eğilimi göstermektedir ancak bu ilkesel davranma eğilimi kişinin mantıksal denetimine bağlı olduğundan partizanlığı belirtmemektedir. Son olarak da, siyah/beyaz gibi iki seçenektan birinin seçimi gibi algılanan, tek bir politik çizginin kabullenişine denk düşen bir durumu ifade etmektedir ve tercihler, ait olunan sınıf kültürü ya da siyasi partinin tercihleri olabilmektedir (Bourdieu, 2015: 608).

sermaye türleri, aynı zamanda bireylerin toplumsal uzamdaki konumlanmalarını iyileştirmek amacıyla kendisinden başka sermaye türlerine dönüşerek artmasına yardımcı olabilmektedir. Etken ve edilgen olması yönüyle habitusa benzer bir şekilde dinamik bir kavram olan sermaye, böylelikle kendini yeniden üreterek iktidara giden politik yarış yolunda sürekli arttırılmaya odaklanılan bir kavramdır.

1.3.2.1. Ekonomik Sermaye

Ekonomik sermaye en basit tanımıyla ekonomik kaynaklara sahip olunması anlamına gelmektedir. Bourdieu'nun bu kavramı doğrudan Marx'ın tanımladığı şekilde alıntılarını söylemek yanlış olmayacaktır; yani ekonomik sermayeye sahip olmak demek, aynı zamanda üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olmak demektir.

Bourdieu sosyolojisinde sermayenin sadece ekonomik yönden ele alınmayarak dört başlık altında incelenmesi, ekonomik sermayeye daha az önem atfettiği anlamına gelmemektedir. Tam tersine toplumsal uzamın yapılanmasında kültürel ve ekonomik sermaye türlerine daha çok önem atfedilmektedir. Bourdieu üç boyutta gerçekleşen toplumsal uzamın yapılandırılmasında sermayenin önemini şöyle belirtmektedir (Bourdieu, 1995: 32): *“Birinci boyutta, eyleyenler tüm türleri kapsayan toplam sermayelerine göre dağılır; ikincisinde, bu sermayenin yapısına, yani ekonomik sermaye ve kültürel sermayenin toplam malvarlıkları içindeki payına göre; üçüncüsünde ise, sermayelerinin zaman içinde hacim ve yapı açısından evrimine göre.”*

Ekonomik sermaye, bireylerin toplumsal uzamda konumlanmalarında doğrudan etkili olmasının yanında başka sermaye türlerine dönüşerek de etken olabilmektedir. Örneğin günümüzde argo bir tabir ile sonradan görme olarak nitelendirilen, kültürel sermayesi zayıf, ancak çalışarak ekonomik sermayesini arttırmış kişiler toplumsal uzamda daha iyi bir konumda yer alabilmek için eğitime veya kendi çocuklarının eğitime yatırım yapabilmektedir. Bu durum ekonomik sermayenin kültürel sermayeye dönüştürülmesini belirtmektedir. Tersten bir okumayla da, kültürel sermayesi zengin, eğitim alanında başarılı ve diploma sahibi bir bireyin de ekonomik sermayesi zayıf olabilir; ancak birey sahip olduğu kültürel sermayenin derecesine göre bunu ekonomik sermayeye de çevirebilmektedir.

Toplumsal uzamdaki konumlanmalarda doğrudan etkenliği ve dönüşüm yoluyla elde ettiği dolaylı etkenliği sebebiyle ekonomik sermaye, politik temsil sürecinde de önemli rol oynayabilmektedir. Gerek temsilci sıfatına aday kişinin ekonomik sermayesi, gerekse tercihleriyle temsilciyi belirleyecek olan bireylerin ekonomik sermayesi aktörlerin bunu koz olarak nasıl ve ne sebeple kullandığına bağlı olarak değişebilecektir.

1.3.2.2. Kültürel Sermaye

Bourdieu'nun kültürel sermaye kavramı, bireylerin toplumsal uzamdaki konumlarının belirlenmesinde en çok üzerinde durduğu sermaye türüdür. Kültürel sermaye adından beklenen tanıma paralel olarak bireyin doğumundan itibaren, başta aile ilerleyen yaşlarda okul olmak üzere sosyal yaşantısının her alanında edindiği bilgilerin toplamını ifade etmektedir. Somutlaşmış, nesneleşmiş ve kurumlaşmış olmak üzere üç biçimde bulunan kültürel sermayeyi Bourdieu *bilgi sermayesi* olarak isimlendirmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 108).

Somitlaşmış kültürel sermaye, kişisel bir durumu ifade etmektedir. Bireylerin kendilerine yatırımları olarak da belirtebileceğimiz bu durum, eğitime emek harcanarak bilginin arttırılma çabasını belirtmektedir. Bilgi birikimi, temel düzeyde aileden alınsa da ilerleyen yıllarda okul yoluyla arttırılmaktadır. Burada değinilmesi gereken esas nokta kültürel sermayenin somutlaşmış halinin arttırılmasında temel aktörlerden olan okul eğitiminin; aynı zamanda ekonomik sermayeye bağlı olarak gelişmesidir. Somutlaşmış kültürel sermaye her ne kadar miras yoluyla tamamen aktarılamasa da, miras yoluyla aktarılabilen ekonomik sermaye aynı zamanda kültürel sermayenin arttırılması yolunda bireylerin fırsat eşitliğini ellerinden almaktadır. Ekonomik sermaye yönünden zengin bireyler eğitimlerine daha iyi okullarda, daha iyi şartlarda devam ederken orta sınıf ve yoksul sınıflar daha zor şartlar altında eğitimlerine devam etmektedir. Somutlaşmış kültürel sermayenin miras yoluyla aktarımı tamamen mümkün olmasa da, bireylerin ait oldukları kültür ve alt kültürlerin belirgin özelliklerini sosyal hayatın pratiklerinde taşıdıklarını söylemek mümkündür (belirli bir yöreye ait şive ve ağız farklılıkları vb.). Bütün bunların toplamında somutlaşmış kültürel sermayenin, bedene işlenmiş bir durum olduğunu ve habitusun oluşumuna etki ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Nesneleşmiş durumda kültürel sermaye, kültürel sermayenin tarihsel süreçteki maddi mirasını belirtmektedir. Resim, heykel gibi sanat ürünlerinden oluşabileceği gibi anıt, bayrak gibi maddi yapılardan da oluşabilmektedir. Nesneleşmiş durumdaki kültürel sermayenin aktarımı, bireylerin bilgi birikimine etkide bulunsun da, nasıl algılandığı bireylerin habituslarına bağlı olarak değişebilmektedir. Bir ülkedeki ulusal bir anıt o ülkenin çoğu vatandaşında bir duygu birliği yaratsa da, ayrılıkçı düşüncelere sahip bir birey açısından aynı duyguları ifade etmeyebilir. Benzer şekilde, sanat ürünlerinin taşıdığı anlam aynı zamanda bireylerin habituslarına bağlı olarak değişebilmektedir. Bir resim kültürel sermayenin aktarımına araç olsa da, aynı zamanda ekonomik değer de taşıyabilir. Bir nesnenin kültürel sermaye olarak tanımlanabilmesi, gözlemcinin toplumsal uzamdaki konumu ve habitusu tarafından belirlenmektedir.

Kültürel sermayenin kurumlaşmış durumu ise, somutlaşmış kültürel sermayede değinilen eşitsizliğin devamlılığını sağlamasını ifade etmektedir. Kültürel sermayenin kurumlaşmış durumuna göre, egemen sınıf var olan eşitsizliği maskeleyerek amacıyla eğitimde fırsat eşitliği sloganını üretse ve pekiştirse de eğitim kurumları eşitsizliğin sürekliliğinin sağlanmasına hizmet eden bir kurumdur. Uzun soluklu okul hayatı sonucunda, egemen sınıfa ait çocuklar bütün sermaye türlerinin hakim konumuna gelirken, halk sınıfları mevcut sistemin içinde kalarak sistemin devamlılığı sağlanmaktadır. Elbet fırsat eşitsizliğine rağmen halk sınıflarının çocukları da toplumsal uzamdaki konumlarını iyileştirebilirler, ancak bu istisnai bir durum olmakla beraber bu kimseler egemen sınıf tarafından eğitimde fırsat eşitliği sloganının reklam yüzü olarak lanse edilebilirler.

1.3.2.3. Toplumsal Sermaye

Toplumsal sermaye, bireylerin ekonomik ve kültürel sermayelerinin toplamı sayesinde toplumsal uzamda bulundukları konumların önemini belirten sermaye türüdür. Bourdieu toplumsal sermayeyi “bir bireyin ya da bir grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamı” olarak tanımlamıştır (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 108). Toplumsal sermayenin oluşumunda bireylerin ekonomik ve kültürel sermayeleri büyük bir öneme sahip olsa da, toplumsal sermaye de önemi

itibarı ile ekonomik ve kültürel sermayenin etkisinin arttırılmasında bir çarpan vazifesi görebilmektedir.

Toplumsal sermaye kendi tanımına paralel olarak sonradan edinilebilen bir kavramdır, ancak kavramın sonradan edinilebilirliği, bireylere genelde aile yoluyla aktarılabilirliğini ve toplumsal sermaye ediniminin ilk alanının aile aracılığıyla olduğunu gölgelememelidir. Egemen sınıfa ait olmak, bireylerin doğuştan bir ayrıcalığa sahip oldukları anlamına gelmektedir. Egemen sınıf, aynı zamanda büyük aileleri ve bütünleşmiş aileleri temsil etmektedir ve bu aileler doğuştan gelen avantajlarıyla beraber sermayenin bütün türlerine fazlasıyla sahip olan insan topluluklarını temsil etmektedir. Egemen sınıfa ait aileler, hem sermayenin devamı için hem de sermayenin her türünü arttırmaya yönelik olarak, toplumsal uzamda kendilerine yakın veya eş değer konumdaki ailelerle etkileşim içerisindedir (Bourdieu, 1995: 140-141). Egemen sınıfa ait bu eylem rotasının, toplumsal uzamdaki konumlarının devamı veya iyileştirilmesi için kazan-kazan yaklaşımına dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sınıfların, toplumsal uzamdaki konumlanmalarının yakınlığı itibarı ile benzer sınıflarla etkileşim içerisinde olması sadece egemen sınıfa özgü bir durum değildir. Bu duruma en güzel örnek olarak evlilik kurumunun toplumsal sermayenin arttırılmasına veya devam ettirilmesine hizmet etmesi gösterilebilir. Olaya toplumsal konumlanmada daha iyi yere sahip olan sınıfın gözünden bakılacak olursa, çoğu toplumda sınıflar en kötü ihtimalle toplumsal konumlanmasına yakın olan ailelerle çocuklarının evlenmesini arzu etmektedir; bu durum toplumsal sermayenin devamlılığının sağlanması olarak görülürken, aksi olarak alt sınıftan biriyle evlenilmesi toplumsal sermayenin azalışı olarak algılanmaktadır. Olaya toplumsal konumlanmada daha kötü bir yere sahip sınıfın gözünden bakılacak olursa da sınıflar, çocuklarının kendilerinden daha iyi bir konumlanmaya sahip aileden biriyle evlenmesini, toplumsal sermayenin arttırılması olarak görebilmektedir.

Toplumsal sermaye, istisnalara rağmen diğer sermaye türleri ve benzer konumdakilerle etkileşimi aracılığıyla devamlılığını veya arttırılmasını sağlarken, öneminin algılanış şeklinin nesnel olması sebebiyle çoğu birey nezdinde normal olarak karşılanabilmektedir. Bu normal karşılayış aynı zamanda, toplumsal sermayesi yüksek

kimselerin politik alanda daha iyi temsil edebilir olarak algılanmasına etki edebilmektedir.

1.3.2.4. Simgesel Sermaye

Simgesel sermaye, oyunun gerçekleştiği alanda, bireylerin önemini ifade eden bir kavramdır. Simgesel sermaye sadece bireylerin eylemlerine değil, aynı zamanda bireylere verilen önemi de ifade etmektedir. Bu önem, aynı zamanda bir algılanış meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal uzamda kişinin değerini belirten simgesel sermayenin, algılanışta yarattığı fark sosyal hayatın pratiklerinde kendisini fazlasıyla göstermektedir. Örneğin sağlık kurumlarının ve çalışanlarının ölmek üzere olan bireylere sundukları bakım ve tedavi bilinçsiz de olsa bireyin önemine göre değişebilmektedir (akt. Bourdieu, 2016a: 284). Bu yönüyle toplumsal sermayenin tanımıyla benzeşse de, simgesel sermayenin sadece toplumsal sermayenin değil bütün sermayelerin alandaki önemine göre şekillendiğini Bourdieu şöyle belirtmektedir (Bourdieu, 1995: 158): *“Ele alınan alanda sermayenin dağılım yapısının ürünü olan algılama kategorilerinin ürünü olan görü ve bölünme ilkelerine, sınıflandırma sistemlerine, sınıflandırıcı kalıplara, bilgisel kalıplara göre algılandığı andaki şekliyle herhangi bir türden (ekonomik, kültürel, okula ilişkin ya da toplumsal) sermayedir”*.

Toplumsal algının bir ürünü olan simgesel sermaye, varlığını ifade ederken simgesel bir güce ihtiyaç duymaktadır. Bu simgesel güç, bireylere ait olan bir gücü ifade etmekten ziyade daha çok bireyin sadece geçici bir süreliğine elde edebileceği bir konumun gücünü belirtmektedir. Bahsedilen konum, farklı sermaye türlerinin temsilinin gerçekleşebileceği bir konum olabileceği gibi birçok farklı sermayenin toplamını temsil edebilen ve karmaşık bir ilişkiler bütününden oluşan bir konumu da belirtebilir. Konum sahip olduğu simgesel gücü, farklı sermayelerden aldığı kadar tarihsel bağlamda köklü bir kuruma ait olmasından da alabilmektedir. Buna en güzel örnek olarak din ve devlet kurumlarına ait mevkiler gösterilebilir; mevkii kurumsal hiyerarşide daha üst noktaları belirttikçe toplum nezdinde itibarı da artmaktadır. Konum zaten sahip olduğu simgesel gücü, toplum nazarında hiyerarşik olarak daha yukarıda bir kurum tarafından tasdik edilmesiyle daha da pekiştirebilmektedir (Bourdieu, 2016a: 284-289). Günümüzdeki bazı iktidarların eylemlerinde dini

kurumların desteğini alması, simgesel gücün oluşumunda halkın referans noktalarının önemini fazlasıyla ortaya koymaktadır.

Simgesel sermaye, bütün sermaye türlerinin toplamını belirtebileceği gibi, sermaye türlerinin dönüşümleriyle de oluşabilen bir kavramdır. Bu durum alanın yapısına ve yapılandırılmış habitusa bağlı olarak değişebilir, Bourdieu bunu şu şekilde açıklamaktadır: *“Her tür sermaye (ekonomik, kültürel, toplumsal), açık veya pratik bir kabul gördüğünde, yani oluştuğu uzamla aynı yapılar uyarınca yapılanmış bir habitus’un itibarını kazandığında, simgesel sermaye olarak (farklı derecelerde) işlemeye meyleder”* (Bourdieu, 2016a: 286). Bu durum farklı bir açıdan, simgesel sermayenin özel bir sermaye türü olarak algılanmasından ziyade ona önem atfetmeye yatkın habitusların diğer sermaye türlerini simgesel sermayeye dönüştürmesi olarak algılanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

MANİSA’NIN SOSYOLOJİK ÖZELLİKLERİ VE HABİTUS İNCELEMESİ

2.1. Manisa’ya Tarihsel Bağlamda Bir Bakış

2.1.1. Kentin Tarihçesi

Manisa, gerek coğrafi konumu gerekse idaresinde bulunduğu devletlerin kente yüklediği misyon sebebiyle tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olma özelliği taşımıştır. Geçmişten günümüze kadar olan süreçte birçok kültüre ev sahipliği yapan Manisa, bu açıdan da ayrı bir öneme sahiptir. Kentin ismini ilk olarak Yunan boylarının Anadolu’ya yayılma döneminde buraya göç eden Magnetlerden aldığı düşünülmektedir. İlk olarak Menderes Nehri kıyısındaki Magnesia’yı, sonra da o zamanki adıyla Sipylos Dağı eteğinde yer alan Magnesia’yı kurmuşlardır. Daha sonraları ise iki farklı Magnesia’yı ayırt etmek için Sipylos Dağı eteğine kurulan Magnesia’ya, Sipylos yanındaki Magnesia anlamına gelen Magnesia ad Sipyllum adını vermişlerdir. Prof. Dr. İlber Ortaylı 01.03.2008 tarihinde Manisa Belediyesi Lale Salonunda verdiği “Osmanlı’da Manisa” isimli konferansta şehrin adının Türk hakimiyeti döneminde zamanla Magnesia’dan Mağnisiye, Mağnisa, Manisa şekline dönüştüğünü belirtmiştir (Ortaylı, 2008). Başka bir kaynakta ise şehrin Lidya coğrafyası içinde bulunmasından dolayı tarihte şehirle ilgili başka bağlantılara rastlamak mümkündür. Plinius, şehrin *Sipylum* olarak isimlendirildiğini ancak öncesinde *Tantalıs* dendiğini ve şehrin Maeonia’nın (Lidya) başkenti olduğunu belirtmektedir. Tantalıs ismi Yunan mitolojisinde Zeus’un oğlu Tantalos’u çağrıştırmaktadır. Bu iddiayı daha da kuvvetlendirmek için günümüzde Manisa’nın Karaköy mevkiinde yer alan Niobe tarihi eseri gösterilebilir. Zira Niobe, Zeus’un oğlu Tantalos’un kızı olarak mitolojide yer almaktadır. Aristoteles ve Cicero’nun da belirttiği üzere tarihte Tantalıs isimli bir şehir kurulmuş ancak bu şehir deprem sonucunda yok olmuştur. Sonrasında şehrin tekrar kurulmasında ise Tantalos’un oğlu Pelops’un öncülük ettiğine dair fikirler vardır. Bu fikri kuvvetlendiren dayanak ise Tantalos’un Yunanistan’da Peloponnessos’a oğlunun ismini vermesi ve bazı Lidya paralarında Pelops’un bir atın üzerinde ayakta durur vaziyette tasvir edilmesi, yani kahraman ve kurucu *Magnes* olarak belirtilmesidir. Bossert, Sipylos dağında Yarık Kaya olarak adlandırılan mevkiide Tantalos’un kral kalesi bulunduğunu belirtmektedir

ve kayalığın en üst noktasındaki düzlükte de Pelops'un tahti olduğunu belirtmektedir. Bu iddia şehrin geçmişinde Tantalos Krallığı olmuş olabileceğini göstermektedir. Her ne kadar Yunan mitolojisinde Tantalos tanrının oğlu olarak belirtilse de Pausanias kral Tantalos'un mezarından bahsetmektedir ve bu durum bize Tantalos'un da ölümlü olduğunu göstermektedir (akt. Akşit, 1983: 27-29). Şehrin tarihine ışık tutacak en önemli delillerden birisi ise günümüzde Akpınar olarak bilinen mevkiide bulunan kayaya oyulmuş ve Yunan mitolojisinde bereket tanrıçası olan *Kybele* kabartmasıdır. Ancak tarihçi Çağatay Uluçay bu kabartmanın M.Ö. 1450'ye dayanan Etilerin büyük imparatorluk dönemine de ait olabileceğini belirtmektedir. Zira bahsi geçen *Kybele* kabartmasını Etiler *Kubaba* olarak belirtmekte ve işleme tekniği itibarıyla İzmir'in Kemalpaşa ilçesine ait Karabel mevkiinde kayalara oyulmuş vaziyette bulunan ve Etilere ait olan kabartmalara benzerlik oldukça dikkat çekicidir (Uluçay ve Gökçen, 1939: 10). Birçok kaynakta şehrin kurucularının eski bir Yunan boyu olan Magnetler olduğu düşünülse ve Manisa ile ilgili yazılı metinlerde tarihe ilişkin ilk bilgi olarak bununla başlansa da kentte rastlanan kalıntılar aslında şehrin bir yerleşim yeri olarak tarihinin çok daha eskilere dayandığını göstermektedir. Ancak tarihi bulgular mevcut olmasına rağmen şehrin yazılı dönem öncesi tarihi hakkında yeterli arkeolojik çalışmaların yapılamaması sebebiyle kentin tarihine detaylı olarak ışık tutacak bilgilere erişilememektedir.

Manisa'nın yazılı tarih öncesi dönemde insanlar tarafından yerleşim yeri olarak kabul edilmesinin bulgularından birine Salihli ilçesine bağlı Sindel Köyü civarında Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü tarafından 1969 yılında yapılan bir çalışmada rastlanmıştır. Bulunan fosil ayak izlerinin yaklaşık 26.000 yıl öncesine ait olduğu saptanmıştır. Manisa'nın Kırkağaç ilçesine bağlı Yortan Köyünde bulunan mezarların ise M.Ö. 2500-2000 yıllarına ait olduğu tahmin edilmektedir. Saruhanlı ilçe sınırları içerisinde bulunan Alibeyli, Araplı, Hacırâhmanlı ve Halitpaşa'da bulunan kalıntıların yaklaşık M.Ö. 4000 yıllarına, Nuriye'de bulunan kalıntıların ise M.Ö. 5000 yıllarına ait olduğu düşünülmektedir (Akşit, 1983: 26). Gölarmara Ahlatlıtepecik Höyüğünde ve Alaşehir Gavur Tepe Höyüğünde bulunan kalıntıların erken dönem Tunç Çağına denk geldiği düşünülmektedir. Akhisar'ın Kulaksızlar Köyü civarındaki yerleşim yeri kalıntılarının ise bölgede Geç Dönem Neolitik Çağdan Erken Dönem Tunç Çağının ortalarına bölgede iskan edildiği bilgisini vermektedir (Akar ve Avan, 2007: 34).

Tarihin bilinen dönemlerinde şehrin M.Ö. 665 yılında kral Gyges önderliğinde Lidyalılar tarafından ele geçirildiği kaynaklarda mevcuttur. Gediz Nehri ve Büyük Menderes arasında kurulmuş olan Lidya Devleti, o dönemler Batı Anadolu'nun en güçlü devleti olarak yer almaktadır. Aynı dönemler Doğu'da gitgide güçlenen Büyük Pers Devleti mevcuttur. Kral Kyros II. önderliğinde Persler yayılcı bir politika sergilemiş ve topraklarını Kızılırmak'a kadar genişletmişlerdir. Bu durum kaçınılmaz olarak Lidyalılar ve Perslerin karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur ve orduları paralı askerlerden oluşan Lidyalılar kuvvetli Pers ordularına direnememiş ve Magnesia M.Ö. 546 yılında Pers Krallığı hakimiyetine girmiştir. Ancak bu dönemde dahi Perslerin baskıcı bir yönetim şekli kurmaması ve farklı din, dil, örf ve adetlere izin vermesi Magnesia'nın gelişimini devam ettirmesini ve Magnesia halkının Perslere karşı isyan etmemesini sağlamıştır (Akşit, 1983: 49).

M.Ö. 336 yılında Makedonya kralı Philippos'un ölümünden sonra 20 yaşındaki oğlu İskender ordu tarafından kral ilan edildi. Önce Yunanistan'ı Makedonya hakimiyetine sokan İskender böylelikle hem Yunanistan'da baş gösteren karışıklıkların önüne geçmiş oldu, hem de Makedonya sınırlarını güven altına almış oldu. Yunanistan'ın alınmasından sonra Hellen birliğinin başına geçen İskender, Perslere karşı yapılacak olan seferin de başkomutanı seçildi. Çanakkale'yi geçtikten sonra Pers ordusuyla Granik Çayı kıyılarında karşılaşmışlar ve bu savaşın galibi İskender olmuştur. Bu zaferden sonra Magnesia'da bir direnişle karşılaşılmamış, şehrin idaresi halkın iradesiyle doğrudan İskender'e bırakılmıştır. Şüphesiz bunda en büyük pay, İskender'in Magnesia halkına şehirde eski Lidya kanunlarının geçerli olacağını sözünü vermesidir (Akşit, 1983: 59). M.Ö. 323'de İskender'in ölümü üzerine Makedonya Krallığında bir otorite boşluğu gözükmemektedir. Önce Philippos II.'nin ikinci karısından olma oğlu Arhidaios, sonra İskender'in çocuğu İskender IV. kral ilan edildiyse de komutanlar tarafından öldürüldüler. Bunların ölümü üzerine kendini kral ilan eden Antigonos imparatorluğun tamamına hakim olmak isteyince diğer generallerin isyanı sonucu çıkan savaşta Antigonos yenildi (Uluçay ve Gökçen, 1939: 15). En sonunda imparatorluk üç general arasında paylaşıldı ve kendilerini Makedon Krallığının halefleri görmeleri sebebiyle onlara *Diadokhlar* yani halefler denildi.

İmparatorluğun taksim edilmesinden sonra Magnesia'nın dâhil olduğu kısım Lysimakhos'a düştü. Ancak haleflerin kendi aralarındaki çatışmalar son bulmadı.

Antigonos'un oğlu Demetrios babasının izinden giderek devletini tekrar kurma çabasına girişti. Bu uğurda Sardes'e kadar ilerleme başarısı gösteren Demetrios, Lysimakhos'un oğlu Agatokles de kendisine karşı yürümeye başlayınca İç Anadolu taraflarına gitti ve burada bir başka halef Seleukhos'a esir düştü. Bu kargaşa yıllarında arada kalan Magnesia'nın durumuna dair kaynaklarda bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Lysimakhos'un üçüncü karısından olma kızı Arsinoe büyük oğlunun tahta geçme isteğinden ötürü babası Lysimakhos'a baskı yaparak Agatokles'in ölümünü hazırlamıştır. Agatokles'in ölümü taraftarları arasında huzursuzluğa ve isyana sebep olmuş, buna paralel olarak Agatokles taraftarlarının da ortadan kaldırılmaya başlanması üzerine kendi hayatlarını da tehlikede görmeye başlayan birçok kumandan halef Seleukhos'tan yardım talep etmiştir. Bunun üzerine yaşayan son iki halef Lysimakhos ve Seleukhos karşılaşması Seleukhos zaferiyle sonuçlanmış ve Magnesia Seleukhos himayesine girmiştir. Seleukhos'un ölümünden sonra başa sırasıyla I. Antiokhos, II. Antiokhos ve II. Seleukhos geçmiştir. II. Seleukhos'un yaşının küçük olması dolayısıyla devletin idaresi annesi Laodike tarafından sağlanmıştır. M.Ö. 246 yılında II. Seleukhos ve kardeşi Hierax arasında taht kavgası başlamıştır Sardes halkı Hierax tarafını tutarken, günümüzde İzmir olarak bilinen Smyrna halkı ise II. Seleukhos tarafında yer almıştır. Magnesia'nın Sardes ve Smyrna arasında yer alan konumu itibarıyla bu taht kavgasında tarafsız kalması mümkün olmamıştır. Magnesia halkı gerek ana kraliçenin Sardes'te bulunması gerekse merkez olan Sardes'e bağlılıkları dolayısıyla Hierax tarafında yer almış ancak bu Magnesia halkı için olumlu sonuçlar getirmemiştir. Bu dönemde İskender tarafından Magnesia halkına verilen haklar geri alınmış olup, şehrin demokratik hiçbir organı kalmayarak şehir bir askeri koloni haline getirilmiştir. Magnesia artık Smyrna'ya bağlı bir vaziyettedir. Bu tarihlerde gerek Seleukhoslar arasındaki taht kavgaları, gerekse kendi devletinin sınırlarını genişletme isteği Bergama Krallığı için bulunmaz bir fırsattı. Bergama kralı I. Attalos'un Seleukhoslara karşı 3 kez savaş alanında zafer kazanması Bergama krallığının sınırlarının genişlemesine, Seleukhosların da toprak kaybetmesine neden oldu. Savaş alanındaki başarılarının yanı sıra rakibinin kendi içindeki anlaşmazlıklarını da çok iyi değerlendiren I. Attalos, politik anlamda da olumlu anlaşmalar yaparak düşmanının bir nevi içeriden çürümesini hızlandırmıştır (Akşit, 1983: 60-73).

Magnesia civarında Seleukhoslar ve Bergama krallığı arasındaki rekabet sürerken öte yandan Roma fetih yönünü yavaş yavaş Doğu'ya çevirmeye başlamış ve ilk kez Asya Devletlerinden biriyle ittifak yapma yoluna gitmişti, bu devlet Bergama Krallığıydı. Aynı dönemde Seleukhoslar da Makedonya Krallığı ile ittifak kurmuştu. Makedonya, Bergama Krallığına saldırınca kendisine yönelik bir tehdit hissedenden Roma Doğu'da savaşa girme kararı almıştır. Savaşın galibinin Roma ve Bergama ittifakının olması neticesinde Seleukhoslar sadece topraklarını kaybetmekle kalmamış aynı zamanda bu coğrafyadan silinme noktasına gelmişlerdir. Savaşın sona ermesinin ardından Seleukhoslardan çok çektikleri düşünülen Magnesia halkı vakit kaybetmeden elçiler göndererek şehri kurtarıcı olarak gördükleri Romalılara teslim etmiştir. Roma ise savaş sonrası M.Ö. 189 yılında senato tarafından alınan kararlar neticesinde şehri Bergama Krallığına bırakmıştır (Akşit, 1983: 85-86).

Magnesia'yı da idaresi altına aldıktan sonra sınırları ilk kez bu denli genişleyen Bergama Krallığı, Seleukhoslardan sonra da sınır komşularıyla sıklıkla savaşmıştır. Ancak Roma'nın desteği devam etmiş, bu destek sayesinde de sınırlarını korumayı başaramışlardır. Seleukhoslar döneminde özgürlüklerinden yoksun bırakılan ve hakları oldukça kısıtlanan Magnesia halkının ise bu dönemde daha mutsuz olduğunu söylemek güçtür. Ayrıca tarihte denk gelinen ilk Magnesia sikkelerinin Bergama devleti dönemine denk geldiği bilinmektedir (Akşit, 1983: 96). Bergamanın son kralı olan III. Attalos'un dönemine göre ilginç bir şahsiyet olmasının tarihin akışına yön verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. M.Ö. 138 yılında tahta geçmesinin ardından krallığı yönetecek meşru bir varis bırakmamış, nişanlısı ile ölümüne kadar olan süreçte nikahsız olarak birlikteliğini sürdürmüştür. Öleceğine yakın bir tarihte hasta yatağında hazırladığı vasiyette Bergama Krallığını Roma'ya bıraktığını belirtmiş ve M.Ö. 133 yılında ölmüştür. Ancak Roma yönetimi ele almaya gidinceye kadar ortaya başka bir varis çıkmış ve kendisine bir ordu toplamayı başaramıştır. Roma zorlansa da nihayetinde Bergama Krallığına ait olan toprakları savaş neticesinde almıştır (Akşit, 1983: 91-93).

Magnesia ve Bergama Krallığına ait olan şehirler Roma İmparatorluğu mülkü olduktan sonra bu topraklar Asya Eyaleti adı altında düzenlendi ve vali tarafından yönetilmesi uygun bulundu. Zaten nüfusu hali hazırda birçok farklı etnik köken ve

dinden oluşan Magnesia halkına otonomi verildi ve aşar sistemiyle¹⁸ vergiye tabi tutuldu. Bu sebepten günümüzde Manisa taraflarında Hristiyanlığa dair çok fazla eser bulunmamaktadır (Uluçay ve Gökçen, 1939: 16). Otonomi verilmesine kanıt olarak bu dönemde Asya Eyaletinde bulunan birçok şehrin kendi sikkesini basabilmesi delil gösterilse de günümüzde Magnesia'ya ait sikke örnekleri mevcut değildir (Akşit, 1983: 100-101). Ancak bahsedilen bu otonomi, sınırlandırılmış bir otonomiyi ifade etmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde toplumlar hukuki gerekçelerle farklı bölgelere ayrılmışlardı ve Magnesia, Smyrna'ya bağlı bir vaziyetteydi. Ayrıca şehir yönetiminde söz sahibi olan ve belirli aralıklarla seçilen bir meclis yerine tıpkı Roma'da olduğu gibi daimi bir heyet bulunmaktaydı (Akşit, 1983: 101).

Asya Eyaleti ve dolayısıyla da Magnesia'nın Roma İmparatorluğu himayesinde olma durumu M.Ö. 88 yılında Pontus Devleti ile yapılan savaşlardan sonra değişmiştir (Yurdoğlu, 1994: 41). Yayılmacı bir politika seyreden Pontus Devleti, fetih hareketlerini Asya Eyaletine yöneltmiş ve buraları işgal etmeye başlamıştır. Asya Eyaletindeki Magnesia hariç çoğu şehir Roma'nın ağır vergi yükümlülüklerinden kurtulacakları düşüncesiyle Pontus Devletinin işgallerini sevinçle karşılamış ve herhangi bir direnç göstermemişlerdir. Magnesia, Roma'ya olan bağlılığını sürdürmüş ve Asya Eyaletinde işgale karşı direnen bir şehir olmuştur, ancak bunun bedelini ağır ödemiştir. Pontus Devleti Manisa'yı işgal ettikten sonra çoğu İtalyan olmak üzere 80.000 kişiyi katletmiş, kendisine karşı savaşımayan kadın ve çocuklara dahi zulmetmişlerdir (Akşit, 1983: 104).

M.Ö. 87'de başlayan bir dizi savaşlardan sonra Roma İmparatorluğu en nihayetinde Pontus Devletini mağlup ederek Asya Eyaletini geri almıştır. Asya Eyaletinin tekrar Roma himayesine girmesiyle beraber Pontus devletine direnç göstermeyen ve teslim olan şehirler ağır yaptırımlara maruz kalarak şehirlerinin surları yıkıldı, halkları köle olarak satıldı ve ağır vergi yükümlülükleri altına sokuldular. Ancak Roma'ya bağlılığını sürdüren şehirler ve Magnesia, Roma'nın bölgeye tekrar hakim olmasından sonra ödüllendirildiler. İçinde Magnesia'nın da bulunduğu bu şehirlere bağımsızlıkları verildi, Roma'nın müttefiği ve dostu ilan edildi ve de vergi yüküne tabi tutulmadılar ya da daha az oranda vergiye tabi oldular. Ancak günümüzde o tarihteki Magnesia'ya

¹⁸ Devletin üreticiden üretilen ürüne göre belirli bir oranda vergi alması.

ait sikke bulunmaması, bağımsızlık verilmesine rağmen para basma hakkı verilmediğini göstermektedir (Akşit, 1983: 106-107). Magnesia'nın yeniden Roma İmparatorluğu himayesine girmesinden M.S. 395 yılına kadar olan süreçte gerek uygulanan vergi sistemi gerekse şehre atanan valilerin halk tarafından sevilmesi neticesinde şehrin refah seviyesi genelde yüksek olmuştur. Bu uygulamalara, şehrin Roma döneminde M.Ö. 30-29 yıllarına denk gelen zamanda ilk kez kendi sikkesini basması, M.Ö. 20'de yapılan düzenlemelerle ilk kez iç işlerinde bağımsız olup kendi idarecilerini seçebilmesi, kendi yasalarını yapabilmesi, farklı Roma İmparatoru ve Asya Eyaleti valilerine ithafen mimari eserler yapmaları örnek verilebilir.¹⁹ Ayrıca Roma, M.S. 17 yılında gerçekleşen büyük Magnesia depreminde harap olan şehre yardımını esirgememiş ve maddi olarak büyük yardımlarda bulunmuştur (Akşit, 1983: 114-115).

M.S. 395 yılında Roma İmparatoru Theodosius ölüm döşeğindeyken Roma İmparatorluğunu iki oğlu arasında pay etti. Bu mirasa göre büyük oğlu Arcadius devletin doğu tarafındaki topraklara sahip olurken, küçük oğlu Honorius ise devletin batı tarafındaki topraklara sahip oldular. Dolayısıyla Magnesia da Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizans İmparatorluğu himayesine girmiş oldu. Bizans İmparatorluğu dönemindeki Magnesia'ya ait çok fazla kaynak bulunmasa da, Bizans'ın gittikçe güç kaybetmesinden ve Anadolu coğrafyasında sürekli meydana gelen savaşlardan dolayı Magnesia halkının huzur içinde olmadığı tahmin edilebilir. Ayrıca Magnesia'nın bu dönemlerde bir piskoposluk merkezi haline geldiği bilinmektedir. O dönemki Magnesia'ya dair her ne kadar kesin bilgiler bulunmasa da, günümüzde Manisa'ya dâhil olan veya çevresinde bulunan yerleşim yerlerine düzenlenen Türk akınları olduğunu bilmekteyiz (Emecen, 2007: 2-3).

1071 yılında Malazgirt Zaferi ile Türkler Anadolu'nun kapılarını açmıştı. 1078 yılında Bizans için önemli yerleşim yerlerinden olan Nikaia'yı (İznik) alan Anadolu Selçuklu hükümdarı Süleymanşah, 1081 yılında Batı Anadolu'nun Philedelphia (Alaşehir), Yukarıkale, İzmir gibi Manisa civarındaki yerleşim yerlerini idaresine almıştır. Ancak I. Haçlı seferinde İznik'i elinde tutamamıştır ve haçlılar da şehri kendi müttefikleri olan Bizans'a vermişlerdir. 1204 yılında, Konstantinapolis (İstanbul) IV. Haçlı seferi

¹⁹ Daha detaylı bilgi için bkz. (Akşit, 1983: 108-134)

sonucunda Latinlerin eline geçmişti (Akar ve Avan, 2007: 47-48). Tüm bu gelişmeler ışığında Manisa, Bizans 1261 yılında İstanbul'u Latinlerin elinden alana dek sadece coğrafi değil aynı zamanda idari olarak da merkezi bir konum olma özelliği taşımıştır (Uluçay ve Gökçen, 1939: 18). 1243 yılında Köseadağ Savaşında Moğollara mağlup olan Anadolu Selçuklu Devleti Moğolların boyunduruğu altına girmiştir. Bu durum esarete alışık olmayan Türk Beyliklerinin Batı Anadolu'ya yönelmesine sebep olmuştur. Türk Beylikleri 1280 yılından itibaren siyasi birlikler kurarak bölgedeki şehirleri ele geçirmeye başlamışlardır (Emecen, 2007: 3). Manisa ise bir yandan Germiyanogulları bir yandan da Saruhanogulları tarafından sıkıştırılmaya başlamıştır (Uluçay ve Gökçen, 1939: 18). Bunun üzerine Bizans Türk beyliklerine karşı mücadele kararı aldı ve 1302 yılında imparator oğlu Mikael'i bölgeye gönderdi. Mikael, Manisa yakınlarında Türkler tarafından mağlubiyete uğratıldı ve Bergama'ya çekilmek durumunda kaldı. O tarihlerde Manisa yönetiminden sorumlu olan Attalios, Bizans imparatorunun gönderdiği Katalan paralı askerlerini içeri sokmadı. Paralı askerler şehri kuşatsalar da en sonunda geri çekildiler ve bunun üzerine Türkler Manisa üzerindeki baskılarını daha da arttırdı. Saruhan Bey 1305 yılına doğru çevresini ele geçirdiği Manisa'yı 1310'dan 1314 yılına kadar süren uzun bir ablukanın ardından ele geçirdi. Bu fethi dair kaynaklarda bilgi bulunmamasına rağmen rivayetler Kırıkk/Çaybaşı konumundan şehre girildiğini belirtmektedir (Emecen, 2007: 3). Saruhan Beyin fethinden sonra kentin adı kendi söyleyişlerine uygun bir şekilde "Mağnisiye, Mağnisa" şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Akar ve Avan, 2007: 50).

Saruhanogulları Beyliği kuzeyde Karesiogulları, doğuda Germiyanogulları ve Bizans, güneyde ve batıda Aydınoğulları ve Cenevizlilerle komşuydu. Saruhan Bey, Demirci civarının yönetimini kardeşi Çuğa Beye, günümüzde Kemalpaşa olarak bilinen Nif'in yönetimini ise kardeşi Ali Beye vermiştir (Akar ve Avan, 2007: 50). Saruhan Bey, Lidya arazisi olarak bilinen toprakları Bizans'ın elinden aldıktan sonra şehrin merkezini Manisa yapmıştır ve bu dönemden itibaren arazinin tamamının adı Saruhan olarak anılmaya başlanmıştır. Saruhanlıların 15 kadar şehri, 20 kadar da kalesi olduğu sanılmaktadır. Bu şehirler şunlardır: Güzelhisar (Menemen), Akhisar, Tarhanat

(Tarhaniye),²⁰ Marmara,²¹ Gördes, Kayacık,²² Adala,²³ Demirci, Turgutlu, Foça, Nif (Kemalpaşa), Gördük,²⁴ Karacalar,²⁵ Ilıca,²⁶ ve Sart. Ayrıca Saruhanoğullarının kendi paralarını bastığı bilinmektedir. Kendi paralarını basan Saruhanoğulları Beyleri Saruhan Bey, İshak Bey, Hızırşah ve Orhan Beydir. Basılan bu paraların üzerindeki yazıların Latince olması ve Saruhanoğullarının denizcilikteki maharetleri göz önüne alınırsa Saruhanoğullarının geniş coğrafyalarda ve farklı milletlerle ticaret yaptığı söylenebilir. Uluçay ve Gökçen'in kanaatine göre bu paraların basıldığı yer Manisa Ulucamiinin biraz ilerisinde bulunan Küpbaşı Sokağında bulunan darphanedir (Uluçay ve Gökçen, 1939: 42).

1314 yılında İlhanlı Devletinin Anadolu'ya girmesinden sonra Karamanoğulları Beyliği dışındaki bütün Türk Beyliklerinin İlhanlılara bağlılığını bildirmesi, dolayısıyla Manisa'yı ilgilendirmektedir. 10 yıl kadar bir süreyle Saruhan Bey idaresindeki Manisa İlhanlı Devletine tabii olmuştur. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla 1324 yılından itibaren Saruhanoğlu Beyliği bağımsız bir hükümet konumuna gelmiştir (akt. Akar ve Avan, 2007: 50).

Saruhanoğullarının kökeni hakkında kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda Saruhanoğullarının, Anadolu Selçuklu Devleti sultanı Alaeddin Keykubat'a bağlı olan Harezm Beylerinden olduğu iddia edilse de bahsi geçen Harezm Beylerinden olan Saruhan'ın kaynaklardaki en son izine Erzurum yöresinde rastlanmakta ve sonrasına dair bir bilgiye erişilememektedir. Bu mevzuda en net delil olarak elde olan tek bilgi Saruhan Beyin babasının adının bir vakıf kaydında Alpagu olarak geçtiğidir. Alpagu ismi ise Kıpçak zümrelerine dayanmaktadır ve Emecen'in kanaatine göre bunun bir isim olmasından ziyade askeri bir unvan olma ihtimali daha yüksektir. Bu sebeplerden dolayı Manisa'ya hakim olan Saruhan Beyi Erzurum

²⁰ 1938 yılında basılan Manisa Tarihi isimli eserde buranın Soma'ya bağlı bir köy olduğu belirtilse de günümüzde bununla ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. (Uluçay ve Gökçen, 1939: 42)

²¹ Günümüzde Manisa'nın Turgutlu ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır.

²² Günümüzde Manisa'nın Gördesi ilçesine bağlı bir mahalledir.

²³ Günümüzde Manisa'nın Salihli ilçesine bağlı Akören mahallesindedir.

²⁴ Günümüzde Manisa'nın Akhisar ilçesine 23 km uzakta olan Gürdük (Gördük) çayının yakınındaki mevkiidir.

²⁵ Günümüzde Manisa'nın Alaşehir ilçesine bağlı bir mahalledir.

²⁶ Günümüzde Manisa'nın Ahmetli ilçesi olarak bilinmektedir.

yöresinde adı geçen Saruhan Beyliğinden olduğu zannına kapılmak yerine bir akıncı beyi olduğunu düşünmek daha isabetli gözükmektedir (Emecen, 2007: 21-22).

Alpagu oğlu Saruhan Bey o yıllara kadar Türk beyliklerinin alışıık olmadığı bir askeri alan olan denizcilğe önem vermiş ve Ege denizinde önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Saruhanoğullarının denizcilik alanına yönelmesinin sebebi Bizans ordusunun dağılması üzerine işsiz kalan Rum gemici ve gemi yapımcılarının Türk Beylikleri hakimiyeti altına girmesiydi (akt. Emecen, 2007: 18-19). Saruhanoğulları komşularıyla genelde çatışmayan ilişkiler kurmuştur. Foça, Naksos, Sakız ve Midilli'yi vergiye bağlamıştır ve özellikle komşuları Aydınoğulları ile dostane bir politika izlemiştir (Akar ve Avan, 2007: 52). Bu ittifaka belirli dönemlerde Menteşe Beyliğinin de katıldığı bilinmektedir. Özellikle Saruhanoğulları ve Aydınoğulları başta olmak üzere bu üç beylik, dışarıya karşı yürüttükleri politikalarda aynı çizgiyi seyretilmişlerdir.

Seyreden dönemlerde Anadolu'da gittikçe güçlenen Osmanlı Beyliği Bizans için bir tehdit unsuru haline gelmeye başlamıştır. Bu sebepten dolayı Bizans, Saruhanoğulları ve Aydınoğullarıyla ittifak yapmıştır. Burada altının çizilmesi gereken husus, bu ittifakın Bizans'ın Osmanlı Beyliğinden çekincesi neticesinde yapılmasıdır, zira bu tarihlerde Osmanlı Beyliği ve Saruhanoğulları arasında bir etkileşime rastlanmamaktadır. Bizans, Saruhanoğulları ve Aydınoğulları arasındaki bu ittifak 1341 yılına kadar sürmüştür. 1341'de Bizans imparatoru III. Androikos'un ölümü üzerine tahta küçük yaştaki oğlu V. Ioannes geçti. Bu durumu kabullenmeyen kral vekili Kantakuzenos'un iktidar mücadelesine girişmesiyle beraber Bizans'ta bir iktidar savaşı başlamıştır. Saruhanoğulları ve Aydınoğulları bu savaşta eski dostları olan Kantakuzenos'u desteklemişler ve yardım için asker göndermişlerdir. Saruhanoğulları askerlerine öncülük etmesi için Saruhan Bey, oğlu Süleyman Beyi görevlendirmiş ancak Süleyman Bey seferdeyken şiddetli bir humma geçirerek ölmüştür (Akar ve Avan, 2007: 53). Süleyman Beyin ölümü üzerine Saruhanoğulları ve Aydınoğulları geri dönmüş, Saruhan Bey oğlunun vefat haberinin üzüntüsüyle ittifaktan ayrılmıştır. Müttetiksiz kalan Kantakuzenos, Osmanlılardan Orhan Beye kızını vererek onlarla ittifak yapmıştır. Bu sırada V. Ioannes'in annesi Anna, Saruhanoğullarıyla ittifak yapmak üzere elçi göndermiştir ancak elçi Manisa'ya varmadan Saruhan Bey ölmüştür. Saruhan Beyin yerine geçen oğlu İlyas, babasının güttüğü politikaya kısmen

uygun davranmıştır. Saruhanoğulları ve hatta Aydınoğulları, İmparatoriçe Anna'ya asker göndermiştir ancak İstanbul'da imparatoriçe huzuruna çıkıp kendilerine sunulan hediyeleri aldıktan sonra eski dostları Kantakuzenos'un safına geçmişlerdir (Emecen, 2007: 26-27). İlyas Beyin ölümü hakkında gerekli malumat kesin olarak bilinmese de, kaynaklarda Bizanslılar tarafından kaçırıldıktan sonra ailesinden fidye istendiği ve ailesinin istenen fidyeyi tamamlayamadığı belirtilmektedir (Akar ve Avan, 2007: 55).

Saruhanoglu Fahreddin İlyas Beyin ölümünden sonra yerine oğlu Muzaferreddin İshak Bey geçmiştir. İshak Bey döneminde Osmanlılarla yakın ilişkiler kurulmuştur. Ancak kurulan bu yakın ilişkiler de güçlü tarafın Osmanlı olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. I. Murat, İshak Beyi oğlu Yakup Çelebi ve Yıldırım'ın sünnetine davet etmiştir. Yıldırım Beyazid da kendi düğününe İshak Beyi davet etmiş, İshak Bey de bunun üzerine adetlere uygun olarak hediyeler göndermiştir. Kurulan yakın ilişkiler askeri alanda da belirginleşmiş, Saruhanoğulları 1389 yılında gerçekleşen Kosova Savaşında Osmanlıya asker yardımında bulunmuştur (Akar ve Avan, 2007: 55).

İshak Bey zamanında Manisa, mimari ve sosyal yaşamda bir takım değişiklikler yaşamış ve arkasında önemli eserler bırakmıştır. İshak Beyin Çelebi unvanını kullanması ve yaptırttığı Ulu Camiinin kitabelerinde kendisinden İshak Çelebi diye bahsedilmesi Saruhanoğulları üzerinde Mevleviliğin²⁷ önemli bir yer edindiğine bir delil olarak gösterilebilir. Ulu Camiinin inşasının bitmesinin ardından şehre hakim bir konuma Mevlevihane yaptırmıştır. Buraya dair ilk bilgiler İshak Bey tarafından düzenlenen vakfiyede mevcuttur. Buna göre Mevlevihanede beş vakit hazır olan bir imam ve müezzin, masraflarla ilgilenecek bir kişi, temizlik işlerine bakacak bir kişi, bir katip, ders verecek bir alim, Mesneviyi okumak üzere iki hanende, yemek için bir vekilharç ve bir aşçı olmak üzere 10 kişi istihdam edilmiştir. Burada her gün günde bir kere ikindi vakti yemek pişirilmiş ve orada bulunanlar her kim ise ikram edilmiştir. Şehirde bulunan Mevlevihane varlığını Osmanlı döneminde de sürdürmüştür (Emecen, 2007: 56-64).

²⁷ Mevlana Celaleddin Rumi'nin fikirleri ve tasavvuf anlayışı izinde kendisinden sonra kurulmuş olan bir tarikattır. Sünni esaslara bağlı olan Mevlana'nın (Kabaklı, 1976: 86) düşünceleri, hümanist bağlamda nitelendirebileceğimiz ancak İslamiyet çerçevesinde geliştiği için özgün fikirler barındıran bir sistemi ifade etmektedir (Irmak, 1973: 100).

İshak Beyin Orhan, Hızırşah ve Saruhan adında üç oğlu olduğu tarihi kaynaklarda yer almaktadır. İshak beyin vefatından sonra yerine kimin geçtiğine dair bir karmaşa bulunmasına rağmen kesin olan Hızırşah ve Orhan arasında bir iktidar çatışması yaşandığıdır. Orhan adına basılan hicri 806 tarihli para beyliğinin başına ilk olarak Orhan'ın geçtiğini göstermektedir (Uluçay ve Gökçen, 1939: 38). Orhan'dan sonra başa bir şekilde Hızırşah'ın geçtiği bilirse de nasıl olduğuna dair detaylı bir malumat yoktur. Hızırşah, Beyazid'in oğulları arasındaki taht kavgasında eskiden Manisa'da sancak beyliği yapmış olan Süleyman Çelebi'yi desteklemiştir (Akar ve Avan, 2007: 56). Bunun üzerine Çelebi Mehmed, Manisa'yı işgalinden sonra Çukur Hamamda Hızırşah'ı yakalayıp 1410 yılında idam ettirmiştir (Uluçay ve Gökçen, 1939: 40). İshak Beyin diğer oğlu Saruhan'ın izine ise kayıtlarda 1411 yılında kendi adına bastırıldığı para ile rastlamaktayız. Para bastırmanın bağımsızlık göstergesi olduğunu düşünürsek Saruhan Beyin de bir dönem şehrin yönetimini eline aldığı söylenebilir ancak bununla ilgili kesin bir kayıt bulunmamakta ve şehrin tarihinin devamında hakim devlet Osmanlı olarak göze çarpmaktadır.

Osmanlı döneminde Manisa'da meydana gelen en önemli olaylardan birisi de şüphesiz Şeyh Bedrettin isyanıdır.²⁸ Bölge kuvvetlerinin isyanı bastıramaması neticesinde Osmanlı padişahı Çelebi Mehmet oğlu II. Murad'ı Manisa'ya göndermiş ve dönemin en maharetli kumandanlarından Beyazıd Paşanın kumandasında isyan kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Şeyh Bedrettin'in müritleri olan ve isyandan sorumlu Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal yakalanarak 1416 yılında idam edilmiştir (Uluçay ve Gökçen, 1939: 44). Takip eden yıllarda Aydınöğullarından Cüneyd Bey eski topraklarına yeniden sahip olmak amacıyla isyan çıkarmış ancak bu isyan Aydınöğullarının sonu olmuştur. II. Murad isyanı bastırmış ve Aydınöğullarının soyunu yok etmiştir (Akar ve Avan, 2007: 57).

²⁸ İlmî birikimi sayesinde halk üzerinde ciddi bir etkiye sahip olan Şeyh Bedrettin, bunun yanı sıra taht kavgalarının yaşandığı Osmanlı Devletinde Musa Çelebi tarafından Kazasker olarak tayin edilmiştir. Ancak iktidarı Çelebi Mehmed'in kazanması neticesinde bu görevden alınarak İznik'e sürgüne gönderilmiştir. Müritlerinden Börklüce Mustafa Aydın'da, Torlak Kemal ise Manisa'da kendilerini Şeyh Bedrettin'in gönderdiği iddiasıyla halktan kimseleri örgütleyip iktidara karşı isyan hareketinde bulunmuşlar ancak yakalanıp idam edilmişlerdir. Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in yakalanıp idam edilmesinden sonra İznik'ten kaçan Şeyh Bedrettin ise Serez'de yakalanıp, Sultan Çelebi Mehmed tarafından belirlenen ilmî bir heyet tarafından yargılandıktan sonra idamına karar verilmiştir (Bardakçı, 1999: 56-58).

Manisa Batı Anadolu'nun kapısı olarak sayılmış, denize yakın ancak denize kıyısı olmaması sebebiyle korsanlık hareketlerinden etkilenmesi zor konumuyla ve İstanbul'a yakınlığı neticesinde Osmanlı için önemli bir sancak durumuna gelmiştir. II. Murad döneminden itibaren padişahlar kendilerinden sonra yerine geçecek şehzadeleri Manisa'ya sancak beyi olarak göndermiş olup burada eğitim aldırılmışlardır. Bu durum şehri ekonomik ve politik açıdan daha da önemli bir konuma getirmesinin yanı sıra padişah adayı şehzadelerin yetişmesi için şehre önemli hoca ve alimlerin gelmesi sebebiyle şehri kültürel olarak da yukarı bir seviyeye taşımıştır (Uluçay ve Gökçen, 1939: 45). Bu gelişmeler neticesinde Manisa'da Osmanlı dönemine ait birçok mimarı eser bulunmaktadır. 16. Yüzyıl sonlarına doğru "Şehzadeler Şehri" olarak anılmaya başlayan Manisa, aslında Osmanlı'nın taşra örgütlenmesinde merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaletine bağlıydı. Durum böyle olmasına rağmen Saruhan sancağı olarak anılan Manisa'da şehzade bulunurken, Anadolu Beylerbeyi²⁹ buranın yönetimine karışmamaktaydı (Akar ve Avan, 2007: 58). Manisa'da yetişen şehzadeler şunlardır: Yıldırım Beyazıd oğlu Süleyman Çelebi, II. Murad oğlu Mehmed (Fatih), Fatih Sultan Mehmed oğlu Mustafa, II. Beyazıd'ın oğulları Abdullah, Alemşah, Korkut ve Mahmud, II. Selim (Yavuz) oğlu Süleyman (Kanuni), Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Mustafa, Mehmed ve Selim, II. Selim oğlu Murad, III. Murad oğlu Mehmed.

1581 yılında şehirde başlayan eşkıyalık hareketleri 18. Yüzyılın ortalarına kadar sürmüş olup, belirtilen tarih aralığında yöre halkı bazen eşkıyalık hareketlerinden bazen de bölge yönetiminden sorumlu idarecilerin zulümlerinden oldukça acı çekmiş ve birçok köy yağma hareketlerinden dolayı göç vermiştir.³⁰ 1595 yılında Manisa'da büyük bir deprem meydana gelmiş, bu depremden Sart, Gördes, Akhisar, Demirci ve Gölarmara'da bulunan yerleşim yerleri ciddi şekilde etkilenmiştir (Akar ve Avan, 2007: 60-63). Bu tarih aynı zamanda Manisa için dönüm noktalarından birini ifade etmektedir. Gerek bölgede gittikçe artmaya başlayan eşkıyalık hareketleri, gerek depremin etkisi nedeniyle 1595 yılından sonra Manisa veliaht tahtı olma özelliğini

²⁹ Osmanlı Devletinde kazaları ilgilendiren idari ve siyasi meseleler beylerbeyi meclisinde görüşülürdü (Akt. Ağır, 2010: 106). Ancak Manisa'da şehzadelerin bulunması burayı idare konusunda istisna tutmuştur.

³⁰ Manisa'da eşkıyalık hareketlerine dair detaylı bilgi için bkz. (Uluçay, 1944)

kaybetmiştir ve bu durum şehrin ilerleyen yıllarda öneminin azalmasına sebep olmuştur.

Manisa’da 18. Yüzyılın ortalarına kadar süregelen eşkıyalık hareketlerinin bu tarihlerden itibaren oldukça azaldığını söylerken değinilmesi gereken hususlarda birisi de Karaosmanoğullarıdır. 18 ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı devlet yapısının bozulmaya başlamasıyla beraber ortaya çıkan aile, özellikle Manisa, İzmir ve Aydın yöresinde oldukça etkin bir güç konumuna gelmiştir. Karaosmanoğullarından Hacı Mustafa Ağa’nın Saruhan Mütesellimi olmasıyla beraber yöredeki eşkıyalık hareketleri azalmıştır ancak bu sefer de Karaosmanoğulları halka kötü muamelede bulunmuşlardır (Akar ve Avan, 2007: 63). Hacı Mustafa Ağa gelen şikayetler neticesinde görevinden alınmakla kalmamış, idam ettirilmiştir. 19. Yüzyıl ortalarına Osmanlı idare sisteminde ayanların aşırı zenginleşmesinin neticesinde bölgede güçlü bir etkin rol oynayan Karaosmanoğulları,³¹ ayanlığın bu dönemlerde kaldırılması süreciyle beraber bölgedeki etkin konumlarını kaybetmişlerdir.

Osmanlı’nın son dönemlerine doğru girdiği savaşlar ve verdiği kayıplara paralel olarak Manisa halkı da bundan oldukça zarar görmüştür. Savaşlara katılan halkın boşalttığı dükkanlar ve iş yerleri Rum ve Ermenilerin eline geçmiş olup, bölge ticaretine bu milletler hakim olmaya başlamıştır. Bu durum ayrıca ilerleyen yıllarda Manisa’nın işgalini kolaylaştıran bir etken olarak göze çarpmaktadır. Zaten bölge tarihinde de sıkça görülen deprem ve yangınlar neticesinde Manisa’da tarım da oldukça zarar görmüştür. Aynı zamanlara denk gelen 19. Yüzyılda yapılan demir yolları ise Manisa’nın taşıdığı ekonomik değeri İzmir’e taşımıştır (Uluçay ve Gökçen, 1939: 58).

Osmanlı İmparatorluğunun I. Dünya savaşında mağlup olmasıyla 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Antlaşması yapıldı. Antlaşma galip devletlerin Osmanlı topraklarını paylaşmasını içeriyordu. O dönemlerde Manisa, merkezi İzmir olan Aydın Vilayetine bağlıydı. Batı Anadolu’nun İzmir’den sonra en büyük ikinci kenti konumundaydı ve Akhisar, Alaşehir, Demirci, Eşme,³² Gördes, Kırkağaç, Kula, Salihli, Soma ve Turgutlu kazaları Manisa’ya bağlıydı. 18 Ocak 1919 tarihli Paris Barış Konferansı’nda İzmir ve Manisa bölgesinin Yunanistan’a verilmesinin

³¹ Karaosmanoğulları ve Hacı Mustafa Ağa’nın servetine dair detaylı bilgi için bkz. (Emecen, 2007: 203-210)

³² Günümüzde Uşak il sınırları içerisinde yer almaktadır.

kabulüyle birlikte Manisa'nın Yunanlılar tarafından işgalinin yolu açılmış oldu. Ancak halk arasında daha öncesinde yayılmaya başlayan Yunan işgalinin olacağına yönelik haberler neticesinde Manisalı yurtseverler İstanbul hükümetine 25 kez telgraf çekmiş ancak hiçbirine geri dönüş alamamışlardır (Akar ve Avan, 2007: 65-66). Bu minvalde halk kendi başının çaresine bakmaya mecbur bırakılmış ve örgütlenme yoluna gitmiştir. Manisa ve civarında kurulan cemiyetler şunlardır:

Manisa: İstihlası vatan, cemaati İslamiye, cemiyeti müderrisin

Kula: Reddi ilhak

Soma: Müdafaai hukuk

Turgutlu: Müdafaai hukuku Osmani

Kırkağaç: İstihlası vatan

Demirci: Müdafaai hukuki Osmani, tenvir-ü irşad

Palamut nahiyesi: Reddi ilhak cemiyeti

Alaşehir: Temas memurluğu

Gördes: Harekatı milliye teşkilatı (Uluçay ve Gökçen, 1939: 62).

Manisa halkının Osmanlı'ya tabii kısmı her ne kadar örgütlenme yoluna gidip işgale direniş gösterme arzusunda olsa da, İstanbul hükümetinin göndermiş olduğu nasihat heyeti yöredeki Türk ve Müslüman halkının Rumlarla iyi geçinmesini tembihlemiştir (Yurdoğlu, 1994: 139). Manisa'daki Müslüman ve Türk tebaasının Osmanlı'ya hala ne denli bağlı olduğuna örnek göstermek gerekirse, nasihat heyetinden önce konuşma yapan şehzade Abdürrahim Efendinin padişahın selamını iletmesi üzerine halkın "Padişahım çok yaşa" şeklinde tezahürat yapması gösterilebilir (Akar ve Avan, 2007: 67).

Manisa'da direniş göstermek için çabalayan kimseler olduysa da zamanın Manisa Mutassarıfı Giritli Hüsnü'nün, halkı yalnız İzmir'in işgal edileceğini Manisa'nın işgal edilmeyeceğine yönelik yalan bilgilendirmeleri neticesinde direniş kıvılcımı ateşe dönüşmemiştir. Ayrıca bu şahıs Manisa'da direniş gösterme yanlılarına tutuklanacaklarını söyleyerek şehri terk ettirmiştir. Mutasarrıf Hüsnü'nün 31 Mayıs

Hicri 1335 tarihinde İleri gazetesinde yayınlanan teskin edici söylemlerinden birisi şudur:

“İzmir’in işgali dolayısıyla Manisa ahalisinden bazılarının mahalli ahara gitmek teşebbüsünde bulundukları ve bu sebeple ezhanı umumiyenin galeyanda olduğu anlaşılmıştır. Memlekette bunu istilzam edecek hiçbir hal mevcut olmadığını ve bilâ tefrik cins-ü- mezhep umum ahalinin malı, canı, hayatı, ırzı hükümetçe tahtı emniyetle olup asayiş ve inzibatın temini için muktezi bilcümle tedabir makamı senaverici ittihaz olunduğu cihetle bu babta âsarı telaş göstermeğe hiçbir sebebi muhik görülmemiş ve müracaat edeceklere seyahat vesikası verilmemesi lüzumu Polis komiserliğine emredilmiştir. Şu işgal dolayısıyla husule gelen galeyanı millinin Düveli İtilâfiye mukkararatını tatbika muhalif mahiyette bir hareketi filiyeye inkilâbı, hukuku meşruayı milliyenin haleldar olmasını intaç edeceğinden, menafii milliye ve vataniyeye mugayir bir hal ve hareket vukua getirilmeyerek beynelasır mevcut sükûn ve muhadeneti idame hususunda ibrazı mesai olunması ilan olunur.” (Akt. Uluçay ve Gökçen, 1939: 64)

Bu gelişmeler üzerine direnişçiler Manisa gerisinde örgütlenerek işgale karşı koymak istemişlerdir. Ancak Mutasarrıf Hüsnü Manisa’da bulunan önemli sayıdaki mühimmat ve cephaneliğin direniş gösterme arzusunda olan kazalara gönderilmesini engellemiş ve adeta bölge halkını Yunanlıların merhametine terketmiştir. Bu sıralar 17. Kolordu Kumandanı Vekili ve 56. Tümen Kumandanı Albay Bekir Sami Beyin ricası üzerine civarın güçlü isimlerinden Çerkez Ethem ve emrindeki birlikler Salihli civarına yerleşmiş ve burada Kuvayı Milliye güçlerine karşı olan girişimleri engellemiştir. Ancak Ankara Hükümetinin düzenli orduya geçiş kararına uymayıp Yunan tarafına geçmiştir (Akar ve Avan, 70: 2007).

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesini takiben 25 Mayıs 1919 tarihinde Manisa işgal edilmiştir. Gerek İstanbul heyetinin önceden göndermiş olduğu nasihat heyeti gerek Manisa Mutasarrıfı Hüsnü’nün faaliyetleri sebebiyle Manisa tek kurşun atılmadan teslim olmuştur. Şehrin teslimiyetine ve bunda mutasarrıf Hüsnü’nün etkisine dair Albay Bekir Sami Beyin Manisa’nın işgaliyle ilgili Mustafa Kemal’e gönderdiği şu telgraf fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır:

“25 Mayıs 1919 günü Yunanlılar bir alayla vukuatsız olarak Manisa’yı işgal etmişlerdir. Verilen kati emre rağmen vatansız bir mutasarrıfın düşman lehine propogandası, mevki kumandanının aciz ve tereddüdü, İngiliz irtibat subayının hilekar

müdahalesi neticesinde Manisa’da 48.000 silah, 8 kamalı top ve seksen kadar kamasız muhtelif ve milyonlarca cephane düşmana terkedilmiştir. Böylece bu muntıkada milli heyecan silahsızlıktan dolayı akamete mahkum kalmış gibidir.” (Akt. Ergül, 1991: 41)

27 Mayıs 1919’da yayınlanan beyannamede Yunan komutanı Zafiriu şehrin olaysız ele geçirildiği ve Yunan askerinin halk tarafından hüsn-i surette kabul edildiği bilgisi verilmiştir (Turan, 1999: 180). İşgalden sonra Yunan komutan Yarbay Konstansin Çakalos yayınladığı beyannamede halkın zarar görmeyeceğini ve din, dil, ırk ayırt etmeksizin herkese iyi davranılacağını belirtmesine rağmen halkın Müslüman ve Türk olan kesimine büyük acılar yaşatılmıştır.³³ Manisa’nın işgalini takiben buraya bağlı kazalardan sırasıyla Turgutlu 29 Mayıs 1919’da, Akhisar 5 Haziran 1919’da, Salihli 23 Haziran 1920’de, Alaşehir ve Soma 24 Haziran 1920’de Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve bu bölgelerde büyük acılara sebep olmuşlardır.³⁴

10 Ağustos 1920 tarihinde Osmanlı ve I. Birinci Dünya Şavaşı galipleri arasında imzalanan Sevr Antlaşmasına göre Saruhan Sancağı 5 yıllığına Yunanistan’a bırakılmaktaydı ancak 23 Nisan 1920’de Mustafa Kemal önderliğinde kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi bu antlaşmayı tanımamıştır (Akar ve Avan, 2007: 72). Ankara Hükümetinin başlattığı Kurtuluş Savaşı doğudan batıya doğru başarılı bir şekilde ilerlemiş ve en nihayetinde 8 Eylül 1922 tarihinde Manisa, Yunan işgalinden kurtarılıp Ankara Hükümetinin idaresi altına girmiştir.

Ankara Hükümetine bağlı Türk ordusu 26 Ağustos 1922 tarihinde Büyük Taaruz başlamıştı. 30 Ağustos 1922’de Dumlupınar’da gerçekleşen Başkomutanlık Meydan Muharebesinde mağlup olan Yunanlılar misak-ı milli sınırları içerisinde tutunamayacaklarını anlamışlardı ancak işgal ettikleri şehirlerden sessiz sakin çekilmemişlerdi. 1200 gün süren Manisa’nın Yunan işgali boyunca zaten birçok acıya maruz kalan Türk ve Müslüman halkının kurtuluşa giden süreçte çektikleri eziyetler katlanarak artmıştı. Şehri terk etmek için hazırlanan Yunanlılar 6 Eylül sabahı şehirde yangın çıkartmış, bu büyük yangın³⁵ şehre ve şehir halkına büyük zararlar vermişti (Tablo 1). 4 Eylül 1922’de şehri boşaltmaya başlayan Yunan ordusu 7 Eylül’de Manisa’yı tabiri caizse kül halinde bırakıp İzmir’e geçmiştir. Türk ordusu 8 Eylül’de

³³ Manisa’nın işgali sürecinde yapılan eziyetlere dair detaylı bilgi için bkz. (Turan, 1999: 181-184)

³⁴ Daha detaylı bilgi için bkz. (Turan, 1999: 187-200)

³⁵ Manisa yangınına dair detaylı bilgi için bkz. (Yörükoğlu, 2002: 119-134)

Manisa'ya girmiş ve halk tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır (Akar ve Avan, 2007: 74-75). Manisa, bu tarihten günümüze kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli bir şehri olmuştur. Yunan işgali müddetince yangında 3500 kişi ölmüş, kurşunlanarak ise 855 kişi öldürülmüştür. 167 kişi ise yaralanmıştır (Akt. Akar ve Avan, 2007: 75).

Tablo 1: Manisa'nın Büyük Yangından Önceki ve Sonraki Durumu³⁶

	Yangından Önce	Yangından Sonra
Ev	11.337	4.000
Dükkan	1.826	279
Han	16	5
Hamam	9	5
Cami	31	20
Otel	4	-
Mescit	35	17
Okul	23	9
Tekke	10	7
Resmi Binalar	13	8
Sinema	1	-
Değirmen	2	2
Fabrika	5	3
Hastane	3	-
Banka	2	-

³⁶ Tablo oluşturulurken yararlanılan kaynak için Bkz. (Uluçay ve Gökçen, 1939: 75)

2.1.2. Kentin Coğrafi ve İdari Yapısı

Günümüzde Manisa şehri, Ege Bölgesinde yer alan ve 38' 04'' – 39' 58'' kuzey enlemiyle 27' 08'' doğu boylamı arasını belirten konumda yer almaktadır. Şehir merkezinin rakımı 71 metre olup, şehrin en yüksek noktası, yamacına kurulduğu Spil Dağının zirvesidir (1513 metre). Şehrin yüzölçümü 13.810 kilometrekaredir.³⁷ Gediz Nehrinin önemli bir bölümü Manisa sınırları içerisindedir. Şehrin yerleşim yerlerindeki yükseltisi 50 metre ile 850 metre arasında değişmektedir ve bu yükselti şehrin doğusuna gidildikçe artmaktadır (Koday, Erhan ve Akbaş, 2016: 539). Şehrin başta Gediz Ovası olmak üzere verimli toprakları ve ovalarında birçok tarım ürünü yetişmektedir. Gediz Ovası, doğuda Sarıgöl ve batıda Menemen Boğazı arasında yer alan 150 km uzunluğundaki alanı belirtmektedir. Gediz Ovasına ek olarak Saruhanlı, Akhisar ve Bakırçay Ovalarında da birçok tarım ürünü yetişmektedir (Aksoy, 2000: 13). Manisa ilinin iklimi ise Ege Bölgesinde bulunmasına rağmen kıyı illere nazaran daha serittir. Bunun sebebi Manisa'yı çevreleyen dağların deniz etkisini kesmesidir (Manisa İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu: 90). İlde ortalama sıcaklık 18,2 °C, Yaz Ortalaması: 30,1 °C, Kış Ortalaması: 6,6 °C'dir (Manisa İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu: 20). Şehrin doğu uç noktasında Selendi Kürkçü Köyü, batı uç noktasında Yunusemre Düzel Köyü, güney uç noktasında Sarıgöl Aşağıkızılcukur, kuzey uç noktasında ise Soma Türkali Köyü yer almaktadır.³⁸ Manisa'ya sınır komşusu olan şehirler ise kuzeyde Balıkesir, doğuda Kütahya ve Uşak, güneyde Aydın ve İzmir, batıda İzmir illeridir.

³⁷ (<http://www.manisa.gov.tr/kadim-sehir-manisa>, Erişim Tarihi: 20.11.2018)

³⁸ (<http://www.manisatanitim.com/cografyasi/>, Erişim Tarihi: 20.11.2018)

Şekil 2: Manisa'nın Coğrafi Konumu³⁹

Manisa, 1923 yılına kadar Saruhan vilayeti olarak bilinmiş olup, şehrin adı 1927 yılından itibaren Manisa olarak değişmiştir.⁴⁰ Şehir 1953 yılına kadar Merkez İlçe, Akhisar, Alaşehir, Demirci, Eşme, Gördes, Kırkağaç, Kula, Salihli, Soma, Turgutlu'dan oluşmaktaydı. 1953'te Uşak'ın il yapılmasıyla Eşme buraya bağlandı. 1954'de Selendi, 1957'de Sarıgöl, 1959'da Saruhanlı, 1987'de Ahmetli ve Gölarmara, 1990'da Köprübaşı ilçe statüsüne geçmiştir (Bilgi vd., 2000: 64). 6 Aralık 2012 tarihine kadar toplam 16 ilçeden oluşan şehir, 6 Aralık 2012 tarihinde resmi gazetede yayınlanan 6360 Sayılı Yasa ile beraber büyükşehir belediyesi olmuş ve bu tarihten sonra Merkez İlçe'nin ikiye bölünüp Şehzadeler ve Yunusemre ilçeleri olmasıyla beraber şehrin ilçe sayısı 17 olmuştur.⁴¹ Manisa ilçelerine ilişkin bazı özellikler Tablo 2'de gösterilmiştir:

³⁹ (<https://www.forumdas.net/konu/manisaya-yakin-iller.166280/>, Erişim Tarihi: 30.11.2018)

⁴⁰ (<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-151843/genel-bilgi-ve-tarihce.html>, Erişim Tarihi: 20.11.2018)

⁴¹ 6360 sayılı yasayla ilgili detaylı bilgi için bkz. (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm>, Erişim Tarihi: 20.11.2018)

Tablo 2: Manisa İlçelerinin Nüfus, Rakım, Şehir Merkezine Uzaklık ve Manisa Nüfusuna Oranına Dair Bilgiler⁴²

	Nüfus	Rakım	Şehir Merkezine Uzaklık	Manisa Nüfusuna Oranı
Ahmetli	16.150	83 m	52 km	%1,2
Akhisar	167.883	93 m	48 km	%12,0
Alaşehir	102.731	189 m	110 km	%7,4
Demirci	41.129	850 m	159 km	%2,9
Gölmarmara	15.243	155 m	66 km	%1,1
Gördes	28.368	650 m	107 km	%2,0
Kırkağaç	42.716	180 m	75 km	%3,1
Köprübaşı	13.285	250 m	123 km	%1,0
Kula	44.403	720 m	118 km	%3,2
Salihli	160.810	111 m	71 km	%11,5
Sarıgöl	36.023	320 m	131 km	%2,6
Saruhanlı	54.259	43 m	17 km	%3,9
Selendi	20.334	525 m	155 km	%1,5
Soma	108.838	200 m	88 km	%7,8

⁴² Tablo oluşturulurken yararlanılan kaynaklar için bkz. (<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-72945/ilceler.html> ve http://www.manisa.gov.tr/kurumlar/manisa.gov.tr/documents/Planlama/sayilarla_manisa_2017.pdf, Erişim Tarihi: 25.12.2018)

Turgutlu	160.183	78 m	31 km	%11,5
Şehzadeler	170.953	71 m	-	%12,2
Yunusemre	229.733	71 m	-	%16,4

2.2. Manisa'nın Habitus İncelemesi

Habitus kavramı önceden de incelediğimiz üzere derin bir tarihsellik, çok boyutluluk ve bunların neticesinde de değişkenlik gösteren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Manisa ilinin habitus incelemesinin bireyler özelinde gerçekleşmesinin mümkün olmayacağından ve anket çalışmalarının bu kadar dinamik bir kavramı açıklama yolunda yetersiz kalacağı göz önünde bulundurularak, resmi kurumlar tarafından verilen ve genele ilişkin bilgi sahibi olunabilecek istatistiki verilerle açıklanmaya çalışılması daha isabetli gözükmemektedir. Manisa'nın bilinen tarihsel süreç içerisinde ev sahipliği yaptığı medeniyetlerin farklılığı ve kültürel aktarımı buranın uzun yıllar boyunca kozmopolit bir yapıda olmasına sebep olmuştur. Bu etkileşime aracılık eden Manisa hem bünyesinde barındırdığı halklardan etkilenecek değişmiş, hem de bu halklar arasında gerek maddi gerek manevi unsurların alışverişine aracı olmuştur. Şehrin uzun yıllardır Türk hakimiyetinde olması ve halkının tamamına yakınının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmasından dolayı Manisa halkının günümüzdeki tercihlerini belirleyen habitusunun da çoğunlukla bu ekseninde oluştuğunu söylemek yerinde olacaktır.

Cumhuriyet rejimi ve Cumhuriyet Tarihi şüphesiz Türkiye'nin habitusunda olduğu gibi Manisa'nın habitusunda da ciddi değişiklikler meydana getirmiştir. Manisa'nın Cumhuriyet Tarihine kadar oluşan habitusunun günümüzdeki tercihlerinde de etkili olduğu söylenebilecek olsa da, kendisini tercihlerde belli eden habitus için yönetim şeklinin değişmesi ve Atatürk İnkılapları da şüphesiz bir milat sayılabilir. Demokrasinin gelişimi ve yönetimde halkın söz sahibi olması durumu, cumhuriyete dek otoriter yönetimlere tabii olan Manisa'da politik alanın kurallarını değiştirmiş ve farklı fikirler ilk kez etkileşime bu kadar açık olmaya başlamıştır. Bu durumun milat olması bu tarihten sonra doğan bireylerin habitusunu da doğrudan etkilemiştir.

Cumhuriyete kadar otoriter yönetimlere tabii olan Manisa'nın 1927 sayımlarına göre nüfusu 372.558 iken 1946'da çok partili siyasal hayata geçiş döneminden öncesine ait 1945 verilerine göre nüfus 472.789, 2017 yılına ait olan son verilere göre ise 1.413.041'dir (Tablo 3). Cumhuriyetin başından günümüze gelen süreçte Manisa'nın habitusu ve tercihleri de şüphesiz buna paralel olarak değişim ve gelişim göstermiştir.

Tablo 3: Manisa ve Türkiye'nin Yıllara Göre Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı⁴³

	Türkiye Nüfusu	Nüfus Artış Hızı	Manisa Nüfusu	Nüfus Artış Hızı
1927⁴⁴	13.648.270	-	372.558	-
1935	16.158.018	% 21,10	426.237	% 13,42
1940	17.820.950	% 17,03	455.812	% 7,31
1945	18.790.174	% 10,59	472.789	% 7,10
1950	20.947.188	% 21,73	520.091	% 15,55
1955	24.064.763	% 27,75	562.155	% 31,21
1960	27.754.820	% 28,53	657.104	% 26,06
1965	31.391.421	% 24,63	748.545	% 14,70
1970	35.605.176	% 25,19	805.650	% 15,91
1975	40.347.719	% 25,01	872.375	% 15,34
1980	44.736.957	% 20,65	941.941	% 15,18
1985	50.664.458	% 24,88	1.050.130	% 21,74

⁴³ Tablo hazırlanırken TÜİK ve Manisa Valiliği'nin verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr, http://www.manisa.gov.tr/kurumlar/manisa.gov.tr/documents/Planlama/sayilarla_manisa_2017.pdf, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047, Erişim Tarihi: 25.12.2018)

⁴⁴ Önceki yıllara dair net bir nüfus verisi bulunmadığından dolayı nüfus artış hızına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

1990	56.969.109	% 21,71	1.154.418	% 18,94
2000	67.823.927	% 18,28	1.260.169	% 8,76
2007⁴⁵	70.586.256	-	1.319.920	-
2008	71.517.100	% 13,10	1.316.750	% -2,40
2009	72.561.312	% 14,50	1.331.957	% 11,50
2010	73.722.988	% 15,88	1.379.484	% 35,06
2011	74.724.269	% 13,49	1.340.074	% -28,98
2012	75.627.384	% 12,01	1.346.162	% 4,50
2013	76.667.864	% 13,66	1.359.463	% 9,80
2014	77.695.904	% 13,32	1.367.905	% 6,20
2015	78.741.053	% 13,36	1.380.366	% 9,10
2016	79.814.871	% 13,55	1.396.945	% 11,90
2017	80.810.525	% 12,40	1.413.041	% 11,50

Bourdieu'nun oyun metaforuna paralel bir şekilde önceden tanımladığımız politik alana dair, Manisa özelinde temsilci sıfatına aday kişilerin habitus ve sermayelerine ilişkin bilgi sahibi olabileceğimiz özgeçmişlerini yukarıda inceledik. Ancak politik alanın tek taraflı olması mümkün olmadığından ötürü bu aktörlerin seçiminde habitus ve sermaye türlerinin Manisa halkıyla uyumunu anlayabilmek için Manisa'nın da sermaye türlerini incelemek yerinde olacaktır.

⁴⁵ 2000 ve 2007 yılları arasında genel nüfus sayımı yapılmadığı ve 2007'den sonraki yıllarda Adrese Dayalı Nüfus Konut Sistemine geçildiği için söz konusu yıllar arasına dair genel nüfus bilgisi ve nüfus artış oranları hakkında bilgi bulunmamaktadır.

2.2.1. Ekonomik Sermaye Bağlamında Manisa

Dünya genelinde 18. Yüzyıla kadar insan emeğine dayalı olan ekonomik düzen, 18. Yüzyıldan itibaren İngiltere öncülüğünde makinaların üretimde ana unsur olduğu bir düzene geçmiştir. Bu sanayi devrimi özellikle kıta Avrupasında hızla yayılırken Osmanlı devleti bu devrime ayak uyduramamış, sanayileşmeye tam anlamıyla ancak Türkiye Cumhuriyeti döneminde başlanabilmektedir. Osmanlı döneminde açılan fabrikalar olsa dahi bunlar yabancı sermayeler olduğu için yerli üretici sadece hammadde satışından para kazanabilmekteydi (Karaköse, 2004: 23-26).

1927’de 372.558 olan Manisa nüfusunun sadece 5.338’i sanayi sektöründe çalışmaktaydı (Tablo 4). Gerek Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden gelen yoksulluk gerek Kurtuluş Savaşı’nın sonucu olan nüfus azlığı ve ekonomik dibe vuruş, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde sanayinin gelişmesine büyük bir engel teşkil etmiştir. 1927 Manisa sanayi sayımı sonuçlarından da anlaşılacağı üzere işletmeler küçük çaplı olup istihdam çoğunlukla tarıma dayalı ürünler alanında sağlanmaktaydı.

Tablo 4: 1927 Sanayi Sayımına Göre Manisa’da Sanayi Sektörlerine Göre İşyeri ve Çalışan Sayısı⁴⁶

SEKTÖRLER	İŞYERİ SAYISI	ÇALIŞAN SAYISI
Maden Çıkarma Sanayii	5	68
Tarıma Dayalı Sanayii	1.012	2.220
Dokuma Sanayii	220	889
Ağaç Ürünleri Sanayii	259	546
İnşaat Sanayii	133	613
Maden, Maden İşletmesi ve Makine Sanayii	456	886

⁴⁶ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (Karaköse, 2004: 28)

Kâğıt ve Basım Sanayii	5	8
Kimya Sanayii	20	67
Karma Sanayii	2	14
Diğer Sanayii Dalları	10	27
TOPLAM	2.122	5.338

1950’li yıllar Manisa’da büyük ölçekli işyerlerinin açılması nedeniyle önem taşımaktadır. Ancak bu işyerleri kamu yatırımları olup, özel sektör henüz orta ölçekli işyerlerinden oluşmaktaydı. 1964 yılında ilde 10 kişiden fazla işçi çalıştıran kuruluş sayısı 44’tür. Bunların 2’si ortalama 750 kişi çalıştıran kamu işletmeleri, 42’si ortalama 64 kişi çalıştıran orta ölçekli işletmelerdi (Karaköse, 2004: 31).

1950’den 1970’lere kadar olan süreçte tarıma dayalı sanayiden elde edilen birikim 1971 yılında Manisa Organize Sanayi Bölgesinin açılmasına neden olmuş ve sermaye sahipleri için Manisa ilgi çekici bir yer haline gelmeye başlayarak özel sektör alanında büyük ölçekli işletmelerin kurulmasının önü açılmıştır. 1980’lerde sanayinin farklı alanlara dağılımıyla beraber Türkiye geneline paralel bir şekilde Manisa Sanayi İşletmeleri de ihracata yönelmişlerdir. Bu yönelim, gelişen Manisa sanayisinin aynı zamanda istihdam oranını da doğrudan etkilediği için önem taşımaktadır. 1980’lerde ihracata yönelişin başlattığı patlama, günümüzde gelinen noktada (Tablo 5) Manisa’nın sanayi alanında önemli bir istihdam ve gelir kaynağı durumuna gelmesine neden olmuştur.

Tablo 5: Manisa’da 2017 İtibarıyla 10.000.000 Dolardan Fazla İhracat Yapan Firmalar⁴⁷

İl Sırası	Türkiye Sırası	Kurulduğu İlçe	Tam Adı	İhracat Değeri
1	6	Merkez	VESTEL TİCARET A.Ş.	2.004.029.094 \$
2	33	Merkez	BOSCH TERMOTEKNİK ISITMA VE KLİMA SAN. VE TİC. A.Ş.	281.131.901 \$
3	34	Merkez	İNDESİT COMPANY BEYAZ EŞYA PAZ. A.Ş.	252.760.534 \$
4	55	Merkez	MAXİON İNCİ JANT SANAYİ A.Ş.	192.406.346 \$
5	82	-	Adının Açıklanmasını İstemiyor	153.902.200 \$
6	169	Merkez	STANDARD PROFİL OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	77.031.426 \$
7	183	Salihli	NORM CİVATA SAN. VE TİC. A.Ş.	72.782.536 \$
8	189	Merkez	STANDARD PROFİL EGE OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.	71.571.840 \$
9	190	Merkez	YONCA GIDA SAN. İŞL. İÇ VE DIŞ TİC. A.Ş.	71.564.622 \$
10	198	Merkez	SARTEN AMBALAJ SAN. VE TİC. A.Ş.	69.708.843 \$

⁴⁷ Tablo oluşturulurken Manisa Valiliği’nin yayımlamış olduğu verilerden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (http://www.manisa.gov.tr/kurumlar/manisa.gov.tr/documents/Planlama/sayilarla_manisa_2017.pdf, Erişim Tarihi: 25.12.2018)

11	199	Saruhanlı	ÖZGÜR TARIM ÜRÜNLERİ İNŞAAT SAN. VE TİC. A.Ş.	69.449.751 \$
12	235	Merkez	MAXİON JANTAŞ JANT SAN. VE TİC. A.Ş.	62.974.194 \$
13	249	-	Adının Açıklanmasını İstemiyor	60.493.683 \$
14	321	Akhisar	YILDIZ ENTEGRE AĞAÇ SAN. VE TİC. A.Ş.	49.433.646 \$
15	328	Merkez	İNCİ GS YUASA AKÜ SAN. VE TİC. A.Ş.	48.260.887 \$
16	334	Merkez	KLİMASAN KLİMA SAN. VE TİC. A.Ş.	47.526.869 \$
17	378	Salihli	TUĞRUL TARIM VE PETROL ÜR. TİC. VE SAN. A.Ş.	42.795.586 \$
18	397	-	Adının Açıklanmasını İstemiyor	41.288.992 \$
19	437	Merkez	ERDEMİR ÇELİK SERVİS MERKEZİ SAN. VE TİC. A.Ş.	38.551.112 \$
20	480	Merkez	ACCELL DIŞ TİCARET LTD. ŞTİ.	34.427.592 \$
21	509	Merkez	ERTÜRK ÜZÜM VE TARIM ÜRÜNLERİ İŞLETMELERİ İTHALAT İHRACAT TİC. SAN. A.Ş.	32.867.421 \$
22	527	Merkez	VISSMANN MANİSA SATIŞ PAZARLAMA VE TİC. LTD. ŞTİ.	31.920.185 \$

23	596	Merkez	TIRSAN KARDAN SAN. VE TİC. A.Ş.	28.603.677 \$
24	645	Merkez	İMPERİAL TOBACCO SİGARA VE TÜTÜNCÜLÜK SAN. VE TİC. A.Ş.	26.846.950 \$
25	659	-	Adının Açıklanmasını İstemiyor	26.385.418 \$
26	669	Merkez	İNER ABRASİV SAN. VE TİC. A.Ş.	25.975.711 \$
27	784	Alaşehir	BALCI TARIM VE GIDA SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	22.372.691 \$
28	873	Merkez	KONVEYOR BEYAZ EŞYA VE OTOMOTİV YAN SAN. TİC. A.Ş.	20.454.819 \$
29	883	Merkez	BELNCO DIŞ TİCARET A.Ş.	20.303.805 \$
30	907	Turgutlu	LİDYA KONSERVEÇİLİK MÜTEAHHİTLİK İNŞAAT TURİZM SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.	19.938.207 \$
31	921	-	Adının Açıklanmasını İstemiyor	19.674.801 \$
32	961	Merkez	EGEM AMBALAJ SAN. VE TİC. A.Ş.	19.116.428 \$

2017 verilerine göre gelinen noktada sanayi sicil belgesi alan tesis sayısı 2.682 olup bu tesislerin istihdam ettiği kişi sayısı 113.298 olarak gözükmemektedir (Tablo 6). Gelişimini sürdürerek büyüyen ve günümüzde 5 kısımla faaliyet gösteren Manisa Organize Sanayi Bölgesi ise bu 113.298 kişinin 50.000'ini istihdam ederek büyük bir paya sahiptir.

Tablo 6: 2017 Yılında Manisa’da İlçelere Göre Sanayi Sicil Belgeli Firmalarda Çalışan Kişi Sayısı⁴⁸

	İşyeri Sayısı	İstihdam Edilen Kişi Sayısı
Ahmetli	21	439
Akhisar	471	9.817
Alaşehir	141	1.541
Demirci	51	742
Gölmarmara	16	321
Gördes	41	897
Kırkağaç	27	312
Köprübaşı	15	68
Kula	191	1.094
Salihli	251	5.999
Sarıgöl	56	158
Saruhanlı	76	2.078
Selendi	8	34
Soma	90	17.866
Şehzadeler	151	3.416

⁴⁸ Tabloda Manisa Valiliği tarafından yayımlanan bilgilerden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (http://www.manisa.gov.tr/kurumlar/manisa.gov.tr/documents/Planlama/sayilarla_manisa_2017.pdf, Erişim Tarihi: 25.12.2018)

Turgutlu	327	10.295
Yunusemre	749	58.221
TOPLAM	2.682	113.298

Manisa’da ekonomik sermaye imalat sanayinin gelişimine paralel olarak büyüse ve istihdam yaratsa da, ilin verimli toprakları tarımsal üretimin bazı alanlarında da yurt genelinde büyük bir paya sahiptir (Tablo 7). Tarımsal üretime dair verilerin sabit kalması her ne kadar mümkün olmasa da ilde tarımsal üretimin ve çeşitliliğin yüksek olması hem tarıma dayalı sanayinin gelişiminde hem de yeni istihdam alanlarının yaratılmasında büyük bir öneme sahiptir.

Tablo 7: 2017 Yılında Manisa’da Üretilen Tarım Ürünleri Miktarı ve Türkiye Genelindeki Payı⁴⁹

ÜRÜN TÜRÜ	TÜRKİYE ÜRETİMİ (TON)	MANİSA ÜRETİMİ (TON)	ORAN
Üzüm (Kurutmalık Çekirdeksiz)	1.240.000	1.083.710	%87,4
Üzüm (Sofralık Çekirdeksiz)	668.000	385.741	%57,7
Tütün	80.000	19.230	%24,0
Susam	18.410	4.354	%23,7
Hıyar (Turşuluk)	139.855	23.921	%17,1

⁴⁹ Tabloda Manisa Valiliği tarafından yayımlanan bilgilerden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (http://www.manisa.gov.tr/kurumlar/manisa.gov.tr/documents/Planlama/sayilarla_manisa_2017.pdf, Erişim Tarihi: 25.12.2018)

Zeytin (Sofralık)	460.000	121.066	%26,3
Zeytin (Yağlık)	1.640.000	145.666	%8,9
Domates (Salçalık)	3.960.281	790.236	%20,0
Domates (Sofralık)	8.789.719	184.906	%2,1
Biber (Salçalık, Kapsa)	1.107.713	130.907	%11,8
Brokoli	66.105	2.677	%4,0
Kereviz (Kök)	21.387	1.673	%7,8
Kiraz	627.132	43.638	%7,0
Kavun	1.813.422	112.525	%6,2
Börölce (Taze)	17.414	1.300	%7,5
Mısır (Dane)	5.900.000	319.117	%5,4
Çilek	400.167	13.974	%3,5
Kekik	14.477	712	%4,9
Karpuz	4.011.313	108.074	%2,7
Buğday (Durum+ Diğer)	21.500.000	287.067	%1,3
Arpa (Diğer)	6.700.000	77.053	%1,2

Manisa’da 1980’lerden sonra gelişen sanayi, halkın farklı istihdam alanlarına yönelmesine sebep olmuştur. Sanayinin gelişimi öncesinde en önemli istihdam kaynağı olan tarım her ne kadar hala önemli bir paya sahip olsa da iş gücünün önemli bir alanı ilerleyen yıllarda sanayi ve hizmet sektörlerine de yönelmiştir (Tablo 8). Son olarak Türkiye İstatistik Kurumunun 2011 verilerine göre şehirde sağlanan istihdamın yüzdesel olarak sektörel dağılımı %40,7 tarım, 25,1 sanayi, 34,2 hizmet olarak gözükmemektedir (Tablo 22).

Tablo 8: Yıllara Göre Manisa’da İstihdamın Sektörel Dağılımı⁵⁰

	Tarım	Tarım Oranı	Sanayi	Sanayi Oranı	Hizmet	Hizmet Oranı	Diğer
1970	296.942	%73,92	51.483	%12,82	53.304	%13,26	-
1980	325.468	%69,0	64.572	%13,7	79.579	%16,9	%0,4
1990	386.700	%65,6	86.974	%14,7	113.845	%19,3	%0,4
2000	355.092	%61,5	85.839	%14,9	135.347	%23,5	%0,1

Oransal olarak bakıldığında Manisa’da Cumhuriyet Tarihi süreci içerisinde ekonomik sermayenin gelişimi tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne kaymış gibi görünse de, bu oransal değişim aynı zamanda sabit kalan bir nüfusun yer değiştirmesi olarak düşünülmemelidir. İstihdam oranında azalma meydana gelen tarım sektörü, istihdam sayılarında 1990’lara kadar artışını sürdürmüş, 1990’lı yıllardan sonra sayısal olarak azalma göstermiştir (Tablo 8). Nüfus artışına paralel olarak istihdamın sanayi ve hizmet sektöründe oransal olarak artışı aynı zamanda ekonomik hacmin büyümesinin de etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu durumun ispatı olarak 2004 yılından 2014 yılına Türkiye’nin GSYİH’si %254 oranında büyürken Manisa’nın GSYİH’sinin %253 oranında büyümesi gösterilebilir (Tablo 9). Bu hacimsel büyümenin halk bazında etkilerini anlamak içinse 2004’ten 2014’e Türkiye’de kişi başına GSYİH’nin %210

⁵⁰ Tabloda yararlanılan kaynaklar için bkz. (DİE, 1970: 90-96 ve DİE, 2000: 53)

oranında artarken Manisa’da kişi başına GSYİH’nin %219 oranında artması gösterilebilir (Tablo 9). Manisa’da sanayi sektörünün gelişmesi ve katma değer üretiminin artışı şüphesiz Manisa sermayesinde meydana gelen bu oransal değişimlerin en büyük sebebidir.

Tablo 9: 2004-2014 Arası Türkiye ve Manisa’nın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Hesaplaması⁵¹

	Türkiye GSYİH (TL)	Manisa GSYİH (TL)	Türkiye Kişi Başına GSYİH (TL)	Manisa Kişi Başına GSYİH (TL)
2004	577.023.497	9.869.163	8.536	7.600
2005	673.702.943	11.983.632	9.844	9.185
2006	789.227.555	13.806.228	11.389	10.532
2007	880.460.879	14.477.206	12.550	10.993
2008	994.782.858	16.691.329	14.001	12.661
2009	999.191.848	16.782.677	13.870	12.672
2010	1.160.013.978	18.330.708	15.860	13.521
2011	1.394.477.166	21.332.945	18.788	15.689
2012	1.569.672.115	26.308.943	20.880	19.588
2013	1.809.713.087	28.990.602	23.766	21.430
2014	2.044.465.876	33.137.759	26.489	24.300

⁵¹ Tabloda TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için Bkz. (<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 25.12.2018)

2.2.2. Kültürel Sermaye Bağlamında Manisa

Manisa’da kültürel sermayenin gelişimi aynı zamanda Atatürk inkılapları sonrasına denk gelmektedir. Bu sebeple kültürel gelişim, eğitim bağlamında aynı zamanda sıfıra yakın bir noktadan günümüze geline bir süreci belirtmektedir. Osmanlı Devleti döneminde eğitim sistemi, Osmanlı öncesi Türk-İslam Devletlerinde de hakim olan dini temelli bir eğitim sisteminden oluşmaktaydı. 600 yıl hüküm süren Osmanlı Devleti bu eğitim sistemini Tanzimat Dönemine kadar devam ettirmiştir. Bu eğitim sistemi, çoğunlukla ilk, orta, lise ve üniversite eğitimini oluşturan ve halk sınıflarına eğitim veren parasız medreseler ve sübyan mekteplerinden oluşmaktaydı. Bunlar dışında devletin üst kademelerine yönetici yetiştiren Enderun Mektebi ve gayrimüslimlerin mektepleri bulunmaktaydı (Ürekli, 2002: 382-385).

1839 yılında Tanzimat ile beraber başlayan eğitimde yenilik hareketleri sonucunda Osmanlı Devletinde Avrupa tarzı seküler eğitim veren kurumlar ortaya çıkmıştır. Bunlar: İlköğretime denk olan *Mektep-i İptidaiye*, ortaöğretime denk olan *İdadiye*, *Rüştiyeler* ve *Sultaniye*, yükseköğretime denk olan *Darülfünunlardır*.⁵²

Eğitimde seküler okullar, dini temelli eğitim veren okullar ve gayrimüslim okullarıyla beraber çok başlı bir sistemin bulunuşu eğitimde istikrarın sağlanamamasına ve ayrışmalara sebep olmuştur. Ancak Tanzimat ile beraber başlayan eğitimde batılılaşıma hareketleri, Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminin temelini oluşturmuş ve 3 Mart 1924’te Tevhid-i Tedrisat kanunuyla beraber medreseler kapatılıp Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisindeki bütün eğitim öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak eğitimde çok başlılık ve ayrışma ortadan kaldırılmıştır.⁵³ Eğitim sistemindeki bütün bu gelişmeler günümüze kadar geline noktada somutlaşmış ve kurumlaşmış kültürel sermayenin gelişiminde önemli bir etken olarak göze çarpmaktadır.

Manisa halkının somutlaşmış kültürel sermayesi en temel düzeyde okuma yazma oranıyla ele alınacak olursa cumhuriyetin kuruluşundan itibaren düzenli olarak artmış görünmektedir. 1935 yılında okuma yazma bilen nüfusun oranı %17,8 iken son olarak

⁵² (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/965/11891.pdf>, Erişim Tarihi: 10.01.2019)

⁵³ (http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/egitim/tevhidI_tedrisat.htm, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

2017 verilerine göre %97,61 olması gelinen noktayı özetlemektedir (Tablo 12). Ancak somutlaşmış kültürel sermayenin daha sağlıklı incelenmesi için temel düzeyden ilerisine bakmakta fayda var. 1970 yılında 6 yaş ve üzeri nüfus sayısı 692.078 olmasına rağmen bunların sadece 2482'si üniversite mezunudur (Tablo 13). 2008 yılında 6 yaş ve üzeri nüfus sayısı 1.205.260 iken üniversite mezun sayısı 50.042'dir (Tablo 14). 2017 yılında ise 6 yaş ve üzeri nüfus 1.289.750 iken üniversite mezunu sayısı 60.134 olarak görünmektedir (Tablo 14). Türkiye'nin eğitim seviyesine dair istatistiklerin yıllara göre artış göstermesi henüz eğitimde gelişimin tamamlanmamış olması olarak yorumlanabilse de, günümüze oldukça yakın tarihler olan 2008 ve 2017 arasında da belirgin farklılıklar olması ilerisi için umut verici görünmektedir.

Tablo 10: Manisa'da Yıllara Göre 6 Yaş ve Üzeri Cinsiyete Göre Okuma Yazma Bilen Kişi Sayısı⁵⁴

Yıl	Toplam Erkek Nüfusu	Okuma Yazma Bilen Erkek	Toplam Kadın Nüfusu	Okuma Yazma Bilen Kadın	Toplam Nüfus	Okuma Yazma Bilen Toplam Nüfus
1935	170.985	47.760	181.344	14.945	352.329	62.705
1940	192.854	69.160	197.714	23.828	390.568	92.888
1950	232.223	106.913	220.499	46.118	452.722	153.031
1960	279.573	154.105	267.275	77.024	546.848	231.129
1970	348.429	243.671	343.649	154.162	692.078	397.833
1980	411.837	329.567	405.831	230.862	817.668	560.429
1990	518.555	458.051	508.509	365.657	1.027.064	823.708
2000	566.889	529.110	569.849	451.584	1.136.738	980.694

⁵⁴ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (DİE, 2000: 47)

2008	598.750	552.495	606.510	509.434	1.205.260	1.061.929
2017	646.955	639.853	642.795	614.835	1.289.750	1.254.688

Eğitim sisteminin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi Manisa’da nüfusun yerleşim yeri tercihlerinde de oransal olarak değişime sebep olmuştur. 1927 yılında %29,25 olan kentsel yerleşim oranı günümüze kadar istikrarlı bir biçimde artışını sürdürmüştür (Tablo 11). Elbette bu durumu sadece somutlaşmış kültürel sermayenin artışına bağlamak mümkün değildir. Somutlaşmış kültürel sermayenin artışı daha önce de bahsettiğimiz üzere sermayenin dönüşümüne sebep olarak kendisini ekonomik sermayede de göstermiştir. 1970’te Manisa’da köy nüfusu oranı %62,86 iken 2000 yılında %43,28’e gerilemiştir (Tablo 11). Aynı şekilde 1970’te Manisa’da tarım sektörünün istihdam oranı %73,92 iken 2000 yılında %61,5’e düşmüştür (Tablo 8).

Tablo 11: Yıllara Göre Manisa’da Kent ve Köy Nüfus Sayısı ve Oranı⁵⁵

	Kent Nüfusu	Köy Nüfusu	Toplam Nüfus	Kent Nüfusu Oranı	Köy Nüfusu Oranı
1927	108.972	263.586	372.558	%29,25	%70,75
1935	123.295	302.942	426.237	%28,93	%71,07
1940	138.128	317.684	455.812	%30,30	%69,70
1950	146.347	373.744	520.091	%28,14	%71,86
1960	228.126	428.978	657.104	%34,72	%65,28
1970	299.202	506.448	805.650	%37,14	%62,86
1980	396.297	545.644	941.941	%42,07	%57,93

⁵⁵ Tablo oluşturulurken TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (TÜİK, 2014: 83 ve <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim Tarihi: 19.12.2018)

1990	590.374	564.044	1.154.418	%51,14	%48,86
2000	714.760	545.409	1.260.169	%56,72	%43,28
2007	841.059	478.861	1.319.920	%63,73	%36,27
2012	904.513	441.649	1.346.162	%67,19	%32,81

20. yüzyıla kadar dünya genelinde hakim olan ataerkil zihniyetin izlerini Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında da görmek mümkündür. Manisa’da kadın ve erkek nüfus sayıları cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar eşit olmasa da yakın bir seviyede seyretmiştir (Tablo 10). Buna karşılık paralel bir artış okuma yazma oranlarında görülmemiştir. 1935’de okuma yazma bilen erkek oranı %27,93 iken okuma yazma bilen kadın oranı %8,24 olarak göze çarpmaktadır. Cinsiyetler arasındaki okur yazarlık farkı ancak 1980’lerden sonra kapanmaya başlamış gözükmemektedir (Tablo 10 ve Tablo 12). Bu durum kendisini tahsil derecesinde de göstermektedir. 1970 yılı verilerine göre üniversite mezunu erkek sayısı 1922 iken üniversite mezunu kadın sayısı 560 olarak gözükmemektedir (Tablo 13). 2017 yılı verilerine göre ise üniversite mezunu erkek sayısı 75.714 iken üniversite mezunu kadın sayısı 60.134 olarak gözükmemektedir (Tablo 14). Günümüzde geline nokta aradaki fark oransal olarak her ne kadar kapanmış gibi görünse de sayısal fark geçmişe nazaran ciddi oranda azalmasına rağmen mevcut gibi görünmektedir.

Tablo 12: Manisa’da Yıllara Göre 6 Yaş ve Üzeri Nüfusta Cinsiyetlere Göre ve Toplam Okuma Yazma Bilen Oranı⁵⁶

Yıl	Okuma Yazma Bilen Erkek Oranı	Okuma Yazma Bilen Kadın Oranı	Toplam Nüfusta Okuma Yazma Bilen Oranı
1935	%27,93	%8,24	%17,80

⁵⁶ Tablo oluşturulurken DİE ve TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (DİE, 2000: 47 ve <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>, Erişim Tarihi: 20.12.2018)

1940	%35,86	%12,05	%23,81
1950	%46,21	%21,01	%33,94
1960	%55,13	%28,82	%42,27
1970	%69,93	%44,86	%57,48
1980	%80,02	%56,89	%68,54
1990	%88,33	%71,91	%80,20
2000	%93,35	%79,26	%86,29
2008	%92,27	%83,99	%91,55
2017	%98,90	%95,65	%97,61

Tablo 13: 1970 Yılı 6 Yaş ve Üzeri Manisa Nüfusunun Tahsil Derecesi⁵⁷

Tahsil Derecesi	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	104.758	189.487	294.245
Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olmayan	84.549	54.322	138.871
İlkokul	138.045	90.352	228.397
Ortaokul	11.200	4699	15.899
Ortaokul Dengi Okullar	479	233	712

⁵⁷ Tablo oluşturulurken DİE verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (DİE, 1970: 21-22)

Lise Mezunları	2819	1073	3892
Lise Dengi Okullar	4126	2260	6386
Yüksek Okul ve Fakülte	1922	560	2482
Öğrenim Kurumu Bilinmeyenler	531	663	1194
Toplam	348.429	343.699	692.078

Manisa halkının somutlaşmış kültürel sermayesi en temel düzeyde okuma yazma oranıyla ele alınacak olursa cumhuriyetin kuruluşundan itibaren düzenli olarak artmış görünmektedir. 1935 yılında 6 yaş ve üzeri okuma yazma bilen nüfusun oranı %17,8 iken son olarak 2017 verilerine göre %97,61 olması gelinen noktayı özetlemektedir (Tablo 12). Ancak somutlaşmış kültürel sermayenin daha sağlıklı incelenmesi için temel düzeyden ilerisine bakmakta fayda var. 1970 yılında 6 yaş ve üzeri nüfus sayısı 692.078 olmasına rağmen bunların sadece 2482'si üniversite mezunudur (Tablo 13). 2008 yılında 6 yaş ve üzeri nüfus sayısı 1.205.260 iken üniversite mezun sayısı 50.042'dir (Tablo 14). 2017 yılında ise 6 yaş ve üzeri nüfus 1.289.750 iken üniversite mezunu sayısı 60.134 olarak görünmektedir (Tablo 14). Türkiye'nin eğitim seviyesine dair istatistiklerin yıllara göre artış göstermesi henüz eğitimde gelişimin tamamlanmamış olması olarak yorumlanabilse de, günümüze oldukça yakın tarihler olan 2008 ve 2017 arasında da belirgin farklılıklar olması kültürel sermaye bağlamında ilerisi için umut verici görünmektedir.

Tablo 14: 2008 ve 2017 Yılı 6 Yaş ve Üzeri Manisa Nüfusunun Tahsil Derecesi⁵⁸

	Erkek (2008)	Kadın (2008)	Toplam (2008)	Erkek (2017)	Kadın (2017)	Toplam (2017)
Okuma Yazma Bilmeyen	20.141	77.855	97.996	4804	25.897	30.701
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	110.196	114.326	224.522	54.191	77.667	131.858
İlköğretim	61.760	58.913	120.673	96.518	70.483	167.001
İlkokul	236.168	237.813	473.981	212.017	254.887	466.904
Ortaokul veya Dengi	27.150	13.824	40.974	72.334	55.122	127.456
Lise veya Dengi	84.342	65.058	149.400	123.087	92.320	215.407
Yüksekokul veya Fakülte	31.408	18.634	50.042	75.714	60.134	135.848
Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dâhil)	1166	735	1901	4936	3624	8560
Doktora	305	131	436	1056	598	1654
Bilinmeyen	26.114	19.221	45.335	2298	2063	4361
Toplam	598.750	606.510	1.205.260	646.955	642.795	1.289.750

⁵⁸ Tablo oluşturulurken TÜİK Ulusal Eğitim İstatistiklerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>, Erişim Tarihi: 23.12.2018)

Manisa'nın giderek artan nüfusu ve buna paralel artan eğitim seviyesi beraberinde kurumların sayısal yeterliliğini sorgulamaya sebep olmaktadır. Manisa'da 2009 yılında derslik başına düşen öğrenci sayısı 27 iken, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 21 olarak görülmektedir (Tablo 15). Bu durum örgün öğretimde Avrupa Birliği ülkelerinin temel strateji olarak belirlediği “Lizbon Stratejisi” ve “16 Kalite Kriterinden” biri olarak derslik başına en fazla 26 öğrenci kriterine uygun düşmemekteydi.⁵⁹ Ancak 2017 verilerine baktığımızda derslik başına düşen öğrenci sayısı 19, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise 16 olmuştur (Tablo 15). Bu durum, Manisa'da eğitimde Avrupa Birliği kriterlerine yaklaşılmasının yanı sıra, somutlaşmış kültürel sermayeye paralel olarak kurumlaşmış kültürel sermayenin de arttığını göstermektedir.

Tablo 15: Manisa'da 2009 ve 2018 Yılına Ait Eğitim Verileri ⁶⁰

	2009	2017
Okul Sayısı	779	1.073
Öğrenci Sayısı	224.910	246.701
Öğretmen Sayısı	11.889	17.229
Derslik Sayısı	8.273	11.394
Lojman Sayısı	481	232
Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	27	19

⁵⁹ (<http://egitimsurasi.mebnet.net/EK-6.pdf>, Erişim Tarihi: 22.12.2018)

⁶⁰ Resmi ve Özel Okul Öncesi, ilköğretim, ortaokul ve lise verileridir. Açık öğretim öğrencileri hesaplamaya alınmamıştır. Tablo oluşturulurken Manisa Valiliği'nin yayımlanmış olduğu verilerden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (http://www.manisa.gov.tr/ortak_icerik/manisa/Protokol/Say%C4%B1larla%20Manisa%202009.PDF ve http://www.manisa.gov.tr/kurumlar/manisa.gov.tr/documents/Planlama/sayilarla_manisa_2017.pdf, Erişim Tarihi: 25.12.2018)

Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	21	16
---	----	----

Devletin inşa ettiği veya Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumları, Manisa özelinde kültürel sermayenin kurumlaşmış haline ilişkin önemli veriler verse de daha çok bilgi sahibi olmak için başka verilere de göz atmakta fayda var. 1995- 2017 arası kütüphane sayıları ve kullanıcılarına ilişkin gösterilen tabloda, 2012 yılına kadar olan kütüphane ve kütüphane kullanıcı sayılarının gösterdiği istikrarsız hareket Manisa’da henüz okuma kültürünün oluşmadığını bizlere göstermektedir (Tablo 16). Aynı zamanda 2017’ye kadar olan süreçte her daim sinema seyircisinin tiyatro seyircisinden fazla olması, Manisa’da kültürel sosyal faaliyetlerin popüler kültür⁶¹ eksenli tercih edildiğine dair önemli bir ipucu olarak göze çarpmaktadır. Kullanıcılara dair sayısal verilerdeki istikrarsızlık durumu kütüphane, tiyatro ve sinema salonlarının sayısal durumuna da yansımış görünmektedir. Eğitim ve okuryazar oranındaki istikrarlı artışa (Tablo 12, Tablo 13 ve Tablo 14) paralel bir durum izleyemediğimiz kültürel tercihler, eğitimdeki artışın ekonomik amaçlar temelli gerçekleştiğine dair bir izlenim vermektedir. Zira 1970 ve 2000 yılları arasındaki istihdamın sektörel dağılımı (Tablo 8) ve eğitim durumları (Tablo 13 ve Tablo 14) arasındaki benzer artışlar bu izlenimi kuvvetlendirmektedir.

⁶¹ Popüler kültür, Oskay’a göre insanların kapitalizmin bunalıcı ve metalarla dolu atmosferinden kaçış olarak nitelendirilmektedir (Akt. Mutlu, 2001: 12). Bugün geline nokta, Frankfurt okulu düşünürlerinin kültür endüstrisi başlığı altında tanımladıklarının popüler kültürle birebir uyuştuğunu söylemek mümkün görünmektedir. Zira Amerika’da 1930’lu yıllarda ortaya çıkan ve sanayileşen toplumda yoğun çalışma temposuna dayanan sistemden kaçış için eğlencenin sinema gibi aktivitelerle standart hale gelmesi (Koluaçık, 2017: 149), günümüzde geline nokta ahlaki ve tarihsel kökenler bulunduran toplum kültürünün yerini popüler kültüre bıraktığını göstermektedir.

Tablo 16: Manisa’nın 1995- 2017 Arası Bazı Kültürel İstatistikleri⁶²

	Kütüphane Sayısı	Kütüphane Kullanıcı Sayısı	Tiyatro Salonu Sayısı	Tiyatro Seyirci Sayısı	Sinema Salonu Sayısı	Sinema Seyirci Sayısı
1995	23	409.136	0	0	4	356.600
1996	23	442.166	0	0	7	180.646
1997	23	407.899	0	0	5	66.130
1998	24	402.432	0	0	4	61.897
1999	24	373.199	0	0	3	68.175
2000	28	324.398	0	0	7	49.042
2001	28	412.008	0	0	8	63.071
2002	29	503.939	0	0	0	0
2003	29	305.855	0	0	2	12.336
2004	29	414.306	0	0	9	27.689
2005	25	381.107	0	0	10	16.463
2006	24	375.294	0	0	9	51.163
2007	23	351.330	0	0	14	102.701
2008	23	344.658	5	54.480	16	130.682
2009	23	549.898	5	47.000	16	108.439
2010	22	590.174	6	56.669	22	186.410

⁶² Tablo oluşturulurken TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 15.12.2018)

2011	22	594.382	9	36.658	20	135.364
2012	22	576.301	9	48.024	28	157.129
2013	21	619.807	7	49.660	27	211.678
2014	21	687.658	6	53.638	30	528.540
2015	21	916.247	7	53.882	29	532.847
2016	21	924.526	7	23.173	29	545.081
2017	21	946.254	8	40.003	24	628.494

2.2.3. Toplumsal Sermaye Bağlamında Manisa

İncelenen yere göre değişkenlik gösteren bir kavram olan toplumsal sermaye, kavramın tanımı itibarı ile de somut verilerle ele alınmayı güçleştirmektedir. Ancak yine de incelenen toplumun eylem ve sayısal verileri, geçmişten günümüze değer yargısının hangi paydada yükseldiğini anlamamız için olanak sağlamaktadır. Geleneksel Türk kültürüyle yetişmiş bireylerin oluşturduğu ailelerde rastlayabildiğimiz aynı çatı altında yaşayan çok nüfuslu aileler, günümüzde yerini daha az nüfuslu ailelere bırakmaktadır. Manisa özelinde 1960’lardan günümüze gelinen süreçte nüfusa göre ortalama hanehalkı büyüklüğünün 5,04’ten 3,22’ye düşmesi bu iddiayı doğrular niteliktedir (Tablo 17). Bu durum akla özellikle 2000’den sonra gerek eğitim gerek popüler kültürün etkisiyle aile kavramının önem yitirdiği izlenimini verse de, 2002 ve 2017 yılları arasına ait kaba evlenme ve kaba boşanma oranlarını gösteren verilerin yakın seyretmesi bu izlenimin aksini göstermektedir (Tablo 18).

Tablo 17: Manisa’da Yıllara Göre Nüfus ve Hanehalkına Dair Veriler⁶³

	Toplam Nüfus	Hanehalkı Sayısı	Toplam Nüfusa Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü
1960	657.104	130.397	5,04
1970	805.650	161.090	5,00
1980	941.941	204.535	4,61
1990	1.154.418	262.508	4,4
2000	1.260.169	323.491	3,9
2012	1.346.162	401.919	3,34
2017	1.413.041	438.721	3,22

Tablo 18: Manisa’da Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Hızı Oranları⁶⁴

	2002	2007	2012	2017
Kaba Evlenme Hızı	% 7,23	% 8,68	% 7,68	% 7,05
Kaba Boşanma Hızı	% 1,29	% 1,41	% 1,76	% 1,57

⁶³ Tablo oluşturulurken DİE ve TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (DİE, 2000: 51 ve <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, Erişim Tarihi: 21.11.2018)

⁶⁴ Tablo oluşturulurken TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=216&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>, Erişim Tarihi: 27.11.2018)

Toplumsal sermayeyi belirten en önemli verilerden birisi de itibarın ne şekilde algılandığıdır. Bu duruma ilişkin Türkiye İstatistik Kurumunun 2012 kaynaklı araştırmasında görüldüğü üzere, itibarı oluşturan en önemli unsurlar “Düzgün Aile Yaşamı” ve “Ahlaklı Yaşam” olarak görünmektedir (Tablo 19). Bu durum yukarıda da belirttiğimiz üzere aile yaşamına verilen önemin kaybolmadığını, sadece bireylerin günümüzde az nüfuslu aileleri tercih ettiklerini göstermektedir. İtibar sahibi olmayı sağlayan unsurların her ne kadar hepsi birbiriyle bağlantılı kavramlar olsa da, toplamını ekonomik unsurlar olarak ayırabileceğimiz “Para” ve “Meslek/ Yapılan İş” unsurlarının eğitimden daha çok itibar sahibi yaptığı görüşü bize aynı zamanda Manisa’da eğitim seviyesinin artmasının kendisini ekonomik sermayeye dönüştürme amacı güttüğünü göstermektedir. Manisa halkının değer yargıları hala geleneksel anlayışa uygun bir durumda olsa da; aileye verilen önem, hanehalkı büyüklüğündeki azalış ve ekonomik unsurların itibar algısındaki yeri göz önünde bulundurulduğunda bireylerin eylemlerini belirleyen temel güdünün maddi kaygılar olduğu izlenimini vermektedir.

Tablo 19: Manisa’da Toplumda İtibarlı Olmayı Sağlayan Nedenler⁶⁵ (2013)

	Düzgün Aile Yaşamı	Para	Sosyal Çevre	Ahlaklı Yaşam	Eğitim	Meslek/ Yapılan İş	Diğer
1. Neden	%42,91	%12,12	%8,11	%27,45	%6,49	%2,83	%0,1
2. Neden	%24,4	%8,29	%17,54	%33,24	%11,17	%5,37	-
3. Neden	%10,07	%15,68	%15,93	%19,39	%24,46	%14,48	-

⁶⁵ Tablo oluşturulurken TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=100&locale=tr>, Erişim Tarihi: 21.11.2018)

2.2.4. Simgesel Sermaye Bağlamında Manisa

Toplumsal sermayenin sosyal hayatın pratiklerindeki yansıması olarak değerlendirmemizin yanlış olmayacağı simgesel sermaye kavramı, aynı zamanda kalıplaşmış itibar öğelerinden ziyade pratiği anlamlandırması sebebiyle de faal verilerde kendini göstermektedir. Manisa’da kültürel sermayenin birikiminin maddi güdülerle -dolayısıyla ekonomik sermayeyi arttırmak için somutlaşmış kültürel sermayenin arttırılması aracılığıyla- gerçekleştiğini belirtirken bunun toplumsal sermayenin yükseldiği değer paydasını değiştirmediğini ancak pratikteki yansımasının değiştiğini belirtmiştik. Aynı zamanda simgesel sermayenin ifadesi de olan bu duruma bir ispat daha olarak, Manisa’da somutlaşmış kültürel sermayenin artışına paralel bir şekilde büyüyen ilk evlenme yaşı gösterilebilir. 2002 yılında erkeklerde ortalama 25,2 olan ilk evlenme yaşının 2007’de 25,5, 2012’de 26,2, 2017’de 27,2 olması ve 2002 yılında kadınlarda ortalama 21,9 olan ilk evlenme yaşının 2007’de 22,3, 2012’de 22,9, 2017’de 24,1 olması, toplumsal sermayenin aynı kalırken ekonomik sermayeyi artırma yolunda aracı olarak kullanılan somutlaşmış kültürel sermayenin pratikteki yansıması, yani simgesel sermayede ifade buluşu olarak nitelendirilebilir (Tablo 20).

Tablo 20: Manisa’da Yıllara Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı⁶⁶

	2002	2007	2012	2017
Erkek	25,2	25,5	26,2	27,2
Kadın	21,9	22,3	22,9	24,1

Manisa’da halkın eylem rotasını maddi kaygılar temelli çizmesinde şüphesiz nüfus artışıyla beraber işsizlik oranlarının da artması etken bir unsur olmuştur. Nitekim 1980’lerde Manisa’da %2,6 olan işsizlik oranı 2000’den sonra daha da artmış görülmektedir (Tablo 21). Bunda nüfusun hızla büyümesinin yanı sıra artan eğitim seviyesiyle beraber bireylerin meslek hayatına atılışının daha ileri yaşlarda

⁶⁶ Tablo oluşturulurken TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=216&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=>, Erişim Tarihi: 28.11.2018)

gerçekleşmesinin de etkisinin olduğu söylenebilir. Zira 2013’e kadar artan işsizlik oranıyla paralel bir şekilde işgücüne katılım oranının da azalması şüphesiz bunun göstergesidir (Tablo 21).

Tablo 21: Yıllara Göre Manisa’da İşgücüne Katılma, İstihdam ve İşsizlik Oranı⁶⁷

	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
1980	%69,6	%97,4	%2,6
1990	%69,1	%97,2	%2,8
2000	%60,2	%95,5	%4,5
2008	%44,5	%40,1	%9,8
2013	%55,5	%52,7	%5,1

Simgesel sermayenin teorisinin pratikteki yansıması olmasından hareketle, günümüzde ekonomik sermayenin tarımdan hizmet ve sanayi sektörüne kayması maddi kazanımların bu sektörlerde daha fazla olmasından ziyade toplumsal sermayede belirttiğimiz itibarın algılanış şeklinin bu sektörlerde daha fazla olması olarak değerlendirebilir. Nitekim 1970’den 2011’e geline süreçte “Tarım” sektörünün toplam istihdam alanındaki yeri azalırken “Sanayi” ve “Hizmet” sektörlerinin toplam istihdamdaki paylarının arttığı görülmektedir (Tablo 22).

Tablo 22: Manisa’da İstihdamın Sektörel Dağılımı⁶⁸ (2011)

	Tarım	Sanayi	Hizmet
Manisa	%40,7	%25	%34,3

Manisa’da istihdamın sektörel dağılımındaki eğilim, sektörün maddi getirisinin yanı sıra itibar algılanışıyla ilişkilendirilebilir ancak bu konuda daha net fikir sahibi olmak

⁶⁷ Tablo hazırlanırken DİE ve TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (DİE, 2000: 52, TÜİK, 2014: 54 ve http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, Erişim Tarihi: 27.11.2018)

⁶⁸ Tablo oluşturulurken TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı için bkz. (TÜİK, 2013: 180)

için işteki duruma ilişkin verilere bakmakta fayda var. 1980’den 2011’e gelinen süreçte genellikle tarımda çalışan insanlardan oluşan “Ücretsiz Aile İşçisi” oranı azalma gösterirken, istihdamın kayma eğilimi gösterdiği hizmet ve sanayi sektörünün büyümesiyle beraber “Ücretli, Maaşlı veya Yevmiyeli” olarak çalışanların oranının arttığı görülmektedir (Tablo 23). Bu durum itibar algısının ve maddi kazancın sanayi ve hizmet sektöründe tarımdan daha fazla olduğunu doğrulamasının yanı sıra maddi kazancın en çok olduğu “İşveren/ Kendi Hesabına” çalışanlarının oranının yakın seyretmesi ekonomik olarak egemen olan tabakanın sabit kalmış olabileceği izlenimini vermektedir.

Tablo 23: Manisa’da İşteki Durumuna Göre İstihdam Edilen Nüfus ⁶⁹

	Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli	İşveren/ Kendi hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
1980	%28,3	%28,2	%43,5
1990	%32,3	%27,7	%40,0
2000	%35,9	%27,9	%36,2
2011	%54,9	%27,1	%18,0

⁶⁹ Tablo oluşturulurken DİE ve TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (DİE, 2000: 55 ve TÜİK, 2013: 200)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2002 SONRASI MANİSA MİLLETVEKİLLERİNİN BİYOGRAFİK İNCELEMESİ VE POLİTİK DAVRANIŞLARI

3.1. 22. Dönem Manisa Milletvekilleri (2002-2007)

3.1.1. AKP Milletvekilleri

3.1.1.1. Bülent Arınç

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

25 Mayıs 1948 tarihinde Bursa'nın Demirtaş Nahiyesinde doğmuştur. Beş çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğudur. Babası İbrahim Bey, annesi Sevdije Hanımdır. Çocukluğu babasının jandarma astsubayı olmasından dolayı Anadolu'nun birçok yerini gezerek geçen Bülent Arınç'ın son durağı Manisa olmuştur. Eşi Münevver Hanımdır ve üç çocuk babasıdır. Manisa Lisesi'nden mezun olan Arınç, öğrenim hayatına Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde devam etmiştir.⁷⁰ İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.⁷¹

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Aralık 1970'de Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Arınç, İçişleri Bakanlığı bursuyla okuduğu için bir süre Manisa Valiliğinde görev yaptıktan sonra 1974 yılında Manisa'da serbest avukatlığa başlamıştır. Siyasi hayatına üniversitede okuduğu yıllarda Milli Nizam Partisi'nde başlayan Arınç, 1976- 1980 yılları arasında Milli Selamet Partisi Manisa İl Başkanlığı yapmıştır. 1985 yılında Refah Partisi MKYK üyeliğine seçilmiştir. 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisi'nin Manisa Belediye Başkan adayı olmuştur ancak seçimi kazanamamıştır. 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde (20. Dönem) Manisa'dan milletvekili seçilmiş ve Refah Partisi MKYK üyeliği görevlerinde bulunmuştur. 20. Dönemde milletvekili olmasının yanı sıra bu dönemde TBMM Adalet Komisyonu ve Türkiye-AB Karma Komisyonu üyeliğinde bulunmuştur. Arınç, Refah Partisi'nin 15 Şubat 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması ve kapatma kararının 22 Şubat 1998'de yürürlüğe girmesinden

⁷⁰ (<https://www.biyografi.info/kisi/bulent-arinc>, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

⁷¹ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=5551, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

sonra 27 Şubat 1998’de Fazilet Partisi’ne geçmiştir. 18 Nisan 1999 genel seçimlerinde Fazilet Partisi Manisa Milletvekiliği görevinde bulunan Arınç aynı zamanda Fazilet Partisi Grup Başkanvekilliği ve TBMM Dışişleri Komisyonu üyeliği yapmıştır.⁷²

Fazilet Partisinin de 22 Haziran 2001’de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasının ardından Arınç, 14 Ağustos 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kurucu üyelerinden biri oldu ve TBMM Grup Başkanlığı görevine getirildi. 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde tekrar Manisa Milletvekili olarak seçilen Arınç, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olmak için Anayasa’nın istediği çoğunluk olan 369 oyu alarak 19 Kasım 2002’de TBMM’nin 22. Başkanı seçilmiştir. 8 Ekim 2004’de bu göreve 3 yıl için tekrar seçilmiştir. 22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde tekrar Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir. 1 Mayıs 2009’da yapılan kabine revizyonunda Başbakan yardımcısı olarak kabineye girmiştir. 12 Haziran 2011 Genel Seçimlerinde Bursa Milletvekili olarak seçilen Arınç, 61. Hükümette Başbakan Yardımcılığı ve hükümet sözcülüğü görevini üstlenmiştir. 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinde AKP’nin tüzüğünde yer alan en fazla üst üste 3 dönem seçilebilme maddesi uyarınca siyasi hayatına son vermiştir ve o günden bu yana aktif siyasetin içinde yer almamaktadır.⁷³

3.1.1.2. Hakan Taşcı

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

1969 yılında Manisa’nın Demirci ilçesinde doğmuştur. Babası Muammer Bey, annesi Kadriye Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümü 1990 mezunudur. Orta düzeyde İngilizce bilmektedir.⁷⁴

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümü 1990 mezunudur. 1995 yılında Taşcı Mobilya Ltd. Şti. kurucu ortaklarından biri olarak iş

⁷² (<http://www.biyografya.com/biyografi/1482>, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

⁷³ (<https://www.internethaber.com/bulent-arinc>, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

⁷⁴ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6184, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

hayatına atılmıştır. 1997 yılında Stat Otel Personel Müdürlüğü yapmıştır. 1998 yılında Celal Bayar Üniversitesi Demirci Meslek Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.⁷⁵

1999'da Refah Partisi Demirci Belediyesi Meclis Üyesi olarak seçilmiştir. 2001'de AKP Demirci Kurucu İlçe Başkanı olmuştur. 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir. TBMM'de İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Üyeliği, Bayındırlık ve İskan Eski Bakanı Koray Aydın hakkında kurulan Meclis Soruşturması Komisyonu Üyeliği, Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Üyeliği, Çocuklarda ve Gençlerde Artan Şiddet Eğilimi ile Okullarda Meydana Gelen Olayların Araştırılarak Alınması gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Üyeliği, Küresel Isınmanın Neden Olduğu Sorunların ve Oluşturduğu Riskin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi amacıyla kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Üyeliği yapmıştır. Ayrıca AKP Teşkilat Başkanlığında Kocaeli, Uşak, Afyon, Bilecik ve Bartın illerinde Koordinatör ve Danışman Milletvekili, AKP Tanıtım ve Medya Başkan Yardımcısı görevlerinde bulunmuştur. En son ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda Bakan Müşaviri olarak görev yapmıştır.⁷⁶

3.1.1.3. Hüseyin Tanrıverdi

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

4 Eylül 1956 yılında Manisa'nın Kula ilçesinde doğmuştur. Babası Mustafa Bey, annesi Müşerref Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. İlkokulu doğduğu yer olan Kula'da, ortaokulu Uşak'ta okumuştur. Yükseköğrenimini ise Gaziantep Eğitim Enstitüsü Matematik bölümünde yapmıştır.⁷⁷

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Meslek hayatına işçi olarak başlayan Tanrıverdi 1979'da Hizmet-İş sendikasını kurmuştur ve sendikada 23 yıl genel başkanlık görevi yapmıştır. Bunun yanı sıra Hak-

⁷⁵ (<https://hakantasci.tr.gg/>, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

⁷⁶ (<https://hakantasci.tr.gg/>, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

⁷⁷ (<http://www.biyografya.com/biyografi/17683>, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

İş Konfederasyonunun genel başkan yardımcılığı ve çeşitli yönetim kademelerinde yer almıştır. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'nun konferanslarına aktif olarak katılarak Türkiye'yi temsil etmiş ve başta Türki Cumhuriyetler olmak üzere birçok ülkeyle sendikal alanda ikili anlaşmalara imza atmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Azerbaycan İşçi Sendikaları Konfederasyonu tarafından Özel Hizmet Nişanına layık görülmüştür. 2000 yılında Akdeniz Gazeteciler Derneği tarafından “Yılın Adamı” seçilmiştir. 2012 yılında Avrupa Gazeteciler Derneği tarafından onur ödülü almıştır. Yine 2012 yılında Büyük Anadolu Birliği'nce düzenlenen 7. Uluslararası Altın 40 Ödülleri töreninde başarılarından ötürü “Yılın Çalışkan Siyasetçisi” ve 2014 yılında Vizyon 2023 Dergisi tarafından 2013'ün enleri ödül töreninde “Yerel Yönetimlere Hizmet Ödülüne” layık görülmüştür.⁷⁸

Tanrıverdi 22., 23. ve 24. dönemlerde AKP Manisa milletvekili olarak görev yapmıştır. 13 Haziran 2003'de Türkiye-Filistin Dostluk Grubu'nu kurmuş ve gruba başkanlık yaparak Filistin'in uluslararası tanınırlığının artmasına katkıda bulunmuştur. AKP 1. 2. 3. ve 4. Olağan Büyük Kongrelerinde MKYK üyeliğine seçilmiştir. 2007 yılında Yerel Yönetimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı görevine getirilmiş ve bu görevi 5 yıl süreyle yapmıştır. Ayrıca “*Çalışma Hayatının Uluslararası Standartları ve Türkiye Gerçeği*”, “*Sendikal Profilden Türkiye Gerçekleri*” ve “*Küresel Sömürünün Motoru: IMF*” isimli 3 kitabı bulunmaktadır.⁷⁹

3.1.1.4. İsmail Bilen

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

25 Ekim 1961'de Muş'un Bulanık ilçesinde doğmuştur. Babası Mehmet Bey, annesi Güzel Hanımdır. Evli ve 3 çocuk babasıdır. Üniversite eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. Orta düzeyde İngilizce bilmektedir (Saydam, 2013: 218).

⁷⁸ (<http://www.biyografya.com/biyografi/17683>, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

⁷⁹ (<http://www.biyografya.com/biyografi/17683>, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Manisa'nın Salihli ilçesinde 15 yıl boyunca serbest avukat olarak çalışmıştır. 1990'lı yıllarda Refah Partisi'nde yöneticilik yapmıştır. Refah Partisi'nin kapatılması sonrasında kurulan Fazilet Partisi'nin kurucuları arasında yer almıştır ve Salihli İlçe Teşkilatında Yönetim Kurulu Üyeliği görevinde bulunmuştur. 1999 yılında milletvekili adayı olmuş ancak seçilememiştir. 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde kurulan AKP'nin Salihli Kurucu İlçe Başkanlığı görevinde bulunmuştur. 22, 23, 26 ve 27. Dönemlerde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir. TBMM'de Adalet, Dilekçe, İnsan Haklarını İnceleme ve Milli savunma komisyonu üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Zeytin ve Zeytinyağı ile Diğer Bitkisel Yağların Üretiminde ve Ticaretinde Yaşanan Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonunda görev almıştır. 2003 yılından beri AKP Genel Merkez İl Koordinatörlüğü devam etmektedir ve Adana, Adıyaman, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kütahya, Mardin, Mersin ve Van illerinin koordinatör milletvekilliği görevini yerine getirmiştir.⁸⁰

3.1.1.5. Mehmet Çerçi

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

31 Ekim 1960'ta İzmir'de doğmuştur. Babası İbrahim Bey, annesi Ümmügülsüm Hanımdır. Kendisi gibi bir tıp doktoru olan Melek Hanımla evlidir. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni bitirmiştir. İhtisas eğitimi Konya Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tamamlayarak uzman olmuştur.⁸¹ İyi düzeyde İngilizce ve orta düzeyde Fransızca bilmektedir.⁸²

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Ankara Çankaya Belediyesi ve Bursa İl Sağlık Müdürlüğü'nde doktor olarak görev yapmıştır. Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Anabilim Dalı'nı kurarak yardımcı doçent doktor olarak öğretim üyeliği görevinde bulunmuştur. Bir dönem

⁸⁰ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6245, Erişim Tarihi: 11.12.2018)

⁸¹ (<https://www.yunusemre.bel.tr/icerik/baskan-ozgecmis>, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁸² (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6241, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

serbest hekim olarak çalışmış ve bir şirkette yöneticilik yapmıştır. 22. ve 23. Dönemde Manisa Milletvekili olarak seçilen Çerçi, aynı zamanlarda da Parlamentolararası Birlik (PAB) Türk Grubu Üyesi olarak görev yapmıştır. 30 Mart 2014 tarihli Türkiye Yerel Seçimlerinde AKP'nin adayı olarak Manisa'nın Yunusemre Belediye Başkanı olarak seçilmiştir.⁸³

3.1.1.6. Süleyman Turgut

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

1971'de Manisa'nın Turgutlu ilçesinde doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini Turgutlu'da yapmıştır. Babası Ahmet Bey, annesi Aişe Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü mezunudur. İngilizce bilmektedir.⁸⁴

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Serbest İnşaat Mühendisliğinin yanı sıra müteahhitlik, Turgutlu Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı, Turgutlu Organize Sanayi Bölgesi Yönetim Kurulu Başkanvekilliği yapmıştır. 22. Dönemde Manisa'dan milletvekili seçilmiştir.⁸⁵

3.1.2. CHP Milletvekilleri

3.1.2.1. Hasan Ören

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

7 Aralık 1953'te Manisa'nın Turgutlu ilçesinde doğmuştur. Babası Mustafa Bey, annesi Vacide Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Lise mezunudur. Liseyi Manisa Lisesi'nde okumuştur.⁸⁶

⁸³ (<https://www.haberler.com/mehmet-cerci/biyografisi/>, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁸⁴ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6240, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁸⁵ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6240, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁸⁶ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6324, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Meslek hayatına esnaf olarak başlamıştır. Çağdaş Blok AŞ ve Naturel Konservecilik AŞ Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır. Turgutlu Belediyesi Meclis Üyeliği ve Başkan Vekilliği görevlerinde bulunmuştur. 22. ve 24. Dönemlerde Manisa Milletvekili olarak seçilen Ören, 22. Dönemde Türkiye-Çek Cumhuriyeti Parlamentolararası Dostlu Grubu Başkanlığı yapmıştır.⁸⁷

3.1.2.2. Mustafa Erdoğan Yetenç

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

1 Mayıs 1946'da Malatya'nın Akçadağ ilçesinde doğmuştur. Babası Mehmet Bey, annesi Naciye Hanımdır. Evlidir. Üniversite eğitimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde almıştır. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.⁸⁸

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Meslek hayatını serbest avukat olarak geçiren Yetenç, 18. 20. ve 22. Dönemlerde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir. 22. Dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı İdare Amirliği görevinde bulunmuştur.⁸⁹

3.1.2.3. Nuri Çilingir

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

1952 yılında Kastamonu'nun Taşköprü ilçesine bağlı Alasökö köyünde doğmuştur. Babası Cemil Bey, annesi Şehriye Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi mezunudur.⁹⁰ 28 Temmuz 2013'te vefat etmiştir.⁹¹

⁸⁷ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6324, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁸⁸ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=4394, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁸⁹ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=4394, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁹⁰ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6323, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁹¹ (https://tr.wikipedia.org/wiki/Nuri_%C3%87ilingir, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Serbest İnşaat Mühendisliği ve Müteahhitlik, Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğünde Kontrol Mühendisliği, Serbest İnşaat Mühendisliği ve Müteahhitlik, AS-KON İnşaat AŞ Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır. 22. Dönemde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir.⁹²

3.1.2.4. Ufuk Özkan

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

1960 yılında Manisa'nın Gördes ilçesinde doğmuştur. Babası Orhan Bey, annesi Şendoğan Hanımdır. Evli ve 3 çocuk babasıdır. Lise mezunudur (Saydam, 2013: 220).

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Özel şirket sahibi olup Genel Müdürlük yapmıştır. Bunun yanı sıra Akhisarspor Kulübü Asbaşkanlığı ve Başkanlığı, Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Meclis Başkanvekilliği, Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı Kurucusu ve 2. Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 22. Dönemde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir.⁹³

3.2. 23. Dönem Manisa Milletvekilleri (2007-2011)

3.2.1. AKP Milletvekilleri

3.2.1.1. Bülent Arıncı⁹⁴

3.2.1.2. Hüseyin Tanrıverdi⁹⁵

3.2.1.3. Mehmet Çerçi⁹⁶

3.2.1.4. İsmail Bilen⁹⁷

⁹² (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6323, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁹³ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6059, Erişim Tarihi: 12.12.2018)

⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 93-94)

⁹⁵ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 95-96)

⁹⁶ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 97-98)

⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 96-97)

3.2.1.5. Recai Berber

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

20 Haziran 1959'da Manisa'nın Kırkağaç ilçesine bağlı Yağmurlu köyünde doğmuştur. Babası Hasan Hüseyin Bey, annesi Perihan Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümü mezunudur. Orta düzeyde İngilizce ve Arapça bilmektedir.⁹⁸

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Maliye Bakanlığı'nda Hesap Uzmanı ve Baş Hesap Uzmanı olarak İstanbul'da ve birçok ilde görev yapmıştır. İngiltere'de, İngiliz Vergi Sistemi'nde sosyal amaçlı kurumlar konusunda incelemelerde bulunmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde İSKİ Genel Müdür Yardımcılığı yapmıştır. Özel sektörde mali koordinatörlük ve yönetim kurulu üyeliklerinde bulunmuştur. Erdemir A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanlığı, Türk Telekom Denetim Kurulu Üyeliği, Demir Kazakistan Bank Yönetim Kurulu Üyeliği yapmıştır. 23, 24, 25 ve 26. Dönemlerde AKP'den Manisa Milletvekili seçilmiştir. AKP Genel Merkez Halkla İlişkiler Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. TBMM'de Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanlığı, Türkiye-Meksika Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanlığı, AB Uyum Komisyonu Başkanvekilliği, Türkiye - AB KPK Üyesi ve Ekonomik İş Birliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Türkiye - Pakistan Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Genel Sekreteri ve Türkiye - Rusya Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanı'dır.⁹⁹

⁹⁸ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6522, Erişim Tarihi: 14.12.2018)

⁹⁹ (<http://www.akparti.org.tr/ak-kadro/milletvekilleri/23-donem/manisa/recai-berber/>, Erişim Tarihi: 14.12.2018)

3.2.2. CHP Milletvekilleri

3.2.2.1. Mustafa Erdoğan Yetenç¹⁰⁰

3.2.2.2. Şahin Mengü

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

4 Nisan 1948’de Kastamonu’nun İnebolu ilçesinde doğmuştur. Babası Bekir Bey, annesi Habibe Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.¹⁰¹

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Serbet avukatlık yapmıştır. 1975 yılında Ankara Barosu’na kayıt olmuştur. Türkiye Barolar Birliği Genel Sekreterliği ve Türk Eğitim Derneği Genel Başkan Yardımcılığı yapmıştır. Bunların yanı sıra Uluslararası Avukatlar Birliği, Türk Hukuk Kurumu, Türk Eğitim Derneği, TED Ankara Koleji Mezunlar Derneği üyesidir.¹⁰² 1982 yılında kurulan BMK Hukuk Bürosunun ortaklarından olan Mengü, ayrıca Bülent Ecevit ve Deniz Baykal’ın da avukatlığını yapmıştır. 23. Dönemde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir.¹⁰³

3.2.3. MHP Milletvekilleri

3.2.3.1. Ahmet Orhan

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

5 Haziran 1956’da Manisa’nın Turgutlu ilçesinde doğmuştur. Babası Osman Bey, Annesi Meryem Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Kimya Mühendisliği Bölümü’nü bitirmiştir. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz.(sf. 99)

¹⁰¹ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6470, Erişim Tarihi: 14.12.2018)

¹⁰² (<https://www.biyografi.info/kisi/sahin-mengu>, Erişim Tarihi: 14.12.2018)

¹⁰³ (https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eahin_Meng%C3%BC, Erişim Tarihi: 14.12.2018)

¹⁰⁴ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6441, Erişim Tarihi: 14.12.2018)

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

PETKİM Petrokimya AŞ Aliğa Kompleksi'nde Kontrol Mühendisi, Kontrol Şefi, Başmühendis ve Müdür Muavini olarak görev yapmasının yanı sıra "Endüstriyel Tesislerin Korozyon Tesirinden Korunması" konusunda birçok seminer ve konferansa katılmış olup, koruyucu kaplama tekniklerinin uygulanması faaliyetlerini yürütmüştür. Ayrıca memleketi olan Turgutlu'da organik tarım yöntemlerini kullanarak bağcılık işiyle uğraşmıştır. 23. Dönemde Manisa'dan MHP milletvekili olarak seçilmiştir.¹⁰⁵

3.2.3.2. Erkan Akçay

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

2 Nisan 1961'de Burdur'un Yeşilova ilçesinde doğmuştur. Babası İbrahim Bey, annesi Hatice Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü bitirmiştir. İngilizce bilmektedir.¹⁰⁶

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Maliye Bakanlığında Muhasebat Kontrolörü olarak görev yaptıktan sonra İzmir Defterdar Yardımcılığı, Manisa Defterdarlığı, Balıkesir Defterdarlığı ve Balıkesir Vergi Dairesi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 23. dönemden itibaren Manisa'dan MHP milletvekilli olarak seçilmektedir. TBMM'de Plan ve Bütçe Komisyonunda görev yapmıştır. Halen MHP Grup Başkanvekilliği görevini sürdürmektedir.¹⁰⁷

3.2.3.3. Mustafa Enöz

15 Temmuz 1957'de Manisa'da doğmuştur. Babası Ahmet Bey, annesi Nurten Hanımdır. Evli ve bir çocuk babasıdır. Lisans eğitimini Erzurum Kazım Karabekir Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Bölümü ve Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü'nde

¹⁰⁵ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6441, Erişim Tarihi: 14.12.2018)

¹⁰⁶ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6462, Erişim Tarihi: 15.12.2018)

¹⁰⁷ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6462, Erişim Tarihi: 15.12.2018)

tamamlamıştır. Yüksek lisansını Ahmet Yesevi Üniversitesi Ekonomi Fakültesi İşletme Bölümü'nde yapmıştır.¹⁰⁸

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

PTT ve Türk Telekom AŞ'de Teknik Uzman olarak görev yapmıştır ve Türk Haber-Sen Manisa Şube Başkanlığı ve Türkiye Kamu-Sen Manisa İl Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 21. Dönemde Manisa MHP Milletvekili olarak seçilmiştir.¹⁰⁹

3.3. 24. Dönem Manisa Milletvekilleri (2011-2015)

3.3.1. AKP Milletvekilleri

3.3.1.1. Hüseyin Tanrıverdi¹¹⁰

3.3.1.2. Recai Berber¹¹¹

3.3.1.3. Muzaffer Yurttaş

Doğum Aile ve Eğitim Bilgileri

28 Şubat 1967'de Manisa'nın Kula ilçesinde doğmuştur. Babası Hüseyin Bey, annesi Eşe Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdikten sonra İzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesinde genel cerrahi uzmanlığını tamamlamıştır. İyi düzeyde İngilizce ve Arapça bilmektedir.¹¹²

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Çeşitli dergilerde makaleleri ve dergi editörlüğü bulunan Yurttaş, tıp doktoru olarak Bitlis Ahlat, Afyon Çay, Manisa Alaşehir Devlet Hastanelerinde başhekimlik ve Salihli'de özel bir hastanede genel cerrahi uzmanlığı ve başhekim yardımcılığı

¹⁰⁸ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=5889, Erişim Tarihi: 15.12.2018)

¹⁰⁹ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=5889, Erişim Tarihi: 15.12.2018)

¹¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 95-96)

¹¹¹ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 101)

¹¹² (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6863, Erişim Tarihi: 17.12.2018)

yapmıştır. Kutup Yıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği ile Afrika ülkelerine yönelik sağlık yardımı çalışmalarına katılmıştır.¹¹³

3.3.1.4. Selçuk Özdağ

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

7 Ağustos 1958'de Kırıkkale'nin Keskin ilçesine bağlı Konur köyünde doğmuştur. Babası Halil Bey, annesi Hatice Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. İlk ve orta öğrenimini Ankara İncirli İlköğretim Okulu ve Ankara Gazi Lisesi'nde tamamlamıştır. Lisans eğitimini Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Bölümü'nde ve Manisa Gençlik ve Spor Akademisi'nde tamamlamasının ardından, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalında 1997 yılında yüksek lisans, 2003 yılında da doktora eğitimini tamamlamıştır. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.¹¹⁴

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu Genel Sekreterliği Keçiören Vakıf Müdürlüğü ve beden eğitimi öğretmenliği yapmasının ardından Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 2010'da Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon İzmir İl Müdürlüğü'ne atanmıştır. 2011'de Yardımcı Doçent, 2012'de ise Doçent unvanını almıştır. Badminton, basketbol ve atletizm antrenörü olmasının yanı sıra Boks Federasyonu Yönetim Kurulu Üyeliği ve Kickbox hakemliği yapmıştır. Birçok makalesi ve 5 kitabı bulunmaktadır.

Özdağ gençlik yıllarından itibaren sürekli siyasetin içerisinde bulunmuştur. 1975 yılında üniversite öğrencisiyken Manisa Ülkü Ocaklarında başlayan siyasi faaliyetleri kuruluşunda da rol oynadığı Büyük Birlik Partisi'nde devam etmiştir. Muhsin Yazıcıoğlu'nun vefatına kadar geçen 17 yıl boyunca BBP'nin çeşitli kademelerinde rol almıştır ve Yazıcıoğlu'nun vefatının ardından istifa etmiştir. 12 Eylül 2010

¹¹³ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekilllerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6863, Erişim Tarihi: 17.12.2018)

¹¹⁴ (<http://www.akparti.org.tr/ak-kadro/milletvekilleri/24-donem/manisa/selcuk-ozdag/>, Erişim Tarihi: 18.12.2018)

referandumunda Evet oyu için yoğun bir çalışma içerisinde bulunan Özdağ 24. Dönemde Manisa Milletvekili olarak seçilmiş ve bu başarısını 25. ve 26. Dönemde de tekrarlamıştır. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Üyeliği, Çevre Komisyonu Üyeliği, Darbeleri İnceleme ve Araştırma Komisyonu Üyeliği, Soma Maden Kazasını Araştırma Komisyonu Üyeliği, Türkiye Macaristan ve Türkiye Kosta Rika Parlamentolararası Dostluk Grubu Başkanvekilliği, Türkiye Özbekistan Parlamentolararası Dostluk Grubu Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. AKP içerisinde ise AKP Denizli Koordinatörlüğü, AKP Sosyal İşler Başkan Yardımcılığı ve Yaşlılar Koordinasyon Merkezi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. AKP MKYK Üyesi seçilmiştir ve AKP Genel Başkan Yardımcısı ve Sivil Toplum ve Halkla İlişkiler Başkanı olarak görevlendirilmiştir.¹¹⁵

3.3.1.5. Uğur Aydemir

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

8 Aralık 1967’de Manisa’nın Akhisar ilçesinde doğmuştur. Babası Hüseyin Bey, annesi Güli Hanımdır. Evli ve 3 çocuk babasıdır. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü mezunudur.¹¹⁶

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Memleketi Akhisar’da mali müşavirlik yapmıştır. Akhisar Beyaz Yunus Derneği Kurucu Üyeliği, AKSEK Sevgi Çocukları Rehabilitasyon Derneği Üyeliği ve Akhisar Belediye Spor Yönetiminde Denetim Kurulu Üyeliğinde bulunmuştur. Refah Partisi zamanında yönetim kurulu üyeliğinde bulunan Aydemir, sonrasında AKP Akhisar İlçe Yönetim Kurulu Üyeliği ve Akhisar İlçe Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. 24. 25. ve 26. Dönem Manisa Milletvekili olarak seçilip 24. Dönemde TBMM Plan ve Bütçe komisyonu olarak görev yapmıştır. 26. Dönemin ilk yasama yılında TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu üyesi ve 26. Dönemin 2.

¹¹⁵ (http://www.selcukozdag.com/sayfa/ozgecmis_1.html, Erişim Tarihi: 18.12.2018)

¹¹⁶ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6913, Erişim Tarihi: 18.12.2018)

Yasama yılının başından itibaren ise TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu Başkanı olmuştur.¹¹⁷

3.3.2. CHP Milletvekilleri

3.3.2.1. Hasan Ören¹¹⁸

3.3.2.2. Özgür Özel

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

21 Eylül 1974'te Manisa'da doğmuştur. Babası emekli öğretmen Talat Bey, annesi emekli öğretmen Şükran Hanımdır. Evli ve 1 çocuk babasıdır. İlköğretimini Manisa Gazi İlkokulu'nda aldıktan sonra ortaöğretim ve lise hayatına Bornova Anadolu Lisesi'nde devam etmiştir. Lise hayatının son yılında Manisa Lisesi'ne geçip buradan mezun olmuştur. Üniversite eğitimi Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde almıştır.¹¹⁹ İyi düzeyde Almanca ve İngilizce bilmektedir.

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

1999 yılında serbest eczacılığa başlayıp 2011 yılına kadar devam etmiştir. 2001-2007 yılları arasında Manisa Eczacı Odası'nda bir dönem Genel Sekreterlik ve iki dönem Oda Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur ve aynı yıllarda Manisa Akademik Odalar Birliği Dönem Sözcülüğü ve Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Oda Başkanlığı döneminde yaptığı çevre ve sosyal projeler ile çeşitli ödüller almıştır. Eczacılık hayatı boyunca 163 tane kongre ve konferansta yazılı ve sözlü bildiri, sunum ve panel yöneticiliği görevini üstlenmesinin yanı sıra Uluslararası Eczacılık Federasyonu, Avrupa Birliği Eczacılık Grubu ile Avrupa Eczacılık Forumu Üyeliğinde bulunmuştur. 2007 ve 2009 yılında yapılan seçimlerde Türk Eczacıları Birliği Merkez Heyetine seçilmiş ve bir dönem Saymanlık, iki dönem Genel Sekreterlik görevlerinde bulunmuştur.¹²⁰

¹¹⁷ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6913, Erişim Tarihi: 18.12.2018)

¹¹⁸ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 98-99)

¹¹⁹ (https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zg%C3%BCr_%C3%96zel, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹²⁰ (<http://www.eczozgurozel.com/kimdir/>, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

29 Mart 2009 yerel seçimlerinde CHP'den Belediye Başkan Adayı olan Özel seçimi kazanamamıştır. 24. Dönemde Manisa Milletvekili seçilmiştir. 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde tekrar CHP'den Manisa Büyükşehir Belediye Başkan Adayı olmuş ancak yine seçilememiştir. 18. CHP Olağanüstü Genel Kurultayı'nda CHP parti meclisi üyesi olarak seçilmiştir. 25. 26. ve 27. Dönemlerde tekrar Manisa Milletvekili olarak seçilmiş ve 24 Haziran 2015 tarihinden itibaren CHP Grup Başkanvekilliği görevini sürdürmektedir. Mecliste Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu, Soma Maden Araştırma Komisyonu, CHP Cezaevleri İzleme ve İnceleme Komisyonu ve CHP Üniversitelerin ve Öğrencilerin Sorunlarını Araştırma Komisyonu Üyeliği görevlerini üstlenmiştir.¹²¹

3.3.2.3. Sakine Öz

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

20 Nisan 1964'te Manisa'nın Kula ilçesinde doğmuştur. Babası İbrahim Bey, annesi Fadime Hanımdır. Evli ve 1 çocuk annesidir. Trakya Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun olmuştur. Orta düzeyde İngilizce bilmektedir.¹²²

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Salihli Belediyesinde mimar olarak çalışmış olup daha sonrasında serbest mimar olarak kendi işyerini açmıştır. İki dönem Salihli Belediyesi Meclis Üyeliği ve İmar Komisyonu Başkanlığı yapmıştır. Kültür Komisyonu Üyeliğinde bulunmuştur ve Mimarlar Odası Salihli Temsilciliğinin Başkanlık görevinde bulunmuştur. 24. Dönemde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir.¹²³

¹²¹ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6928, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹²² (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6778, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹²³ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6778, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

3.3.3. MHP Milletvekilleri

3.3.3.1. Erkan Akçay¹²⁴

3.3.3.1. Sümer Oral

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

27 Şubat 1938’de İzmir’de doğmuştur. Babası Ahmet Nazif Bey, annesi Hafize Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Lise eğitimini İzmir Atatürk Lisesi’nde tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü’nden mezun olmuştur. İyi düzeyde Fransızca bilmektedir.¹²⁵

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

1962 yılında Maliye Teftiş Kurulu’nda çalışmaya başlamış ve 1965’te Maliye Müfettişi olmuştur. 1969-1970 yılları arasında Paris OECD Daimi Temsilciliğinde staj yapmıştır. 1972 yılında Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdür Yardımcılığı yaptıktan sonra, 1975 yılında Bütçe Genel Müdürlüğü’ne atanmıştır. 16. 17. 18. 19. 20. ve 24. Dönemde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir. 21. Dönemde İzmir’den Milletvekili olarak seçilmiştir. 43. Hükümette Sosyal Güvenlik, 49. Hükümette Maliye ve Gümrük, 57. Hükümette Maliye Bakanı olarak görev yapmıştır.¹²⁶

3.4. 25. Dönem Manisa Milletvekilleri (2015- ...)

3.4.1. AKP Milletvekilleri

3.4.1.1. Recai Berber¹²⁷

3.4.1.2. Selçuk Özdağ¹²⁸

3.4.1.3. Uğur Aydemir¹²⁹

¹²⁴ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 103)

¹²⁵ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=3764, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹²⁶ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=3764, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹²⁷ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 101)

¹²⁸ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 105-106)

¹²⁹ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 106-107)

3.4.1.4. Murat Baybatur

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

21 Nisan 1978’de Almanya’da doğmuştur. Babası Şaban Bey, annesi Sevil Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. İlkokulu Manisa Fatih İlköğretim Okulu’nda, ortaokul ve liseyi Manisa İmam Hatip Lisesi’nde okumuştur. Eskişehir Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümü mezunudur. İyi düzeyde Almanca bilmektedir.¹³⁰

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Serbest iş adamıdır. Politik yaşamına Refah Partisi’nde başlamış olup, Refah Partisi’nin kapatılmasının ardından yerine kurulan Fazilet Partisi’nde çeşitli kademelerde görev almıştır. 2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kurulmasıyla beraber partinin kurucu Manisa İl Yönetim Kurulu Üyeliği yapmıştır. Bu görevin ardından istifasını verip AKP Manisa kurucu İl Gençlik Kolları Başkanı olarak görevlendirilip bu görevi 3 yıl süreyle sürdürmüştür. Daha sonrasında partisinin il yönetiminde sırasıyla Tanıtım ve Medya Başkanlığı, Teşkilat Başkanlığı ve Siyasi Hukuki İşler Başkanlığı yapmıştır. Askerlik görevini tamamladıktan sonra 20 Şubat 2011 tarihinde AKP Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından Manisa İl Başkanı olarak atanmıştır. 31 Ocak 2015 tarihinde il başkanlığı görevini devrederek Manisa Milletvekilliği Aday Adayı olmasının ardından 7 Haziran 2015 tarihli seçimlerde AKP Manisa Milletvekili seçilmiştir. 1 Kasım 2015 tarihli genel seçimlerde tekrar Manisa Milletvekilliğine seçilen Baybatur TBMM’de Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu, Milli Savunma Komisyonu ve AGİT-PA (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesi) üyesi olarak görev yapmıştır.¹³¹

¹³⁰ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7037, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹³¹ (<http://www.muratbaybatur.com.tr/sayfalar/BIYOGRAFI.html>, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

3.4.2. CHP Milletvekilleri

3.4.2.1. Özgür Özel¹³²

3.4.2.2. Mazlum Nurlu

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

12 Temmuz 1965'te Manisa'nın Salihli ilçesinde doğmuştur. Babası Nevzat Bey, annesi Sevim Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Orta düzeyde İngilizce bilmektedir.¹³³

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Serbest avukat olarak çalışmıştır. Arabulucu olarak görev yapmıştır. TARİŞ Üzüm ve Pamuk Birliği Ortağı ve Üst Birlik Delegatesi, Salihli Süt Üreticileri Birliği Yönetim Kurulu Üyesi ve Manisa Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği Üyesidir. 1997-1999 yılları arasında CHP Salihli İlçe Başkan Yardımcılığı ve 2007'den sonraki 3 dönem ise CHP Salihli İlçe Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra Atatürkçü Düşünce Derneği Salihli Şubesi Kurucu Üyeliği, Yönetim Kurulu Üyeliği ve Kurultay Delegeliği yapmıştır. 25. Ve 26. Dönemlerde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir.¹³⁴

3.4.2.3. Tur Yıldız Biçer

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

10 Aralık 1968'de Tunceli'nin Nazımiye ilçesinde doğmuştur. Babası Hüseyin Bey, annesi Makbule Hanımdır. Memur bir ailenin çocuğu olduğu için 1 yaşından itibaren İzmir'de ikamet etmiştir. Evli ve 2 çocuk annesidir. Üniversite eğitimini Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde almıştır. Kulak Burun Boğaz ihtisasını Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesinde yapmıştır. Almanya Tubingen Üniversitesi Tıp Fakültesinde kulak hastalıkları ve cerrahisi eğitimi almıştır. Ankara Üniversitesi Tıp

¹³² Detaylı bilgi için bkz. (sf. 107-108)

¹³³ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7195, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹³⁴ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7195, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

Fakültesinde ses hastalıkları, konuşma bozuklukları ve konuşma terapisi eğitim programını bitirmiştir. İngilizce ve Fransızca bilmektedir.¹³⁵

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

Manisa Devlet Hastanesinde Kulak Burun Boğaz Uzmanı olarak çalışmıştır. Manisa Organize Sanayi Bölgesinde ortaya çıkan mesleki üst solunum yolu hastalıkları ve sanayi gürültüsüne bağlı işitme kayıpları ile ilgili işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda çalışmalar yapmıştır. Yerli ve yabancı dergilerde yayımlanmış 10 bilimsel makalesi bulunmaktadır. 25. ve 26. Dönemlerde Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir.¹³⁶

3.4.3. MHP Milletvekilleri

3.4.3.1. Erkan Akçay¹³⁷

3.4.3.2. Zeynel Balkız

Doğum, Aile ve Eğitim Bilgileri

10 Kasım 1957'de Manisa'nın Alaşehir ilçesinde doğmuştur. Babası İbrahim Bey, annesi Asiye Hanımdır. Evli ve 2 çocuk babasıdır. İlkokulu Alaşehir Killik İlkokulu'nda okumuştur. Lise eğitimini Manisa İmam Hatip Lisesi'nde almıştır. 1983 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, yine aynı üniversitede yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır.¹³⁸

Meslek Hayatı ve Politik Yaşamı

31 yıldan beri serbest avukatlık yapmaktadır. Bu süre zarfında bir dönem Baro Yönetim Kurulu Üyeliği, iki dönem Manisa Baro Başkanlığı görevinde bulunmuştur. 2015 Türkiye genel seçimlerinde milletvekili adayı olmak için 10 Şubat 2015 tarihinde Manisa Baro Başkanlığından istifa etmiştir. 1989-2002 arasında DYP'nin tüm idari kademelerinde yöneticilik görevlerinde bulunmuş, ikinci dönemde Merkez İlçe Başkanlığı yapmıştır. 2002 Türkiye genel seçimlerinde partisinin Manisa'dan ilk sıra milletvekili adayı olmuştur. DYP Manisa'da yüzde 19.5 oy almasına rağmen yurt

¹³⁵ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7181, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹³⁶ (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7181, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹³⁷ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 103)

¹³⁸ (https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeynel_Balk%C4%B1z, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

genelinde yüzde 10'un altında kaldığı için milletvekili olamamıştır. 25. Dönemde MHP'den Manisa Milletvekili olarak seçilmiştir.¹³⁹

3.5. 26. Dönem Manisa Milletvekilleri

3.5.1. AKP Milletvekilleri

3.5.1.1. İsmail Bilen¹⁴⁰

3.5.1.2. Murat Baybatur¹⁴¹

3.5.1.3. Recai Berber¹⁴²

3.5.1.4. Selçuk Özdağ¹⁴³

3.5.1.5. Uğur Aydemir¹⁴⁴

3.5.2. CHP Milletvekilleri

3.5.2.1. Mazlum Nurlu¹⁴⁵

3.5.2.2. Özgür Özel¹⁴⁶

3.5.2.3. Tur Yıldız Biçer¹⁴⁷

3.5.3. MHP Milletvekilleri

3.5.3.1. Erkan Akçay¹⁴⁸

¹³⁹ (https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeynel_Balk%C4%B1z, Erişim Tarihi: 21.12.2018)

¹⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 96-97)

¹⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 110)

¹⁴² Detaylı bilgi için bkz. (sf. 101)

¹⁴³ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 105-106)

¹⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 106-107)

¹⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 111)

¹⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 107-108)

¹⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 111-112)

¹⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz. (sf. 103)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE POLİTİK ORTAM VE POLİTİK PRATİĞE YANSIYAN HABİTUS

4.1. 1923-1946 Arası Türkiye’de Politik Alan ve Manisa Halkının Tercihlerinde Beliren Habitus

23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasından günümüze kadar olan süreçte 27 kez genel seçim yapılmış olup şehir halkları mecliste seçilmiş milletvekilleri aracılığıyla temsil edilmiştir. İlk meclis, dönemin zor şartlarında Ankara’da toplanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün illere ve kolordu komutanlarına gönderdiği seçim tebliğine göre her ilden 5 temsilcinin seçilip meclise katılım göstermesi beklenmiştir. 437 vekilden oluşması planlanan meclisin açılışına farklı bölgelerden ancak 115 kişi gelebilmiştir. Yeni vekiller ve Osmanlı Meclis-i Mebusan’dan katılan eski vekillerle beraber 437 üyeden oluşan yeni meclis görev süresinin ilk dönemini 337 kişiyle tamamlayabilmiştir. Görev dönemini tamamlayamayan 100 kişiden 57’si meclise katılmadan istifa etmiş, 18’i meclise katıldıktan sonra ölmüş, 12’si memuriyeti tercih edip vekillikten çekilmiş, 2’si ayrı yerden seçildikleri için birini tercih etmiş, 2’sinin vekillikleri reddedilmiş, 3’ünün vekillikleri düşürülmüş, 6’sı meclise katılmadan ölmüştür (TÜİK, 2012: VIII, IX).

Kurtuluş Savaşının sonlanması ve nihai olarak zafer sağlanmasının ardından Türkiye’de bir siyasi iktidar sorunu baş göstermiştir. Milli mücadele döneminde zaferin rotasını çizen Ankara Hükümeti ve gerek o yıllar için alışılmış devlet olgusunun Türk Milletindeki tezahürü gerek halifelik makamının getirmiş olduğu kutsallık algısına sahip İstanbul Hükümeti, siyasi iktidarın en önemli iki adayı konumundaydı. İktidar kim olacak ya da Ankara Hükümeti ile İstanbul Hükümeti ortak bir eylemde bulunacak mı soruları 1 Kasım 1922’de Ankara hükümetinin saltanatı kaldırması ve hilafeti saltanattan ayırmasıyla beraber son bulmuştur. Nitekim akabinde 4 Kasım 1922’de Osmanlı Devleti’nin resmi gazetesi *Takvim-i Vekayi*’nin son kez yayınlanması Osmanlı Devleti’nin son günü olarak kabul edilebilir. Halifeliğin saltanattan ayrılmasının ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Halifelik makamına milli mücadeleye sempati besleyen Abdülmecid Efendi getirilmiştir. (Akşin vd., Tarihsiz: 128-129)

Kurtuluş savaşının nihayete ermesiyle birlikte başlayan siyasi çekişmeler, İstanbul Hükümetinin bertaraf edilmesinin ardından yerini meclis içindeki görüş ayrılıklarına bırakmıştı. O günlerde mecliste çekişen ve çelişen 2 grup bulunmaktaydı. Bunlardan ilki liderliğini Mustafa Kemal'in yaptığı ve ağırlıklı olarak reformcu ittihatçıların bulunduğu birinci grup ve daha ılımlı liberal ve muhafazakarlardan oluşan ikinci gruptu (Çaylak vd., 2009: 219). Mustafa Kemal'in milli mücadeledeki askeri başarısıyla gelen prestijin de etkisiyle beraber birinci grup politik girişimleri yöneten ve yönlendiren konumda bulunurken, ikinci grup muhalefet konumundaydı. Birinci grup her ne kadar politik eylemlerde daha etkin konumda olsa da meclisteki oylamalarda zaman zaman sayısal olarak azınlıkta kalabiliyordu. Meclisteki bu kutuplaşmanın perde arkasında yatan en önemli sebep, muhalefet grubunun "Tek Adam" yönetimine karşı çıkarak "Milli Hakimiyet" ilkesini savunmasıydı (Akşin vd., Tarihsiz: 130).

"Tek Adam" eleştirilerinin hedefindeki Mustafa Kemal 6 Aralık 1922 tarihinde Halk Fırkası adında bir parti kurulacağını deklare ederek bu eleştirilere bir nevi cevap vermişti. Yeni kurulacak parti sınıfların çıkarlarını değil, tüm ulusu temsil edecekti. Mustafa Kemal'in 8 Nisan 1923'te yayınladığı bildiride yeni kurulacak partinin politik eylem rotasını belirleyecek olan 9 ilkenin değindiği en önemli noktalar ise şunlardı: Ulusal egemenliğe bağlılık, saltanatın kaldırılması kararının değiştirilemezliği, güvenliğin sağlanması, ekonomik ve sosyal alanda kalkınma, zorunlu askerlik hizmetinin kısaltılması ve ordu mensuplarının refahının sağlanması, bürokraside reform yapılması, ekonomide kişisel girişimlerden yararlanılması (Akşin vd., Tarihsiz: 131). Bu gelişmeler ışığında kurulan ve Cumhuriyet Tarihinin ilk siyasi partisi olma özelliğini taşıyan Halk Fırkası 9 Eylül 1923'te kurulmuş ve bir yıl sonra adını Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirmiştir.

Dönemin politik alanındaki tartışmalı ortamında yenilenen seçimler neticesinde, 11 Ağustos 1923 tarihinde ikinci meclis toplanmıştır. İlk meclise nazaran daha çok fikir birliğinin sağlandığı ikinci meclisin kurulma aşamalarında yaşanan olaylar¹⁴⁹ ve akabinde 1946 genel seçimlerine kadar süren tek parti iktidarı günümüzde hala tartışılmaktadır. Dönemin politik gelişmelerinde göze çarpan güç çatışması sadece

¹⁴⁹ Daha detaylı bilgi için bkz. (Akşin vd., 2009: 220-222)

meclis içinde çoğunluğu sağlamaya yönelik hamlelerle kalmamış, aynı zamanda olası iktidar adayları da engellenmiştir. 13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent yapılması ve 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile beraber yeni ve laik bir devlet yapısının oluşturulmasında ilk adımlar atılmıştır (Yalçın vd., 2016: 33). Ancak halk egemenliğine dayandırılmak istenen yeni devlet yapısında meclis içindeki sorunlar çözülsün dahi sistemin en önemli aktörü konumundaki halkın yeni devlet sistemine tam anlamıyla hazır olmadığı düşünülüyordu. Zira 600 yıllık bir imparatorluk döneminde oluşmuş bir habitusun sıfırlanması mümkün gözükmemektedir. Bu sebeple yoğun tartışmalar neticesinde Urfa mebusu Saffet Efendi ve 53 arkadaşının hazırladığı Hilafetin kaldırılmasına yönelik kanun teklifi 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilmiş, 4 Mart'ta ise Abdülmecid ailesiyle birlikte İsviçre'ye gönderilerek¹⁵⁰ olası bir iktidar sapması engellenmiştir.

1946 genel seçimlerine kadar olan süreçte çok partili hayata geçiş denemeleri olduysa da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Meclisteki çatlak sesler her ne kadar azalmış olsa da hala devam etmekteydi. Halk Fırkasından ayrılan vekiller 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdular. Kurucular arasında Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa, Adnan Adıvar, Rauf Bey, Sabit Sağıroğlu, İsmail Canbulat Bey, Feridun Fikri, Halis Turgut Bey, Cafer Tayyar, Rüşti Paşa bulunmaktadır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşundan 3 gün sonra sıkı yönetim talebinde bulunan İsmet Paşa bu isteği reddedilince Başbakanlıktan istifa etti ve yeni hükümet kurma görevi Halk Fırkasından Fethi Beye verildi. Şubat 1925'te doğu illerinde patlak veren Şeyh Sait İsyanı¹⁵¹ beraberinde doğu illerinde sıkıyönetim uygulamasını getirdi. Ayaklanmanın sorumlusu olarak gösterilen Fethi Bey hükümeti mecliste güvensizlik oyu alarak 2 Mart 1925'te istifa etti ve Paris Büyükelçiliğine atandı. Mustafa Kemal'in desteğiyle yeni hükümet kurma görevi yeniden İsmet Paşa'ya verildi. Göreve gelir gelmez çıkartılan Takrir-i Sükun Kanunu'na¹⁵² Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası karşı çıksa da yasa yürürlüğe girdi. Başından beri karşıt kişiler tarafından irtica ile suçlanan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şark İstiklal

¹⁵⁰ Daha detaylı bilgi için bkz. (Yalçın vd., 2016: 38-42)

¹⁵¹ Türkiye'de İslamcılık alanında değinilmesi gereken en önemli isimlerden biri olan Şeyh Said'in düşünceleri doğrultusunda başlatılan hilafet yanlısı ayaklanmadır. Konu günümüzde hala var olan ve başında Fethullah Gülen'in yer aldığı Nurculuk hareketinin fikirlerine temel olması bakımından (Bora ve Gültekin, 2005: 295) ayrı bir önem daha taşımaktadır.

¹⁵² Şeyh Sait İsyanı üzerine irticai hareketleri engellemek için çıkarılan kanundur.

Mahkemesince de Şeyh Sait İsyanında rol aldığı gerekçesiyle yaptırımlara maruz kaldı. En nihayetinde 3 Haziran 1925’de irtica gerekçesiyle parti kapatıldı (Akşin vd., Tarihsiz: 138-142). Haziran 1926’da ise Mustafa Kemal’e suikast düzenleneceği istihbaratı alınmıştı. Söz konusu kişi eski bir vekil olan Ziya Hurşit idi. Arkadaşlarıyla bir suikast hazırlığında olduğu öğrenilince yakalanan Ziya Hurşit ve arkadaşları suçlarını itiraf etmişlerdir. Kurulan mahkemede yalnız Ziya Hurşit ve arkadaşları değil, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası eski vekilleri de suikast girişiminde parmağı olduğu gerekçesiyle yargılanmıştır. Ancak Ziya Hurşit’in ifadesi ve delil yetersizliği neticesinde eski vekiller serbest bırakılmış ve Ziya Hurşit ve arkadaşları idam edilmiştir (Yalçın vd., 2016: 56-63).

1930’a kadar seyreden dönemde meclis içerisinde bir muhalefet partisi kurma girişimi bulunmamıştır. Ancak Ağustos 1930’da Fethi Beyin Paris’ten dönüşü üzerine Mustafa Kemal’in talebiyle yeni bir muhalefet partisi kurulma girişimi başlatılmıştır. Yeni kurulacak parti doğal bir muhalefetten ziyade Mustafa Kemal’in ülkedeki sosyal ve ekonomik sorunları bir muhalefet eksikliğine bağlamasından kaynaklanmaktaydı. Durum böyle olunca Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 tarihinde kuruldu. Cumhuriyet Halk Fırkasından Serbest Cumhuriyet Fırkasına 15 milletvekili geçiş yapmıştır. Bunların bir kısmı İnönü politikalarına karşı olduğu için, bir kısmı da Mustafa Kemal’in isteğiyle geçmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası 3 aylık kısa bir serüvenin ardından 17 Kasım’da kendini feshetmiştir. Bunda uyuyan muhalefeti uyandırması ve iktidara bir alternatif olarak görülmeye başlamasının etkisi büyüktür (Akşin vd., Tarihsiz: 147-149).

Bu gelişmeler ışığında 1946 yılına kadar 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 olmak üzere 6 kez genel seçimler yapılmış ve bu seçimlere Cumhuriyet Halk Fırkası tek başına girmiştir. Bunlardan 1923, 1927, 1931, 1935 ve 1939 genel seçimleri iki dereceli ve basit çoğunluk sistemine¹⁵³ göre yapılmıştır. Ayrıca 1934 yılında anayasada yapılan değişiklik ile beraber kadınlar ilk kez 1935 genel seçimlerinde meclise milletvekili olarak girebilmişlerdir. 1943 genel seçimleri ise Cumhuriyet Tarihinin ilk seçim kanunu olan 4320 sayılı Mebus Seçim Kanunu’na göre yapılmıştır ve bu seçim

¹⁵³ Bu sisteme göre birinci seçmenler ikinci seçmenleri, ikinci seçmenler ise milletvekillerini seçerlerdi (TÜİK, 2012: XIV).

iki dereceli çoğunluk sisteminin kullanıldığı son seçim olma özelliği taşımaktadır (TÜİK, 2012: X-XII).

Tek partili dönemde Manisa ilinin çıkardığı vekil sayılarının çok olması ilin önemini ayrıca göstermektedir (Tablo 24). Her ne kadar çıkan vekil sayısı yıllara göre farklılık gösterse de Manisa'ya verilen pay her zaman büyük olmuştur. Ancak yine de dönemin Türkiye şartları ve tek partili dönem olma özelliği göz önüne alındığında, 1946'ya kadar olan süreçte Manisa halkının tercihlere dair sağlıklı bir yorum yapmak mümkün gözükmemektedir.

Tablo 24: Tek Partili Dönemde Manisa Milletvekili Sayıları¹⁵⁴

	1923	1927	1931	1935	1939	1943
Manisa Milletvekili Sayısı	7	9	9	11	12	12

4.2. 1946-1983 Arası Türkiye’de Politik Alan ve Manisa Halkının Tercihlerinde Beliren Habitus

İsmet İnönü, 1 Kasım 1945’te meclisin açılış konuşmasında tek partili sistemin denetlenme mekanizmasından yoksun olması sebebiyle sıkıntı yarattığını belirterek çok partili siyasal yaşama geçişin önünü açmıştır. Akabinde 3 Aralık 1945 tarihinde Celal Bayar CHP’den istifa etmiş ve ertesi gün İsmet İnönü ile yeni kurulacak siyasi parti hakkında görüşmüştür. Bu gelişmeler ışığında 7 Ocak 1946’da Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından Demokrat Parti kurularak parti başkanlığına Celal Bayar getirilmiştir. Demokrat Partinin kuruluşundan sonra karşılaştığı en büyük güçlük tıpkı Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi suni bir parti olarak algılanması olmuştur. Nitekim İsmet İnönü’nün yeni bir partiye denetim mekanizması gözüyle bakması bu izlenimin verilmesinde etken olmuştur (Akşin vd., Tarihsiz: 180-181).

¹⁵⁴ Tablo oluşturulurken faydalanan kaynak için bkz. (TÜİK, 2012: 7)

Gerçekten İsmet İnönü'nün niyeti bir denetim mekanizması mahiyetinde muhalefet partisi yaratmak olsa dahi bu durum yaratılmaya çalışılan partinin iktidar alternatifi olarak görülmesine engel olmamıştır. Zira 1923'ten 1946'ya kadar geline süreçte gerçekleşen inkılapların karşıtlarının politik olarak karşılık bulamamalarının gerek bu inkılapların üst yapısal değişimlerden oluşması (modern hukuk sistemi ve laik bir devlet yapısı) gerek de meclis içerisinde karşılık bulabilecek siyasi bir oluşum olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu sebeple yeni kurulan Demokrat Parti, kuruluş amacı olarak İnönü'nün işaret ettiği ekseninde politik eylem rotası çizmek istese dahi partinin halkın bir kısmı ve meclis içindeki bazı vekiller için sığınacak yeni bir liman olması, iktidar alternatifi olarak yükselmesinin önüne geçememiştir. Çok partili siyasal hayata geçiş aşamasında tek alternatifin bulunması ve muhalif kesimlerin burayı politik alandaki seslerini duyurmanın tek adresi olarak görmesi partinin politik tavır olarak türdeş bir yapıda olmamasına neden olmuştur (Çaylak vd., 307-311: 2009). Bu durum alternatifsiz bir durumda olan çok partili dönemde birçok soruna sebebiyet verse de, ilerleyen dönemlerde “merkez sağ”¹⁵⁵ kavramının gelişmesine etki etmiş olabilir.

Türkiye’de tek partili dönem bu gelişmeler ışığında yapılan 1946 genel seçimleriyle son bulmuştur. Seçimler 4918 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanununa¹⁵⁶ gerçekleştirilmiş olup tek dereceli çoğunluk sistemine¹⁵⁷ dönmüştür. Seçimlerde “açık oy, gizli tasnif” yöntemi kullanılması ve oy sayımlarının adli birimler yerine idari birimlerce yapılması bugün bile 1946 seçimlerinin tartışılmasına sebep olmaktadır (TÜİK, 2012: XII). 1946 genel seçimlerinde CHP, MKP ve DP yarışmıştır. CHP 397, DP 61, bağımsız adaylar 7 kişi olarak mecliste yer almışlardır.¹⁵⁸ Bağımsız adaylardan 4 kişinin DP aday listesinde yer aldığını söylemek gerekmektedir.

¹⁵⁵ Osmanlı’da gerçekleşen meşrutiyet denemeleri haricinde, tarih boyunca otoriter yönetim biçimlerine tabii olan halkın habitusu bu ekseninde şekillenmiştir. Cumhuriyet rejiminin tepeden inme ilkeleri halkın çoğunluğunun habitusunda karşılık bulmamış ve bunun neticesinde tek partili siyasal dönemin süresi uzun olmuştur. Ancak bu uzun süreç Cumhuriyet İlkelerinin zoraki kabulünden ziyade Türkiye’de sağın kendisini demokratik arenada gösterecek şekilde modifiye etmesine ve merkez sağ kavramının gelişmesine sebep olmuştur.

¹⁵⁶ 4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanununa dair detaylı bilgi için bkz. (<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6326.pdf>, Erişim Tarihi: 19.01.2019)

¹⁵⁷ Bu tarihe kadar gerçekleştirilen seçimlerde uygulanan iki dereceli seçim sistemine göre birinci seçmenler ikinci seçmenleri, ikinci seçmenler ise milletvekillerini seçerlerdi. 1946 seçimlerinde uygulanan tek dereceli sistemde ise ikinci seçmen uygulaması kaldırılmıştır (TÜİK, 2012: XIV).

¹⁵⁸ (https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuc_lari/secim3_tr.pdf, Erişim Tarihi: 05.02.2019)

Seçimlerin bu kadar tartışmalı olduğu bir ortamda DP'nin mecliste yer bulması ilerleyen yıllar için fikir vermektedir.

Çok partili siyasal hayatın demokratik yöntemlerle gerçekleştirildiği kabul edilen ilk seçimi 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılmıştır. Seçim kanunundaki anti demokratik hükümler kaldırılmadığı gerekçesiyle 1948 ve 1949 ara seçimlerine katılmayan DP ve MP yeni seçim kanunun kabulünün ardından sıradaki genel seçimlere katılmışlardır (Çaylak vd., 2009: 329). Seçimde Türkiye genelinde oy oranları DP %55,2, CHP %39,6, Millet Partisi %4,6 ve bağımsız adaylar %0,6 olurken (Tablo 25), bu durum Manisa genelinde DP %58,6 ve CHP %41,4 olmuştur (Tablo 26). Seçim sonucunda ülke genelinde DP 416, CHP 69, Millet Partisi 1 ve bağımsız adaylar 1 milletvekili çıkarırken,¹⁵⁹ Manisa parlamentoda 12 DP milletvekiliyle temsil edilme hakkı kazanmıştır.

Tablo 25: 1950-1977 Arası Genel Seçimlerde Türkiye Genelinde Partilerin Oy Oranları¹⁶⁰

	1950	1954	1957	1961	1965	1969	1973	1977
AP	-	-	-	%34,8	%52,9	%46,6	%29,8	%36,9
CHP	%39,6	%35,1	%41,4	%36,7	%28,7	%27,4	%33,3	%41,4
CGP	-	-	-	-	-	%6,6	%5,3	%1,9
CKMP	-	-	-	%14,0	%2,2	-	-	-
CMP	-	%5,3	%6,5	-	-	-	-	-
DP	%55,2	%58,4	%48,6	-	-	-	-	-
Demokratik Parti	-	-	-	-	-	-	%11,9	%1,8
KP	-	%0,6	-	-	-	-	-	-

¹⁵⁹ (https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonucdari/secim3_tr.pdf, erişim tarihi: 11.02.2019)

¹⁶⁰ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (TÜİK, 2012: 25)

Hürriyet Partisi	-	-	%3,5	-	-	-	-	-
Millet Partisi	%4,6	-	-	-	%6,3	%3,2	%0,6	-
MHP	-	-	-	-	-	%3,0	%3,4	%6,4
MSP	-	-	-	-	-	-	%11,8	%8,6
TBP	-	-	-	-	-	%2,8	%1,1	%0,4
TİP	-	%0,0	-	-	%3,0	%2,7	-	%0,1
YTP	-	-	%0,0	%13,7	%3,7	%2,2	-	-
BĞMZ	%0,6	%0,6	%0,0	%0,8	%3,2	%5,6	%2,8	%2,5

1950 genel seçimlerinin iki dereceli seçim sistemiyle gerçekleşmesi neticesinde DP mecliste büyük çoğunluğu oluşturmuş ve bu durum 10 yıl sürecek olan “Menderes Döneminin” de başlangıcı olmuştur. Bu durum aynı zamanda Cumhuriyet Tarihindeki ilk aşağıdan yukarıya hareket olmuştur. 27 yıllık süreçte tek parti yönetimine tabi olan halk demokrasi aracılığıyla yakaladığı ilk fırsatta iradesini yönetimi değiştirme tercihiyle göstermiştir. Böylelikle siyaset tek parti döneminde olduğu gibi seçkin yönetimin anlayışından kurtularak daha geniş kitlelerin uğraşı haline gelmiştir. DP parti milletvekilleri CHP milletvekillerinin aksine eğitim durumu açısından daha geride, yaş ortalaması açısından da daha gençlerdi ve belki de en önemli noktalardan biri de DP milletvekilleri içinde sivil ve askeri bürokrasiden gelmiş olanların sayısının çok az olmasıdır (Çaylak vd., 2009: 363-365).

DP’nin liberal tavrı ve politikaları CHP’nin devletçi yapısıyla oldukça ters bir vaziyettedir. Bu durum ekonomiden toplumsal alanın çoğu alanlarında kendini göstermektedir. DP’nin ekonomi politikaları neticesinde başlayan ekonomik gelişmeye en güzel örnek 1950’ye kadar buğday ithalatçısı olan Türkiye’nin 1954’te dünyanın dördüncü buğday ihracatçısı konumuna gelmesidir. Bu durum aynı zamanda

DP dönemindeki ekonomi politikalarının tarım eksenli oluşturulduğunu göstermektedir, zira 10 yıllık DP döneminde ABD'den alınan maddi yardımların yaklaşık %70'i tarıma harcanmıştır. DP ve CHP farkı sadece ekonomik politikalarda değil, sosyal konularda da görünmektedir. Özellikle din konusunda DP'nin halkı daha serbest bırakan tutumu daha geniş kitlelere ulaşabilmesini sağlayan en önemli nedenlerden birisidir (Çaylak vd., 2009: 366-369).

1954 seçimleriyle iktidarını sürdüren DP, bu dönemde hem oy oranını hem de meclisteki sandalye sayısını arttırmıştır. Keza DP Manisa'da 1950 seçimlerinde %58,6 olan oy oranını %64,5'e çıkarmıştır (Tablo 26). Takip eden süreçte DP'nin iktidar partisi olarak faaliyetleri katı bir liderlik anlayışına kaydığı izlenimini vermektedir. Menderes'in basın yayın kuruluşları ve aydınların tavsiyelerini dinlemeyeceğini beyan etmesiyle başlayan bu sert tutum, seçim kanununda yapılan değişiklikler¹⁶¹ ve muhalefete oy veren Kırşehir'in il statüsünün alınıp ilçe yapılması gibi kararlarla devam etmiştir. Muhalif kesimlere karşı uygulanan yaptırımlar parti içinde de eleştirilere neden olmuş ve DP'den atılanlar Hürriyet Partisi'ni kurmuşlardır. DP'ye muhalif partilerin uzlaşma çalışmaları ve DP'nin kurucularından Fuat Köprülü'nün Adnan Menderes'in devrilmesi gerektiği söylemi DP karşısında bir güç birliği oluştuğunu söylemeyi mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda sosyal konularda da kendisine güç kaybettirecek kararlar alan DP, işçi sınıfının kurmayı düşündüğü Vatan Partisi'nin kurulmasına engel teşkil etmiştir (Yalçın vd., 2016: 560-567). Bu gelişmeler ışığında yapılan 1957 erken seçimleri, sonuçları itibarı ile DP'nin güç kaybettiğini göstermektedir. DP'nin oy oranı Türkiye genelinde %48,6'ya gerilerken (Tablo 25), Manisa'da da %56,9'a gerilemiştir (Tablo 26). Türkiye'de CHP'nin oy oranındaki artış göze çarparken DP'nin kaybettiği oyların bir kısmının CHP'ye bir kısmının da CMP ve Hürriyet Partisine gitmiş olabileceği izlenimini vermektedir. Manisa'da da DP oylarının azalmasına rağmen CHP'nin oy oranında buna paralel bir artış olmaması, tam tersine DP'den ayrılanların kurduğu Hürriyet Partisi'nin %7,5 oy alması Manisa halkının tercihleri açısından dikkat edilmesi gereken bir nokta olarak göze çarpmaktadır.

¹⁶¹ 30 Haziran 1954'te seçim kanununda yapılan düzenlemelerle beraber seçimlerde aday olacak memurların 6 ay önce istifa etmesi gerektiği ve bir partinin reddettiği bir adayın sonraki seçimde başka bir partiden aday olamayacağı hükümleri getirildi (Yalçın vd., 2016: 560).

Tablo 26: 1950-1977 Arası Genel Seçimlerde Manisa Genelinde Partilerin Oy Oranları¹⁶²

	1950	1954	1957	1961	1965	1969	1973	1977
AP	-	-	-	%60,0	%65,2	%57,8	%42,3	%48,6
CHP	%41,4	%32,4	%33,2	%32,6	%25,1	%28,0	%31,4	%38,7
CGP	-	-	-	-	-	%4,0	%1,9	%1,0
CKMP	-	-	-	%7,0	-	-	-	-
CMP	-	%3,1	%2,5	-	-	-	-	-
DP	%58,6	%64,5	%56,9	-	-	-	-	-
Demokratik Parti	-	-	-	-	-	-	%10,9	%2,3
KP	-	-	-	-	-	-	-	-
Hürriyet Partisi	-	-	%7,5	-	-	-	-	-
Millet Partisi	-	-	-	-	%6,3	%3,1	%0,5	-
MHP	-	-	-	-	-	%2,1	%2,9	%3,7
MSP	-	-	-	-	-	-	%9,3	%5,2
TBP	-	-	-	-	-	%2,4	%0,6	-
TİP	-	-	-	-	%2,6	%2,4	-	%0,4
YTP	-	-	-	-	-	-	-	-
BĞMZ	-	-	-	%0,4	%0,8	%0,2	%0,1	%0,1

¹⁶² Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (TÜİK, 2012: 70)

1957 seçimleriyle beraber DP döneminin son bölümüne girilmiştir. 1958’de girilen iktisadi bunalımın neticesinde IMF ve Dünya Bankası’nın dayatmalarını kabul etmek durumunda kalınmasıyla beraber dolar 2.80 TL’den 9 TL’ye çıkarılmıştır. Dönemin ekonomik şartlarını halk gözünden daha iyi anlamak için Birleşmiş Milletler İstatistiklerinde hayat pahalılığı açısından Türkiye’nin Brezilya’nın ardından ikinci sırada olduğunu söylemek yerinde olacaktır (Yalçın vd., 2016: 570). Aynı dönemlerde uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler de DP’yi farklı tedbirler almaya yöneltmiştir. Özellikle 14 Temmuz 1958’de Irak Ordusunun yönetime darbe yapması¹⁶³ DP tarafından dışarıdan destekli bir girişim olarak görülürken muhalefet için ise baskıcı yönetime karşı gerçekleştirilen bir ayaklanma olarak görülmesi DP tarafından kuşkuyu arttırmıştır. Bu gelişmeler neticesinde toplumsal olarak örgütlenme yoluna giden DP, Vatan Cephesi örgütlerini kurmaya başlamıştır. Bu örgüte üye olanların isimleri her gün radyolarda yayınlanmaktaydı. İktidar açısından bu gelişmeler yaşanırken muhalefet gerek basın yayın kuruluşlarında eşit imkanlara sahip olmamakta gerek de yurtiçi gezilerinde sorunlarla karşılaşmaktaydı. Siyasal gelişmelerin DP açısından darbe endişeli ve muhalefet açısından ise baskıcı yönetim eksenli yükseldiği dönemin son yılı 1960’ta ise DP tarafından “Tahkikat Komisyonları”¹⁶⁴ kurulmuştur (Akşin vd., Tarihsiz: 218-221). Komisyonla beraber gelen yasakların CHP eksenli olması ve yayın yasağına rağmen İnönü’nün ihtilal uyarıları içeren konuşmalarının genelkurmaydaki çoğaltma makinelerinde basılıp çoğaltılması dikkate değer bilgiler olarak görünmektedir (Yalçın vd., 2016: 575).

27 Mayıs 1960 tarihinde sabaha karşı 3.15’te başlayan askeri darbenin, 4.30’da Ankara Radyosu’nda Albay Alparslan Türkeş tarafından ilan edilmesiyle birlikte 10 yıllık DP iktidarı son bulmuştur. Başlarında Orgeneral Cemal Gürsel’in olduğu darbecilerin yayınladığı bildiride yapılan darbenin hiçbir gruba ve partiye karşı yapılmadığı ve hukuk sınırları içinde kalınacağı belirtilse de, darbecilerin doğrudan DP’yi ve DP teşkilatlarına yönelik uygulamaları bu söylemin aksini göstermektedir. DP’de görev

¹⁶³ Irak’ta İngiliz yanlısı monarşinin, General Abdülkerim Kasım liderliğinde olan ordu tarafından devrildiği ve krallık ailesinin öldürüldüğü darbedir. 14 Temmuz 1958 tarihinde gerçekleşen darbe neticesinde Cumhuriyet rejimi ilan edilmiştir (Bostancı ve Karaca, 2018: 131).

¹⁶⁴ CHP’nin ayaklanma hazırlaması ve bazı basın yayın organlarının da bunu desteklemesi gerekçesiyle kurulmuştur. 15 üyesinin tamamı Demokrat Partilidir. Partilerin tüm etkinlikleri, Komisyonun etkinlikleri ile ilgili yayınlar, TBMM’de komisyonlar ilgili görüşmeler ve bunlar hakkında yayınlar komisyon tarafından yasaklanmıştır (Akşin vd., Tarihsiz: 221).

almış kimseler tutuklanmış, DP yanlısı memurlar görevlerinden alınmış veya sürülmüş ve bu süreçte kapatılan tek parti DP olmuştur. Milli Birlik Komitesi olarak adlandırılan darbecilerin 18 Ağustos 1960 tarihinde kurduğu “Yüksek Adalet Divanı’nın” 11 ay süren yargılaması neticesinde DP yöneticileri ve milletvekilleri 15 Ekim 1961’de çeşitli ağır cezalara çarptırılmışlardır. DP’nin üst düzey isimlerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ve önceki Genelkurmay Başkanı ve 10 kişi daha idam cezasına, 31 kişi müebbet hapis cezasına, 418 kişi farklı hapis cezalarına çarptırılırken 123 kişi beraat etmiştir. İdam cezası alan isimlerden Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan hariç olanların cezaları sonradan müebbet hapis cezasına çevrilmiştir (Aydın ve Taşkın, 2015: 61-88).

MBK döneminde yeni bir anayasa hazırlamakla yükümlü kılınan bir “Kurucu Meclis” oluşturulmuştur. 6 Ocak 1961 tarihinde göreve başlayan Kurucu Meclis tarafından yeni hazırlanan anayasa 9 Temmuz 1961 tarihli halk oylaması tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası’na göre TBMM iki büyük meclisten oluşmaktaydı, bunlardan biri önceden olduğu gibi “Millet Meclisi”, ötekisi ise 40 yaş üstü üniversite mezunu kişilerden oluşan ve bir nevi temyiz görevi üstlenmesi beklenen “Cumhuriyet Senatosuydu”¹⁶⁵. Yeni anayasanın kabulünden sonra düzenlenen 306 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu¹⁶⁶ ile “çevre barajlı d’Hondt sistemi”¹⁶⁷ uygulanmasına karar verilmiştir (TÜİK, 2012: XII-XIII).

506 gün süren MBK dönemi sonunda 15 Ekim 1961 tarihli genel seçimle beraber olağan siyasal hayata dönüş yapılmıştır. Seçim sonucunda Türkiye genelinde CHP

¹⁶⁵ Cumhuriyet Senatosu üçlü bir yapıdan oluşmaktadır. Bu yapı, yaşam boyu üyelik hakkına sahip olan ve MBK üyeleri ile eski Cumhurbaşkanı’nın oluşturduğu “tabii senatörler ve Cumhurbaşkanı’nın 6 ayda bir seçtiği “kontenjan senatörlerinden” oluşmaktadır (Aydın ve Taşkın, 2015: 93).

¹⁶⁶ Bu kanunla beraber milletvekili sayısı 450 olmuş, milletvekili seçilebilme yaşı 30, seçmen yaşı 21 ve milletvekilliği görev süresi 4 yıl olmuştur (TÜİK, 2012: XIII).

¹⁶⁷ Belçikalı matematikçi Victor D’Hondt tarafından bulunan sistem, bir bölge için belirlenen milletvekili sayısının partilerin aldığı oy oranlarına göre dağılımını ifade etmektedir. Bölge ya da çevre barajlı d’Hondt sistemi ise bir seçim bölgesinde belirlenen oy oranı ya da sayısının üzerindeki partilerin, belirlenmiş olan milletvekili sayısını arasında oy oranına göre bölüşmesini ifade etmektedir (Akyıldız, 2016: 139, 144).

%36,7, AP¹⁶⁸ %34,8, CKMP %14, YTP¹⁶⁹ %13,7 oy oranına sahip olmuş ancak hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamamıştır (Tablo 25). Manisa genelinde oy oranları ise AP %60,0, CHP %32,6, CKMP %7,0, bağımsız adaylar %0,4 olarak dağılmış ve Manisa halkının çoğunluğu politik tercihini darbeye rağmen merkez sağda ifade ederek göstermiştir (Tablo 26).

26 Ekim 1961’de parlamento oylamasıyla Cumhurbaşkanı seçilen Cemal Gürsel hükümet kurma görevini CHP Başkanı İsmet İnönü’ye vermiştir. CHP’den 10, AP’den 10 bakanın görev aldığı bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu dönemde aynı zamanda siyasi sol kanatta gelişmeler yaşanmıştır. “Yön Dergisi” gibi partileşmeyen ancak dernekleşen ve Türkiye İşçi Partisi gibi sosyalist temelli partileşen iki farklı hareket oluşmuştur. 1961 Anayasası’nın grev, sendika haklarının önünü açan yapısı, sol hareketlerin etkisi ve Yassıada mahkumları hususunda ve ekonomi politikalarında AP ile anlaşılabilmesi neticesinde başlayan tartışmalar koalisyon hükümetinin de sonunu getirerek İnönü’nün istifa etmesine neden olmuştur. Ancak Cumhurbaşkanı tarafından hükümet kurma yetkisi yeniden İnönü’ye verilmesi neticesinde CHP, YTP ve CKMP tarafından ikinci koalisyon hükümeti kurulmuştur. Darbe sonrası ilk yerel seçimlerde¹⁷⁰ AP oylarındaki büyük artış ve CHP hariç koalisyon hükümetinin diğer partilerinin oy oranlarındaki ciddi düşüş önce YTP ve CKMP’nin koalisyon hükümetinden çekilmesine, ardından İnönü’nün tekrar istifa etmesine sebep olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2015: 108-122).

İkinci koalisyon hükümetinin de istifa etmesinin ardından Cumhurbaşkanı, hükümeti kurma görevi önce İnönü ardından AP lideri Gümüşpala’ya verse de anlaşmazlıklar sonucu hükümet kurma görevini tekrar İnönü’ye vermiştir. Azınlık hükümeti olarak kurulan bu hükümet de AP’nin muhalefeti ve politikaları neticesinde 13 Şubat 1965’te yapılan bütçe oylamasında düşürülmüştür (Akşin vd., Tarihsiz: 245).

¹⁶⁸ Adalet Partisi 11 Şubat 1961 tarihinde resmen kurulmuştur. Partinin kurucu başkanı eski Genelkurmay başkanı ve emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala’dır. MBK tarafından DP’nin boşalttığı merkez sağdaki boşluğu doldurması amaçlanmıştır. AP için DP’nin yeni siyasal koşullara uyarlanmış hali denilebilir (Aydın ve Taşkın, 2015: 83).

¹⁶⁹ Yeni Türkiye Partisi aynı AP gibi 11 Şubat 1961 tarihinde kurulmuştur. Merkez sağın mirasını devralmayı amaçlayan parti daha çok Doğu ve Güneydoğu bölgesinin oylarını almıştır (Aydın ve Taşkın, 2015: 84).

¹⁷⁰ 17 Kasım 1963’te yapılmıştır. AP %45,48, CHP %36,22, YTP %6,51, MP %3,09, CKMP %3,06, TİP %0,4, Bağımsızlar %5,24 oy oranına sahiptir.

1964 tarihinde AP Genel Başkanı Gümüşpala'nın vefatından sonraki parti genel kongresinde Süleyman Demirel'in seçilmesi merkez sağın iktidara yükselişindeki önemli etkenlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Zira o güne Türk siyasal hayatında çok karşılaşılmamış popülist söylem tarzına sahip bu yeni lider, bir yandan batıcı bir imaj çizerken bir yandan da milliyetçi ve mukaddesatçı söylemlerde bulunuyordu. Bu durum aynı zamanda sonraki dönem liderlerine de örnek olmuş olabilir. Demirel ile beraber popülaritesi gittikçe artan AP, CHP'nin gericilikle eleştirmesine maruz kalırken aynı zamanda CHP'yi İnönü'nün "ortanın solu"¹⁷¹ söylemini Sovyet Rusya yanlısı olarak eleştirmektedir (Aydın ve Taşkın, 2015: 131-136). Bu şartlar altında gidilen ve "milli bakiye sistemi"¹⁷² ile gerçekleştirilen 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde AP %52,9, CHP %28,7, MP %6,3, YTP %3,7, TİP %3,0, CKMP %2,2, bağımsız adaylar ise %3,2 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 25). AP iktidarı yüksek oy oranına rağmen uygulanan seçim sistemi sebebiyle oy oranıyla paralel sayıda milletvekili çıkaramamıştır, ancak yine de bu durum AP'nin tek başına hükümet kurmasına engel olmamıştır. 1965 genel seçimlerinin sonucu bize siyasi sağ kanadın AP'de konsolide olduğunu göstermektedir. Keza bu durum kendisini çok partili siyasal hayata geçildiğinden beri Manisa'da da fazlasıyla kendini gösterdiği gibi bu seçimde de artarak kendisini göstermiştir. Zira 1965 seçimlerinde Manisa genelinde oy oranları AP %65,2, CHP %25,1, MP %6,3, TİP %2,6, bağımsız adaylar %0,8 şeklinde dağılım göstermiştir (Tablo 26).

Milli bakiye sisteminin kaldırıp barajsız d'Hondt sisteminin uygulandığı 12 Ekim 1969 genel seçimlerinde AP yine tek başına hükümet kurma yetkisine sahip olmuş ancak oy kaybına uğramıştır. Genel seçimlerde AP %46,6, CHP 27,4, CGP %6,6, MP %3,2, MHP %3,0, TBP %2,8, TİP %2,7, YTP %2,2, bağımsız adaylar %5,6 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 25). Manisa ise oy dağılımı AP % 57,8, CHP %28,0, CGP %4,0, MP %3,1, MHP %2,1, TBP %2,4, TİP %2,4, bağımsız adaylar %0,2 olarak

¹⁷¹ Ortanın solu tabiri ilk olarak İsmet İnönü'nün 29 Temmuz 1965 tarihinde Milliyet gazetesinde yayınlanan demecinde kullanılmıştır (Ahmad, 1992: 315). İnönü bu söylem ile devletçiliğin solculukla, halkçılığın da sosyal adalet fikriyle paralel olduğunu belirtmiş ve CHP'nin zaten 40 yıldır ortanın solunda olan bir parti olduğunu iddia etmiştir. Bu söylemdeki esas amaç aşırı solun mevcut rejimi tehlikeye sokabileceği düşüncesi idi (Bora ve Gültekin, 2009: 422).

¹⁷² Ulusal Artık Sistemi olarak da değerlendirilen Milli Bakiye Sistemi en adil seçim sistemi olarak görülebilmektedir. İllere verilen milletvekili sayısının Nispi Temsil Sistemine göre bulunmasının ardından partilerin bütün seçim çevrelerinde aldığı artık oylar açıkta kalan milletvekili sayısına bölünerek milletvekillikleri partiler arasında oy oranına göre dağıtılır (Akyıldız, 2016: 135-137).

görülmektedir (Tablo 26). AP Türkiye genelinde olduğu gibi Manisa’da da oy kaybına uğramış görünmektedir. Ancak oy kaybına rağmen şehir halkı kendisini yine merkez sağda ifade etmiş, yine AP’nin Türkiye genelinde aldığı oy oranından fazla oy oranının Manisa’da oluşmasını sağlamıştır.

İki dönem boyunca süren AP iktidarı, iktidarın ilk yılları orduyla arasını düzeltmek için büyük çaba sarf etmiştir. Bu durum söylemsel düzeyden ileri olarak kendisini ilk olarak ciddi manada 1966 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde göstermiştir. Demirel eski Genelkurmay Başkanı emekli Orgeneral Cevdet Sunay’ın Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinde başrolü oynamıştır. Bu durum AP açısından ordu ile arasını düzeltmek için gerçekten olumlu bir hamle gibi görünse de sonraları 12 Mart Muhtırasında durumun aslında böyle olmadığı görülmüştür. 1969’da eski DP’lilere siyasi haklarının verilmesi, iktidara Anadolu burjuvazisi ve tüccarının desteğiyle gelinmesine rağmen sonradan AP’nin büyük sanayici tarafında yer alması sonucunda AP içindeki bölünmeler, 1968 gençlik olaylarının¹⁷³ ilerleyen dönemlerde büyümesinde AP’nin pasif tutumu AP iktidarının sonlanmasına giden süreci hızlandırmış olarak görünmektedir (Çaylak vd., 2009: 437-454). AP kanadında bu gelişmeler yaşanırken askeri kanatta Yön ve Devrim dergileri eksenli örgütlenmeler yaşanmaktaydı. 27 Mayıs darbesinden sonra siyasi yönetimin sivillere geçmesinde erken davranıldığını düşünen bu örgütlenmeler, sosyalist bir programdan çok Kemalist devrimlerin ihyası ve kapitalizm karşıtı bir kalkınma amacı gütmüşlerdir (Aydın ve Taşkın, 2015: 193-196). Aynı dönemde CHP içerisinde de bölünmeler meydana gelmiştir. İnönü’nün ortanın solu söylemlerinden rahatsız olan bir grup ayrılarak Güven Partisi’ni kurmuşlardır. Tüm bu gelişmeler ışığında beklediği siyasi ortamı yakalayan ordu tarihe 12 Mart darbesi olarak geçen muhtırayı yayımlamıştır. Muhtırada öne çıkan iki nokta terör olaylarındaki artış ve reformların partiler üstü bir hükümet tarafından

¹⁷³ İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yükselen refah seviyesine paralel bir şekilde artış gösteren nüfus aynı zamanda yeni bir jenerasyonu oluşturmuştur. Bu jenerasyon kapitalizmin dayattığı tüketim biçimleri karşısında tepki olarak alt kültürlerle yönelen bir gençliği oluşturmuştu. Geleneksel olanın karşısında yükselen fikirlere sahip bu jenerasyon ilk olarak Avrupa çıkışlı olsa da dünyanın her yerine hızla yayılan bir akım haline gelmiştir. Temel olarak doğrudan demokrasi eksenli bir politik çizgiye sahip olan 1968 Gençlik Hareketi Türkiye’de de kendisini göstermiştir. Türkiye’de bu hareketten etkilenen kişilerin Türkiye Sol Hareketine damga vurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. *Fikir Kulüpleri Federasyonu, Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu, Dev-Genç, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu* gibi organizasyonlara mensup olan bu hareketin öncüleri şüphesiz sol hareketin sosyalist bir çizgide gelişmesine etki etmişlerdir (Bora ve Gültekinil, 2008: 834-839).

gerçekleşmesine dair isteklerdir (Çaylak vd., 2009: 492-493). Muhtıra üzerine Demirel Başbakanlıktan istifa etmiş ve Türkiye koalisyon hükümetleri olarak adlandırılan döneme girmiştir. 12 Mart sonucunda Türkiye 1973 genel seçimlerine kadar ara rejimlerle yönetilmeye mahkûm kalmıştır. Bunlardan ilk ikisi Nihat Erim, üçüncüsü Ferit Melen, dördüncü ve sonuncusu da Naim Talu hükümetleridir. Bu dönemde siyasal ve sosyal alanda anti demokratik uygulamalar ve sağ sol olayları gittikçe artmıştır.¹⁷⁴

1973 seçimlerine giden süreçte siyasi partilerde dikkate değer gelişmeler yaşanmıştır. CHP genel başkan değişikliğine giderek Bülent Ecevit'i genel başkan yapmıştı. Bu durum CHP'de yeni bir heyecana sebep olurken, sağ kanatta ise bölünmeler yaşanmaktaydı. AP'den ayrılanların kurduğu Demokratik Parti, Erbakan'ın Milli Selamet Partisi ve MHP, sağ cenahın farklı kesimlerine hitap etmesi sebebiyle güçlü merkez sağ algısını zayıflatmış görünmekteydi (Çaylak vd., 2009: 498-499). Nitekim 14 Mart 1973'te gerçekleştirilen genel seçimlerde Türkiye genelinde CHP %33,3, AP %29,8, Demokratik Parti %11,9, CGP %5,3, MP %0,6, MHP %3,4, MSP %11,8, TBP %1,1, bağımsız adaylar ise %2,8 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 25). CHP 1946'dan sonra ilk kez sağ partilerden fazla oy alırken, sağ kanatta AP'den giden oyların diğer partiler arasında dağıldığını söylemek mümkündür. Manisa'da da bu durumun etkileri görülmüştür. Merkez sağ olarak adlandırabileceğimiz AP ilk kez %50'nin altına düşerek %42,3 oy alırken, CHP %31,4, CGP %1,9, Demokratik Parti %10,9, MP %0,5, MHP %2,9, MSP %9,3, TBP %0,6, bağımsız adaylar %0,1 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 26). Manisa halkı her ne kadar politik iradesini tekrar sağ partilerde gösterse de CHP 1965 ve 1969 seçimlerine nazaran oy oranını nispeten arttırmış, AP ise ciddi oranda düşüş göstererek oradan giden oylar sağ kanadın diğer partilerinde kendini göstermiştir.

1973 genel seçimlerinden sonra hükümeti kurma görevi Ecevit'e verilse de ilk etapta diğer partilerle koalisyonda anlaşma sağlanamadığından 12 Mart döneminin son ara hükümeti olan Talu hükümeti göreve devam etmiştir. Yerel seçimlerden sonra tekrar Ecevit'e verilen hükümet kurma görevi bu sefer İslamcı bir parti olarak bilinen MSP ile anlaşılması neticesinde CHP-MSP koalisyonu olarak başarılmıştır. Bu dönemin en

¹⁷⁴ Bu döneme ilişkin detaylı bilgi için bkz. (Aydın ve Taşkın, 2015: 220-247)

başarılı icraatı Kıbrıs Barış Harekâtı¹⁷⁵ olmuştur. Ancak hükümlülerin affı konusunda başlayan anlaşmazlık, İskandinav ülkelerine yapılacak gezi esnasında vekâleten Başbakanlık yapma konusunda zirveye taşınmış ve daha 1 yıl dolmadan Ecevit istifasını vermiştir. Ecevit sonrası hükümet kurma görevi Sadi Irmak'a verilse de yeterli güvenoyu alamamasına rağmen 4,5 ay süreyle bir ara hükümet olarak göreve devam etmiştir. Sonraki dönemlerde siyasi kanadın yakın taraflarındaki partiler uzlaşma çabalarına girmiştir. Bunlardan ilki Demirel önderliğinde yapılan 1. Milliyetçi Cephe hükümetidir. Bu hükümet AP (16 bakanlık), MSP (8 bakanlık), CGP (4 bakanlık) ve MHP (2 bakanlık)'den oluşmuştur (Çaylak vd., 2009: 499-504). Bu dönem aynı zamanda siyasi kavgaların üniversite ve sokaklara taşınmasındaki artışın yaşandığı ve 12 Eylül darbesine sebep olacak olaylar zincirinin başı olmasa da önemli bir halkası olarak görünmektedir.¹⁷⁶

1977 genel seçimleri ise bize halkın güçlü bir parlamento isteğini göstermektedir. Bu seçimlerde Türkiye genelinde CHP %41,4, AP %36,9, CGP %1,9, Demokratik Parti %1,8, MHP %6,4, MSP %8,6, TBP %0,4, TİP %0,1, bağımsız adaylar %2,5 oy oranına sahiptir (Tablo 25). Bu durum bize halkın siyasi tercihlerinin farklı kanatların merkezinde toplanması isteğini göstermektedir. Bunun sebebinin koalisyon hükümetlerinin halkta yarattığı olumsuz etki olduğunu söylemek yersiz olmayacaktır. Manisa genelinde ise oy dağılımı CHP %38,7, %AP 48,6, CGP %1,0, Demokratik Parti %2,3, MHP %3,7, MSP %5,2, TİP %0,4, bağımsız adaylar %0,1 olarak görünmektedir (Tablo 26). CHP 1950'den beri ilk kez bu kadar çok oy almışken, AP

¹⁷⁵ Tarih boyunca dışarıdan yönetilen bir ada durumunda olan Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı Devleti egemenliğine girmiştir ve 1878 yılına kadar Osmanlı idaresi altında kalmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlık kazanmasıyla beraber Büyük Yunanistan hayaliyle Kıbrıs'a hâkim olmak isteyen Rumlar 1912 yılında adadaki Türklere saldırılara başlamıştır ve karşılığında Türklerin direnişiyile karşılaşmışlardır. Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için uluslararası mercilere de başvuran Rumların bu talepleri karşılıksız kalmıştır. Bunun üzerine 1955'te örgütlenerek silahlı faaliyetlere başlamışlardır. Ada Türkleri de güvenlik gerekçesiyle örgütlenerek silahlanma yoluna gitmiş ve 1958'e kadar süren bu şiddet eylemlerine direnmişlerdir. 1959 yılında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Zürih Anlaşması'nın imzalanmasıyla beraber Kıbrıs Cumhuriyeti doğmuştur. 1963 yılında Rum tarafının 13 maddelik anayasa değişikliği önerisinin Türkler tarafından kabul edilmemesiyle beraber tekrar şiddet eylemlerine başlayan Rumlar Türkiye'nin savaş uçaklarını havalandırmasıyla saldırıyı kesmişlerdir. Yunanistan'da yönetime gelen Faşist Albaylar Cuntası'nın darbesiyle beraber Rumlar arasında başlayan iç savaş, sıranın Türklere gelmesine fırsat kalmadan Kıbrıs Harekâtının başlamasının ön ayağını oluşturmuştur (Mütercimler, 2007: 65-69). 15 Temmuz 1974 tarihinde darbecilerin Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni ilan etmesi (Mütercimler, 2007: 196) üzerine başlayan Kıbrıs Harekâtı neticesinde Kıbrıs Türk ve Rum tarafı olmak üzere federatif bir sistemle yönetilmeye başlamıştır.

¹⁷⁶ Döneme ilişkin siyasi olaylara dair detaylı bilgi için bkz. (Yalçın vd., 2016: 622-624)

ise kaybettiği oyların yarısına yakını geri kazanmış görünmektedir. Bu durum Manisa’da da Türkiye’ye paralel tercihlerin yapıldığını bizlere göstermektedir.

1977 genel seçimlerinde CHP birinci parti olmuştu ancak hükümeti tek başına kuracak çoğunluğa sahip olamamıştır. Cumhurbaşkanı tarafından hükümet kurma görevi Ecevit’e verilmesine rağmen kurulan azınlık hükümeti meclisten güvenoyu alamamıştır. Sonrasında hükümeti kurma görevi Demirel’e verilmiştir ve AP, MSP ve MHP’den oluşan 2. Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuştur. Ancak bu hükümet de gensoru oylaması sonucunda 31 Aralık 1977’de düşürülmüştür. Hükümeti kurma görevi yeniden Ecevit’e verilmiştir. Ancak Ecevit yeterli güvenoyu sayısını bulmak için yeterli sandalyeye sahip değildi. Gereken 13 oyun 11’i AP’den ikna edilen vekillerle sağlanmış ve bu da tarihe “Güneş Motel Olayı”¹⁷⁷ olarak geçmiştir. Bu hükümet de 14 Ekim 1979’da içlerinde Manisa’nın da bulunduğu açık olan 5 ilde yapılan milletvekilliği ve senatonun üçte bir oranında yenilenmesi için yapılan ara seçimlerde AP’nin CHP’yi hezimete uğratması neticesinde istifa etmiştir. Bunun üzerine Demirel MSP ve MHP’nin dışarıdan desteği sayesinde bir azınlık hükümeti kurdu (Aydın ve Taşkın, 2015: 282-308). 1960’ların sonunda başlayan ve 1970’lerin ortasında gittikçe artan siyasi çatışmalar bu dönemde önlenemez seviyeye ulaşmıştır. Sağ sol çatışmalarına mezhep kavgaları, Kürt sorunu, giderek artan siyasi cinayetler, terör olayları ve ekonomik problemlerin de eklenmesiyle beraber içinden çıkılmaz bir hal alan siyasi olayların önüne sıkıyönetim uygulamasıyla da geçilememesi gerekçesiyle 12 Eylül 1980 darbesiyle beraber ordu bir kez daha yönetime el koyduğunu ilan etmiştir.

4.3. 1983-2002 Arası Türkiye’de Politik Alan ve Manisa Halkının Tercihlerinde Beliren Habitus

12 Eylül 1980 darbesiyle beraber Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren kendisini Devlet Başkanı olarak ilan etmiş ve ülke yönetimi tamamen 5 kişiden *Milli Güvenlik Konseyi*’ne geçmiştir. MGK, Başbakan olarak emekli bir asker olan Oramiral

¹⁷⁷ AP’den ayrılarak kurulacak yeni hükümete destek verme eğiliminde olan isimlerin Bülent Ecevit ile kendilerine bakanlık verilmesi karşılığında tarafsız kalarak yeni hükümeti desteklemesini içeren ve İstanbul Florya’da Güneş Motel’de gerçekleştirilen görüşmedir. 11’ler olayı olarak da bilinebilir. AP’den istifa eden milletvekilleri ise şunlardır: Oğuz Atalay, Orhan Alp, Tuncay Mataracı, Hilmi İşgüzar, Mete Tan, Güneş Öngüt, Mustafa Kılıç, Şerafettin Elçi, Ahmet Karaaslan, Enver Akova, Cemalettin İnkaya. Bu isimlerden Cemalettin İnkaya sonrasında tekrar AP’ye dönmüştür. Oğuz Atalay harici isimler ise Ecevit Hükümeti’nde bakan olmuşlardır (Aydın ve Taşkın, 2015: 287).

Bülend Ulusu'yu atamıştır ve Ulusu 21 Eylül tarihinde Bakanlar Kurulunu açıklamıştır. Açıklanan Bakanlar Kurulunda özellikle bir isim dikkat çekmektedir: Darbe öncesi son hükümette alınan 24 Ocak kararlarının¹⁷⁸ mimarı olan Turgut Özal.

Darbenin akabinde tüm siyasi partiler kapatılmış ve parti liderleri MGK kararıyla gözetim altına alınmıştır. AP lideri Demirel ve Ecevit Çanakkale Gelibolu'da bulunan Hamzaköy'e, MSP lideri Erbakan ve MHP lideri Türkeş İzmir Uzunada'ya gönderilmiştir. Ayrıca Türk-İş'e bağlı olan sendikalar haricindeki tüm sendikaların faaliyetleri durdurulmuş, Kızılay, TDK ve Çocuk Esirgeme kurumu hariç tüm derneklerin faaliyetleri durdurulmuş ve grev ve lokavtlar ertelenmiştir. İlerleyen tarihlerde oluşturulan anayasada ise eski siyasi partilerin merkez yöneticilerine 10 yıl, eski milletvekillerine de 5 yıl siyaset yasağı getirilmiştir. MGK'nın en çok eleştirilen politikalarından biri de 1972'den beri fiilen uygulanmayan idam cezalarının seri bir şekilde uygulamaya geçmesidir. Darbe yönetimi, Türkiye'de demokrasinin işlemez bir hal aldığını ve buna çözümün de yürütmeyi güçlendiren ve siyasi partiler üzerinde daha çok denetim sağlayan bir anayasa olacağını belirtmiştir. Bu minvalde oluşturulan Danışma Meclisi ve onun üyelerinden oluşturulan 15 kişilik Anayasa Komisyonu Temmuz 1982'de Anayasa tasarısını sunmuştur. Tasarı Danışma Meclisi'nden geçtikten sonra MGK tarafından son haline getirilip 20 Ekim 1982 tarihinde resmi gazetede yayımlanmıştır. Katılımın zorunlu olduğu Anayasa Referandumu 7 Kasım 1982'de yapılmış ve %91 evet oyuyla kabul edilmiştir. Yeni anayasadan sonra sivil demokrasiye geçiş sürecinde de Türkiye sancılı dönemlerden geçmiştir. Asker kanadı iki merkezli bir siyasi sistem kurma düşüncesindeydi ve bu sebeple “yüzde on barajı”¹⁷⁹ uygulamasını devreye soktular. Aynı zamanda hali hazırda kapatılan eski partilerin iki ayrı siyasi kanattaki merkez boşluklarını doldurmak için asker güdümlü siyasi partiler kurulmuştur, bunlar merkez sağın oylarını alması beklenen MDP ve solun oylarına talip olan HP'dir. Bunun yanı sıra AP'nin devamı niteliğinde olan BTP,

¹⁷⁸ Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından, IMF'nin ekonomik istikrar talebi ekseninde Turgut Özal'ı görevlendirmesiyle alınan kararlardır. Türkiye'nin küresel ekonomiye eklemlenmesini amaçlayan uygulamaları ifade eden 24 Ocak kararları ile devalüasyon sürekli hale getirilerek Türk Lirası değer kaybetmiş, ithalat liberalizasyonu adı altında dış alım serbest hale getirilerek ithalat kotaları kaldırılmış ve kamu yatırımları kısıtlanmıştır (Öztürk, Nas ve İçöz, 2008: 16-17).

¹⁷⁹ Ülke genelinde sadece yüzde on barajını geçen partilerin, seçim yapılan ilde de yüzde on barajını geçmesi şartıyla o ilden milletvekili çıkarabilmesi anlamını taşımaktadır. Sadece ülke genelinde veya ilde yüzde on barajının geçilmesi milletvekili çıkarmaya yetmemektedir. İl için belirtilen milletvekili sayılarının ülke ve il genelinde yüzde onu geçen partiler arasında dağılım gösterir.

CHP'nin devamı niteliğinde SODEP ve Turgut Özal tarafından ANAP kurulmuştur. Ancak 6 Kasım 1983 seçimlerine sadece MDP, HP ve ANAP katılabilmiş, öteki partilerin seçimlere girmesi bir şekilde engellenmiştir (Çaylak vd., 2009: 544-559).

Bu gelişmeler ışığında girilen 1983 genel seçimlerinde Türkiye genelinde ANAP %45,1, HP %30,5, MDP %23,3, bağımsız adaylar ise %1,1 oy almıştır (Tablo 27). Asker güdümlü partilerin ANAP'ın gerisinde kalması MGK kanadında şaşkınlıkla karşılanmıştır. Zira MGK'nın desteklediği parti olan MDP seçimlerden önce darbe yönetimi tarafından favori parti olarak görülmekteydi. Bunun sebepleri gerek sokak olaylarından yılmış halkın darbeyi sakin karşılayışı gerek referandumda çıkan yüksek evet oranı olsa da halk iradesini nispeten sivil bir parti olan ANAP'tan yana kullanmıştır. HP'nin MDP'den fazla oy oranına sahip olması da siyasi sol kanatta alternatifsiz durumda oluşundan kaynaklanmış olabilir. Manisa genelinde ise Türkiye'ye paralel bir şekilde ANAP %42,9, HP %30,4, MDP %26,7 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 28). 1983 genel seçimlerine kadar adeta merkez sağın kalesi olarak nitelendirilebilecek Manisa'nın bu seçimdeki oy oranları kuşkusuz Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi bulanıklığın tezahürüdür.

Tablo 27: 1983-1999 Arası Genel Seçimlerde Türkiye Genelinde Partilerin Oy Oranları¹⁸⁰

	1983	1987	1991	1995	1999
ANAP	%45,1	%36,3	%24,0	%19,6	%13,2
BBP	-	-	-	-	%1,5
BP	-	-	-	-	%0,2
CHP	-	-	-	%10,7	%8,7
DBP	-	-	-	-	%0,1
DEPAR	-	-	-	-	%0,1

¹⁸⁰ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (TÜİK, 2012: 93-94)

DP	-	-	-	-	%0,3
DSP	-	%8,5	%10,8	%14,6	%22,2
DTP	-	-	-	-	%0,6
DYP	-	%19,1	%27,0	%19,2	%12,0
EMEP	-	-	-	-	%0,2
FP	-	-	-	-	%15,4
HADEP	-	-	-	%4,2	%4,7
HP	%30,5	-	-	-	-
IDP	-	%0,8	-	-	-
İP	-	-	-	%0,2	%0,2
LDP	-	-	-	-	%0,4
MÇP	-	%2,9	-	-	-
MDP	%23,3	-	-	-	-
MHP	-	-	-	%8,2	%18,0
Millet Partisi	-	-	-	%0,5	%0,3
ÖDP	-	-	-	-	%0,8
RP	-	%7,2	%16,9	%21,4	-
SHP	-	%24,8	%20,8	-	-
SiP	-	-	-	-	%0,1

SP	-	-	%0,4	-	-
YDH	-	-	-	%0,5	-
YDP	-	-	-	%0,3	%0,1
Yeni Parti	-	-	-	%0,1	-
BĞMZ	%1,1	%0,4	%0,1	%0,5	%0,9

Seçimlerden sonra hükümeti kurma görevi zal’a verildi ve yeterli güvenoyu alan zal Hükümeti resmen göreve başladı. Türk siyasal hayatının dönüm noktalarından biri olan ANAP dönemi iki seçim boyunca hükümet görevini sürdürmüştür. Yine de ANAP’ın ilk ciddi sınavının 1984 yerel seçimleri olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Zira 1983 genel seçimlerine katılması engellenen SODEP, DYP ve RP ile ANAP, MDP ve HP ilk kez gerçekten yarışacaklardı. Bu seçimde Türkiye genelinde oy dağılımının ANAP %41,4, SODEP %23,4, DYP %13,2, HP %8,7, MDP %7,09, RP %4,4, olması ANAP’ın gerçek ve adil bir politik yarışta da ciddi bir aday olacağını göstermesinin yanı sıra güdümlü partilerin halk nazarında yok olmaya mahkûm olduğunu göstermektedir. Türk siyasal hayatının merkez sağ partilerinden biri olarak tanımlanan ANAP, zal tarafından Milliyetçi, Muhafazakâr, Liberal ve sol kanat olmak zerek dört eğilimin birleştiği bir parti olarak tanımlanmaktaydı. Merkez sağ olarak tanımlanmasındaki en büyük etkenin oy dağılımında geçmişteki merkez sağ partilerinin kaybettiği yeri doldurması gösterilebilir. Yine de parti içinde sol kanata dair pek bir ize rastlanmadığını ve bu çok sesliliğin ilerleyen dönemlerde parti içi sorunlara sebep olacağını belirtmek gerekmektedir. 6 Eylül 1987’de gerçekleştirilen siyasi yasakların kalkması ile ilgili referandumda kıl payı “Evet” oyunun fazla çıkmasını fırsat bilen zal genel seçimlerin bir yıl erkene alınmasını sağlamıştır. Siyasi yasaklarının kalkmasıyla mirasçı olarak kurulan partilerin başlarına geçen Ecevit (DSP), Demirel (DYP), Erbakan (RP), Türkeş’in (MP) yaratacağı bölünmeden faydalanmak isteyen zal, bunun üstüne seçim sisteminde yapılan

değişikliklerle¹⁸¹ de birinci parti olmayı garantilemek istiyordu. Nitekim ANAP'ın 1987 genel seçimlerinde oy oranının 1983 genel seçimlerine nazaran düşmesine rağmen meclisteki sandalye sayısının arttığını görmekteyiz. 1987 genel seçimlerinde oy oranları ANAP %36,3, DSP %8,5, DYP %19,1, IDP %0,8, MÇP %2,9, RP %7,2, SHP %24,8, bağımsız adaylar %0,4 olarak görünmektedir (Tablo 27). Bu durum aynı zamanda seçmenlerin %20'sinin temsil edilemediği anlamına gelmektedir. Manisa'da ise ANAP %33,4, DSP %8,6, DYP %28, IDP %0,6, MÇP %1,5, RP %4,3, SHP %23,6 olan oy oranları dağılımı Manisa'da temsil oranının Türkiye'ye kıyasla daha yüksek olduğunu bizlere göstermektedir (Tablo 28). Merkez sağın vasisi olarak kurulan DYP'nin Türkiye'deki oranından daha fazla Manisa'da oy oranına sahip olması, Manisa halkının merkez sağ yönelimi göz önüne alındığında şaşırtıcı görünmemektedir. Keza merkez sağ olarak lanse edilen ANAP'ın da oyu geçen seçimlere nazaran düşmesine rağmen Manisa'nın oy potansiyeli siyasi çizginin sağ tarafında yoğunlaşmış görünmektedir.

ANAP dönemine, uygulanan liberal iktisat politikaları, batı merkezli popüler kültürün Özal eliyle yükseltilmesi ve orta sınıf kavramının cazibe alanı olarak ortaya atılmasının damga vurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun yanında askeri hegemonyanın tam anlamıyla bitmediği bir ortamda¹⁸² demokrasi unsurlarında meydana gelen sivilleşmeden bahsetmek gerekmektedir. 27 Mayıs 1960 darbesiyle başlayan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın askeri kökenli olma geleneği 1989'da Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte sona ermiştir. Özal Cumhurbaşkanı olduktan sonra Başbakanlığa Yıldırım Akbulut'u atamıştır ve Akbulut bu süreçten sonraki ilk ANAP kongresinde de genel başkan olarak seçilmiştir. İlerleyen süreçte ANAP'ın içindeki çok seslilik partiden ayrılmalara sebep olmuştur. Bunlardan en önemlisi aynı zamanda Dışişleri Bakanı olan Mesut Yılmaz'ın bakanlıktan istifa ederek ilerleyen süreçte ANAP genel başkanlığına aday olması ve kazanmasıdır. 20 Ekim 1991 seçimlerine giden süreçte ANAP'ta bu gelişmeler yaşanırken merkez sağın bir diğer en önemli adayı olan DYP popülist söylemlerle halka hitap etmekteydi. Buna en belirgin örnek olarak enflasyonu 500 günde %10'a

¹⁸¹ Milletvekili sayısı 400'den 450'ye çıkarılmıştır, 6'dan fazla milletvekili çıkaracak olan iller farklı seçim bölgelerine bölünmüştür ve kontenjan milletvekilliği uygulaması getirilmiştir (Aydın ve Taşkın, 2015: 359).

¹⁸² 1982 Anayasasıyla beraber Cumhurbaşkanı 7 yıl süre için Kenan Evren olmuştur.

düşürme ve herkese bir ev ve bir araba sözü vermesi gösterilebilir. Yüzde 10 barajı sebebiyle sağ cenahta temsil edilememe korkusu taşıyan kitlelerin partileri olan RP, MÇP ve IDP ise ittifak yapma kararı almışlardı. Sol cenahta ise bir önceki seçimlerde solun güçlü partisi konumundaki SHP Güneydoğu'daki Kürt oylarını alması beklenen HEP ile ittifak kurmuştu (Aydın ve Taşkın, 2015: 370-382).

20 Ekim 1991 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde Türkiye genelinde ANAP %24,0, DSP %10,8, DYP %27,0, RP-MÇP-IDP ittifakı %16,9, SHP-HEP ittifakı %20,8, SP %0,4, bağımsız adaylar %0,1 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 27). Dört eğilimin partisi olarak nitelendirilen ANAP'ın bu seçimlerde oy kaybetmeye devam ettiğini ve merkez sağın en kuvvetli partisi konumuna DYP'nin yükseldiğini görmekteyiz. Bir önceki seçimlerde sol cenahın en yüksek oy oranına sahip partisi olan SHP'nin ise Kürt oylarına talip olan HEP ile yaptığı ittifakın oy oranını arttırmaktan ziyade oy kaybına uğradığını görmekteyiz ve bu durum aynı zamanda SHP'den kaçan oyların Ecevit'in DSP'sine giderek meclise girmesinin önünü açtığını söylememize imkan vermektedir. 1991 seçimlerinde Manisa'da oy dağılımı ANAP %23,1, DSP %8,8, DYP %37,3, RP-MÇP-IDP ittifakı %9,9, SHP-HEP ittifakı %20,4, SP %0,4, bağımsız adaylar %0,1 olarak görünmektedir (Tablo 28). Bir önceki seçimlerde de Manisa halkının birinci tercihi olan DYP, bu seçimde Türkiye genelinde merkez sağın en kuvvetli aktörü olma iddiasının karşılığını Manisa'da fazlasıyla bulmuştur. Her ne kadar yüzde 10 barajı sebebiyle Manisa'da sağ ve sol cenahın bazı kesimleri temsil edilme hakkı kazanamamış olsa da Manisa halkı habitusuna paralel bir şekilde merkez sağa yönelik tercihini değiştirmemiş, aksine sivilleşen demokraside daha güçlü bir şekilde ifade etmiştir.

Tablo 28: 1983-1999 Arası Genel Seçimlerde Manisa Geneline Partilerin Oy Oranları¹⁸³

	1983	1987	1991	1995	1999
ANAP	%42,9	%33,4	%23,1	%19,8	%10,6
BBP	-	-	-	-	%1,2
BP	-	-	-	-	%0,3
CHP	-	-	-	%9,8	%7,3
DBP	-	-	-	-	%0,2
DEPAR	-	-	-	-	%0,2
DP	-	-	-	-	%0,3
DSP	-	%8,6	%8,8	%18,0	%25,3
DTP	-	-	-	-	%0,5
DYP	-	%28,0	%37,3	%26,7	%19,1
EMEP	-	-	-	-	%0,2
FP	-	-	-	-	%8,3
HADEP	-	-	-	%2,3	%3,6
HP	%30,4	-	-	-	-
IDP	-	%0,6	-	-	-
İP	-	-	-	%0,2	%0,2
LDP	-	-	-	-	%0,5

¹⁸³ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (TÜİK, 2012: 183-184)

MÇP	-	%1,5	-	-	-
MDP	%26,7	-	-	-	-
MHP	-	-	-	%8,7	%21,0
Millet Partisi	-	-	-	%0,4	%0,3
ÖDP	-	-	-	-	%0,7
RP	-	%4,3	%9,9	%13,2	-
SHP	-	%23,6	%20,4	-	-
SİP	-	-	-	-	%0,1
SP	-	-	%0,4	-	-
YDH	-	-	-	%0,4	-
YDP	-	-	-	%0,4	%0,1
Yeni Parti	-	-	-	%0,1	-
BĞMZ	-	%0,0	%0,1	%0,0	%0,0

1991 genel seçimlerinden sonra kurulan hükümet DYP-SHP koalisyon hükümeti olmuştur. DYP'nin merkez sağın ikinci en önemli partisi ANAP veya RP-MÇP-IDP ittifakı ile yeni bir milliyetçi cephe koalisyonu kurmaması demokratikleşme adına önemli bir adım gibi görünse de pratikteki yansıması böyle olmamıştır. Bu durum en başında 19.TBMM'nin yemin töreninde yaşananlarla zorlu bir politik viraja girildiğinin habercisi olmuştur. SHP-HEP koalisyonu ile meclise girme hakkı kazanan

Kürt milletvekillerinin yemin törenindeki eylemleri,¹⁸⁴ ilerleyen süreçte DYP'nin SHP önerilerini veto etmek adına eski milliyetçi cephe koalisyonundaki ortaklarıyla yakınlaşmasına ve SHP'nin güçlü politikalar üretme konusunda pasif kalmasına sebep olmuştur. Ayrıca 19 Haziran 1992'de, 12 Eylül yönetimi tarafından kapatılan partilerin açılmasına yönelik çıkan kanunla beraber SHP'den ayrılan Deniz Baykal ve 21 milletvekili CHP çatısı altında toplanırken MÇP de adını MHP olarak değiştirmiştir. 17 Nisan 1993'te Türk siyasal hayatının en önemli figürlerinden biri olan Turgut Özal'ın ölümüyle beraber boşalan Cumhurbaşkanlığı koltuğuna Süleyman Demirel geçmiştir. Demirel'in Cumhurbaşkanı olmasından sonra DYP Genel Başkanlığına Demirel'in işaret ettiği isim olan Tansu Çiller seçilmiş ve yeterli güvenoyu alarak Başbakan olmuştur. Bu döneme sosyal bağlamda yükselen Kürt sorunu, Hizbullahçılar ve Alevilere yönelik uygulanan şiddet olayları damga vururken iktisadi olarak da işler yolunda gitmiyordu. 1990 yılında 50 milyar dolarları bulan dış borç 1993'te 67 milyar dolara kadar çıkmış ve kamu sektörüne finans sağlamak açısından iç borçlanmaya gidilmiştir. Bu iç borçlanma aynı zamanda 2000'li yıllarda gerçekleşecek olan bankacılık krizinin temelini oluşturmuştur. Bu dönemden bahsedilirken Türkiye'deki İslamcı dalganın yükselişine değinmek elzem görünmektedir. Zira çok partili siyasal hayata kadar baskılanan İslamcı çevreler, çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle beraber kendilerini politik olarak ifade etme şansını ilk kez merkez sağ partilerde yakalamışlardır. Ancak merkez sağın çok unsurlu yapısı dolayısıyla politika belirleyici bir aktör olmaktan ziyade zaman zaman etkileyen, zaman zaman etkilenen konumda olmuşlardır. Her ne kadar çok partili döneme geçilmiş olsa da ilerleyen süreçte yapılan askeri müdahalelerin önemli hedeflerinden biri konumunda olmaları politikada zaman zaman pasif kalmalarına sebep olmuştur. İslamcı bir parti olarak bilinen MSP'nin 1970'lerde ilk kez siyaset arenasında aktif bir biçimde rol almasıyla beraber İslamcı kesim kendisini ilk kez dolaysız temsil olanağı bulmuştur. Yine de İslamcı olarak tabir edilen kesimin büyük çoğunluğu 1990'lara kadar politik tercihlerini merkez sağda ifade etmişlerdir. Bu döneme kadar siyasi konjonktürün ve askeri müdahalelerin etkisiyle İslamcı seçmen kitlesinin habituslarının baskılanması bunun önemli sebeplerinden olarak görünmektedir. Ancak 1990'larda gerek iktisadi çıkmazların

¹⁸⁴ 19. TBMM yemin töreninde HEP milletvekili Hatip Dicle "Bu yemini anayasa baskısı altında okuyorum" demiştir. Bir diğer HEP milletvekili Leyla Zana ise yeminin ardından Kürtçe slogan atmıştır.

süregelmesi gerek merkez sağ bünyesinde yıllar yılı ekonomik ve sosyal olarak güçlenen İslamcı kesimin bu sebeple daha cesur hareket etmesi neticesinde RP yükselme dönemine girmiştir. Burada belirtilmesi gereken en önemli noktalardan birisi bütün dini tarikat ve örgütlenmelerin kendilerini RP bünyesinde ifade etmediğidir. Nitekim RP'nin siyasi görüşünü ifade eden Milli Görüş Hareketi 1977 yılında Nur cemaati ile, 1990'larda ise Nakşibendi tarikatı ile ilişkisini kesmiştir (Tunahan, 2015: 28). RP'nin yükseliş dönemine girdiğinin en önemli göstergeleri şüphesiz 1994 yerel seçimlerinde RP'nin artan oy oranı ve ileride Türk siyaset sahnesine damga vuracak olan Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olarak seçilmesidir. Sağ cemahta İslamcı kesim merkez sağdan ayrılıp güçlenirken, sol cemahta ise SHP'nin parti içi gruplaşması ve hükümette pasif konumda oluşu sonucunda birleşme çağrıları yükselmiştir ancak Ecevit'in isteksiz konumda oluşu merkez soldaki bu birleşmenin CHP ve SHP arasında olmasına sebep olmuştur. 18 Şubat 1995'te SHP üyeleri CHP'ye katılmış ve 10 Eylül'de Deniz Baykal genel başkan olmuştur.

24 Aralık 1995 tarihli genel seçimlerde Türkiye genelinde ANAP %19,6, CHP %10,7, DSP %14,6, DYP %19,2, HADEP %4,2, İP %0,2, MHP %8,2, Millet Partisi %0,5, RP %21,4, YDH %0,5, YDP %0,3, Yeni Parti %0,1, bağımsız adaylar %0,5 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 27). Görüldüğü üzere merkez sağdan ayrılarak kendilerini ideolojik olarak daha keskin biçimde tanımlayan seçmen kitlesi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez İslamcı bir partini en yüksek oy oranına sahip olmasına ve merkez sağ partilerin ilk kez bu kadar güçsüz kalmalarına sebep olmuştur. Bu durum aynı zamanda Türkiye halkının habitusunda İslam dininin büyük bir rolü olduğunu gözler önüne sermektedir. Manisa'da ise oy oranları ANAP %19,8, CHP %9,8, DSP %18,0, DYP %26,7, HADEP %2,3, İP %0,2, MHP %8,7, Millet Partisi %0,4, RP %13,2, YDH %0,4, YDP %0,4, Yeni Parti %0,1 şeklinde dağılım göstermiştir (Tablo 28). Manisa halkının tercihlerinde de merkez sağın oy kaybettiği ve RP'ye yönelik tercihlerin artma eğiliminde olduğu söylenebilecek olsa da bu durum Türkiye'deki kadar kuvvetli bir hareket göstermemiştir. Manisa halkı çoğunluklu olarak kendisini yine merkez sağ partilerde tanımlamış, sol cemahta ise yönelim DSP yönünde olmuştur.

1995 seçimleri sonrası kurulan ilk hükümet ANAYOL hükümeti olarak da bilinen ANAP-DYP koalisyon hükümeti olmuştur ancak Haziran 1996'da Anayasa

Mahkemesi kararıyla bu hükümet düşmüştür. Sonrasında RP ve DYP'nin öncelik Erbakan'da olmak üzere dönüşümlü Başbakanlık konusunda uzlaşmasıyla REFAHYOL olarak bilinen hükümet kurulmuştur. Mafya-devlet-siyaset üçgeninde meydana gelen ve günümüzde bile hala aydınlatılamamış birçok olaya tekabül eden bir zamanda Başbakan olan Erbakan'ın, bunun yanı sıra askerin RP'ye yönelik baskısının hala sürdüğü sancılı bir ortamda özgür bir hükümet politikası izleyemediğini söylemek yanlış olmayacaktır. 1994 yerel seçimleriyle ülke genelinde başta İstanbul ve Ankara olmak üzere birçok belediyeyi kazanan RP, önceki belediyelerle kıyaslandığında halkın hoşuna gidecek daha çok iş yapmış ve bu yönüyle popülist söylemlere dayanan siyaset tarzındansa günümüzde dahi hala kullanılan bir tabir olan hizmete dayalı siyaset anlayışını getirmiştir. Öte yandan gittikçe büyüyen veya büyütülen Kürt sorunu karşısında daha ılımlı bir politika izleyen RP, çözüm noktasında İslam'ın ortak payda ve anahtar kavram olduğuna inanmıştır. Hiçbir zaman İslami çizgide olduklarını inkâr etmeyen RP, buna karşın laikliğe değil onun uygulanış biçimine karşı olduklarını belirtmişlerdir. Buna paralel olarak esas oy patlamasını gerçekleştirdikleri 1994 yerel seçimlerinden önce meyhanelere de seçim ziyaretinde bulunmuşlardır ancak bu durum Özal döneminde yükselen “içki içen kentli sağcılar” algısında değil “bize katıl ve kurtul” minvalinde gerçekleşen bir uygulama olarak gerçekleşmiştir. RP üst kademesinin tabanda gittikçe yükselen İslamcı söylemlerine yönelik olarak da algılanabilecek olan bu tedbirler, tabanı dizginleyemediği gibi post modern darbe olarak anılan 28 Şubat sürecinin yaşanmasını da engelleyememiştir. Bunların yanı sıra 28 Şubat sürecine gidilmesine dair önemli olaylardan bazıları şunlardır: Erbakan'ın İslam ülkelerine yaptığı geziler, Recep Tayyip Erdoğan'ın Taksim'e cami yapılacağına ilişkin vaadi, 1997 Ramazan'ında mesai saatlerinin iftar saatine göre düzenlenmesi, Erbakan'ın Başbakanlıkta dini cemaat ve tarikat liderlerine iftar yemeği vermesi, D-8 projesi (Kızıldaş, 2007: 63).

28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen ve 9 saat süren aylık MGK toplantısında 18 maddeden oluşan kararlar muhtıra niteliği taşımaktaydı. Bu kararlara göre laiklik ilkesinin uygulanması için gereken yapılacak, Tevhid-i Tedrisat Kanunu uygulamaya konulacak, 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilecek, tarikatlar faaliyetlerine son verecek, irticai faaliyet sebebiyle ordudan atılanlar başka kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmayacak, orduyu din düşmanı olarak gösteren medya kuruluşları engellenecek,

kıyafet kanunu uygulanacak, Atatürk'e hakaret engellenecektir.¹⁸⁵ 28 Şubat kararlarından özellikle bazılarının İslamcı kesim tarafında kabul görmesi çok zordu ve neticesinde Erbakan kararların yumuşatılmadığı takdirde imzalamayacağını söylemiştir. Akabinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş RP'nin kapatılması için dava açmıştır¹⁸⁶ ve 18 Haziran 1997'de Erbakan Cumhurbaşkanı Demirel'e istifasını sunmuştur. Bu gelişmeler üzerine yeni hükümeti kurma görevi Mesut Yılmaz'a verilmiştir ve Türk siyasal hayatına ANASOL-D olarak geçen ANAP-DSP-DTP koalisyon hükümeti kurulmuştur (Akşin vd., Tarihsiz: 174-175). Yeni kurulan hükümet başta eğitim konuları olmak üzere MGK kararlarını uygulamaya geçirmeye başlamıştır. Ancak Mesut Yılmaz hükümeti Türkbank ihalesindeki usulsüzlüklere¹⁸⁷ adının karışmasıyla beraber verilen gensoru önergeleri neticesinde 25 Kasım 1998'de son bulmuştur. Çok kısa bir zaman için kurulan yeni hükümet ise Ecevit'in azınlık hükümeti olmuştur. Bu kısa dönemde gerçekleşen PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması ise Ecevit'e önündeki seçimlerde ciddi bir avantaj sağlamıştır. 18 Nisan 1999 Türkiye genel seçimlerine gidilirken, bu gelişmelere paralel olarak DSP'nin solda en kuvvetli aday konumuna yükseldiğini ve sağ kanatta ise merkez partileri olarak ANAP ve DYP'nin önde gelenlerinin isimlerinin karıştığı olaylar neticesinde güç kaybettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

18 Nisan 1999 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde Türkiye genelinde ANAP %13,2, BBP %1,5, BP %0,2, CHP %8,7, DBP %0,1, DEPAR %0,1, DP %0,3, DSP %22,2, DTP %0,6, DYP %12,0, EMEP %0,2, FP %15,4, HADEP %4,7, İP %0,2, LDP %0,4, MHP %18,0, Millet Partisi %0,3, ÖDP %0,8, SİP %0,1, YDP %0,1, bağımsız adaylar %0,9 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 27). Seçim sonucunda ANAP ve DYP

¹⁸⁵ (<https://www.aydinlik.com.tr/28-subat-kararlari-neydi-turkiye-nisan-2018-2>, Erişim Tarihi: 27.02.2019)

¹⁸⁶ 16 Ocak 1998'de sonuçlanan davada laiklik karşıtı eylemler sebebiyle RP'nin kapatılmasına karar verilmiştir (akt. Akıncı, 2013: 49)

¹⁸⁷ "Eski Başbakan Ahmet Mesut Yılmaz ile eski Devlet Bakanı Güneş Taner'in Türkbank ihalesi sürecinde, ihalenin yapımında ve fiyat oluşumunda fesat karıştırmak suretiyle güdümlemlerinde bir medya düzeni kurmak için tüm organizasyonları gerçekleştirdikleri, böylece siyasi rant amaçladıkları, ayrıca, Türkbank ihalesi ile doğrudan ilişkisi bulunmayan üçüncü şahıs konumundaki Kamuran Çörtük'e, ihalede üstlendiği aracılık misyonunun karşılığı olarak, Genç TV'nin bedelsiz olarak verilmesini sağladıkları anlaşıldığından; sanıkların eylemlerine uyan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 64. maddesinin birinci fıkrası delaletiyle, aynı Kanun'un 205. maddesi, 219. maddesinin birinci ve dördüncü fıkraları ve 33. maddesi gereğince cezalandırılmaları istenmiştir." (https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/02_yilmaz_taner_05_02.pdf, Erişim Tarihi: 28.02.2018)

beklenen düşüşü yaşarken DSP'nin ise beklenen yükselişi gerçekleştirerek birinci parti konumuna yükseldiğini görmekteyiz. Burada esas değinilmesi gereken, eski RP'lilerin kurmuş olduğu FP ve MHP'nin oy oranlarıdır. RP'nin yerine kurulan FP oy oranındaki düşüşe rağmen seçmen tarafındaki İslamcı tabanını bulmuş görünmektedir. MHP ise 1997'de Türkeş'in ölümünden sonra Devlet Bahçeli'yi Genel Başkanlığa getirmiş ve bu seçimde tarihindeki en yüksek oy oranına ulaşmıştır. MHP'nin oy oranlarındaki artış sebebini ise PKK teröründeki artışın etkisinin halkın milliyetçi duygularında bir tepki yaratması olarak açıklamak yanlış olmayacaktır. Seçim sonuçlarında sağ cenahın sürükleyicisi olan merkez partilerin 1995 genel seçimlerinde başlayan ve bu seçimde dibe vuran oy oranlarının sebebi ise seçmen kitlesinin sağ cenahta daha ideolojik partileri tercih etmesi olarak açıklanabilir. 1999 genel seçimlerinde Manisa'da oy oranları ANAP %10,6, BBP %1,2, BP %0,3, CHP %7,3, DBP %0,2, DEPAR %0,2, DP %0,3, DSP %25,3, DTP %0,5, DYP %19,1, EMEP %0,2, FP %8,3, HADEP %3,6, İP %0,2, LDP %0,5, MHP %21,0, Millet Partisi %0,3, ÖDP %0,7, SİP %0,1, YDP %0,1 şeklinde dağılım göstermiştir (Tablo 28). Manisa'nın seçim tarihinde ilk kez merkez sağın oyları bu denli düşüşe uğramıştır. Bunun sebepleri merkez sağdan kaçan oyların sağın daha ideolojik partilerine gitmesi ve az bir kısmının da kendisini DSP oylarında göstermesidir. Yıllarca kendisini merkez sağda ifade eden Manisa halkı, ülkedeki siyasi konjonktüre paralel olarak kendisini ilk kez merkez solda ifade etmiştir. Bunda sağın çok partili yapısının etkisi olduğu kadar şüphesiz sol seçmenin diğer sol partileri tercih etmeyip kendisini DSP'de ifade etmesinin de etkisi vardır.

Seçimlerde hiçbir partinin tek başına iktidar olacak sandalyeye sahip olamaması üzerine yeni hükümet DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti olmuştur. Bu döneme ilk damga vuran olayın ise FP milletvekili Merve Kavakçı'nın meclise türbanlı gelmesi¹⁸⁸ ve protestolara maruz kalmasıdır. Bu olayın ardından Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından FP'nin RP'nin devamı olduğu gerekçesiyle kapatma davası¹⁸⁹ açılmıştır. Koalisyon hükümetinde asıl uyumsuzluk ise terör örgütü PKK¹⁹⁰ lideri Abdullah

¹⁸⁸ 2 Mayıs 1999'da yemin törenine türbanlı gelmesi üzerine DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in "burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma haddini bildiriniz" sözleriyle hedef gösterilerek meclisten çıkartılmıştır. Daha sonrasında ise ABD vatandaşı olduğunu bildirmediği gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlıktan çıkarılmıştır (Toruk, 2011: 488).

¹⁸⁹ 16 Kasım 2000'de başlayan dava 22 Haziran 2001'de sonuçlanmış ve FP'nin kapatılmasına karar verilmiştir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Fazilet_Partisi, Erişim Tarihi: 28.02.2019).

¹⁹⁰ 1970'lerde bir fikir olmaktan çıkıp eyleme dönüşümünü arttıran ve bağımsız Kürdistan yaratmak amacıyla olan örgütler arasında en radikal olanı gruptur PKK. 1978 yılında kurulmuş olup, öncelikli

Öcalan'ın aldığı idam cezasına ilişkin olmuştur. 29 Nisan 1999'da idam cezasına çarptırılan Öcalan'ın idam kararının uygulanması, hükümetin Avrupa Birliği'ne üyelik için uyum stratejisi bağlamında karar verilmesi elzem bir konu olarak görünmektedir. Zira MHP seçmeninin tartışılmaz beklentisi Öcalan'ın idam edilmesidir ve MHP de o güne kadar bu söyleme paralel vaatlerde bulunmuştur (Altunoğlu, 2015: 17). Yapılan görüşmelerde idam tezkeresinin bekletilmesine karar verilmiştir. Bu döneme damga vuran ve gerek siyaset sahnesini gerek seçmen kitlesini derinden etkileyen bir diğer olay ise 2001 krizidir.¹⁹¹ 21 Şubat 2001 tarihli MGK toplantısında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer¹⁹² ile koalisyon hükümeti arasındaki uyuşmazlığın toplantı sonrası Başbakan Ecevit'in demeciyle medyaya yansması bu krizin ateşleyici unsuru olmuştur.¹⁹³ Ekonomik krizin sonucunda Ecevit ekonomiyi Kemal Derviş'e¹⁹⁴ teslim etmiş ve bu durum MHP ile yeni bir uzlaşmazlığa sebep olmuştur. Sosyal ve ekonomik bağlamdaki devlet sorunlarına koalisyon hükümetindeki uzlaşmazlıkların eklenmesi üzerine Bahçeli'nin çabalarıyla erken seçim kararı alınmış ve Türkiye'de siyasi istikrarın¹⁹⁵ perdesinin açıldığı döneme ilk adım atılmıştır.

hedefi Kürtleri temsil eden tek silahlı örgüt olmak ve dağlarda silahlı mücadele yoluna gitmektir. Doğu ve Güneydoğu'da organize olan PKK, bölgede Türk solcu grupları saf dışı bırakmıştır. PKK'nın şiddet eylemleri sadece Türkiye'ye yönelik olarak sınırlı kalmamış olup, diğer Kürt örgütlerine ve bölgenin etkin aşiretlerine de saldırılar düzenlemiş ve pek çok masum insanın da hayatlarını kaybetmesine sebep olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2015: 316-317).

¹⁹¹ 1980'lerden itibaren ekonomide uygulanan liberal politikalar neticesinde ekonomide ithalata dayalı bir büyüme gerçekleşmiş, bu da borçlanmayı arttırmıştır. Bu durumun sonucu olarak meydana 1994 krizi iç borçlanma yoluyla çözülmeye çalışılmış ancak bu durum da 2001 krizinin temelini oluşturmuştur (Toprak, 2010: 2-5).

¹⁹² Meclis dışından olan ve asker kökenli olmayan ilk Cumhurbaşkanıdır. Görevi Süleyman Demirel'den devralarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Cumhurbaşkanı olmuştur (https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/ahmet_necdet_sezer/, Erişim Tarihi: 28.02.2019).

¹⁹³ (https://tr.wikipedia.org/wiki/2001_T%C3%BCrkiye_ekonomik_krizi, Erişim Tarihi: 11.02.2019)

¹⁹⁴ Ecevit'in daveti üzerine Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olmadan önce Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Erken seçim kararı üzerine istifa ederek CHP'ye katılmış ve milletvekilliği yapmıştır (<https://www.biyografi.info/kisi/kemal-dervis>, Erişim Tarihi: 13.02.2019).

¹⁹⁵ Burada bahsedilen istikrar kavramı farklı politik görüşlerin ideolojik tartışmalarından uzak olmakla beraber tek başına iktidar olan partinin günümüze kadar olan süreçte aynı kalmasını belirtmektedir.

4.4. 2002-2015 Arası Türkiye’de Politik Alan ve Manisa Halkının Tercihlerinde Beliren Habitus

1980’lerdeki Özal iktidarında uygulanan liberal ekonomi politikaları doğrultusunda güçlenmeye başlayan ve ciddi bir kesimi temsil eden İslami burjuva,¹⁹⁶ 1991’de ANAP Genel Başkanlığına partinin batıcı kanadını temsil eden Mesut Yılmaz’ın gelmesi ve 1993’te Özal’ın ölümüyle beraber desteğini başlarda mesafeli durduğu RP’ye yöneltmiştir. İslami burjuvanın RP’ye mesafeli durma sebebi ise Türkiye’de siyaset üzerindeki askeri baskı ve RP gibi sağın ideolojik bir kısmını temsil eden bir partinin geniş kesimlere hitap eden bir yapıya sahip olamayacağından ötürü siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayamayacağı düşüncesidir (Bakan ve Çimen, 2018: 43). Ancak özellikle 1994 yerel seçimine tekabül eden zamanlarda RP’nin içinde Recep Tayyip Erdoğan’ın da olduğu “Yenilikçiler” olarak adlandırılan kesimin RP’nin “Gelenekçi” kanadına ters olarak adlandırılabilir eylemlerde bulunması ve RP’nin İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerde belediye başkanlıklarını kazanması ilerleyen dönemlerde RP’nin içinden büyük kitlelere hitap edebilecek bir parti çıkabileceği izlenimini vermiştir.

2002 genel seçimlerine gidilirken siyaset sahnesini şekillendiren husus elbette sadece İslami burjuvanın desteği olmamıştır. RP içindeki ikiye bölünme 1994 yerel seçimlerinde başlamıştır, bunlar partinin bir kitle partisi haline dönüşmesine yönelik hamlelerde bulunan yenilikçi kanat ve daha ideolojik bir tavırda politika izlenmesi gerektiğini düşünen gelenekçi kanattan oluşmaktadır. Yenilikçi kanadın belediyeler aracılığıyla halka çeşitli sosyal yardımlarda bulunması ileride bu kanadın oy potansiyelinin yüksek olmasını sağlayan etkenlerden biri olarak görünmektedir. Burada belirtilmesi gereken esas husus, 1980’lerde Özal Başbakanlığı döneminde halkın orta sınıfa özendirilmesiyle büyük kentlere gerçekleşen iç göç ve gecekondulaşma sonucunda oluşan yoksul halk kesiminin bu sosyal yardımlara zemin oluşturmasıdır (Bölükbaşı, 2012: 169). Yenilikçi kanadın yükselişinden bahsederken

¹⁹⁶ 24 Ocak kararlarında temeli atılan ve 1980 sonrasında uygulanan neo-liberal politikalar politikalar neticesinde ekonomik olarak gelişen muhafazakâr kesimleri ifade etmektedir. Özal’ın teşvik etmesi ile Orta Anadolu’da ortaya çıkan çoğu eğitilmiş ve genç muhafazakâr girişimcilerden oluşan grup Yeşil Sermaye veya Anadolu Sermayesi olarak da tanımlanabilmektedir. Çoğunluğu esnaf ve çiftçi ailelerden oluşan bu grup Cumhuriyet Tarihinin ekonomik sermayesinde o güne kadar dışlandıklarını ifade etmektedir ve bu ekonomik yükselişi buna paralel olarak tepki ekseni olarak gerçekleştirdiklerini söylemektedir. Bahsedilen tarihte yükselişe geçen bu grup 1990’da Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği’ni kurmuşlardır. Çoğu orta ve küçük ölçekli işletmelerden oluşan derneğin kuruluşundaki üye işletme sayısı 1000 ve üye yaş ortalaması 33’tür (Çaylak vd., 2009: 755-756).

Recep Tayyip Erdoğan değinilmesi gereken en önemli isim olarak dikkat çekmektedir. Zira 1994 yerel seçimlerinde Erdoğan'ın İstanbul Belediye Başkanı seçilmesinden sonra görev süresince İstanbul'un karşılaştığı çevre, su, ulaşım ve alt yapı problemlerine karşı geliştirdiği çözümler (Tuğ Kızıltoprak, 2018: 626) isminin yurt genelinde bilinirliğinin artmasına ve Weber'in liderlik tiplerinden karizmatik otorite tipini anımsatmanın başlangıç noktasına dayanak oluşturmuştur. Ancak Erdoğan'ın Belediye Başkanlığı sırasında 1997'de Siirt halkına hitaben yaptığı bir konuşmada "Minareler süngü/ Kubbeler miğfer/ Camiler kışlamızdır/ Müminler asker" dizelerini kullanması neticesinde "Halkı din ve ırk farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik etme" sebebiyle 4 ay hapse mahkûm edilmesi ve kendisine siyasi yasak getirilmesiyle beraber belediye başkanlığı görevi son bulmuştur (Aydın ve Taşkın, 2015: 463).

28 Şubat 1997 post modern darbesi ve izleyen süreçte RP'nin kapatılmasıyla beraber parti bünyesinde daha fazla taraftara sahip olmaya başlayan yenilikçi kanat, bu konudaki en önemli sınavını 14 Mayıs 2000 tarihli FP kongresinde vermiştir. RP'nin yerine kurulmuş olan FP'nin kongresinde gelenekçilerin adayı Recai Kutan'ın 633 oyuna karşı yenilikçilerin adayı Abdullah Gül'ün 521 oyla kaybetmesi parti içindeki yenilikçi kanadın ne kadar güçlendiğine dair önemli bir gösterge olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2015: 462). Bu gelişmeler ışığında 22 Haziran 2001'de FP'nin kapanması üzerine 14 Kasım 2001'de AKP kurulmuş ve Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. Yeni kurulan AKP sadece RP geleneğinden gelen isimleri değil, başka partilerden isimleri de bünyesine almıştır. Bu hamlenin en önemli sebebi, AKP'nin sağ cenahın sınırlı sayıda oy potansiyeline sahip bir bölümüne hitap etmekten sıyrılıp merkez bir parti olma çabası olarak algılanabilir. Yeni kurulan AKP bu minvalde ideolojik bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm geçmişle yüzleşmenin analizi neticesinde gelmiş ve geçmişten ders çıkarıp geleceğe güvenli adım atmak ekseninde gerçekleşmiştir. Zira söylem düzeyinde "İslamcı" veya "Müslüman" gibi doğrudan dini işaret eden sıfatlar yerine "Muhafazakâr Demokrat" ya da "Muhafazakâr Demokrasi" gibi tabirlerin kullanılması bunun sonucu olarak gerçekleşmiştir. Sağın merkezine yerleşmek yönünde atılan bu teorik ve pratik dönüşümlerde şüphesiz iktidar gayesi olduğu kadar askeri müdahaleden uzak durma isteği de bulunmaktadır. Zira bu dönüşümün sonucunda ortaya çıkan AKP ideolojisinin, RP'ye nazaran daha ılımlı İslam temelli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Geçirilen dönüşümde geniş bir

kitle partisi olma yolunda atılan en önemli adımlardan biri de Özal'ın politikaya kazandırdığı ve ANAP için kullandığı tabir olan dört eğilim partisine benzer bir çabanın AKP'de de görüldüğünü söylemek gerekmektedir. Bu durum parti ileri gelenlerinin köklerini aldığı RP'nin İslamcı tarzına ek olarak, tabanının aynı zamanda Milliyetçi, Batıcı ve Osmanlıcı bir parti olarak harmanlamasında görülebilir (Miş ve Aslan, 2018: 48-50).

4.4.1. 2002-2007 Arası Politik Temsil ve Habitus İlişkisi Üzerine Bir İnceleme

3 Kasım 2002 genel seçimlerine gidilen süreçte merkez sağ yeni ve güçlü bir aday kazanmıştı. Seçim sonuçlarına göre Türkiye genelinde AKP %34,3, CHP 19,4, DYP %9,5, MHP %8,4, GP %7,2, DEHAP % 6,2, ANAP %5,1, SP %2,5, DSP %1,2, YTP %1,1, BBP %1,0, YP %0,9, İP %0,5, BTP %0,5, ÖDP %0,3, LDP %0,2, MP %0,2, TKP %0,2, bağımsız adaylar %1,0 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 29). Bu durum uygulanan seçim sistemi¹⁹⁷ nedeniyle AKP'nin 363 milletvekiliyle tek başına hükümet kuracak sayıyı bulmasını sağlamış, CHP 178 milletvekiliyle muhalefet konumuna yerleşmiş, bağımsız adaylar ise 9 sandalyenin sahibi olmuştur, ancak yine seçim sistemi sebebiyle seçmenlerin %45,3'lük kısmı mecliste temsil edilme edilememiştir. Seçim sonuçları göz önüne alındığında seçmen bir önceki hükümeti adeta cezalandırmış gibi görünmektedir. Merkez sağın eski lider partileri DYP ve ANAP seçmen tarafından tarih sahnesinden silinmeye mahkûm edilirken, merkez sol ise kendisini CHP tercihiyle konumlandırarak DSP'nin DYP ve ANAP ile aynı kaderi paylaşmasına sebep olmuştur. Erken seçimlere gidilmesinin baş aktörü olan MHP ise bir önceki seçimlerde yakaladığı milliyetçi rüzgârı kaybetmiş ve meclise girememiştir. Sonuçlar aynı zamanda AKP'nin merkez sağın lider partisi olması iddiasının gerçekçiliğini ispatlamış, merkez sağ hedef alan ideolojik dönüşümün başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Bu seçimlere dair bir diğer ilginç izlenim Cem Uzan'ın Genel Başkanlığını yaptığı GP'nin, köklü bir maziye veya ideolojiye sahip olmayan ve popülist söylemlerden oluşan içi boş bir imaj siyasetinin % 7,2 oranında oy almasıdır. Zira bu durum Demirel ile başladığını söylememizin yanlış olmayacağı popülist söylemlerin, seçmen habitusunda yadsınamayacak bir yere sahip olduğunun açık bir kanıtı olarak görünmektedir. Manisa'da ise oy oranları AKP %30,1, CHP %17,6, DYP

¹⁹⁷ Yüzde 10 ülke barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır.

%19,2, MHP %8,6, GP %9,5, DEHAP %3,9, ANAP %3,9, SP %0,9, DSP %1,5, YTP %0,9, BBP %1,0, YP %0,7, İP %0,5, BTP %0,5, ÖDP %0,4, LDP %0,3, MP %0,3, TKP %0,2 şeklinde dağılım göstermiştir (Tablo 29). Sonuçlar Manisa’da Türkiye paralelinde bir sonuç verse de değinilmesi gereken bir nokta göze çarpmaktadır. Çoğu seçimde merkez sağın adeta kalesi olan ve iktidara geldiği dönemlerde Türkiye genelinden daha çok oy oranını Manisa’da bulan merkez sağ, bu seçimlerde birinci parti olarak AKP’yi tercih etmesine rağmen ezici bir üstünlük sağlayamamış hatta Türkiye genelindeki oy oranının altında kalmıştır. Bunun görünürdeki başlıca sebebi ise politik tercihleri belirleyen habitusun Manisa’da yıllarca merkez sağ doğrultusunda yapılandırılması ve bunun neticesinde de 2002 genel seçimlerinde merkez sağ seçmenin ciddi bir kısmının DYP’ye oy vermesidir. Zira bu durum DYP’nin ülke genelinde yüzde 10 barajının altında kalması sebebiyle aynı zamanda Manisa halkının temsil edilme oranına ciddi bir darbe vurmuş, seçmenlerin %52,3’ü mecliste temsil edilememiştir. Manisa’da habitusunu politik tercihlerinde daha baskın bir şekilde gösteren merkez sağ seçmenin tam tersi olarak merkez sol seçmeni kendisini CHP’de ifade etmiş ve bir önceki seçimde %25,3 oy oranına sahip olan DSP’nin %1,5 oy alarak deyim yerindeyse dibe çakılmasına sebep olmuştur.

Tablo 29: 2002 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa’nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı¹⁹⁸

	Oy Oranı (Türkiye)	Milletvekili Sayısı (Türkiye)	Oy Oranı (Manisa)	Milletvekili Sayısı (Manisa)
AKP	%34,3	363	%30,1	6
CHP	%19,4	178	%17,6	4
DYP	%9,5	-	%19,2	-
MHP	%8,4	-	%8,6	-
GP	%7,2	-	%9,5	-

¹⁹⁸ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (TÜİK, 2012: 93-94, 183-184)

DEHAP	%6,2	-	%3,9	-
ANAP	%5,1	-	%3,9	-
SP	%2,5	-	%0,9	-
DSP	%1,2	-	%1,5	-
YTP	%1,1	-	%0,9	-
BBP	%1,0	-	%1,0	-
YP	%0,9	-	%0,7	-
İP	%0,5	-	%0,5	-
BTP	%0,5	-	%0,5	-
ÖDP	%0,3	-	%0,4	-
LDP	%0,2	-	%0,3	-
MP	%0,2	-	%0,3	-
TKP	%0,2	-	%0,2	-
BĞMZ	%1,0	9	%0,0	-

Bu seçim sonuçlarıyla beraber büyük hüsrana uğrayan ANAP ve DYP’de parti zirvesine ilişkin gelişmeler yaşanmıştır. Seçimlerin ertesi günü ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz siyaseti bırakacağını, DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ise partisinin sıradaki kongresinde başkanlığa aday olmayacağını açıklamıştır.¹⁹⁹ DYP ve ANAP’ta meydana gelen bu gelişmeler şüphesiz sağ cenapta AKP’nin yerinin daha da sağlamlaşmasının önünü açmıştır. Seçimlerin ardından Recep Tayyip Erdoğan’ın

¹⁹⁹ (http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/S7YoJotk7yMsPMT7s0nQxg_x3D__x3D_, Erişim Tarihi: 04.03.2019)

siyasi yasağı sebebiyle AKP'nin en önemli ikinci adamı konumundaki Abdullah Gül'ün Başbakanlık görevini yürüttüğü hükümet güvenoyu alarak göreve başlamıştır. Yeni hükümet göreve başladıktan kısa bir süre sonra YSK'nın Siirt seçimlerini iptal etmesi ve Erdoğan'ın siyasi yasaklarının kalkmasına yönelik yapılan Anayasa değişikliğinin CHP desteğiyle gerçekleşmesi üzerine Erdoğan'a meclis yolu açılmıştır.²⁰⁰ 9 Mart 2003'te Siirt'te yapılan tekrar seçimlerinde meclise girme hakkı kazanan Erdoğan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Başbakan'ı olma hakkı kazanmıştır.

AKP'nin tek başına iktidar olması, aynı zamanda ülke yönetiminde uzun bir aranın ardından tekrar istikrarın sağlanmasının önünü açmıştır. 2001 ekonomik krizinin etkileri hala geçmemişken zor bir dönemde iktidara gelen AKP, bu dönemde ekonomik zorlukların yanı sıra irtica eleştirileri ile de baş etmek durumunda kalmıştır. AKP hükümetinin politika stratejileri Keyman'a göre dört temel saikten oluşmaktaydı: Piyasa mekanizmasına güvenen ve reformist politika anlayışı, filantropik merkezli neoliberalizm,²⁰¹ hizmet platformuna dayalı politika anlayışı ile proaktif dış politika anlayışı²⁰² (Tok, Özel ve Koçal, 2014: 190). İzlenen bu politika stratejisinde özellikle hizmet platformuna dayalı politika ve filantropik merkezli neoliberalizm anlayışında AKP'nin RP dönemlerinde elde ettiği Belediye Başkanlıklarının izlerinin görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Yine de 2001 krizinin etkilerini atlatmada, AKP'nin ilk döneminde de uygulanan Derviş'in ekonomi politikalarını göz ardı etmemek değinilmesi gereken başka bir husus olarak görünmektedir.

AKP'nin özellikle ilk döneminde izlenen politikalarda, AB ile ilişkilerin²⁰³ geliştirilmesine ve tam üyelik yönünde ciddi adımlar atılmasına yönelik uygulamalar hayata geçirilmiştir. Mart 2001'de AB Konseyi'nde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) uyarınca hayata geçirilen uyum paketleri uygulanan politikaların belirlenmesinde temel etken olmuştur. KOB'un kriterlerine göre özellikle hukuk, demokrasi ve insan hakları alanında düzenlemeler yapılması öngörülmüştür ve

²⁰⁰ (<http://www.gazetevatan.com/2002-de-erdogan-in-yolu-nasil-acildi--386242-siyaset/>, Erişim Tarihi: 04.03.2019)

²⁰¹ Uygulanan neo-liberal politikalarda hayır işlerinin ön planda olması anlamına gelmektedir.

²⁰² Olayları her yönüyle ele alarak analitik bir düşünme sonucunda gerçekleşen ve sorunun çözümünde aktif bir aktör olmayı amaçlayan anlayıştır.

²⁰³ Türkiye'nin 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortaklık için başvuruda bulunmasıyla başlayan süreci belirtmektedir. Sürece ilişkin detaylı bilgi için bkz (Tepeli ve Aydın, 2015: 30-42).

Türkiye’de bu düzenlemelere yönelik “Uyum Paketleri” hayata geçirilmiştir (Samur, 2013: 540-541). İlk üç uyum paketi DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti döneminde uygulansa da içinde Türkiye’nin o güne kadar yumuşak karnı olan meseleleri barındıran uyum paketleri AKP’nin birinci döneminde uygulamaya konulmuştur. Bu kararlardan belki de en hassas olarak nitelendirilebilecek olanı Kürt meselesine ilişkin konular olarak görünmektedir. Ayrıca uyum paketlerinde demokraside sivilleşmeyi amaçlayan kararlar, o güne kadar askeri darbelerin hedefinde olan sağ cenahın arzusuyla paralel görünmektedir. Mecliste yer alan diğer partiler CHP ve MHP ise AB ile ilişkiler ekseninde şekillenen politikalara karşı farklı bir tavır sergilemişlerdir. CHP, AB şüpheciliğini AKP’nin üniter devlet yapısına zarar vermesi temelinde oluştururken, MHP ise ulusal hassasiyetler temelinde oluşturmuştur (Connelly, 2015: 72-73).

2007 genel seçimlerine gidilirken Türkiye aynı zamanda önemli bir viraja girmiştir. Yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine, AKP’nin adayının Abdullah Gül olmasına bazı kesimler şiddetle karşı çıkmıştır. İktidar muhaliflerince Abdullah Gül’ün eşinin türbanlı olması odağında yükselen eleştiriler, Cumhurbaşkanlığının laiklik karşıtı kesimlerce temsil edilemeyeceğini belirterek bunun için ülke genelinde “Cumhuriyet Mitingleri” düzenlemişlerdir (Kabakçı, 2011: 96-97). Artan terör olayları ve Cumhurbaşkanı seçimlerinin tartışılması sonucunda TSK tarihe e-muhtıra olarak geçen bildiriye yayımlamış, Türk siyasal yaşamını meşgul eden bu olaylar karşısında gerektiğinde tavrını ortaya koyacağını belirtmiştir (Ağır, 2018: 13). Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde “367 Krizi”²⁰⁴ olarak geçen siyasi olayların devamında Anayasa Mahkemesi Gül’ün kazandığı seçimleri iptal etmiş ve yeni Cumhurbaşkanı seçimi bir sonraki dönemin meclisine kalmıştır.

4.4.2. 2007-2011 Arası Politik Temsil ve Habitus İlişkisi Üzerine Bir İnceleme

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde Türkiye genelinde AKP %46,6, CHP %20,9, MHP %14,3, DP %5,4, GP %3,0, SP %2,3, BTP %0,5, HYP %0,5, İP %0,4, ATP %0,3, TKP %0,2, ÖDP %0,2, LDP %0,1, EMEP %0,1, bağımsız

²⁰⁴ Cumhurbaşkanı seçimi için ilk iki turda üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun mecliste hazır bulunması koşulu aranmaktadır. 367 oya tekabül eden bu tanımda, Cumhurbaşkanı seçiminin ilk turunda 357 oy kullanılması sebebiyle seçim iptal edilse de olayın hukuki boyutuna ilişkin tartışmalar devam etmiştir (Eroğul, 2009: 99).

adaylar %5,2 oranında oy almıştır (Tablo 30). Seçim sonuçlarına göre AKP tek başına hükümet sağlayacak milletvekili sayısına ulaşmış olmasına rağmen mecliste bir önceki seçimlerde 366 olan milletvekili sayısı 341'e düşmüştür. MHP'nin % 14,3 oy ile yüzde 10 barajını aşarak meclise 71 milletvekiliyle temsil edilme hakkı kazanması ve geçen seçim Kürt halkının temsilcisi olma rolüne soyunan DEHAP milletvekillerinin ise partinin kapatılmasıyla beraber bu seçime Güneydoğu'dan bağımsız aday olarak girmeleri sonucunda meclise 26 milletvekili sokma hakkını kazanması bu duruma sebebiyet vermiştir. CHP ise geçen seçimlerde %19,4 olan oy oranını bir nebze olsun arttırarak merkez soldaki ana parti olma konumunu sürdürmüş görünmektedir. Seçim öncesi siyasi gelişmelerin Türkiye genelinde seçim sonuçlarına etkisi göz önüne alındığında, AB ilişkileri ve laiklik eksenli yaşanan siyasi kutuplaşmanın siyasi yelpazenin sağında konumlanan partilerin oy oranlarına daha çok katkı yaptığı görülmektedir. Bu kutuplaşma, yüzde 10 barajı altında kalan siyasi partilerin -MHP hariç olmak üzere- oy oranlarının daha da erimesine ve seçmenlerin çoğunun kendisini bu kutuplaşmanın sağında konumlandığını bizlere göstermektedir. 2007 genel seçimlerinde Manisa'da ise oy oranları AKP %40,9, CHP %19,3, MHP %20,6, DP %9,1, GP %4,3, SP %1,5, BTP %0,7, HYP %0,6, İP %0,4, TKP %0,3, ÖDP %0,2, LDP %0,2, bağımsız adaylar %1,7 şeklinde dağılım göstermiştir (Tablo 30). Seçim sonuçlarına göre AKP'nin Manisa'daki oy oranı Türkiye genelindeki oy oranından az olsa da, merkez sağdaki konumunu Manisa'da da güçlendirmiş görünmektedir. Ancak yine de ANAP ve DYP'nin DP adı altında birleşmesi ve Türkiye'de %5,4 oy alırken Manisa'da %9,1 oy alması, Manisa halkının politik tercihlerini belirleyen habitusunda maziden gelen alışkanlıkların önemini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda şüphesiz AKP'nin Manisa'da aldığı oy oranının Türkiye'de aldığı oy oranının altında kalmasına etki etmiştir. Manisa'da oy oranlarında birinci çıkan AKP, Türkiye genelinde olduğu gibi Manisa'da da MHP'nin oy oranlarının artmasıyla beraber geçen seçimlerde 6 olan milletvekili sayısında düşüş yaşamış ve bu seçimlerde 5 milletvekili çıkarabilmiştir. MHP, CHP'nin de geçen seçimlerde 4 olan milletvekili sayısının 2'ye düşmesine sebep olmuş ve kendisi 3 milletvekili çıkarma hakkına sahip olmuştur. Seçim öncesi oluşan siyasi kutuplaşmanın Türkiye'de çoğunlukla sağ partilere yansımaya ek olarak, Manisa özelinde MHP'nin artı bir kazanıma sahip olduğunu

görmekteyiz. Bu sebeple Manisa'nın habitusunu anlama noktasında milliyetçi tepkilerin politik pratiğe yansımaları önemli görünmektedir.

Tablo 30: 2007 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa'nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı²⁰⁵

	Oy Oranı (Türkiye)	Milletvekili Sayısı (Türkiye)	Oy Oranı (Manisa)	Milletvekili Sayısı (Manisa)
AKP	%46,6	341	%40,9	5
CHP	%20,9	112	%19,3	2
MHP	%14,3	71	%20,6	3
DP	%5,4	-	%9,1	-
GP	%3,0	-	%4,3	-
SP	%2,3	-	%1,5	-
BTP	%0,5	-	%0,7	-
HYP	%0,5	-	%0,6	-
İP	%0,4	-	%0,4	-
ATP	%0,3	-	-	-
TKP	%0,2	-	%0,3	-
ÖDP	%0,2	-	%0,2	-
LDP	%0,1	-	%0,2	-
EMEP	%0,1	-	-	-
BĞMZ	%5,2	26	%1,7	-

²⁰⁵ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (TÜİK, 2012: 93-94, 183-184)

Erdoğan'ın Başbakanlığında girilen AKP'nin ikinci döneminde AB ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik politikalar yavaşlamış görünmektedir. Siyasi arenada bir önceki dönemin son krizi olan Cumhurbaşkanı seçimi ise MHP'nin seçime katılması neticesinde yeterli sayıya ulaşıp gerçekleştirilmiştir. 3 tur süren oylama sonucunda Abdullah Gül Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni Cumhurbaşkanı olmuştur (Acar ve Çelebi, 2012: 23). 367 krizinin aşılma da Cumhurbaşkanlığına ilişkin tartışmalar son bulmamıştır. Zira Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini sağlayacak Anayasa değişikliğini öngören paket 10 Mayıs 2007'de mecliste kabul görmüştür ancak Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in veto etmesiyle beraber süreç referanduma gitmiştir. Halkın değerlendirmesi Anayasa değişikliğinin yapılması yönünde olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimi ve Anayasa değişikliği tartışmalarıyla beraber başlayan yeni dönemde CHP ve MHP söylem ve eleştiri tarzına yeni eklemeler yapmamış görünmektedir. Muhalefetin eleştiri bazında kendini yenilememesi CHP'de bir dönüşümün fitilini ateşlemiştir. 2010 yılının Mayıs ayında yapılan 33. CHP Olağan Kurultayında Kemal Kılıçdaroğlu'nun Genel Başkan seçilmesiyle beraber, CHP uzun zamandır başvurmadığı popülist eleştiri tarzını yolsuzluklar ve iktisadi meseleler üzerinden yeniden kullanmaya başlamıştır. Zira 2008 küresel krizinde Türkiye AKP döneminde ilk kez ekonomide küçülme yaşamış ve işsizlik %15'lere dayanmıştı (Aydın ve Taşkın, 2015: 483).

Hükümet politikası ise bu dönemde daha çok Kürt meselesi üzerinden yürümüştür. Buna yönelik ilk işaret Cumhurbaşkanı Gül'ün Kürt meselesinin ülkenin birinci sorunu olduğuna yönelik söylemi olmuş,²⁰⁶ devamında hükümet "Demokratik Açılım"²⁰⁷ sürecini başlatmıştır. Ancak DTP'nin²⁰⁸ Aralık 2009'da kapatılması ve

²⁰⁶ (<http://www.milliyet.com.tr/abdullah-gul--kurt-sorunu---mesele-siyaset-1092779/>, Erişim Tarihi: 05.03.2019)

²⁰⁷ Sürecin ana hedefleri terör eylemlerinin son bulması ve demokratikleşmedir. Bu doğrultuda; Olağanüstü hal uygulamasının kaldırılması, Terörle Mücadele kanunu'nda değişiklikler yapılması, Siyasi Partiler Kanunu'nun değiştirilerek partilerin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'nde 3/5 çoğunluk sağlanması şartı getirilmesi, farklı dillerde yayın yapılmasının önünün açılması, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin kapatılması gibi bazı uygulamalar hayata geçirilmiştir (Ceceli Köse, 2012: 106-107).

²⁰⁸ 1990'lardan itibaren Kürt partileri olarak nitelendirebilecek olan siyasi partiler politik arenada yasal olarak yer almışlardır. HEP, ÖZEP, ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP bu partilerdir. Bu partiler ya PKK ile ilişkileri dolayısıyla Anayasa Mahkemesince kapatılmış ya da kendilerini feshetmişlerdir (Ceceli Köse, 2012: 103). Günümüzde Kürt temsilciliği rolüne soyunma iddiasında bulunan Parti ise HDP'dir.

KCK davaları²⁰⁹ sebebiyle süreç durma noktasına gelmiştir. Ayrıca bu döneme ilişkin bir diğer önemli gelişme Anayasa değişikliklerine ilişkin gerçekleştirilen 2010 referandumudur. Ağırlıklı olarak yargıya ilişkin düzenlemelerin olduğu 2010 Anayasa değişikliği²¹⁰ (Hakyemez, 2010: 395) yapılan referandumda halk tarafından onaylanarak uygulamaya geçirilmiştir.

4.4.3. 2011-2015 Arası Politik Temsil ve Habitus İlişkisi Üzerine İnceleme

12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde Türkiye genelinde AKP %49,8, CHP %26,0, MHP %13,0, SP %1,3, HAS Parti %0,8, BBP %0,8, DP %0,7, HEPAR %0,3, DSP %0,3, DYP %0,2, TKP %0,2, MP %0,1, MMP %0,1, EMEP %0,1, LDP %0,0, bağımsız adaylar %6,6 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 31). Seçim sonuçlarına göre AKP, 1965 seçimlerinde AP'nin Türkiye genelinde aldığı oy oranından (%52,9) sonra en yüksek oy oranına sahip görünmektedir. Bu durum sağ seçmenin AKP'de konsolide olduğunu ve 1999 sonrasındaki seçimlerde oy oranı erimeye başlayan –MHP hariç- sağ partilerin bu seçimlerde sıfıra yaklaştığını bizlere göstermektedir. Bu durum sol cenah içinde geçerli olmuş ve CHP oy oranını ciddi bir şekilde arttırarak 135 milletvekiliyle meclise girmeye hak kazanmıştır. MHP ise geçen seçimde yakaladığı başarıyı sürdürememiş ancak yine de mecliste 53 milletvekiliyle yer alma hakkı kazanmıştır. DTP'nin de kapatılmasıyla beraber bağımsız aday olan isimler ise meclise 35 milletvekili sokma hakkını kazanmıştır. Yüksek oy oranına rağmen AKP'nin sandalye sayısı 327'ye düşmüştür. MHP'nin kaybettiği oylar AKP'ye gitmiş gibi görünse de AKP'nin artan oy oranına rağmen milletvekili sayısında azalmasının ana sebebi, CHP'nin ve bağımsız adayların artan sandalye sayısı olarak görünmektedir. Manisa ise oy oranları AKP %47,0, CHP %28,8, MHP %16,9, SP %0,7, HAS Parti %0,6, BBP %0,6, DP %1,2, HEPAR %0,3, DSP %0,3, DYP %0,3, TKP %0,3, MP %0,2, MMP %0,1, LDP %0,1, bağımsız adaylar %2,8 şeklinde dağılım göstermiştir (Tablo 31). Bu sonuçlar neticesinde Manisa halkı mecliste AKP'nin 5, CHP'nin 3, MHP'nin 2 milletvekiliyle temsil edilmiştir. AKP girdiği seçimlerde ilk kez Manisa'da Türkiye'deki oy oranına bu kadar yaklaşmış ve Manisa halkı eski

²⁰⁹ Kısaltmasının açılımı Türkçe olarak Kürdistan Topluluklar Birliğidir. 2009 yılında başlayan operasyonlar neticesinde parti üyesi ve belediye başkanı olan isimlerin de içerisinde bulunduğu birçok kişi yargılanmıştır (Aydın ve Taşkın, 2015: 486).

²¹⁰ 26 maddeden oluşmaktadır. Değişiklikleri “Temel Hak ve Hürriyetler” ve “Yargının İşleyişine İlişkin Düzenlemeler” başlıkları altında toplamak mümkündür (Hakyemez, 2010: 389).

tercihlerinin izlerini silerek sağda AKP tercihinde konsolide olmuştur. CHP ise oy oranında ciddi bir artış yakalarken MHP oy kaybına uğramış görünmektedir. Türkiye’de 2007 genel seçimi öncesi Cumhurbaşkanlığı seçim krizinde yaşanan kutuplaşmaya benzer bir şekilde bu seçim öncesinde de referandum temelli bir kutuplaşma yaşanmış ve bu durum seçmenlerin genellikle siyasi yelpazenin iki farklı kanadında bulunan AKP ve CHP tercihinde bulunmasına sebep olmuştur. MHP ise Türkiye’de yaşadığı oy kaybına paralel bir şekilde Manisa’da da oy kaybına uğramış ve CHP’nin gerisine düşmüştür. Seçimler Manisa halkının tarihine paralel bir şekilde kendisini merkez sağda ifade ettiğini göstermektedir. Bu durum habitusa işlemiş merkez sağ algısının, politik tercihlerde ismi daha köklü olan partilerden aşamalı olarak vazgeçip merkez sağın ana partisi olarak AKP’yi kabullenmesi şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 31: 2011 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa’nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı²¹¹

	Oy Oranı (Türkiye)	Milletvekili Sayısı (Türkiye)	Oy Oranı (Manisa)	Milletvekili Sayısı (Manisa)
AKP	%49,8	327	%47,0	5
CHP	%26,0	135	%28,8	3
MHP	%13,0	53	%16,9	2
SP	%1,3	-	%0,7	-
HAS PARTİ	%0,8	-	%0,6	-
BBP	%0,8	-	%0,6	-
DP	%0,7	-	%1,2	-

²¹¹ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (TÜİK, 2012: 93-94, 183-184)

HEPAR	%0,3	-	%0,3	-
DSP	%0,3	-	%0,3	-
DYP	%0,2	-	%0,3	-
TKP	%0,2	-	%0,3	-
MP	%0,1	-	%0,2	-
MMP	%0,1	-	%0,1	-
EMEP	%0,1	-	-	-
LDP	%0,0	-	%0,1	-
BĞMZ	%6,6	35	%2,8	-

Erdoğan’ın Başbakanlığında göreve başlayan AKP’nin üçüncü döneminin gündemi oldukça yoğun olmuştur. Demokrasi açılımıyla başlayıp sonradan yavaşlayan Kürt meselesine dair politikalar bu dönemde tekrar hız kazanmıştır. Demokratik yöntemlerle çözülmesi gerektiğine inanılan ve “Çözüm Süreci” olarak adlandırılan sürece kapatılan DTP yerine kurulmuş olan BDP de dâhil edilmiştir. Devlet yetkilileri PKK lideri Öcalan ile de bu ilişkiler çerçevesinde görüşmüştür. Ayrıca sürecin daha geniş bir etki alanını kapsamayı amacıyla ünlü kişiler ve akademisyenlerden “Akil Adamlar Heyeti” oluşturulmuştur (Arıkan Akdağ, 2017: 133). Ancak sınır ülkelerinde gerçekleşen “Arap Baharı”²¹² ve yurt içinde patlak veren “Gezi Parkı Olayları”²¹³ neticesinde değişen siyaset odağı sürecin yavaşlamasına neden olmuştur (Köse, 2017: 22). Temmuz 2015’te ise PKK terörünün tekrar aktif olmasıyla beraber süreç

²¹² Arap ülkelerinde geleneksel yönetim biçimlerine karşı, demokrasi, özgürlük ve insan hakları temelinde tabandan yükselen halk hareketlerine verilen isimdir (Cicioğlu ve Miş, 2013: 1-2).

²¹³ Çevreci özellik taşıyan eylemlerin ilerleyen süreçte seçilmiş hükümeti indirmeye yönelik söylemlere evrilmesini ifade eden olaylardır. Eylemlerde ve sosyal medyada hükümet karşıtı ünlü isimlerin ve farklı ideolojilerden kimselerin de sağduyudan uzak ve anti demokratik davranış ve söylemleri, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın olaylara yönelik yorumunun dış güçler tarafından yaptırıldığı şeklinde olmuştur (Bayhan, 2014: 40-41).

sonlanmış görünmektedir. Dönemin en önemli siyasi olaylarından biri ise “17-25 Aralık Operasyonlarıdır”. Yolsuzluk ve rüşvet soruşturması kapsamında gerçekleştirilen operasyonda aralarında AKP’li Bakanların çocuklarının da bulunduğu birçok kişi gözaltına alınmıştır. Bu durum ülke genelinde büyük yankı yapmış ve akabinde Bakanlar Kurulu değiştirilmiştir.

İç ve dış politik meselelerin yoğun olduğu AKP’nin üçüncü döneminde ülke halkı aynı zamanda bir değişime daha hazırlanmaktaydı. 2007 referandumu ile Cumhurbaşkanı seçiminin halk tarafından yapılacağını öngören Anayasa değişikliğinden sonra ilk kez Cumhurbaşkanı seçimi yapılacaktı. Bu durum aynı zamanda kitleler üzerinde büyük bir etki sahibi olan Recep Tayyip Erdoğan’ın aday olmasıyla birlikte farklı tartışmalara neden olmaktaydı. Erdoğan’a muhalif kısım ülkenin bir diktatörlük rejimine sürüklendiğini iddia ederken (Özipek, 2014: 103-104), Erdoğan ve AKP için ise bu seçim halkın nazarında güvenoyunu yenilemek anlamı taşıyordu (Aslan, Miş ve Eren, 2014: 26). Nitekim bu durum meclisteki dört partinin 3 farklı aday göstermesiyle birlikte kutuplaşmanın iyice arttığı bir seçim ortamı yaratmıştı. CHP ve MHP çatı aday çıkarma kararı vermiş ve tarafsız bir isim olarak görünen Ekmeleddin İhsanoğlu isminde birleşmişlerdi. BDP yerine kurulan HDP’nin adayı ise Selahattin Demirtaş olmuştu. 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan ve katılım oranının %74,13 olduğu seçimde Erdoğan %51,79, İhsanoğlu %38,44, Demirtaş %9,76 oy oranına sahip olmuştur. İkinci tura kalmayan seçimde Erdoğan Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni Cumhurbaşkanı olmuş ve yeni hükümeti kurma görevini Ahmet Davutoğlu’na vermiştir.²¹⁴ Seçim sonuçları 2007’de alevlenen Başkanlık Sistemi tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Zira 2007’de referandumla değişen ve 2014’te ilk kez uygulanan Cumhurbaşkanlığı seçimi bazı kesimlerce bu seçimler Başkanlık Sisteminin bir provası²¹⁵ olarak görülmekteydi (Genel, 2015: 69).

4.4.4. 2015-2016 Arası Politik Temsil ve Habitus İlişkisi Üzerine İnceleme

Yukarıda da bahsedildiği üzere birçok tartışma eşliğinde girilen 2015 yılı iki genel seçime şahit olmuştur. Kısa zaman aralıklarıyla yapılan bu seçimlere dair yorumda

²¹⁴

(https://tr.wikipedia.org/wiki/2014_T%C3%BCrkiye_cumhurba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_se%C3%A7imi, Erişim Tarihi: 06.03.2019)

²¹⁵ Günümüzdeki durum göz önüne alındığında ise bu varsayım haklı çıkmış gibi görünse de sistemin daha mı iyi daha mı kötü olduğuna dair tartışmalar ayrı bir çalışmanın konusu olabilir.

bulunabilmek için ikisini aynı başlık altında incelemek yerinde olacaktır. 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde Türkiye genelinde AKP %40,87, CHP %24,95, MHP %16,29, HDP %13,12, SP %2,06, VP %0,35, BTP %0,21, DSP %0,19, DP %0,16, TURK Parti %0,16, HKP %0,13, HAKPAR %0,13, DYP %0,06, AP %0,06, LDP %0,06, MEP %0,05, Millet Partisi %0,04, KP %0,03, YP %0,02, HAP %0,01, bağımsız adaylar %1,06 oy almıştır (Tablo 32). Bu sonuçlarla beraber AKP 258, CHP 132, MHP 80, HDP 80 milletvekiliyle mecliste temsil etme hakkına sahip olmuştur. Bu sonuçlar aynı zamanda 3 dönemdir tek başına iktidar partisi konumunda olmaya hak kazanan AKP'nin bu seçimlerde de lider parti olmasına rağmen tek başına hükümet kuramaması anlamına gelmiştir. Seçimlere dair geçmişle en önemli fark, 2015 seçimlerine kadar TBMM'ye Güneydoğu Bölgesinden bağımsız aday olarak giren ve Kürt kimliğinin temsilcisi olma rolüne soyunan milletvekillerinin ilk kez bir parti çatısı altında HDP olarak meclise girmeleridir. HDP'nin aldığı oy oranında, o dönem özellikle Twitter başta olmak üzere sosyal medyada yaygınlaşan emanet oyların²¹⁶ etkisi hissedilmektedir. AKP'nin düşen oylarında ise partideki lider değişiminin etkisi olabileceği gibi, muhalif kanadın yürüttüğü kampanyaların da etkisi olmuş olabilir. Zira bu seçimlerde muhalif partilerin ilk kez bu denli yoğun bir şekilde genellikle ekonomik temelli somut vaatler²¹⁷ vermesi seçim yarışının kızışmasına sebep olmuştur. Manisa'da oy oranları ise AKP %37,3, CHP %28,95, MHP %23,44, HDP %7,03, SP %1,49, VP %0,31, BTP %0,22, DSP %0,22, DP %0,36, TURK Parti %0,0, HKP %0,15, HAKPAR %0,23, DYP %0,13, AP %0,05, LDP %0,10, MEP %0,07, Millet Partisi %0,06, KP %0,03, YP %0,0, HAP %0,0, bağımsız adaylar %0,05 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 32). Sonuçlara göre Manisa halkı AKP'den 4, CHP'den 3, MHP'den 2 olmak üzere toplam 9²¹⁸ milletvekili ile temsil edilme hakkı kazanmıştır. AKP'nin Türkiye'deki oy oranına benzer bir düşüş Manisa'da da yaşanmış görülmektedir. İlk kez parti olarak seçime giren HDP ise küçümsenmeyecek

²¹⁶ Genellikle sosyal medyada kullanılan bu tabir AKP'nin tek başına hükümet kurmasını engellemek için HDP'nin meclise girmesinin şart olduğunu savunanların bu seçimlere mahsus olarak destekledikleri partiye değil de HDP'ye oy vermeleri gerektiğini belirtmektedir.

²¹⁷ Meclise giren bütün partiler seçim öncesinde çiftçiye mazot desteği, asgari ücrete zam, emekli maaşında düzenlemeler ve öğrencilere yönelik vaatlerde bulunmuşlardır (<https://www.haberler.com/ak-parti-chp-mhp-ve-hdp-nin-secim-vaatleri-7271776-haberi/>, Erişim Tarihi: 06.03.2017).

²¹⁸ Bu seçime kadar TBMM'de 10 milletvekili ile temsil edilme hakkına sahip olan Manisa halkının, YSK'nın 05.04.2013 tarihli ve 110 nolu kararı ile bundan sonraki genel seçimlerde 9 milletvekili ile temsil edilmesine karar verilmiştir.

bir oy almasına rağmen yüzde 10 barajı sebebiyle Manisa'dan milletvekili çıkaramamıştır. HDP'nin bu seçime kadar Güneydoğu illerinden bağımsız aday olarak giren milletvekillerinin aksine Manisa'dan hiçbir zaman bağımsız adaylara yüksek oranda oy çıkmaması, emanet oyların Manisa'da da etkili olmuş olabileceğini göstermektedir. CHP ve MHP ise bu seçimde oylarını ciddi oranda arttırmıştır. CHP'nin artan, AKP'nin ise azalan oy oranı emanet oyların AKP'den gitmiş olabileceği izlenimini vermektedir. MHP'nin artan oy oranı ise Manisalı seçmenlerin habitusunda milliyetçiliğin azımsanamaz düzeyde olduğunu tekrardan bizlere göstermektedir.

Tablo 32: 7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa'nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı²¹⁹

	Oy Oranı (Türkiye)	Milletvekili Sayısı (Türkiye)	Oy Oranı (Manisa)	Milletvekili Sayısı (Manisa)
AKP	%40,87	258	%37,13	4
CHP	%24,95	132	%28,95	3
MHP	%16,29	80	%23,44	2
HDP	%13,12	80	%7,03	-
SP	%2,06	-	%1,49	-
VP	%0,35	-	%0,31	-
BTP	%0,21	-	%0,22	-
DSP	%0,19	-	%0,22	-

²¹⁹ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynaklar için bkz. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Haziran_2015_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri ve https://www.sabah.com.tr/secim/7-haziran-2015-genel-secimleri/manisa-secim-sonuclari, Erişim Tarihi: 07.01.2019)

DP	%0,16	-	%0,36	-
TURK PARTİ	%0,16	-	%0,0	-
HKP	%0,13	-		-
HAKPAR	%0,13	-	%0,23	-
DYP	%0,06	-	%0,13	-
AP	%0,06	-	%0,05	-
LDP	%0,06	-	%0,10	-
MEP	%0,05	-	%0,07	-
Millet Partisi	%0,04	-	%0,06	-
KP	%0,03	-	%0,03	-
YP	%0,02	-	%0,0	-
HAP	%0,01	-	%0,0	-
BĞMZ	%1,06	-	%0,05	-

Seçim sonucunda hiçbir partinin tek başına hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamaması ülkeyi tam anlamıyla bir belirsizlik durumuna sokmuştur. Seçimlerin akabinde CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun AKP karşıtı %60'lık bir blok olduğu söylemi yeni bir iktidar arayışının ipucu gibi görünse de, MHP ve HDP'nin taban tabana zıt partiler oluşu bu söylemin pratiğe yansımaları mümkün kılmamıştır. Seçim sonrası Cumhurbaşkanı Erdoğan hükümet kurma görevini, seçimlerde lider parti olan AKP'nin Genel Başkanı Ahmet Davutoğlu'na vermiştir. Bunun üzerine Davutoğlu sırasıyla CHP, MHP ve HDP ile görüşmüştür. MHP ve HDP ile görüşmeler erken

neticelenmiş, uzlaşma sağlanamamıştır. CHP ile yapılan görüşmeler ise yaklaşık 1 ay kadar sürmesine rağmen tamamen anlaşma zemini bulunamamıştır. Koalisyon sağlanamamasıyla Davutoğlu görevi Cumhurbaşkanı Erdoğan’a iade etmiş, Erdoğan 1 Kasım’da seçimlerin tekrarlanması kararını vermiştir (Aslan, 2015: 18-21). 7 Haziran seçimlerinden sonra meclis içinde koalisyon arayışları sürerken buna eş zamanlı olarak artan terör ve şiddet eylemleri eklenmiştir. Bu durum halk nazarında geçmişî hatırlatmış olabileceği gibi, partilerin politik stratejilerini de etkilemiş olabilir. Zira azımsanamayacak büyüklüğe sahip bazı kesimlerce HDP’nin PKK’nın sivil kanadı olarak görülmesinin, koalisyon oluşturma fikrinde kendisinden uzak durulmasına etki ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 33: 1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçlarına Göre Türkiye ve Manisa’nın Siyasi Partilere Göre Oy Dağılımı ve Çıkardığı Milletvekili Sayısı²²⁰

	Oy Oranı (Türkiye)	Milletvekili Sayısı (Türkiye)	Oy Oranı (Manisa)	Milletvekili Sayısı (Manisa)
AKP	%49,50	317	%44,32	5
CHP	%25,32	134	%29,35	3
MHP	%11,90	40	%17,67	1
HDP	%10,76	59	%5,73	-
SP	%0,68	-	%0,54	-
BBP	%0,53	-	%0,60	-
HAKPAR	%0,23	-	%0,38	-
HKP	%0,17	-	%0,21	-

²²⁰ Tablo oluşturulurken kullanılan kaynak için bkz. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Kas%C4%B1m_2015_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri#Sonu%C3%A7lar ve <https://www.sabah.com.tr/secim/1-kasim-2015-genel-secimleri/manisa-secim-sonuclari>, Erişim Tarihi: 07.01.2019)

DP	%0,14	-	%0,31	-
KP	%0,11	-	%0,17	-
BTP	%0,10	-	%0,14	-
DSP	%0,07	-	%0,10	-
LDP	%0,06	-	%0,06	-
Millet Partisi	%0,04	-	%0,06	-
DYP	%0,03	-	%0,08	-
BĞMZ	%0,11	-	%0,01	-

Bu gelişmeler ışığında gidilen 1 Kasım 2015 Türkiye Genel seçimlerinde AKP %49,50, CHP %25,32, MHP %11,90, HDP %10,76, SP %0,68, BBP %0,53, HAKPAR %0,23, HKP %0,17, DP %0,14, KP %0,11, BTP %0,10, DSP %0,07, LDP %0,06, Millet Partisi %0,04, DYP %0,03, bağımsız adaylar %0,11 oy oranına sahip olmuştur (Tablo 33). Sonuçlar neticesinde TBMM’de AKP 317, CHP 134, MHP 40, HDP 59 sandalyenin sahibi olmuş ve AKP tekrar tek başına hükümet kuracak çoğunluğu sağlamıştır. 2011 genel seçim sonuçlarına tekrar yaklaşan AKP’nin oy oranında kısa zamanda bu kadar artış olması bir önceki seçimlerde emanet oy tartışmalarının anlaşılmasına müsait bir durum oluşturmuştur. Zira genel tabloya bakıldığında CHP’nin oyu bu seçimlerde çok az bir farkla artarken HDP’nin oy kaybetmesi ve AKP’nin oy oranını arttırması bir önceki seçimde HDP’ye verilen emanet oyların büyük bir çoğunluğunun AKP seçmenine ait olduğunu göstermektedir. Yine de bu denli büyük bir artışın nedeninin emanet oylar olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Zira AKP’nin oy artışında MHP’li seçmenlerin etkisinin olduğu gözlemlenmektedir. Siyasi yelpazenin sağ tarafında değişen seçmen davranışlarındaki itici gücün; milliyetçi köklere ve ideolojiye sahip seçmenin HDP’nin meclise girmesi ve artan terör olaylarından tedirgin olması neticesinde, sağın ideolojik tarafındansa

iktidara olma potansiyeli daha yüksek olan tarafını desteklemesi olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Sağ cenahtaki bu eğilim AKP'nin tek başına hükümet kuracak çoğunluğu sağlamasının yanı sıra özellikle Güneydoğu illerinde yüksek oy oranlarına sahip HDP'nin oy oranı daha az olmasına rağmen MHP'den daha fazla milletvekili çıkarmasına da neden olmuştur. Yaklaşık 5 ayda oy oranlarının bu kadar değişmesine bir sebep daha olarak, halkın tarihin tekerrür etmesinden korktuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Genel seçimlerde Manisa'da ise oy oranları AKP %44,32, CHP %29,35, MHP %17,67, HDP %5,73, SP %0,54, BBP %0,60, HAKPAR %0,38, HKP %0,21, DP %0,31, KP %0,17, BTP %0,14, DSP %0,10, LDP %0,06, Millet Partisi %0,06, DYP %0,08, bağımsız adaylar %0,01 şeklinde dağılım göstermiştir (Tablo 33). Seçmen davranışları Manisa'da da Türkiye paralelinden farklı durmamaktadır. HDP'ye giden emanet oyların çoğunluğunun sahibi AKP seçmeni olarak görünmektedir. Manisa'da emanet oyların AKP'ye geri dönmesinin nedeni Türkiye'den farklı olarak, seçmenlerin Manisa'da HDP'nin doğal seçmeniyle yüzde 10 barajını aşamayacağını düşünmesi olabilir. Türkiye geneline paralel olarak, AKP'nin artan oy oranında esas çoğunluğu MHP'den giden oylar oluşturmuş görünmektedir. Bu durum Manisa'nın merkez sağ tercihiine sebep olan habitusunun milliyetçi payını yansıtmaktadır. Manisa halkının politik tercihlerine dair esas değinilmesi gereken hususlardan birisi salt çoğunluğundan daha fazla oranda sağ seçmene sahip halkın bir kısmının radikal bir tavırla kendisini solda ifade etmesi ve CHP tercihinin 2011'deki ciddi artışından sonra stabil kalmasıdır. Zira kendisini çok partili seçim tarihi boyunca merkez sağda tanımlayan Manisa halkının sol cenaha yakın kısmı, 1980 darbesinden sonraki süreçte ilk kez tercihinin merkez solda bu kadar istikrarlı oranda tutmuş görünmektedir.

SONUÇ

Sosyolojik bağlamda ele alınan temsil yaklaşımı, gündelik konuşmalarda algılanan kalıpların dışında bir anlam taşımaktadır. Tarih boyunca tanımında kesin uzlaşma sağlanamamış bu kavramın, politik alanın temel taşlarından biri olmasındaki esas faktör de şüphesiz bu durumdan kaynaklanmaktadır. Kavram, hem politik alanı yapılandıran hem de politik alan tarafından yapılandırılan konumda olmuştur. Bu sebepten tarihsel süreç içerisinde çok sayıda yönetim sistemi ortaya çıkmış ve farklı devletlerde farklı yönetim sistemleri uygulanmıştır. Demokrasi kavramının politik arenaya girişi ile beraber temsil, demokratik yönetim biçimlerinde otorite ve halk arasındaki ilişkide öznel yargıların otoriteyi belirlemesi anlamına gelmektedir. Bu durum politik alan sınırları içerisinde politik bir tercih yapılması anlamına gelmektedir. Politik alanda seçici konumda olan halk, tercihleriyle otoriteyi belirlerken bilinçli olarak veya bilinçdışı bazı referans noktalarından etkilenmektedir. Keza politik alanın seçilen konumundaki kişiler de kendi referans noktalarına yakın partilerden aday olmakta ve politik alandaki eylemlerini bu ekseninde sürdürmektedir. Bu bağlamda ele alınacak olursa habitusun belirlediği tercihler, demokrasi ile yönetilen ülkelerde temsil kavramının dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Politik alanın Manisa özelindeki bu incelemesinde görülmektedir ki, günümüzde kadar olan süreçte Manisa halkı aile yaşantısı ve ahlaki değerler eksenli olarak ele aldığımız geleneksel kalıplar ile ilişkisini hiç kaybetmemiştir. Tam tersine genel seçimler yoluyla politik pratiğe her dâhil oluşunda kendisini güçlü bir şekilde geleneksel olan tarafta ifade etmiştir. Bunun sebebi Manisa halkının habitusunda geleneksel değerlerin önemini kaybetmemesi olsa da; değişen Türkiye'nin değişen ekonomik düzeni ve popüler olana yönelik geleneksel değerlere bağlı habitusunda da bir takım değişikliklere sebep olmuştur. Bu durum kendisini özellikle sermaye türlerinin dağılım şeklindeki değişme ve gelişmelerde göstermektedir. Tarih boyunca verimli topraklara sahip olan Manisa halkının ekonomik sermayesinin sektörler içerisinde en büyük payı cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar tarım sektöründe olmuştur. Ancak özellikle 1980'lerde başlayan neo-liberal politikalar ve ihracata yönelik sanayileşme ile beraber günümüzde Manisa'da sanayi sektörü de büyük bir istihdam payına sahip olmuştur. Sanayinin gelişmesi, hızlı nüfus artışı, eğitim seviyesinin yükselmesi ve sosyalleşme tarzının popüler kültür eksenli gelişmesi ise hizmet sektörünün istihdam

içindeki payının artmasına sebep olmuştur. Çalışmada kullanılan veriler bizlere göstermektedir ki, çoğalan nüfusta tarım sektöründe çalışan sayısının yıllar arasındaki benzerliğine rağmen istihdam oranındaki azalması, genç jenerasyonun sanayi ve hizmet sektörlerine yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Manisa halkının ekonomik sermayesindeki bu değişim, şüphesiz diğer sermaye türleri ile de yakından ilişki içerisindedir. Elde edilen veriler göstermektedir ki Manisa’da eğitim seviyesi Cumhuriyet Tarihi boyunca sürekli bir artış içerisinde olmuştur. Günümüzde okuma yazma oranının neredeyse yüzde yüze ulaşması ve bitirilen eğitim kurumlarının seviyesindeki ciddi yükselme bizlere eğitilmiş nüfusun, meslek tercihini sanayi ve hizmet sektörü yönünde kullandığını göstermektedir. Bu durum ayrı bir açıdan Manisa’da köyden kente göçün artmasına ve günümüzde kentte yaşayanların oranının köylerde yaşayanlardan daha fazla olmasına sebep olmuştur. Manisa’da ekonomik sermayenin geçirdiği bu değişim elbette yalnızca kültürel sermayenin dönüşümü neticesinde olmamıştır. Kültürel sermayenin artışı, toplumsal sermayede de değişikliklere yol açmış görünmektedir ve bunu anlamak için ise Manisa’da simgesel sermayenin incelenmesi yerinde olacaktır. Manisa’da sanayi sektörünün patlama gösterdiği 1980’li yıllardan 2011’de kadar olan süreçte işveren/ kendi hesabına çalışanların oranının benzer düzeyde kalması, sosyal sınıflar bağlamında üst tabakanın aynı kalmış olabileceği izlenimi vermektedir. Bu durum sosyal sınıfların üst tabakası haricinde kalan toplumsal uzamda sosyal sınıflar arası geçişlerin artmasını da beraberinde getirmiştir. Tarım sektörünün istihdam oranları içindeki azalan, sanayi ve hizmet sektörünün istihdam içerisindeki artan payı ve ücretli/ maaşlı çalışan oranındaki artış bu yorumu güçlendirmektedir. Toplumsal sermayenin pratik yansıması olarak nitelendirdiğimiz simgesel sermayenin Manisa özelindeki incelemeleri de bizlere göstermektedir ki, artan işsizlik oranları karşısında artan somutlaşmış kültürel sermaye; geleneksel değerler ile yapılandırılmış Manisa habitusunun evlenme oranlarına değil ancak evlenme yaşının büyümesine sebep olmuştur. Bunun sebebini eğitime ayrılan sürenin artması neticesinde geç evlenmeler olarak söylememiz kuvvetli bir yorum olacaktır.

Manisa’nın habitusunda geleneksel değerlerin ağır basması şüphesiz köklü bir tarihsel geçmişin sonucudur. Osmanlı döneminden itibaren İslami değerlerin ön planda olduğu ve otoriter yönetimlere tabi olan Manisa, Cumhuriyet Tarihi ile beraber geçmişi ile

taban tabana zıt bir yönetim tarzına geçmiştir. Demokrasiye geçiş süreci olarak nitelendirebileceğimiz tek partili dönemin politik tercihlerine dair sağlıklı bir yorum yapmak mümkün olmasa da bu dönem, aynı zamanda Türkiye’de muhafazakârlığın ve merkez sağ kavramının doğuş zeminini oluşturmaktadır. Zira tek partili siyasal hayattan çıkarak ilk kez iki şıklı bir tercih listesi gören genelde Türkiye özelde Manisa halkı, tercihini CHP karşısındaki partiden yana kullanmıştır. Burada esas değinilmesi gereken nokta tercihin AP değil, CHP karşısında olmasıdır. Zira derin bir tarihsellik sonucunda geleneksel değerlerden beslenen halk, bu geçiş sürecini ve sürecin getirdiklerini öz değerlerine saldırı olarak tanımlamış görünmektedir. Merkez sağ seçmeninin bu algısı ilerleyen dönemlerde de devam etmiş görünmektedir. Bu kanıya varmamızı sağlayan en önemli gösterge ise 1961 ve 1980 darbesi sonrasında gidilen seçimlerde halkın tercihini tereddütsüz olarak yeniden merkez sağ yönünde yapmasıdır. Tek partili dönem, halka demokratik davranış pratiğini kazandırmış ancak bu durum da halkın demokrasi ve habitusunu harmanlayarak merkez sağın doğuşunu sağlamıştır. Buradan hareketle merkez sağın, özü itibarı ile muhafazakâr değerlerin koruyucusu ve teminatı olması Türkiye genelinde olduğu gibi Manisa’da da Cumhuriyet Tarihi boyunca merkez sağ partilerin en güçlü partiler olması sonucunu doğurmuştur. Burada akıllara şu soru gelebilmektedir: İslami değerler neticesinde oluşan muhafazakârlık ve bundan beslenen merkez sağ partiler neden sağ cenahtaki yerini daha İslamcı ideolojilere sahip partilere bırakmamışlardır? Bu sorunun cevabı, muhafazakâr kesimin demokrasiyle barışık olması ancak sol olarak nitelendirilen partilere temkinli yaklaşma güdüsüyle politik tercihini merkez sağ yönünde kullanması olarak verilebilir. Zira Türkiye’de sol cenahın çoğunlukla en güçlü oy potansiyeline sahip partisi olan CHP’nin, “ortanın solu” söyleminde olduğu gibi keskin söylemlerden ve ideolojilerden kaçınmasının temelinde de devletçilik ilkesinin yanı sıra sağ seçmenin bu tedbir amaçlı politik tavrının yattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Manisa’da sağ cenah seçmeninin bu politik tavrı Türkiye’den daha fazla görünmektedir. Zira 1995 seçimlerinde RP’nin Türkiye genelinde lider parti olmasına rağmen Manisa’da merkez sağa aday olan partiler DYP ve ANAP’ın RP’den fazla oy oranına sahip olması bunun en güçlü göstergesidir. 2000 sonrasında gerçekleşen genel seçimlerde AKP sağ cenahın merkez partisi konumuna yerleşmiş görünmektedir. Ancak yine de AKP’nin bünyesinde RP kökenli isimleri bulundurması, AKP’nin

Manisa’da en çok oyu almasına rağmen Türkiye genelindeki oy oranından az oy oranına sahip olması Manisa halkının AKP’yi muhafazakârlık ile İslamcılık arasında tereddütlü yorumlayışı olarak görülebilir. Sonraki seçimlerde Manisa’da AKP’nin artan oy oranı, AKP’nin merkez sağ parti olma iddiasının Manisa halkı tarafından kabul görmesi olarak yorumlanabilir. Manisa’da tarihsel olarak seçimlerde merkez sağın birinci parti olarak çıkması Manisa halkının habitusuna dair önemli ipuçları verse de, merkez sağın karşısındaki en önemli partinin çoğu zaman CHP olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. CHP’nin ise solun ucunda bir parti olmaması, yine Manisa halkının keskin ideolojilerden uzak durduğuna dair önemli bir göstergedir. Manisa halkının tamamına yakını kendisini politik yelpazenin ortasına yakın hissetmekte ancak terör olayları veya ulusal bütünlüğü zedeleyici hassasiyetler karşısında ideolojik olarak daha milliyetçi tavır sergileyen partilere yönelmektedir. Bu durum kendisini özellikle 1999, 2007 seçimlerinde göstermiştir. 1999’da merkez sağdaki belirsizlik seçmenin konsolide olamamasına sebep olurken solun en güçlü adayı DSP Manisa tarihindeki en az oy oranına sahip lider parti olmuştur. Merkez sağdaki bölünmeye eklenen dönemin artan terör olayları ise adeta bir çarpan vazifesi görmüş ve MHP o güne kadar Manisa’da tarihinin en yüksek oy oranına ulaşmıştır. 2007 seçimlerinde de benzer durum görülmektedir. Artan terör olayları neticesinde Manisa halkının önemli bir kısmı tercihini tekrar milliyetçi bir parti olan MHP’den yana kullanmıştır ve MHP Manisa’da tekrar ikinci parti konumuna yükselmiştir. Manisa’da AKP’nin en yüksek oy oranına ulaştığı 2011 seçimlerini anlamak için ise 2007-2011 arası cereyan eden politik olaylara bakmak yerinde olacaktır. 2007’de Cumhurbaşkanlığı krizi ile başlayan, muhtıra ve Türkiye solu tarafından AKP’ye yönelik irtica eksenli üretilen söylemlerin pratik karşılığı 2011 seçimleri olarak görünmektedir. Muhafazakar değerlere bağlı Manisa halkı, değerlerini tehdit altında hissetmiş ve 2002 sonrasında, geçmiş darbe dönemlerinde gösterdiği reflekse benzer şekilde ilk kez bu denli merkez sağda konsolide olmuş görünmektedir. Haziran 2015’de ise AKP’nin 2002 sonrası ilk kez tek başına iktidar olma iradesini kaybetmesi, merkez sağda lider algısının önemini göstermektedir. Recep Tayyip Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı olması ve Ahmet Davutoğlu’nun AKP’nin Genel Başkanı olması merkez sağın oylarındaki düşüşün önemli bir sebebi olarak görünmektedir. Keza bu durumun Özal sonrası ANAP döneminde de görülmesi bu kanıyı güçlendirmektedir.

Merkez sağın habitusunda lidere ve onun özelliklerine duyulan sempati ve hayranlığın tercihleri belirleyen önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Haziran seçimlerinden sonra başlayan süreçte partiler arasında koalisyon sağlanamaması ve artan terör olayları neticesinde gidilen Kasım 2015 seçimlerinde ise Manisa'nın sağ seçmeni Türkiye'ye paralel bir şekilde yeniden AKP'de konsolide olmuştur. Haziran ve Kasım arasındaki süreçte yaşanan belirgin oy farklarının çoğunlukla sağ seçmenin sağ cenah tercihlerinde değişime sebep olması, sağ seçmenin koalisyon hükümeti değil güçlü bir iktidar istemesi şeklinde yorumlanabilmektedir. Keza bu duygunun ne kadar ağır bastığını anlamak için tarihinde en çok oyu, artan terör olaylarını takiben gerçekleşen seçimlerde alan MHP, Haziran ve Kasım ayları arasında artan terör ve şiddet olaylarına rağmen oy oranında ciddi bir düşüş yaşamıştır.

2002-2016 arası gerçekleştirilen 5 genel seçimde Manisa'ya toplam 48 milletvekili kontenjanı ayrılmıştır. Manisa halkı ise bu 48 milletvekilinden 25 AKP, 15 CHP, 8 MHP'li ismi seçme tercihinde bulunmuştur. 25 kez milletvekili çıkarma hakkı kazanan AKP'den 11 farklı isim Manisa milletvekili olurken, CHP 15 vekilin 9'unda aynı isimlere, MHP ise 8 vekilin 5'inde aynı isimlere yönelmiştir. AKP Manisa milletvekillerinin %54,5'i Manisalı iken, CHP Manisa milletvekillerinin %55,5'i, MHP Manisa milletvekillerinin ise %60'ı Manisalıdır. AKP Manisa milletvekillerinin tamamı en az üniversite mezunu iken, CHP Manisa milletvekillerinin %77,7'si en az üniversite mezunu, MHP Manisa milletvekillerinin ise tamamı en az üniversite mezunudur. AKP Manisa milletvekillerinin %81,8'i en az bir yabancı dil bilirken, CHP Manisa milletvekillerinin %55,5'i en az bir yabancı dil, MHP Manisa milletvekillerinin ise %60'ı en az bir yabancı dil bilmektedir. AKP, CHP ve MHP Manisa milletvekillerinin tamamının evli olması ve çoğunun çocuk sahibi olması ise Manisa'ya toplumsal sermayesine paralel bir görüntü çizmektedir. Manisa'dan seçilmiş olan vekillerin tamamına yakının hizmet sektöründen olması ise Manisa halkının ekonomik sermayesinden farklı bir görüntü çizmektedir. Zira Manisa'da her ne kadar istihdam sanayi ve hizmet sektörü endeksli artış gösterse de tarım sektörü de hala önemli bir istihdam kaynağı durumundadır. Partiler arası kültürel sermayenin de benzer düzeyde olması, politik alanın seçilen taraflarında eğitim seviyesine verilen önemi göstermektedir.

2002 sonrası Manisa'dan seçilen milletvekilleri arasında bağılı oldukları parti ve ideolojik tavırları hariç uçuk sermaye farklılıkları olmaması, Manisa halkının genel seçimlerde politik tercihini belirleyen en önemli unsurun tarihsel süreç sonucunda habitusunda oluşan değer yargıları olduğunu söylememize imkân tanımaktadır. Çalışmamız sonucunda görülmektedir ki Manisa'nın habitusu köklerini derin bir tarihten alan, milliyetçi ve muhafazakâr değerlerden oluşmaktadır. Ancak Manisa'nın habitusunda bahsedilen bu tarihsellik, kavramın geçmiş ile aynı kalması anlamına gelmemektedir. Cumhuriyet Tarihi ile beraber değişen politik alan Manisa'nın habitusunu da hiç şüphesiz şekillendirmiştir. Bu değişim, geleneksel değerlere bağlılığı demokrasi ile harmanlayan muhafazakâr demokrat kavramının Manisa'da ciddi bir çoğunluğu oluşturması anlamına gelmektedir. Manisa'nın çoğunluğunu oluşturan ve tercihlerini bu kavram paralelinde ortaya koyarak politik alanı etkileyen kolektif irade, tarihsel süreç içerisinde politik yelpazenin zıt kutbundaki ve politik alan dışında tanımlanan aktörlerin eylemleri karşısında politik tavrını hiç değiştirmemiş, partilerin isimleri değişse de kendisini merkez sağda tanımlamaktan vazgeçmemiştir. Elde edilen veriler ile olayların basit bir analizi neticesinde Manisa'nın politik tercihlerini belirleyen habitusu, konjonktürel olarak değişen sermaye türlerine rağmen muhafazakâr değerlerden oluşan ve içerisinde milliyetçi hassasiyetler barındıran bir bütünü ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. ve Çelebi, M. B. (2012). Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Cumhurbaşkanlığı Makamının Önemi ve 2007 Yılı Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Abdullah Gül'ün Görev Süresi Tartışmaları *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12/23, 1-34.
- Adorno, T. (2011). *Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi* (N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Ağır, O. (2018, Temmuz). Türkiye’de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 1-26.
- Ağır, S. (2010, Şubat, Mart, Nisan). Bir Annales Okulu Pratiği: Osmanlı’da Gündelik Yaşam ve Ekonomi *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 13/52, 101-132.
- Ahmad, F. (1992). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (A.Fethi, Çev.) İstanbul: Hil Yayın.
- Akar, E. ve Avan, H. (2007). *Manisa*. Manisa: T.C Manisa Valiliği.
- Akıncı, A. (2013, Aralık). Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-Muhtıra *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/2, 39-58.
- Aksoy, İ. (2000). *İlimiz ve Bölgemiz*. Manisa: Ay Ajans Yayıncılık.
- Akşin, S., Koçak, C., Özdemir, H., Boratav, K., Hilav, S., Katoğlu M., Ödekan, A. (Tarihsiz). *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1*. İstanbul: Milliyet Kitaplığı.
- Akşit, O. (1983). *Manisa Tarihi (Magnesia and Sipylum) (Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Akyıldız, A. (2016, Haziran). Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 127-148.
- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Y. Alp, M. Özışık, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Altunoğlu, M. (2015, Mayıs) 7 Haziran Seçimine Doğru Milliyetçi Hareket Partisi, Analiz, *Seta* 126, İstanbul, Türkiye.

Arıkan Akdağ, G. (2017, Haziran) Adalet ve Kalkınma Partisi: Kürt Sorununun Yeniden Tanımlanması ve Türkiye'nin Değişen Ortadoğu Politikası (2002-2011) *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10/1, 121-143.

Arslan, E., Atılgan, G., Aytekin, E.A., Bayırbağ, M.K., Bedirhanoğlu, P., Birler, Ö., Boratav, K., Çakmur, B., Çoban, A., Çulhaoğlu, M., Eroğul, C., Gambetti, Z., Göksel, A., Gürel, B., Güzelsarı, S., Kaya, R., Mısır, M. B., Ozan, E. D., Okyayuz, M., Özdemir, E., Özgün, Y., Özkazanç, A., Saraçoğlu, C., Sevinç, M., Somel, C., Şener, M., Şengül, H. T., Timur, T., Topal, A., Uslu, A., Üstel, F., Yalman, G., Yetiş, M., Zabcı, F., Zileli, G. (2014). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler (Gözden geçirilmiş dördüncü baskı)*. İstanbul: Yordam Kitap.

Aslan, A. (2015, Ekim) 7 Haziran'dan 1 Kasım'a Türkiye'de Siyaset ve Seçimler, Analiz, *Seta* 140, İstanbul, Türkiye.

Aslan, A., Miş, N., Eren, A. (2014) Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı'nın Demokratikleşmesi, Analiz, *Seta* 103, İstanbul, Türkiye.

Amin, S. (2006). *Modernite Demokrasi ve Din, Kültüralizmlerin Eleştirisi* (F. Başkaya, U. Günsür, G. Öztürk, Çev.) İstanbul: Özgür Üniversite.

Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2015). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim.

Aytaç, K. (1967). Türkiye'de Eğitim Sistemi ve Eğitim Seviyesi *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, doi: 10.1501/Felsböl_0000000049, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/965/11891.pdf>, Erişim Tarihi: 10.01.2019.

Bakan, S. ve Çimen, H. (2018, Kış). Türk Siyasi Değişiminde Anadolu Burjuvazisi *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 9/2, 32-58.

Bardakçı, M. N. (1999). Osmanlı Devleti'nin Fetret Dönemi ve Şeyh Bedreddin Hareketi *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 55-62.

Bayhan, V. (2014, Ekim). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 23-58.

Bilgi, N., Şenel, Ü., Akar, E., Türe, A. (2000). *Manisa 2000*. Manisa: T.C. Manisa Valiliği.

- Bilgin, M.F. (2000, Haziran). Batı Siyaset Felsefesinde Yeni Arayışlar: Eric Voegelin ve Yeni Siyaset Bilimi *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 8, 77-104.
- Bloch, E. (2002). *Rönesans Felsefesi Üzerine* (H. Portakal, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Bora, T. ve Gültekingil, M. (Ed.). (2005). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6*. İstanbul: İletişim.
- Bora, T. ve Gültekingil, M. (Ed.). (2008). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 8*. İstanbul: İletişim.
- Bora, T. ve Gültekingil, M. (Ed.). (2009a). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 1*. İstanbul: İletişim.
- Bora, T. ve Gültekingil, M. (Ed.). (2009b). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 9*. İstanbul: İletişim.
- Boratav, K. (1999). *1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, K. (2004). *İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri*. Ankara: İmge.
- Bostancı, M. ve Karaca, E. (2018, Bahar). Bağdat Paktı’na Etkisi Bakımından 1958 Irak Askeri Darbesi *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14/27, 123-153.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler* (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Kesit.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım, Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (D. Fırat, G. Berkkurt, Çev.) Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. (2016a). *Akademik Aklın Eleştirisi, Pascalca Düşünme Çabaları* (P.B. Yalım, Çev.) İstanbul: Metis.
- Bourdieu, P. (2016b). *Devlet Üzerine College de France Dersleri (1989-1992)* (A. Sümer, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Bourdieu, P. (2016c). *Sosyoloji Meseleleri* (F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin, A. Sümer, Çev.) Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. ve Chartier, R. (2014). *Sosyolog ve Tarihçi* (Z. Karaca, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.

Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (N. Ökten, Çev.) İstanbul: İletişim.

Bouthoul, G. (1992). *Sosyoloji Tarihi I* (C. Süreyya, Çev.) İstanbul: İletişim.

Bölükbaşı, M. (2012). Milli Görüş'ten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye'de 28 Şubat Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 166-187.

Cassirer, E. (2005). *Sembolik Formlar Felsefesi II, Mitik Düşünme* (M. Köktürk, Çev.) Ankara: Hece

Ceceli Köse, S. (2012, Mart). Müzakareci Demokrasi Kuramı ve Toplumsal ve Politik Dönüşümün İmkânları: Kürt Açılımı Üzerine Bir İnceleme *Spectrum: Journal of Global Studies*, 4/2, 89-116.

Cicioğlu, F. ve Miş, N. (2013, Aralık). Arap Baharı ve Yeni Ortadoğu *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-4.

Connelly, R. İ., (2015, Aralık). Avrupa Şüpheciliği ve Türkiye: Nasıl Bir Avrupa? *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23/2, 59-78.

Çaylak, A., Göktepe, C., Dikkaya, M., Kapu, H. (Ed.). (2009). *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)*. Ankara: Savaş Yayınevi.

ÇED ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, 2018, Manisa İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu, *T.C. Manisa Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü*, Manisa.

Devlet İstatistik Enstitüsü, 1970, 1970 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, *DİE 690*, Ankara, Türkiye.

Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000, 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, *DİE 2539*, Ankara, Türkiye.

Durkheim, E. (2014). *Toplumbilimin Yöntem Kuralları* (Ö. Ozankaya, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.

Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları* (Ö. Çelik, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Ergül, T. (1991). *Kurtuluş Savaşında Manisa (1919-1922)*. İzmir: Güneş Ofset Baskı ve Ambalaj San. Tic.

- Eroğul, C. (2009). Anayasa Değişikliği Önerisinde Değişiklik Yapılması *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64/01, 89-113.
- Eryılmaz, B. (2010). *Bürokrasi ve Siyaset, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*. İstanbul: Alfa.
- Emecen, F. (2007). *Tarihin İçinde Manisa*. Manisa: Manisa Belediyesi Kültür Yayınları 1.
- Genel, M.G. (2015, Bahar). Türkiye Basınında Başkanlık Sistemi Tartışmaları: Köşe Yazarları Özelinde Bir Araştırma *Ajit-e Online Academic Journal of Information Technology*, 6/19, 57-98. doi: 10.5824/1309-1581.2015.2.004.x
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (H. Özel vd., Çev.) İstanbul: Kırmızı.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gökçimen, S. (Ed.). (2017). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Parlamenter Sistem (Almanya Güney Afrika Hindistan İngiltere İtalya ve Japonya Örnekleri)*. Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı.
- Güngörmez, B. (2011, Mart). Eric Voegelin: Politik Düzenin Restorasyonu *Sosyoloji Dergisi*, 24/23, 155-168.
- Günlü, R. (2016, Güz). Politik Aktörün Fenomenolojisi *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 14/56, 91-123.
- Hakyemez, Y.Ş. (2010). 2010 Anayasa Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14/2, 387-406.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan* (S. Lim, Çev.) İstanbul: YKM.
- Hobsbawm, E.J. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm* (O. Akınhay, Çev.) İstanbul: Agorakitaplığı.
- Irmak, S. (1973). “Mevlana Hümanizminin Özellikleri”, *Uluslararası Mevlana Semineri*, Ankara, Türkiye, s. 94-109, 15-17 Aralık, 1973.
- Kabakçı, G. Z. (2011). Neo-Kemalist Bir Hareket: Cumhuriyet Mitingleri *Selçuk İletişim*, 7/1, 96-112.

- Kabaklı, A. (1976). *Mevlâna*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Karaköse, E. (2004). *Manisa’da Sanayileşme ve Sosyoekonomik Gelişme (Sanayideki Gelişmenin Sosyal ve Tarımsal Yapı Üzerindeki Etkileri)*. Manisa: Şafak Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Kapani, M. (2014). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi.
- Kışlalı, A. T. (1984). Eski Yunan’da Demokrasi Ve Demokratik Düşünce *Amme İdaresi Dergisi, 1*, 63-77.
- Kışlalı, A.T. (1987). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kızıldaş, Ekrem (2007), “Bir Çeşit Turnusol Kâğıdı Olarak 28 Şubat” (28 Şubat Post-Modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, İstanbul: Birey Yayıncılık) içinde: 63-69.
- Koday, Z., Erhan, K., Akbaş, F. (2016, Nisan). Manisa İlinin İdari Coğrafya Analizi *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2/20*, 537-558.
- Koluçak, İ. (2017). Eleştirel Teorisyenlerin Kültür Endüstrisi Kavramı Çerçevesinde Sanata ve Sinemaya Yaklaşımları *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2/3*, 135-156.
- Köse, T. (2017). Çözüm Sürecinin Yükselişi ve Düşüşü *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 4/1*, 13-40. Doi: 10.26513/tocd.315152
- Kütahneçi, M. (2006, Kış). Kültürde Bakış *Cogito, 49*, 145-156.
- Le Bon, G. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Hayat.
- Linz, J.J. (2008). *Totaliter ve Otoriter Rejimler* (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Liberte
- Marx, K. ve Engels, F. (1999). *Komünist Parti Manifestosu* (Y. Onay, Çev.) İstanbul: Evrensel.
- Marx, K. (2011). *Kapital I. Cilt, Sermayenin Üretim Süreci* (M. Selik, N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Mills, C. W. (2007). *Toplumbilimsel Düşün* (Ü. Oskay, Çev.) İstanbul: Der Yayınları.
- Miş, N. ve Aslan, A. (2018). *AK Parti’nin 15 Yılı, Siyaset*. İstanbul: Seta.

Moore Jr, B. (1989). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü* (Ş. Tekeli, A. Şenel, Çev.) Ankara: V Yayınları.

Mutlu, E. (2001, Mayıs, Haziran, Temmuz). Popüler Kültürü Eleştirmek *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 4/15, 11-42.

Mütercimler, E. (2007). *Satılık Ada Kıbrıs (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 5. Basım)*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Nacak, O. (2015). Türk Yönetim Anlayışında Bir Değişim: Siyasal Temsilin Doğuşu ve Gelişimi *Afyon Kocatepe Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/1, 147-169.

Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı'da Manisa (Konferans)*, Manisa Belediyesi Lale Salonu.

Örs, B. (2006, Ekim). Siyasal Temsil *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35, 1-22.

Örs, B. (2014). 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özipek, B. B. (2014, Yaz). Türk Siyasetinde 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi *Liberal Düşünce Dergisi*, 75, 93-105.

Öztan, G.G. (2014). Korporatizm: Özgürlükten Yoksun Bir “Üçüncü Yol” Vaadi (ss. 515-542). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, N.K. (2015). *Anayasa ve Devlet*. İzmir: Albi.

Öztürk, Ş., Nas, F. ve İçöz, E. (2008, Haziran). 24 Ocak Kararları, Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2, 15-32.

Oğuz, E.S. (2011, Aralık). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28/2, 123-139.

Pitkin, H. F. (2014). *Temsil Kavramı* (S. Erkoç, Çev.) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Samur, H. (2013). *Avrupa Birliği ile İlişkilerin Türkiye'deki Demokratikleşme Sürecine Etkisi* (ss. 525-552). Ankara: Orion.

- Saydam, F. (2013). *Saruhan/Manisa Milletvekilleri (1877-2011)*. Manisa: İl Özel İdaresi.
- Sayın, Z. (1996, Yaz). Sahicilik İlkesi ve Çokkültürcülük *Cogito*, 8, 282-288.
- Schmidt, M.G. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş* (M.E. Köktaş, Çev.) Ankara: Vadi.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (S. Durak ve A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Serin, V. (1998). *İktisat Politikası*. İstanbul: Alfa.
- Suret-Canale, J., Hobsbawm, E., Hoffmann, E., Lewin, G., Tökey, F., Varga, Y., Semenov, Y., Kolesnitski, N., Struve, V., Banu, I., Olmeda, M., Bartra, R., Briant, P. (1985). *İlk Sınıflı Toplamlar Asyagil Üretim Tarzı ve Doğu Despotizmi* (K. Somer, Çev.) Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Tanilli, S. (1993). *Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş*. İstanbul: Cem.
- Teber, S. (1990). *Politik-Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara.
- Tepeli, E. ve Aydın, A. (2015, Ekim) Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişme Trendi *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5/1, 29-44.
- Tocqueville, A. (1962). *Amerika'da Demokrasi* (T. Timur, Çev.) İstanbul: Yenilik Basımevi.
- Tok, N., Özel, M., Koçal, A.V. (Ed.). (2014). *Yeni Sağ, Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye'nin AK Partili Yılları*. Ankara: Orion.
- Toprak, D. (2010). Türkiye'de Kriz Dönemlerinde Borçların Seyri: 1994 ve 2001 Krizi *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2/2, 1-14.
- Toruk, İ. (2011, Aralık). Türkiye'de Başörtüsü Sorunu ve Yazılı Medyada Sunumu *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, 483-514.
- Tuğ Kızıltoprak, A. A. (2018, Kasım). Türk Siyasetinde Recep Tayyip Erdoğan'ın Karizmatik Liderliği *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/30, 613-638.

- Tunahan, Ö. (2015, Yaz). 28 Şubat Süreci: 'Post Modern Darbe'nin Sosyo-Politik Dinamikleri ve Toplum Desteği *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-41.
- Turan, İ. (1978, Ocak). Parlamenter Demokraside Denetim İşlevi ve Türkiye *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 33/01, 1-33.
- Turan, M. (1999). *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Türk, H. B. (2004, Güz). Pierre Bourdieu Üzerinden Resmi İdeolojiyi Okumak: Bir Açıklama Denemesi *Liberal Düşünce Dergisi*, 36, 55-65.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2013, Nüfus ve Konut Araştırması 2011, *TÜİK 4030*, Ankara, Türkiye.
- Türkiye İstatistik Kurumu, 2014, Seçilmiş Göstergelerle Manisa 2013, *TÜİK 4202*, Ankara, Türkiye.
- Uluçay, M. Ç. (1944). *18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*. İstanbul.
- Uluçay, M. Ç. ve Gökçen, İ. (1939). *Manisa Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi.
- Ürekli, F. (2002). Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve *Kurumları Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/3, 382-406.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara: Dost.
- Weber, M. (2002). *Sosyoloji Yazıları* (T. Parla, Çev.) İstanbul: İletişim.
- Weber, M. (2007). *Sosyolojinin Temel Kavramları* (M. Beyaztaş, Çev.) İstanbul: Bakış.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Özkaya, Y., Bozkurt, G., Akbulut, D.A., Tokgöz, E., Turan, R., Köstüklü, N., Balcıoğlu, M., Tural, M.A., Eraslan, C., Avcı, C. (2016). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yörükoğlu, M. N. (2002). *Manisa Yangını Triumvira, Vahdet-i Müsellese Yahut Üç Günlük Tahrip, Altı Asırlık Bir İmar*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Yurdoğlu, Z. (1994). *Manisa Tarihi (Kuruluşundan Cumhuriyete Kadar)*. Manisa: Manisa Barosu.

Elektronik Kaynaklar

<https://biruni.tuik.gov.tr> .

<http://egitimsurasi.mebnet.net/EK-6.pdf>, Erişim Tarihi: 22.12.2018.

https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuc_lari/secim3_tr.pdf, Erişim Tarihi: 05.02.2019.

<http://tuik.gov.tr> .

<http://www.akparti.org.tr/ak-kadro/milletvekilleri/23-donem/manisa/recai-berber/>, Erişim Tarihi: 14.12.2018.

<http://www.akparti.org.tr/ak-kadro/milletvekilleri/24-donem/manisa/selcuk-ozdag/>, Erişim Tarihi: 18.12.2018.

https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/02_yilmaz_taner_05_02.pdf, Erişim Tarihi: 28.02.2018.

<https://www.aydinlik.com.tr/28-subat-kararlari-neydi-turkiye-nisan-2018-2>, Erişim Tarihi: 27.02.2019.

<http://www.biyografya.com/biyografi/17683>, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

<https://www.biyografi.info/kisi/bulent-arinc>, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

<https://www.biyografi.info/kisi/kemal-dervis>, Erişim Tarihi: 13.02.2019.

<https://www.biyografi.info/kisi/sahin-mengu>, Erişim Tarihi: 14.12.2018.

<http://www.biyografya.com/biyografi/1482>, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

<http://www.eczozgurozel.com/kimdir/>, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/politik>, Erişim Tarihi: 15.02.2018.

<https://www.forumdaz.net/konu/manisaya-yakin-iller.166280/>, Erişim Tarihi: 30.11.2018.

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/S7YoJotk7yMsPMT7s0nQxg_x3D__x3D_, Erişim Tarihi: 04.03.2019.

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/S7YoJotk7yMsPMT7s0nQxg_x3D__x3D_, Erişim Tarihi: 04.03.2019.

<https://www.haberler.com/ak-parti-chp-mhp-ve-hdp-nin-secim-vaatleri-7271776-haberi/>, Erişim Tarihi: 06.03.2017.

<https://www.haberler.com/mehmet-cerci/biyografisi/>, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

<https://hakantasci.tr.gg/>, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

<https://www.internethaber.com/bulent-arinc>, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

<http://www.manisa.gov.tr/kadim-sehir-manisa>, Erişim Tarihi: 20.11.2018.

http://www.manisa.gov.tr/kurumlar/manisa.gov.tr/documents/Planlama/sayilarla_manisa_2017.pdf, Erişim Tarihi: 25.12.2018.

http://www.manisa.gov.tr/ortak_icerik/manisa/Protokol/Say%C4%B1larla%20Manisa%202009.PDF, Erişim Tarihi: 25.12.2018.

<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-151843/genel-bilgi-ve-tarihce.html>, Erişim Tarihi: 20.11.2018.

<http://www.manisakulturturizm.gov.tr/TR-72945/ilceler.html>, Erişim Tarihi: 25.12.2018.

<http://www.manisatanitim.com/cografyasi/>, Erişim Tarihi: 20.11.2018.

http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/egitim/tevhidI_tedrisat.htm, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

<http://www.milliyet.com.tr/abdullah-gul--kurt-sorunu---mesele-siyaset-1092779/>, Erişim Tarihi: 05.03.2019.

<http://www.muratbaybatur.com.tr/sayfalar/BIYOGRAFI.html>, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6326.pdf>, Erişim Tarihi: 19.01.2019.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm>, Erişim Tarihi: 20.11.2018.

<https://www.sabah.com.tr/secim/1-kasim-2015-genel-secimleri/manisa-secim-sonuclari>, Erişim Tarihi: 07.01.2019.

<https://www.sabah.com.tr/secim/7-haziran-2015-genel-secimleri/manisa-secim-sonuclari>, Erişim Tarihi: 07.01.2019.

http://www.selcukozdag.com/sayfa/ozgecmis_1.html, Erişim Tarihi: 18.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=4394, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6059, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6184, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6241, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6240, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6245, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6323, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=22&p_sicil=6324, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=5551, Erişim Tarihi: 11.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=5889, Erişim Tarihi: 15.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6441, Erişim Tarihi: 14.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6462, Erişim Tarihi: 15.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6470, Erişim Tarihi: 14.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6522, Erişim Tarihi: 14.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=3764, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6778, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6913, Erişim Tarihi: 18.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6928, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7181, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=25&p_sicil=7195, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/ahmet_necdet_sezer/, Erişim Tarihi: 28.02.2019.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEMS%C4%B0L, Erişim Tarihi: 11.03.2019.

https://tr.wikipedia.org/wiki/2001_T%C3%BCrkiye_ekonomik_krizi, Erişim Tarihi: 11.02.2019.

https://tr.wikipedia.org/wiki/2014_T%C3%BCrkiye_cumhurba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_se%C3%A7imi, Erişim Tarihi: 06.03.2019.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fazilet_Partisi, Erişim Tarihi: 28.02.2019.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Haziran_2015_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri, Erişim Tarihi: 07.01.2019.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kas%C4%B1m_2015_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri#Sonu%C3%A7lar, Erişim Tarihi: 07.01.2019.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Nuri_%C3%87ilingir, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zg%C3%BCr_%C3%96zel, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eahin_Meng%C3%BC, Erişim Tarihi: 14.12.2018.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeynel_Balk%C4%B1z, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

<https://www.yunusemre.bel.tr/icerik/baskan-ozgecmis>, Erişim Tarihi: 12.12.2018.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Ayberk Emeklier

Doğum Yeri: Manisa/Merkez

Doğum Tarihi: 19.10.1992

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM BİLGİLERİ:

Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Lisans -2015